

Visjón 2015

MÁL OG VEGIR

Visjón 2015

MÁL OG VEGIR

ISBN: 978-99918-962-4-3

Útgivið:	Løgmansskrivstovan 2007
Samskipað:	Barbara á Tjaldrafløtti, Jeanette Ellefsen Blåsvær, Bjørt Samuelson og Áki Johansen
Myndaprýðing:	Vasti
Myndir:	Dreamstime, Istock og Vasti
Snið og prenttilgerð:	Vasti
Prent:	Formula TryXager

Visjón 2015

MÁL OG VEGIR

Innihaldsyvirlit

Inngangur	7	Yvirlit yvir myndir	
Samandráttur	9	Mynd 1: Meginregluligt yvirlit yvir útbúgvingarstig o.a.	38
Grundarsteinar:		Mynd 2: Landið verður skipað í skúlaæki og eina meginfyrising	40
Alheimsgerð.....	17	Mynd 3: Samskipan millum yrkis- og gymnasialar útbúgvingar	44
Útbúgving	35	Mynd 4: Øki skipað í deplar	45
Gransking	51	Mynd 5: Yrkisútbúgvingarnar kunnu veita møguleikar at fara til akademiskar útbúgvingar gjøgnum styttri framhalds- útbúgvingar, og gymnasialu útbúgving- arnar kunnu fara beinleiðis ella um- vegis styttri framhaldsútbúgvingar	46
Íverksetan	67	Mynd 6: Lærdur háskúli og gransking eru staðsett í einum bygnaði, har onnur gransking fer fram	47
Kunningartækni.....	81	Mynd 7: Bygnaðarligt yvirlit yvir gransking og hægri útbúgving	55
Tilfeingi	99	Mynd 8: Dømi um undirevni á raðfestu granskingarøkjunum	59
Samfelagsbygnaður.....	117	Mynd 9: Yvirlit yvir gransking og menning í 2003	61
Infrakervi	139	Mynd 10: Fígging til gransking og menning í 2003 (fíggingarkeldur)	61
Umhvørvi	159	Mynd 11: Aðalmál	84
Mentan	181	Mynd 12: Tykisskúlin	91
Arbeidsmarknaður	197	Mynd 13: Tøknilig gongd – 2015	95
Vælferð	209	Mynd 14: Stragegiskjalið er skipað soleiðis	183
Sjálvstýri	241	Mynd 15: Bygnaðurin	185

Inngangur

Í ólavsøkurøðu síni í 2005 segði løgmaður soleiðis:

»Føroyar standa á einum vegamóti. Hetta krevur, at stórar politiskar avgerðir verða tiknar. Tað eru avgerðirnar, vit taka *nú*, sum skulu vísa, um vit megna at tillaga okkum treytirnar í einum alheimsgjøgnum búskapi.

Visjónin er, at Føroyar í 2015 verða millum bestu lond at virka og liva í. Vit ynskja, at Føroyar skulu verða samfelag við sterkum búskapi, har arbeiði er til allar hendur, og har dygdargóðar sosialar skipanir tryggja øllum eitt virðiligt lív. Skulu vit rækka hesum máli, er neyðugt við greiðum og framsóknnum ætlanum.«

Tað var í hesum anda, at Landsstýrið setti sjøtul á arbeiðið Visjón 2015.

Mál og Vegir

Bókin »Mál og Vegir« er úrslitið av arbeiðinum hjá bólkunum, ið hava orðað uppskot til mál og strategiir fyri 13 ymisk øki í okkara samfelagi. Bólkarnir hava sett upp aðalmál fyri hvørt øki, nevnt grundarsteinur, og greiða frá, hvørji stig eru neyðug fyri at rækka málunum.

Ein kapitull er fyri hvønn grundarsteinin:

Alheimsgerð, Útbúgving, Gransking, Íverksetan, Kunningartækni, Tilfeingi, Samfelagsbygnaður, Infrakervi, Umhvørvi, Mentan, Arbeiðsmarknaður, Vælfæri og Sjálvstýri.

Soleiðis lesur tú bókina

Kapitlarnir kunnu lesast óheftir hvør av øðrum. Á baksíðuni kanst tú lesa, hvussu arbeiðið við Visjón 2015 hevur verið skipað.

Samandrátturin er ein mynd, sum vísir, hvussu strategibólkarnir ímynda sær, at Føroyar síggja út í 2015, um teirra uppskot til mál og strategiir verða fylgd.

Umframt hesa bók er ymiskt tilfar frá arbeiðinum við Visjón 2015 savnað á heimasíðuni www.2015.fo

Góðan lesihug!

Samandráttur

– ein framtíðar mynd

Í hesum samandráttinum verður ein framtíðarmynd av Føroyum í 2015 málað. Myndin er málað við høvuðs-strokum úr uppskotunum til mál fyrri grundarsteinarnar, sum mynda hvør sítt samfelagsøki í Visjón 2015. Grundarsteinurin sjálvstýri skilir seg burtúr samanhanginum og stendur tí fyrri seg.

Strokini eru breið og yvirskipað og fara ikki niður í smá-lutir, teir eru útgreinaðir í grundarsteinunum. Saman-drátturin veitir hinvegin eitt yvirlit yvir, hvussu samfelag-ið er hugsað broytt til tað betra, soleiðis at vit í 2015 hava eitt væl útbyggt samfelag á øllum økjum; at vit teljast millum heimsins fremstu tjóðir.

Føroyar ár 2015

Góðar útbúgvingar á øllum stigum tryggja føroyingum møguleikan fyrri livslanga læring. Tað er grundvøllurin undir okkara arbeiðsmarknaði og kappingarføri – og tískil okkara búskapi. Við tøttum samstarvi við okkara grannalond og onnur lond eru okkara útbúgvingar í 2015 á einum altjóða støði.

Lærði háskúli Føroya hýsir einum fjølbroyttum og breiðum universitetsumhvørvi við kveikjandi samskipti og námsfrøðiligum samstarvi. Her eru allar akademisku útbúgvingarnar savnaðar. Universitetið er vorðið eitt sterkt andlit bæði inneftir og úteftir.

Ein samanhangandi vegleiðaraskipan, sum fevnir um alt skúlaverkið – eisini vinnu- og yrkisútbúgvingar – tryggjar, at tað er vanligt at læra víðari og útbúgva seg gjøgnum eitt langt arbeiðslív.

Í fólkaskúlanum er fokus á tørvinum hjá hvørjum einstøkum næmingi, sum tí hevur góðar fortreytir at menna síni evni heilt frá fyrsta skúladegi. Skúlarnir eru skipaðir við økisfyrisingum kring landið og eru við til at tryggja, at tað gongur ein reyður tráður frá barnagarði til vaksnamannnaútbúgving. At kalla allir næmingar taka miðnámsskúlaútbúgving, og 75% av okkara ungu eru undir hægri útbúgving – styttri ella longri – bæði heima og heiman.

Børn og ung í 2015 eru stinn í kjarnugreinum sum lesing, støddfrøði, náttúrulærugreinum og útlendskum málum, serstakliga enskum.

Lívslong læring er ikki einans galdandi fyri lesandi, men eisini fyri lærarar og leiðslur á skúlunum. Gjøgnum miðvísa førleikamenning megna hesi tær stóru avbjóðingar, sum samfelagið setur.

Gransking elur nýmenning

Í 2015 eru Føroyar ein innbyggdur partur av alheims vitanarsamfelagnum og eru vorðnar ein grundstuðul í strembanini eftir hægri vælfærd og trivnaði.

Ein motorur, sum drívur samfelagið, er gransking. Føroyingar granska serliga í økjum, har vit hava góðar fortreytir at ganga á odda – millum annað matframleiðslu úr

havinum. Men eisini verður granskað í ílegutøkni, mentan, samskiftistøkni og øðrum.

Vælútbúna fólkíð støðast, og samfelagið stuðlar og eggjar skapanarhugi. Skapanarevni kveikja nýmenning, so granskingarúrslit verða ment til vørur, tænaður og nýggjar vinnur, sum eisini rækka langt út um landoddarnar.

Granskingin er skipað í einum sterkum bygnaði. Granskarar klekjast við føroyska universitetið eins og í útlöndunum. Eitt dygdargott granskingarumhvørvi og ein granskingarlund við øllum neyðugum tekniskum útbúnaði eggjar føroyskum og útlenskum granskarum at koma til Føroya at granska.

Hugskotsdepil

Sum íverksetanardepil eru Føroyar í 2015 ein eyðsæddur miðdepil at royna nýggj hugskot og seta nýggjar vinnur á stovn. Vit unna hvør øðrum at rækka langt og at vinna pening, tí nú vita vit, at tess størri rásarúm og møguleikar hvør einstakur fær, tess longur vinnur samfelagið framá. Íverksetarar eru fortreytin fyri nýmenning og hava tí heilt avgerandi týðning fyri áhaldandi framburð. Tí hava íverksetarar í 2015 fyrirtreytir fyri at savna seg um síni hugskot og at nýta orkuna til at menna tey til nýggjar vinnuvegir.

Vinnulívið er styrkt við vælútbúnum fólk, sum stimbra undir nýhugsan og íverksetan. Við einum smidligum arbeiðsmarknaði og einum vælverkandi kappingarførum kapitalmarknaði hava vit tryggjað, at íverksetaramen-

tanin – tað at tora, vilja og royna nýggjar leiðir – stendur í fullum blóma.

Íverksetaramentanin verður lögð í skúlaungdómin frá barnsbeini. Hugskotsmenning og nýskapanarkunnleiki eru innbygd í undirvísingina, og skapanarevnini eru stimbrað gjøgnum verkætlanir, evnis dagar, spøl og kappingar.

Íverksetarahús eru sett á stovn kring landið og eru savningarstaðir hjá íverksetarum at leita sær ráðgeving um, hvussu hugskot gerast veruleiki. Hetta skapandi umhvørvið gevur íblástur og eggjar til at stovna netverk og skipa samstørv. Tað er í 2015 bæði einfalt og lætt at fáa ráðgeving og greiðu á lógum og reglum, sum galda á økinum. Somuleiðis er tað vorðið fíggarliga eggjandi og minni vandamikið at vera íverksetari. Gjøgnum eitt breitt úrval av fíggjarmøguleikum, har sáð- og váðaíleggjarar eru týðandi tóttur, er atgongd til bæði váðafúsa og tolna fíggj.

Føroyar eru eitt vørumerki, eitt brand, ið er kent víða um. SamVít stendur á odda í ráðgeving fyri íverksetarar við altjóða strembanum og stuðlar undir altjóða marknaðarføring av føroyskum vörum og tænastrum. Tað almenna leggur stóran dent á vinnuframa og stuðlar spírandi vinnum, ið framleiða slóðbrótandi vörur og tænastrur og troyta nýggjar marknaðir.

Ein heimur

Av tí at skapandi evni, útbúgving og faklig menning eru í hásæti, velja væl útbúnir føroyingar at koma heim aftur at virka, og hátækniligar fyrirkur virka í Føroyum.

Kunningartøkni er mondulásin í okkara búskaparliga og mentanarliga kappingarføri, og tí hava allir føroyingar fingið atgongd til alnetið.

Útbúgving er ikki longur ein spurningur um, hvørji skúlatilboð eru tøk í nærøkinum, tí allir skúlar finnast á alnetinum. Tað ber tí til at útbúgva seg heima eins væl og heiman og seta saman sína útbúgving gjøgnum eitt sera breitt úrval av fakligum tilboðum við væl skikkaðum føroyskum og útlendskum lærarum.

Ein býur

Í 2015 er skjótt og lætt at ferðast út í heim og at koma til Føroyar, eins og tað er skjótt og lætt at ferðast innanlands.

Samferðslukervið er útbyggt eftir eini greiðari ætlan um, at Føroyar skulu síggjast sum ein býur. Við høvuðsvegakervi eru ymisku økini í landinum knýtt saman, so skjótt og lætt er hjá borgarum at ferðast ímillum útjaðara og miðstaðarøki. Tí ber væl til at búgva í einum øki í landinum, arbeiða og nýta tænastrur og tilboð í einum øðrum.

Umstøðurnar at búleikast í Føroyum eru líkar teimum í størri býum í Evropa, tá umræður atgongd til arbeiði, tænastrur og tilboð. At ferðast millum Føroyar og umheimin er sum at ferðast millum størri býir í Evropa.

Ein arbeiðsmarknaður

Í 2015 eru Føroyar sostatt ein samanhangandi arbeiðsmarknaður, tí skipanir við ferðing, barnaansing og bústaðarmøguleikum gera tað møguligt. Tað er skjótt at

umstillast seg, lætt hjá arbeiðstakara at bjóða fram sína arbeiðsmegi og lætt hjá arbeiðsgevara at fáa røttu arbeiðsmegina.

Á arbeiðsplássinum verður dentur lagdur á trivnað, og sjúkufráveran er tí lækkað munandi í mun til áður. Lívs-long læra og førleikameningarskipanir eru lyklaorð í eini áhaldandi menning av arbeiðsmarknaðinum, ið fevnir um øll – frá ófaklærdum til hægstu leiðarar.

Umframt hetta gevur ein rúmligur arbeiðsmarknaður samfelagnum økta úrtøku, tí allar kreftir eru við til at lyfta – eisini fólk við skerdum førleikum, ið áður ikki høvdu stórar møguleikar á arbeiðsmarknaðinum.

Eitt andlit úteftir

Føroyar eru í 2015 ein spennandi og øðrvísi miðdepil í Norðuratlantshavi; ein smátjóð, har fólk og hav eru eitt. Føroyar hava sendistovur kring heimin í londum sum Russlandi, USA og Sveis, har vit hava eitt virkið mentanarligt og vinnuligt samstarv.

Føroyar hava sostatt eitt greitt og sjónligt andlit í altjóða samfelagnum, eru partar av innmarknaðinum hjá Evropa og eru virkin í evropiskum menningarætlanum fyri mentan, útbúgving og gransking. Somuleiðis eru Føroyar virkin limur í heimshandilsfelagsskapinum WTO og øðrum altjóða felagsskapum.

Mentan ein kappingarstyrki

Í 2015 eru skapanarevni og skapanarhugur millum mest eftirspurdu førleikarnar á arbeiðsmarknaðinum. Landamørk hava ikki longur sama avgerandi týðning, tí heim-

urin allur er ein felags fatanarkarmur, og list á altjóða støði ein natúrligur partur av mentanartilboðunum.

Av tí at mentan og list nú eiga heiðurligan part av landsins bruttotjóðarúrtøku, og at list er ein innbygður partur av okkara útbúgving, er kappingarførleiki Føroya sterkur á hesum økinum.

Mentanarráð Føroya er karmur um samstarv og netverk og gevur Løgtingi og Landsstýri holla ráðgeving um mentanarpolitikk. Tjóðsavnið tryggjar mentanararv Føroya, og í Tjóðleikhúsinum mennist landsins leiklist og tónlist. Børn og ung hava møguleika at ganga á mentanarskúla og ítróttarháskúla, samstundis sum ítróttar- og rørsludeplarnir kring landið eggja okkum øllum til at vera virkin og sostatt styrkja fólkaheilsuna.

Umhvørvið ein kappingarstyrki

Í 2015 hava Føroyar vunnið sær umdømi sum eitt ábyrgdarfult land, sum virkið arbeiðir fyri reinum umhvørvi – heima og heiman. Føroyar luttaka beinleiðis í altjóða umhvørvisarbeiði við at verja náttúru, havumhvørvi og lívfrøðiligt margfeldi – í gerð, ikki einans í orði. Bæði tað almenna og privata tekur umhvørvi við í sínar ætlanir, og øll dálkandi virki hava fingið umhvørvisskipanir. Útlátið av veðurlagsgassum eru munandi minni enn fyri fáum árum síðani, og fleiri sløg av øðrvísi orkukeldum eru komin á marknaðin.

Umhvørvisumsitingin er sterk og hevur tí orku og møguleika at fremja teir sáttmálar á umhvørvisøkinum, Løgtingið hevur samtykt. Harumframt eygleiðir umsitingin dálkingarstöðuna, stöðuna hjá ymiskum plantu- og

djóraslögum og setir verndartiltæk í verk, tá hetta er neyðugt. Tíðarvísar umhvørviskanningar og hagtøl gera, at hetta arbeiði fer neyvt og sakliga fram.

Eins og nógv onnur samfelagsøki er umhvørvið innbyggt í undirvísingina í fólaskúlanum, og flestu skúlar og barnagarðar hava í 2015 vunnið sær rætt til heitið »grønur skúli«. »Eitt umhvørvistilvitað fólk er eitt umhvørvistilvitað land«, er slagorðið. Tí er upplýsing gjøgnum skúlaverkið eins og vanlig upplýsing ein týðandi táttur í umhvørvisarbeiðnum.

Sjálvbjargin vinna

Tilfeingisvinnurnar – fiski-, ali-, oljuvinna og landbúnaður – geva ein góðan og stöðugan búskaparligan vinning, samstundis sum tær halda seg innan fyri teir karmar, ið eru ásettir sum burðardyggir. Ein gjøgnumgangandi táttur í hesum er granskingin, har tað almenna og vinnan samstarva tætt, bæði viðvíkjandi gagnnýtslu av verandi tilfeingi og menning av nýggjum framleiðsluhættum. Gransking er vorðin sjálvsagdur partur av øllum vinnurakstri.

Í fiskivinnuni er tað vinnan, sum í størstan mun sjálv leggur øll viðurskipti til rættis uttan tær áður so darvandi avmarkingarnar til eitt nú stödd á skipum, og hvar í landinum virkir eru, og vøra verður tilvirkað. Men framvegis hava myndugleikarnir ábyrgdina av at stýra yvirskipaða veiðutrýstið og verja fiskastovnarnar.

Loyvini at troyta fiskatilfeingið verða latin á einum skipaðum marknaði, har landið er seljari, og har tey, ið fáa rættindini at gagnnýta náttúruleg tilfeingið, gjalda eitt rími-

ligt gjald fyri hesi rættindi. Samstundis sum landskassin fær nøktandi inntøku av hesum rættindum, tryggjar skipanin, at tað altíð eru tey við tí besta kappingarførinum, ið hava loyvini, og tryggjar á tann hátt eitt framleiðsluvirkið og mennandi vinnulív.

Alivinnan og landbúnaðurin eru skipað í stórar og munadyggar eindir við góðari framleiðsluorku.

Hollur samfelagsbygnaður

Føroyar byggja á ein opnan og burðardyggan marknaðarbúskap grundfestur í velferðarsamfelagnum. Avgerðir og ábyrgd eru nær borgarunum, og allar samfelagsligar uppgávur verða loystar við størstu virðisskapan.

Í 2015 eru ongar almennar vinnufyrirtekur, og studningskipanir til vinnulívið eru avtiknar, uttan tær heilt fáu, har tað er prógvað, at tað gevur eitt meirvirði til samfelagið. Allir borgarar og allar vinnur hava sostatt somu fortreytir, og tí er vinnan sera framleiðsluvirkin, munadygg og kappingarfør.

Miðfyrisingin er savnað á einum staði, har breiður fakligur førleiki er savnaður og vitanargrundarlagið tí sterkt og munadygt. Umframt hetta er landið savnað í sjey kommunalar eindir, ið saman við eini góðari samskipan og vælskipaðum samskipti veita borgarum meira fyri minni. Figgjarliga útjavningarskipanin ger tær sjey kommunurnar nøkulunda javnsterkar figgjarliga og sostatt nógv sterkar at røkja sínar kjarnuuppgávur.

Mál- og avriksstýring ber í sær eina miðvísa stýring av almenna virkseminum. Opinleiki og innlit geva borgar-

um møguleika at meta um, hvørt almennir stovnar rækja sínar uppgávur og rækka settum málum.

Borgarin í miðdeplinum

Fyri at borgarin skjótt og lætt kann koma til, eru allar tænaastur á heilsu-, almanna- og skúlaækinum skipaðar í økistænaastudeplar.

Trivnaðurin hjá borgaranum er snúningsásin í øllum politiskum átøkum. Tí er eitt vælferðarráð sett á stovn, ið hevur eitt vakið eyga við førda vælferðarpolitikkinum. Harumframt er eitt barna- og ungdómsráð, ið tryggjar børnum og ungum bestu kor og umstøður at vaksa upp og mennast.

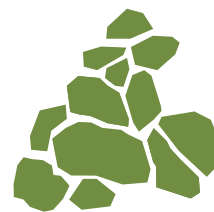
Rúmd er hjá hvørjum einstøkum fyri at menna egin evni, og hvør og ein borgari hevur møguleika at geva sítt íkast eftir førimuni, og er í mesta mun fíggjarliga sjálvbjargin. Hetta ber til, tí vit nú seta fokus á, hvat hvør einstakur kann og ikki, hvat viðkomandi ikki kann, soleiðis sum siðvenjan hevur verið. Eisini tryggjar nýggja eldra-lógin rættindini hjá teimum gomlu í samfelagnum, sum alt lívið varðveita eitt rímliga gott livistøði við tryggari eftirløn.

At fremja heilsu og fyribygja sjúkur er í 2015 ein grundleggjandi partur av heilsuskipanini – og inngrógvíð í okkara siðvenjur, av tí at trygd og kunning til borgaran eru sett í hásæti, m.a. sum ein innbygdur partur av undirvísingini av okkara børnum heilt frá barnagarðsstøði. Granskað verður í heilsu- og almannaviðurskiftum og luttikið verður í granskingarsamstarvi í Norðurlondum og í ES. Tað gevur millum annað holla vitan um samanhangir millum lívshátt og heilsu. Sum heild hevur borgarin í 2015 fulla nyttu av væl útbygda heilsuverkinum.

Hetta er framtíðarmyndin av samfelagi okkara í høvuðsdrøgum. Visjón 2015 vísir eitt samfelag, ið er ment, broytt og væl útbyggt á øllum økjum – tí teljast Føroyar millum fremstu tjóðir.

Grundarsteinur

ALHEIMSGERÐ

Innihaldsyvirlit

Aðalmál	19
Samandráttur	19
Partmál	22
Altjóða samanrenning	22
Uttanríkispolitiskur profilur	25
Handilsfremjandi átök	28
Fyrisingarlig menning	30
Samfelagslig stöðumynd	32

Aðalmál

Føroyar skulu vera millum tey lond, sum í uttanríkissamvinnu á fjøltáttaðum grundarlagi vinna sum mest eftir íbúgvatali. Forðingar at flyta vørur, tænastr, kapital, fólk og fyrirkur skulu takast burtur ella minka so líðandi niður á eitt strategiskt minstamark. Føroyar skulu hava greiðan og kappingarføran samleika í altjóða høpi og skikkaðan og sjónligan leiklut á økjum, har tær hava serligar fortreytir og serligan tørv

Samandráttur

Fyri at náa hesum aðalmáli eru orðað partmál um altjóða samanrenning, uttanríkispolitiskan profil, handilsfremjandi tiltøk, fyrisitingarlaga menning og alheimsráð.

Ítøkilig tiltøk at røkka nevndu partmálum fevna um, at Føroyar verða samrunnin partur av evropeiska innmarknaðinum við fyrst at gerast limur í EFTA og síðan í EBS, búskaparlaga sáttmálanum millum ES og EFTAlond. Samstundis verða móguleikarnir fyri samstarvi við ES kannaðir, so at stóða kann takast til, um gerast skal ein yvirskipaður sáttmáli við felagsskapin, sum í innihaldi er líkur EBS-sáttmálanum, ella um Føroyar skulu gerast partur av EBS-sáttmálanum. Gerast Føroyar sjálvstøðugar, fáa tær móguleika at verða sjálvstøðugar limur í ES. Ímeðan verður samstarvið við ES viðkað so líðandi við sáttmálum fyri hvørt øki sær, til dømis innan gransking, útbúgving, mentan o.tíl. Harafturat skulu Føroyar hava limaskap í WTO, FAO, UNESCO og eygleiðarastøðu í OECD. Um stjórnarrættarlaga stóða Føroya avmarkar móguleikan fyri limaskapi, skal søkjast um atlimaskap. Í verandi stóðu merkir tað atlimaskap í FAO og UNESCO.

Kappingarsamleiki Føroya skal allýsast, og strategiskar langtíðarætlanir skulu gerast fyri hav, fólk, mentan og sjálvberandi menning.

Nýggjur vinnuframamiðdepil, SamVít, er settur á stovn, og í stjórnarráðnum fyri uttanríkispolitikk skal arbeiðið við útflutningsframa og handilsferðum raðfestast og mennast. Sum líður í hesi menning skulu sendistovur ella onnur umboð setast á stovn, har tað gevur størstan vinning fyri Føroyar – politiskt, búskaparlaga og mentanarlaga.

Skipanir skulu setast í verk, ið stimbra føroyskt vinnu- og mentanarlív í at virka, handla og gera altjóðagrunndaðar iløgur, bæði heima og burturi, eins og tær skulu stimbra útlandskar illeggjarar í at gera beinleiðis iløgur í Føroyum. Harafturat skal almenna fyrisitingin í dygd og virkni kunna taka fullvæl við teimum avbjóðingum, ið alheimsgerðin hevur við sær.

Sum grundarlag undir at tillaga og betra um nevndu strategiir, skal serstøk nevnd setast at ráðgeva Landsstýrinum út frá hagfrøðiligari stóðumynd av Føroyum í mun til umheimin.

Føroyar í alheimsgerðini

At alheimsgerðin tekur alsamt størri dik á seg, merkir, at innanlands- og uttanlandsviðurskipti verða alt meiri samantvinnað. Tilgongdin skapar eina stóðugt broytta heildarmynd, ið hevur við sær stórar avbjóðingar fyri Føroyar, bæði politiskt, búskaparlaga, sosialt og mentanarlaga.

Heimurin verður alsamt meiri at líkna við ein og sama marknað við øktum frælsi fyri vørur, kapital, tænastr, fólk og fyrirkur – ein tilgongd, grundað á økt og meiri bindandi politiskt og búskaparligt samstarv og á óformligar samgongur og netverk.

Síðan Berlinmúrurin fall, hevur alheimsgerðin tikið eina vend, sum fær stóran týdning fyri heimsbúskapin, við fleiri nýggjum londum við frælsum marknaðarbúskapi.

Tað er sjónligt, at fleiri fyrrverandi kommunistisk lond mennast skjótt. Somuleiðis er menningin stór í nógvum menningarlondum. Fleiri av hesum londum eru í dag láglønarøki við stórum búskaparvøkstri, ið vesturheimurin veitir og flytur framleiðslu til. Miðalklassin tekur við lívshátti og nýtslumynstri úr vesturheiminum, og sostatt vaksa eisini eftirspurningurin og nýtslan í hesum londum alsamt.

Skjótt vaksandi búskapirnir, serliga í Kina og India, arbeiða miðvíst við at hækka útbúgvingarstigið og gera nógv burtúr at fáa gongd á granskingarbeiðið. Samstundis sum fólkatálið í vesturheiminum minskar, og miðalaldurin hækkar, verða stórir árgangir av vælútbúnum og virkisfúsum ungdómum klaktir í nýggju vakstrarøkjunum. Hesi seta ikki somu krøv til arbeiðstíð, lön og trygdarnet sum aldrandi arbeiðsmegin í vesturheiminum.

Heldur gongdin fram, er væntandi, at í 2035 er Kina framman fyri USA, roknað í BTÚ. Landið er longu farið fram um Stórabretland. Búskapurin í India fer fram um tann í Stórabretlandi í 2022 og tann í Japan í 2032.¹ Í

2006 nýtti USA 330 mia. \$ til 1.300.000 granskingarársverk. Kina nýtti 136 mia \$ til 966.000 granskingarársverk. Í 2010 hevur Kina fleiri granskarar enn Evropa.²

Við einum úttanríkishandli á umleið 80% av bruttotjóðarúrtøkuni fara hesar heimsúmfatandi rembingar at hava stórar avleiðingar fyri Føroyar.

Framtíðar búskaparútlitini fyri samfelagið valdast tí beinleiðis, hvussu Føroyar fara at standa seg í altjóða kappingini. Tað verður neyðugari enn nakrantíð at duga kynstrið at samstarva við umheimin, byggja upp netverk, fjøltátta vinnuliga grundarlagið og at røkja føroysk áhugamál á úttanríkispolitiskum stigi. Virkin, miðvísur og tilvitaður vinnu- og úttanríkispolitikkur er sostatt neyðugur, skulu Føroyar vera millum fremstu tjóðir heimsins í 2015.

Alheimsgerðin í Føroyum

Føroyar eru í dag knýttar at danska ríkinum við umfatandi sjálvræði, eisini til at hava sjálvstøðugan, úttanríkispolitiskan profil. Hinvegin er stjórnarrættarlaga støðan í fleiri førum ein avmarking, eitt nú tá ið ræður um føroyskan limaskap í ymiskum millumtjóða felagsskapum. Tá tykjast formligu viðurskifti Føroya við danska ríkið at vera størsta einstaka forðingin fyri, at Føroyar sum land kunnu luttaka á jøvnum føti við onnur lond.

Velja Føroyar at gerast sjálvstøðugt ríki, broytast fortreytirnar fyri tilmælunum í hesum strategipappiri avgerandi. Eitt nú má roknast við, at Føroyar tá beinanvegin gerast limur í Sameindu tjóðum og øðrum týðandi millumtjóðafelagsskapum. Harafturat gerast okkara sendistovur

¹ Tølini eru frá Richard Scase, www.richardscase.com

² Stephane Garelli, University of Lausanne www.garelli.ch

tá sjálvstøðugar sendistovur eftir Wienarsáttmálanum um diplomatiskt samband.

Flestu grannalond okkara hava seinnu árinum gjørt eitt miðvíst greiningararbeiði fyri at kunna standa seg betur í herdu kappingini, ið kemur í kjalarvørrinum á alheimsgerðini. Tilmælini í grannalondum hava oftast verið at gjørt fjøltáttað átøk at styrkja kappingarevnini í breiðari merking, serliga við øktum førleika, tí vesturlond hava torført at standa seg í kappingini, hvat lønarlagi viðvíkir.

Hetta strategipappír um alheimsgerð víkir frá teimum, ið verða gjørd í okkara grannalondum. Tvær høvuðsorsøkir eru til tess. Fyrra er, at visjón 2015 snýr seg um meira enn bara at brynja seg til alheimsgerð. Tí eru mong samfelagsviðurskifti, sum í grannalondum okkara verða viðgjørd í sambandi við alheimsgerð, tikin upp í serstøkum arbeiðsbólkum. Seinna er, at Føroyar eru ikki sjálvstøðugt ríki, og millum annað tí hava tær ikki stórvegis royndir í uttanríkispolitikki. Tær eru hvørki limir ella virknar í fleiri altjóða felagsskapum, ið so ella so hava ella skapa avgerandi fortreytir fyri okkara luttøku í altjóða samfelagnum.

Strategibólkurin um alheimsgerð er greiður um, at tilmælini frá fleiri øðrum visjónsbólkum hava avgerandi týdning fyri, um Føroyar í 2015 teljast millum tey lond, sum í uttanríkissamvinnu á fjøltáttaðum grundarlagi vinna sum mest í heiminum sammett við íbúgvatalið. Í fyrstu atløgu verður hugsað um viðurskifti sum útbúgv-ing, gransking, menning, íverksetan, kunningartøkni og arbeiðsmarknað, men nútímans og vælútbúna arbeiðsmegin, sum er neyðug fyri at náa málinum, krevur eitt

vælskipað samfelag við framkomnum vælfæðarskipanum, nútímans undirstøðukervi, sjálvberandi tilfeingisumsiting, reinum umhvørvi og fjøltáttaðum mentanartilboðum.

Strategibólkurin fyri alheimsgerð er tó sannførdur um, at tað hevur alt avgerandi týdning fyri aðalmálið, ið bólkurin hevur orðað, at Føroyar taka støðu til og eru við í teirri altjóða samanrenning, sum verið hevur seinnu árinum, og sum væntandi tekur upp aftur meiri dik á seg í árunum, sum koma. Tað merkir ikki, at vit skulu gloyma føroysk áhugamál ella serstøður, tá ið vit samráðast við onnur lond ella umhuga at fara upp í millumtjóða felagsskapir. Føroyar eiga í hvørjum einstøkum føri at tryggja sær, at sáttmálar og sáttmálatreytir hava eina javnvág. Ansast skal tó eftir, at seráhugamálini ikki sleppa at stýra millumtjóða skyldum okkara, tí tá gerast Føroyar ongan-tíð partur í bindandi samstarvi, sum leggur broytingar-trýst á samfelagið. Og tá fara vit at halda fram við at skriva almennar frágreiðingar við undirheitinum: Hví eru vit so rík, men ikki líka rík sum hini?³

Við hesum karmum og fortreytum í huga hevur strategibólkurin orðað partmálini og lýst eina tilgongd at fremja tey.⁴

³ Sí Búskaparráðið, temafrágreiðing 2004: Inntøkustøðið í Føroyum – Hví eru vit so rík, men ikki líka rík sum hini?

⁴ Strategibólkurin lýsir í fleiri førum tilgongdina við árstølum. Vart verður gjørt við, at talan er um hugsaða tilgongd, og at árstølini eru vegleiðandi. Í slíkum málum eru oftast fleiri partar, og tí eru Føroyar ikki einsamallar um at gera av, hvussu tilgongdin verður skipað. Royndirnar vísa, at tað oftast tekur drúgva tíð at avgreiða t.d. límaskap í altjóða felagsskapi.

Partmál

Orðað eru partmál um:

- Altjóða samanrenning
- Uttanríkispolitiskan profil
- Handilsfremjandi átøk
- Fyrisitingarlíga menning
- Samfelagsliga støðumynd

Altjóða samanrenning

Føroyar skulu vera við í altjóða samanrenningini fyri at fremja búskaparligan vøkstur og vælfærd. Føroyar skulu vera við, har tær fáa týðningarmikla vitan og politiska ávirkan

Føroyar hava higartil hildið seg uttan fyri ta tilgongd, sum seinastu hálvthundrað árin hevur gjørt meginpartin av Evropa til ein og sama marknað. Heldur ikki hava tær frihandil við týðandi lond í øðrum heimspørtum. Avleiðingarnar eru, at Føroyar hava ikki verið fyri sama skipanarlíga broytingartrýsti sum onnur lond.

Málið um samanrenning verður framt við limaskapi í EFTA (Evropiski frihandilsfelagsskapurin), viðkaðum samstarvi við ES (Evropasamveldið), limaskapi í WTO (Heimshandilsfelagsskapuin) og við at fáa í lag tvískatta-sáttmálar við onnur lond.

Limaskapur í EFTA

Við limaskapi í EFTA verða Føroyar partur av sáttmálanum millum Ísland, Noreg, Liktinstein og Sveis. Hesin sáttmáli fevnir um tey fyra frælsini. Harafturat verða Fø-

oyar saman við nevndu londum meira sannførandi leikarar á altjóða pallinum og fáa høvi at gera frihandilssáttmálar við øll tey lond, ið EFTA-londini hava frihandils-sáttmálar við.

EFTA-limaskapur er eitt stig á leiðini at gerast partur í EBS, evropeiska búskaparsamstarvsøkinum. EBS er sáttmáli millum ES-lond og tey trý EFTA-londini, Noreg, Ísland og Liktinstein, og skipar øll hesi lond sum ein og sama innmarknað á øllum týðandi økjum. Treytin fyri at koma upp í EBS er limaskapur í annaðhvørt ES ella EFTA.

Strategibólkurin skjýtur upp hesa tilgongd:

2007/2008: Fyrisitingarlígu avleiðingar fyri umsitingina verða lýstar, og málið verður nágreinað mótvegis EFTA-londunum.

2008/2009: Føroyar yvirtaka málsøki, ið eru fevnd av teimum fyra frælsunum.⁵

2009: Søkt verður um limaskap í EFTA.

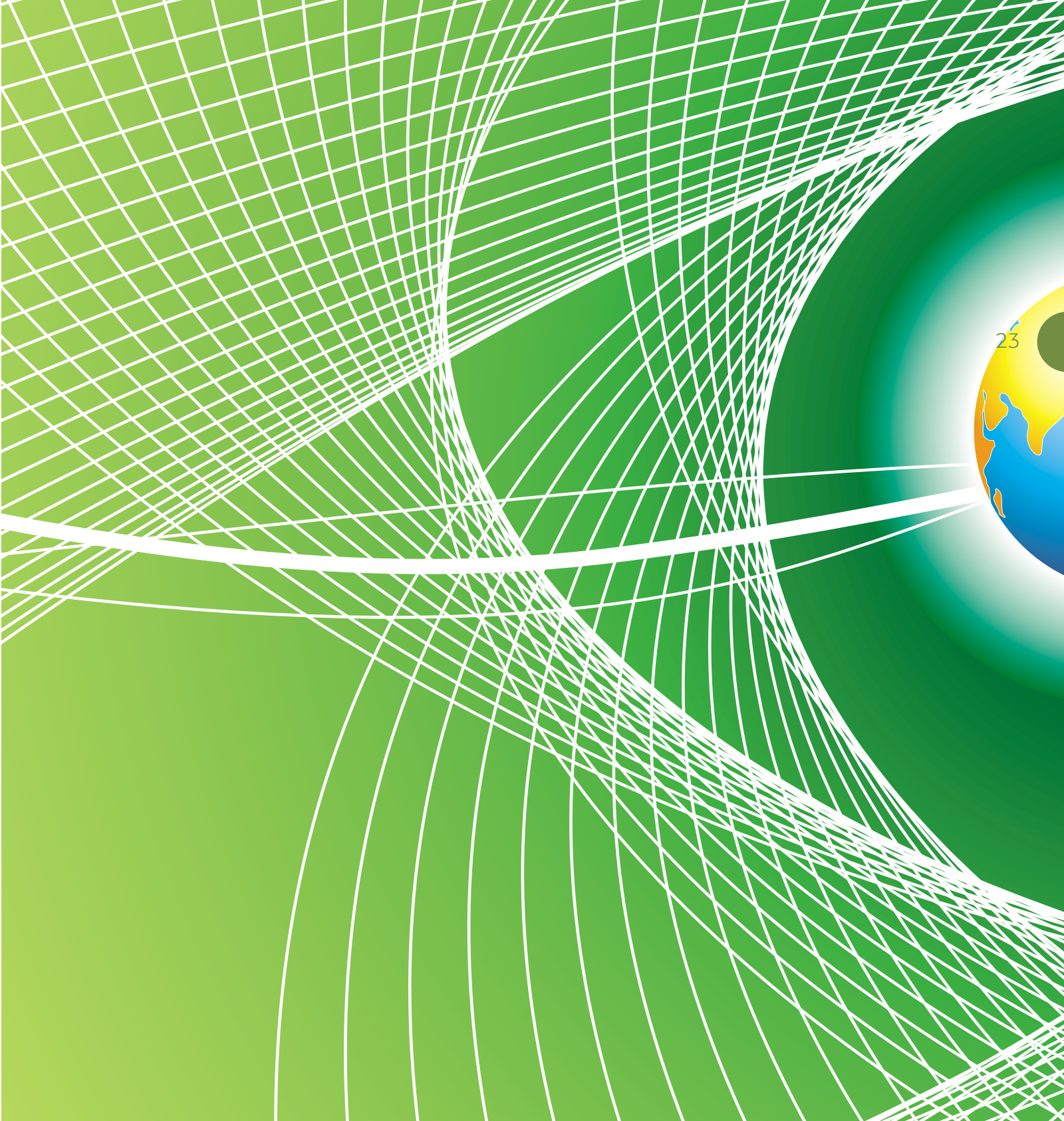
2010: EFTA-limaskapur

Viðkað samstarv við ES

Við viðkaðum samstarvi við ES verða Føroyar samrunnin partur av innmarknaðinum í ES og fáa harumframt móguleika at gerast partur í virkis- og menningarskráum um mentan, útbúgving, gransking o.a.

Málið er, at Føroyar fáa eina skipan, ið ger tær til part av innmarknaðinum í ES. Av tí at tilknýti Føroya til Dan-

⁵ Málsøkini eru í høvuðsheitum hesi: flogferðsla (frælsi fyri tænastr og lögfrøðilígar persónar), figgarækið og figgjareftirlit (frælsi fyri tænastr, kapital og lögfrøðilígar persónar), útlendingaækið og marknaeftirlit (frælsi fyri natúrlígar persónar), upphavsráttur (frælsi fyri vørur), ársroknskaparækið (frælsi fyri tænastr og kapital), felagsskapsráttur og grunsráttur (frælsi fyri tænastr, kapital og lögfrøðilígar persónar), figgjarráttur (frælsi fyri tænastr, kapital og lögfrøðilígar persónar), sakførarastarvssemi (frælsi fyri tænastr) og sjórráttur (frælsi fyri tænastr, kapital og lögfrøðilígar persónar).

markar forðar fyri sjálvstøðugum limaskapi í ES, kann valið nú standa ímillum ein yvirskipaðan sáttmála við ES, sum í innihaldi er líkur EBS-sáttmálanum, ella at gerast partur av EBS-sáttmálanum (sí omanfyri um EFTA limaskap). Harumframt kann samstarvið við ES víðkast so líðandi við sáttmálum fyri hvørt málsøki sær eins og Sveis hevur gjørt. Gerast Føroyar sjálvstøðugar, fáa tær møguleika fyri at verða sjálvstøðugur limur í ES.

Farið er undir at gera løgfrøðiliga greining av møguleikanum fyri einum yvirskipaðum sáttmála við ES. Tá greiningin er liðug, skal ES taka støðu til, um felagsskapurin er sinnaður at gera slíkan sáttmála.

Strategibólkurin mælir til, at Føroyar í 2012 gerast partur av innmarknaðinum í ES.

Limaskapur í WTO

Við limaskapi í WTO fáa Føroyar innlit, royndir og ávirkan, har reglur, ið skipa heimshandilin, verða tilevnaðar. Arbeiðið í WTO er størsta, politiska átak til frama fyri alheimsgerðina. Verða Føroyar limur í WTO, fáa tær eisini størri trúvirði, eitt nú tá ið nýggir frihandilssáttmálar skulu gerast.

2007/2008: Taka málið upp við danskar myndugleikar, so at møguleikin fyri limaskapi verður staðfestur, samstundis sum fyrisitingarligar avleiðingar fyri umsitingina verða lýstar.

2008/2009: Føroyar yvirtaka málsøki, ið eru fevnd av WTO, (sí undir EFTA).

2009: Semja verður gjørd við WTO, at samstundis sum danski limaskapurin ikki fevnir um Føroyar longur, eru Føroyar vorðnar limur í WTO í egnum navni.

2010: WTO-limaskapur kann gerast veruleiki.

Tvískattasáttmálar

Við tvískattasáttmálum kunnu fyrirkur, ið virka í fleiri londum, kenna seg tryggar í, at sama inntøka einans verður skattað eina ferð.

Føroyar hava skattasamstarv við Norðurlond, Eysturríki, Sveis og India. Okkum tørvar tó skattasáttmálar við fleiri onnur lond, ið vit hava vinnuligt samband við. Royndirnar vísa, m.a. í samráðingunum við Bretland um tvískattasáttmála, at hetta er tungt og tíðarkrevjandi arbeiði. Nú røkist tó fyri, at tvískattasáttmálin við Bretland verður avgreiddur í 2007, so at hann fær gildi frá 2008.

Strategibólkurin mælir til hesa tilgongd:

2007: Greina, hvørji lond, Føroyar eiga at hava tvískattasáttmálar við.

2007/2008: Saman við donskum myndugleikum kanna, um tvískattasáttmálar, ið Danmark hevur við nevndu lond, uttan hóvasták kunnu víðkast til at fevna um Føroyar.

2008: Samráðingar vera við einstøku londini, og Føroyar koma við í donsku sáttmálarnar, so hvørt sum málini eru búgvín.

Ber henda tilgongd ikki til, má Landsstýrið gera verulig átøk fyri at fáa tvískattasáttmálar við tey mest týðandi londini fyri okkum.

Uttanríkispolitiskur profilur

Føroyar skulu gerast sjónligar á økjum, har tær hava serligan møguleika og tørv á at gera seg galdandi, og tær skulu vera við í samstarvi, sum gevur týðningarmikla vitan og politiska ávirkan

Føroyum tørvar eitt greiðari og sjónligari andlit í altjóða samfelagnum. Í altjóða samstarvi skulu tær serliga vera virknar í og tryggja sær umboðan í altjóða felagsskapum, sum arbeiða við evnum, ið hava týðning fyri Føroyar og terra raðfestu, uttanríkispolitisku meginøki.

Í løtuni hava Føroyar og Grønland felags limaskap í fleiri økisbundnum millumtjóða felagsskapum, ið hava við havsins tilfeingi at gera.⁶

Hetta eru alt øki, har Føroyar hava serligan møguleika og tørv á at gera seg galdandi. Uttanríkispolitiskt eigur Landsstýrið tí at raðfesta hesi øki, samstundis sum tað viðkar um virksemi sítt, so at tað eisini er umboðað í felagsskapum, sum hava størri politiskan og normativan týðning fyri t.d. altjóða fiskivinnuumsiting enn økisbundnu felagsskapirnir, ið oftast umsita praktiska fiskivinnu, áseta kvotur, tekniskar veiðireglur o.a.

Málið um uttanríkispolitiskan profil verður framt við at tjóðarbranda Føroyar, leggja til rættis strategiskar ætlanir fyri sambandið millum hav, fólk og mentan, leggja

dent á sjálvberandi menning og við at knýta okkum til ávísar altjóða felagsskapir.

Tjóðarbranding

Farið verður undir verkætlan at nágreina, hvussu Føroyar vekja áhuga uttanlands. Hetta er serliga týðningarmikið fyri altjóðavirknan kapital, ferðavinnu og út- og innflutningsvinnu. Arbeiðið fevnir um eina samskipaða lýsing av Føroyum og samskipti okkara við umheimin, samstundis sum tað skal geva okkum sjálvum eina felags fatan av samleika okkara og av styrkjum og veikleikum okkara.

2007/2015: Fyrireikingar til slíka verkætlan eru byrjaðar í 2007. Verkætlanin um tjóðarbranding tekur fleiri ár, og tí verður mett, at komið verður ikki á mál fyrr enn í 2015. Gagn kann tó fáast burtur úr at lýsa tjóðarbrandingina ávegis í tilgongdini.

Hav, fólk og mentan

Føroyar eru oyggjaland, ið liggur púra einsamalt á miðjum havi. Hetta setir so ella so treytirnar fyri samfelagi okkara og samskipti okkara við umheimin, bæði tá ið vit tosa um politisk viðurskipti, og tá ið ræður um mentan og vinnulig áhugamál. Hesin samanhangur er sera viðkomandi í uttanríkispolitiskum høpi.

Við hesum í huga verður ítøkilig ætlan gjørd fyri, hvussu samspælið millum samfelag og hav eigur at vera. Slík ætlan skal lýsa og gera tilmæli um fjøltáttaða nýtslu av havinum, eitt nú um sigling, ferðaflutning, farmaflutning, ferðavinnu, fiskiskap, ráevni á og undir havbotninum, alduorku, vindorku o.a.

⁶ NAFO (Northwest Atlantic Fisheries Organization), NASCO (North Atlantic Salmon Conservation Organization) og NEAFC (North East Atlantic Fisheries Commission), umframt at Føroyar eru limir í NAMMCO (North Atlantic Marine Mammal Commission). Eisini eru vit við í Arktiska ráðnum, sum m.a. fæst við umhvørvismál og sjálvberandi menning, í Norðurlandaráðnum, sum í høvuðsheitum er politiskt og mentanarligt samstarv, og í IWC (International Whaling Commission), sum umsitur stórhvalastovnar heimsins. Føroyar eru eisini atlimur í IMO (International Maritime Organization).

Strategiini skal, saman við ætlanunum fyri sjálvberandi menning og kappingarsamleika, gerast støði undir framtíðar politiskum átøkum og støðutakanum í uttanríkispolitiskum málum, t.d. í fiskivinnu og umhvørvi. Við hesum kunnu Føroyar gerast virkin og framtøkin samstarvpartur heldur enn at vera í verjustøðu av vantandi fyrireiking og búning til at finna skilagóðar loysnir.

2007: Arbeðssetningur fyri hesa verkætlan verður tilevnaður í 2007, og miðað verður ímóti, at verkætlanin verður liðug í 2010. Umframt stjórnarráð og viðkomandi stovnar skulu vinnu- og áhugafeløg vera við í arbeiðinum.

Sjálvberandi menning

Hugtakið sjálvberandi menning snýr seg um eina samfelagsmenning, ið nøktar verandi tørv, uttan at seta í váða menningina hjá komandi ættarliðum. Sjálvberandi menning er búskaparliga munadygg, hevur sosiala javnvág (t.e., at eingin skal verða verri fyri av hesi menning), og hon er umhvørvisliga ráðilig.

Tilverugrundarlag Føroya er tætt knýtt at náttúruni og gagnnýtslu av tilfeingi hennara. Sjálvberandi menning skal tí raðfestast frammarlaga, og landsmyndugleikar, kommunur, vinnulív og feløg eiga at stuðla tiltøkum og verkætlanum, sum miða ímóti sjálvberandi menning. Sum dømi kunnu nevast tiltøk sum at skilja burturkast og skipan av sonevndum grønum skúlum, har alt virksemi og frálæra taka atlit at náttúruni.

Ætlan skal gerast fyri, hvussu Føroyar sum frá líður gerast eitt samfelag, ið tryggjar sjálvberandi menning. Saman við ætlanini fyri havið, skal henda ætlan gerast støði

undir komandi, politiskum átøkum, ið skulu takast fyri at náa málinum, og hon skal somuleiðis tryggja Føroyum ein sterkan uttanríkispolitiskan profil, m.a. á fiskivinnu- og umhvørvisøkinum.

2007: Arbeðssetningur verður orðaður, og øki, ið dentur skal verða lagdur á, verða eyðmerkt. Landsmyndugleikar, kommunumyndugleikar, vinnufeløg og áhugafeløg vera við í arbeiðinum, sum ætlandi skal verða liðugt í 2009.

Altjóða felagsskapir

Fyri at styrkja um altjóða samstarv okkara, mælir strategibólkurin til ein virknari leiklut í felagsskapum, ið vit longu eru knýtt at, samstundis sum vit gerast partur í fleiri altjóða felagsskapum í egnum navni. Hesir eru:

Limaskapur í FAO (Matvøru- og landbúnaðarfelagsskapur ST). Við hesum fáa Føroyar royndir og ávirkan, har meginreglur fyri framtíðar fiskiskapi verða tilevnaðar, og har matvørureglur og matvørupolitikkur í breiðari merking verða tilevnað á altjóða stigi. Hetta er serliga viðkomandi fyri Føroyar sum fiskivinnutjóð.

Limaskapur í UNESCO (Felagsskapur ST fyri útbúgving, vísindi og mentan). Við hesum fáa Føroyar høvi vera við í felagsskapi, ið virkar fyri og stuðlar altjóða samstarvi millum 191 limalond og 6 atlimalond um útbúgving, vísindi, mentan og samskipti.

Eygleiðarastøðu í OECD (Felagsskapur fyri búskaparligt samstarv og menning). Við hesum fáa Føroyar høvi at vera við í og hava atgongd til hagtøl hjá OECD, so at vit kunnu fylgja við, hvussu vit standa okkum á nærum ølli-

um samfelagsækjum samanborið við önnur lönd. Mongu vísindaligu kanningarnar hjá atvinnubólkunum í OECD vísa á skipanir, ið hava givið góð úrslit, so at samfelagsmál kunnu verða loyst so munagott, sum til ber.

Strategibólkurin mælir til hesa tilgongd:

- Staðfesta møguleikar okkara at gerast limur, atlimur ella eygleiðari.
- Raðfesta luttøku okkara í hesum felagsskapum, so at vit einans eru við í mest viðkomandi pørtum fyrri okkum og fáa gagn av hesum
- Greina, hvussu nógva starvsfólka- og fíggarliga orku vit skulu seta av til at fremja luttøkuna í felagsskapunum. Umsóknir verða latnar í hesi raðfylgju: FAO í 2007, UNESCO og OECD í 2010

Handilsfremjandi átøk

Skipanir skulu stimbra føroyskt vinnu- og mentanarlív og einstaka føroyingin í at virka, handla og gera altjóða-grundaðar iløgur, bæði heima og burturi. Hesar skipanir eiga eisini at virka fyri, at útlenskir íleggjarar verða eggjaðir til at gera beinleiðis iløgur í Føroyum

Tað er sera umráðandi, at Føroyar draga til sín útlenskar iløgur og vitan, sum kunnu menna búskap okkara. Áhugin hjá útlenskum íleggjarum fyri Føroyum økist, um føroyskt vinnulív stendur seg væl á útflutningsmarknaðinum. Tí má tann ráðgeving og tann hjálp, ið tað almenna veitir vinnulívinum í stremban tess at koma út á altjóða marknaðir við vørum og tænaðum, styrkjast.

Fyri at náa málinum er umráðandi, at innlendis vinnuráðgeving, útflutningsframi, sendinet Føroya í útlondum og avtalur við útflutningsráð í grannalondunum virka sum samrunnin skipan. Eisini mugu skipanir mennast, ið veita nýggjum útflytarum ítøkiliga hjálp í byrjanini.

Málið verður framt við vinnuframa, útflutningsframa og handilsferðum, umframt við stuðulsskipanum til nýggjar útflytarar.

Vinnuframi

Í framtíðini skal føroyska vinnan hava eitt stað hjá tí almenna at venda sær til fyri at fáa ta hjálp, ið henni tørvar. Hetta vera eisini dynnar hjá vinnuni, tá ið tað snýr seg um ætlað útflutningsframtøk, marknaðarátøk o.s.fr.

Strategibólkurin mælir til hesa tilgongd:

2007/2008: Nýggjur vinnuframastovnur, SamVit, er settur á stovn við at leggja saman Menningarstovuna og Ferðaráð Føroya. SamVit skal leggja serligan dent á at birta upp undir nýskapen og íverksetan, umframt at hann skal marknaðarføra og menna Føroyar sum ferðamannaland og sum land at gera iløgur í.

Útflutningsframi og handilsferðir

Í stjórnarráðnum fyri uttanríkismál skal arbeiðið við útflutningsframa og handilsferðum vera størri partur av dagliga virkseminum.

Samstarv millum SamVit og sendistovur

2007: Tryggjast skal, at samskiftið millum SamVit og sendistovurnar er gott.

2008: Skipað verður nevnd við umboðum fyri vinnulív, mentanarlív og viðkomandi, almennar myndugleikar. Henda nevnd skal gera regluligar stöðumetingar av sín-ámillum samstarvinum um útflutningsframa, stuðulsskipanir o.tíl. Nevndin eigur somuleiðis at gera tilmæli um neyðugar broytingar í skipanum, tillagingar í bygnaði og tilmæli um, hvørjir marknaðir ella hvørjar vinnugrein- ar eiga at verða sett í miðdepilin.

Sendistovur Føroya

2007/2008: Gerast skulu greiðar og einsháttaðar reglur fyri sendistovurnar at virka eftir, tá ið ræður um vinnu- og útflutningsráðgeving.

2007/2012: Sendistovurnar skulu førleikamennast, so at tær eru betur skikkaðar til at veita vinnuliga ráðgeving, t.d. um marknaðarmøguleikar.

Avtalur við útlendsk útflutningsráð

2007/2008: Samráðast skal um avtalur við Útflutningsráð Danmarkar, Íslands og Noregs o.o., so at tað almenna eisini kann veita útflytarum ráð um marknaðir, har sendistovur okkara ikki rækka.

2008/2009: Avtalur við útlendsk útflutningsráð verða fingnar til vegar.

Politiskar / vinnuligar handelsferðir

Regluliga skal skipast fyri handelsferðum við løgmanni ella landsstýrismonnum á odda til at vekja áhuga uttanlands fyri føroyskum vørum og tænaðum, umframt fyri samstarvi við Føroyar og føroyskt vinnulív. Talan kann vera um breið vinnuátøk í ávísum landi, ið Føroyar hava munandi samstarv við, ella miðvísari vitjanir saman við umboðum fyri ávísa vinnugrein.

Stuðulsskipanir til nýggjar útflytarar

Grannalond Føroya, kanska eina mest Danmark, hava nógvar skipanir, ið veita útflytarum hjálp og stuðul av ymiskum slagi fyrstu tíðina. Líknandi skipanir skulu setast í verk í Føroyum. Hetta skal t.d. vera hjálp til marknaðarkanningar, møguleika fyri at leiga serkøn fólk fyri avmarkað gjald, lán av skrivstovu á sendistovunum, umframt ymiskar skipanir, ið venda sær beinleiðis til ávísar vinnugreinar.

2007: Settur verður arbeðsbólkur við umboðum fyri viðkomandi, almennar myndugleikar og vinnu- og áhugafeløg, hvørs limir eru útflytarar ella kunnu hugsast at gerast útflytarar, at gera uppskot um skipanir, ið kunnu gagna føroyskum útflytarum í tíðaravmarkað skeið.

2008: Arbeðsbólkurin handar tilmæli sítt.

2009: Fyrstu skipanirnar av hesum slagi virka frá ársbyrjan

Fyrisitingarlig menning

Málið er, at í 2015 skal almenna fyrisitingin í dygd og virkni kunna taka fullvæl við teimum móguleikum og avbjóðingum, sum alheimsgerðin hevur við sær fyri Føroyar

Føroyar hava avmarkað menniskjaligt tilfeingi samanborið við tær uppgávur, sum alheimsgerðin krevur. Tí mugu vit meiri enn onnur lond leggja arbeiðið soleiðis til rættis, at vit hava greið mál og greiðar raðfestingar, so at vit burturav leggja okkum eftir at fullnýta samfelagsliga førleikan.

Hetta verður framt við at hava felags fatan av kós og málum, virknan arbeiðs- og samstarvshátt, førleikamenning og felags upplýsingartilfar, reglur og manna-gongdir, umframt holla umboðan í øðrum londum.

Arbeiðsbýti og menning

Sum frá liður verða altjóða viðurskifti alt meira samantvinnað í fyrisitingina á flest øllum stigum og fakøkjum. Tí hevur tað týðning, at almenna fyrisitingin hevur eina greiða heildarmynd av arbeiðsbýtinum millum løgmann, sum í dag situr fyri uttanríkismálum, og landsstýrismenninar, ið sita fyri serstøku fakøkjunum.

Uttanríkispolitiskar kjarnuuppgávur eiga at verða miðsavnaðar í einum stjórnarráði, og uppgávur av serliga tækniligum slagi verða røktar í tí stjórnarráði, ið varðar av málsokinum.

Hetta merkir í roynd og veru, at stjórnarráðið, ið umsitir uttanríkispolitisku kjarnuuppgávurnar, skal røkja og áseta yvirskipaða politikkin og orða og/ella leggja til rættis heild-

arætlanir Landsstýrisins í uttanríkismálum. Stjórnarráðið skal standa fyri og samskipa uttanríkispolitikkin og standa fyri og samskipa úflutningsframa fyri vinnu, búskap og mentan. Eisini skal tað fylgja við og stuðla øðrum stjórnarráðum og stovnum í at vera við í uttanríkisviðurskiftum av tækniligum slagi og standa fyri sendistovum Føroya í øðrum londum. Tað skal skipa fyri førleikamenning í uttanríkisstænastuni og hava serstakan førleika í altjóða samráðing og hollan lögfrøðikunnleika um altjóða sáttmálar. Uttanríkisuppgávur hjá øðrum stjórnarráðum og stovnum skulu vera beinleiðis knýttar at málsoki teirra, soleiðis at fakligi førleikin og innlitið verða fullnýtt.

Førleikamenning

Stjórnarráðið í uttanríkismálum skipar førleikamenning í uttanríkisviðurskiftum fyri alla fyrisitingina, so at góður førleiki verður tryggjaður, og so at ein sterk felagsfatan og felagsmentan verða galdandi í fyrisitingini.

Førleikamenningin skal fevna um skeið í grundleggjandi uttanríkisviðurskiftum, til dømis: Altjóða stovnar og sáttmálar, umframt formligar arbeiðsgongdir. Diplomati í breiðum høpi. Ymisku mentanir heimsins og týðning teirra í altjóða samfelagnum. Samráðingartækni og seming. Grundleggjandi málkunnleika og vinnuliga alheimsgerð.

Partur av førleikamenningini er eisini at senda út starvsfólk í styttri ella longri tíð at arbeiða í fyrisiting í øðrum londum, at starvsfólk frá øðrum stjórnarráðum arbeiða við fakmálum sínum á sendistovunum í tilskilaða tíð og áhaldandi menning av starvsfólki í málkunnleika og kunnleika um aðrar mentanir.

Reglur og mannagongdir

Felags reglur og mannagongdir í sambandi við uttanríkisviðurskipti skulu m.a. fevna um:

Protokoll (formlig viðurskipti, heruppií vitjanir, gávur, heilsanir, samhugaskriv o.a.m.). Lýsing av heimildum Føroya í uttanríkisviðurskiptum. Yvirlit yvir altjóðasáttmálar, har Føroyar eru við í egnum navni. Yvirlit yvir altjóða sáttmálar, har Føroyar eru við sum partur av donskum limaskapi. Reglur um setanir á sendistovum Føroya í útlandum. Kunningar- og samstarvsskipanir.

Umboðan í øðrum londum

Føroyskar sendistovur ella onnur umboðan skulu setast á stovn, har tað gevur størstan vinning fyri Føroyar politiskt, búskaparlaga og/ella mentanarlaga, eins og hvør sendistova skal hava ávísar strategiskar uppgávur at røkja.

Í dag hava Føroyar sendistovu í Brússel, Keypmannahavn, London og í Reykjavík.

Fram til 2015 eiga vit miðvíst at arbeiða fyri at økja um umboðan okkara uttanlands. Hetta eigur at gerast bæði við at styrkja verandi umboðan og við at seta nýggjar sendistovur ella konsulsskipanir á stovn í úrvaldum londum. Ein hugsað gongd kundi verið henda:

- 2008: Grønland, Nuuk (konsulsskipan)
- 2009/10: Sveis, Geneve (EFTA og WTO)
- 2011: Russland, Moskva
- 2012: USA, Washington ella New York
- 2013: Noreg, Oslo

Arbeitt verður við at menna politiska, mentanarlaga og vinnuliga samstarvið við Grønland. Settur er føroysk/-grønlandskur arbeiðsbólkur at gera uppskot um ítøkilig samstarvsøki og at fyrireika eina konsulsskipan. Samstundis hevur Útnorðurráðið skotið upp, at útnorðurlondini seta á stovn konsulát hvør hjá øðrum. Strategibólkurin mælir til, at Landsstýrið í næstum fer undir at kanna møguleikarnar fyri eini konsulsskipan í Nuuk, og at hon fæst at virka í 2008.

Sendistovan í Geneve eigur at verða fyrireikað beinanvegin, tá greitt er, um verulig útlit eru fyri EFTA-limaskapi. EFTA-felagsskapurin hevur høvuðssæti í Geneve, og sendistovan har kann eisini vera umboð okkara í WTO.

Russland er longu ein týðningarmikil samstarvspartur hjá Føroyum, tað eiga vit at gagnnýta til fulnar. Ein sendistova í Moskva kann hava stóran týðning fyri vinnuna, soleiðis at samstarvið verður ment og fer at ganga væl.

USA hevur heimsins sterkasta búskap og kann gerast týðandi marknaður hjá vinnulívunum. Eisini hava altjóða felagsskapir sum t.d. Sameindu tjóðir høvuðssæti í USA, og fyri at kunna ávirka og vera við í fremstu røð, er neyðugt at vera til staðar og at fylgja væl við. Eisini kann sendistovan umsita føroysk áhugamál í fríhandilsøkinum NAFTA.

Føroyar hava politiskt, vinnuligt og mentanarligt samstarv við Noreg, Svøríki og Finnland. Gerast Føroyar limur í EFTA, har eisini Noreg er limur, og sjálvstøðugur limur í Norðurlandaráðnum, kann roknað við, at sam-

starvið verður styrkt. Føroyska sendistovan í Oslo eigur eisini at røkja føroysk áhugamál í Svøríki og Finnlandi.

Strategibólkurin er greiður um, at sera stórir búskaparligur vøkstur í lätuni er í londum sum Kina, India og Brasilia. Føroyar eiga at fylgja hesi gongd og vera til reiðar at seta á stovn sendistovur í Fjareystri og Suðuramerika, tá og um okkara vinnuliga samband krevur tað.

Verandi umboðan styrkjast

Hin liðurin í umboðan okkara uttanlands er sum sagt at styrkja um verandi umboðanina. Styrkt er um manningina á sendistovuni í Brússel, og sendistovan í London umboðar eisini Føroyar í Írlandi. Sendistovan í Keyptmannahavn eigur at virka á diplomatstigi og eigur at verða styrkt við atlit til t.d. vinnuligum samstarvi millum Føroyar og Danmark, føroyskari umboðan í norðurlenska ráðharraráðnum o.s.fr.

Samfelagslig støðumynd

Djúptøkin lýsing og viðgerð av føroyska samfelagnum verður gjørd fyri at fáa ítøkiligan kunnleika um føroyska samfelagið í alheimsgerðini og fyri at kunna eftirmeta avrikini og leggja nýggjar ætlanir

Ráðgevandi nevnd fyri alheimsgerð

Ráðgevandi nevnd verður sett at greina og meta um avrik Føroya í alheimsgerðini, so at yvirskipaðu ætlanir og yvirskipaða kós landsstýrisins alsamt kunnu verða tillagðar fyri at rækka visjónini um, at Føroyar skulu vera millum fremstu tjóðir. Hesar metingar verða at gera eftir

viðurkendum parametrum, ið verða nýttir í samsvarandi greiningum hjá OECD.

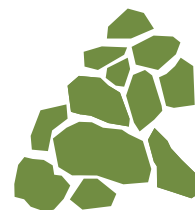
Í staðin fyri at seta nýggja nevnd, skal støði takast í verandi búskaparráði. Við hesum fær ráðið víðkaðan arbeiðssetning og fleiri limir, so at ráðið, umframt at hava vitan um búskap og samfelagsviðurskipti, eisini hevur hollan kunnleika um altjóða viðurskipti. Landsbankin kundi virkað sum skrivstova hjá ráðnum, og Hagstovan kundi útvegað henni hagfrøðiligt tilfar. Eitt slíkt ráð fyri alheimsgerð vildi saman við einum vælfæðarráði givið bæði Landsstýri og Løgtingi eitt sera gott grundarlag at taka yvirskipaðar avgerðir, soleiðis at framtíðarkós Føroya alla tíðina verður lagað til broyttu heimsmyndina.

Eina ferð um árið skal ráðið geva út støðufrágreiðing, ið er grundað á hagfrøðiligt yvirlit, ið lýsir støðuna í samfelagnum mótvegis umheiminum, umframt at tað skal gera tilmæli um, hvørja leið vit skulu ganga.

Hesi vóru í strategibólkinum fyri alheimsgerð:

Marjun Hanusardóttir, stjóri, Løgmansskrivstovan, forkvinna
Herluf Sigvaldsson, deildarstjóri, Løgmansskrivstovan
Herálvur Joensen, sendimaður Føroya í Keypmannahavn
Halla N. Poulsen, fulltrúi, Løgmansskrivstovan
Johannes Jensen, stjóri, Hotel Føroyar
Ben Arabo, loyvisumsitari, Amerada Hess
Karin Toftegaard, deildarleiðari, Novo Nordisk

Grundarsteinur

ÚTBÚGVING

Innihaldsyvirlit

Aðalmál	37
Samandráttur	37
Partmál	37
Felagsmál	37
Fólkaskúlin	39
Miðnámsútbúgving.	43
Hægri útbúgvingar	44

Aðalmál

Týðningarmesta tilfeingið er eitt vælútbúgið fólk

Samandráttur

Góðar útbúgvingar eru grundarlagið undir góðum kapp-ingarfæri og undir, at øll kunnu taka lut í samfelagnum og á arbeiðsmarknaðinum. Útbúgvingarnar skulu vera fyri øll og skulu tryggja, at fleiri verða útbúgvín meira alt lívið. Ein vælvirkandi útbúgvingar- og granskingarskipan er høvuðsgrundarlag undir samfelagsmenningini.

Til tess at tryggja, at vit standa okkum væl í alheimssam-felagnum og verða millum tey fremstu, er umráðandi, at undirvísing í fólkaskúlanum og miðnámskúlanum er í heimsflokki. Útbúgvingartilboð, stuðulsskipanir o.t. inn-an fyri hægri útbúgving eiga at standa øllum í boði og vera ókeypis, bæði hvat útbúgvingarslagi og -staði við-víkir. Gjøgnum altjóða útbúgvingarsamstarv fáa lesandi og undirvísarar møguleika at taka virknan lut í alheims-gerðini, og við bolognaavtaluni verður útbúgvingarøkið á altjóða stigi.

Førleikin í fremmandamálum og mentanarfatan er um-ráðandi, og sama er førleikamenning av undirvísarum og leiðslum.

Ein væl skipaður bygnaður fyri útbúgving og gransking er ein umráðandi fortreyt fyri, at hesi bæði øki verða lyft upp á altjóða stig.

Partmál

Orðað eru partmál um:

- Felagsmál
- Fólkaskúla
- Miðnámsútbúgving
- Hægri útbúgving

Felagsmál

Føroyar eru partur av alheimssamfelagnum og skulu í 2015 verða millum tey fremstu í heiminum innan fyri undirvísing í fólkaskúlanum og innan fyri miðnámsút-búgvingarnar. Hægri útbúgvingar skulu standa altjóða mát og skulu nækta samfelagsliga tørvin á útbúgvingar- og granskingarøkinum

Soleiðis røkka vit málinum

Førleikin í fremmandamálum skal styrkjast, og enskt skal lærast og dugast eins væl og danskt. Førleikin í mentan-arfatan verður styrktur, so at vit standa okkum væl í al-heimssgerðini.

Førleikamenning

Ein skipað HR-landsætlan¹ verður gjørd fyri alt skúla-verkið. Ætlanin skal tryggja neyðuga førleikamenning, bæði fyri undirvísarar og leiðslur á øllum stigum í undir-vísingarverkinum.

Skipað verður ein leiðaraútbúgving, sum allir leiðarar í skúlaverkinum í høvuðsheitum skulu hava tikið, áðrenn teir verða settir í leiðarastarv. Leiðslurnar í skúlaverkin-um verða mannaðar við fólk, sum hava besta kunnleika á økinum.

¹ Ein HR-landsætlan er ein skipan, sum byggir á HR (Human Ressource) hugtakið, t.e., at tað snýr seg um at veita starvsfólkum bestu kor at virka og mennast. Ein landsætlan er ein skipað tilgongd, sum Mentamálaráðið stilar fyri og fer sostatt at taka støði í bæði meginásettum tiltøkum og í tiltøkum, ið ásett eru á staðnum.

Eftirútbúgving

Ein týðandi fortreyt fyri menning, dygdarmenning og dygdartrygging í undirvísingarverkinum er eitt gott, breitt og fjøltáttað eftirútbúgvingartilboð. Málið er, at hvørt starvsfólk í undirvísingarverkinum í miðal skal fara á skeið ella eftirútbúgving tvær vikur um árið.

Skipanir

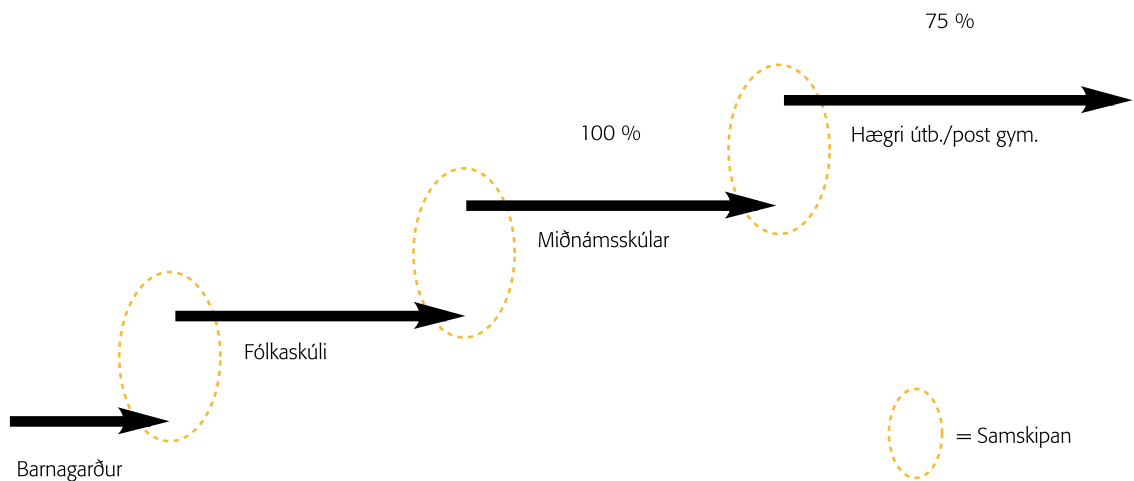
Útbúgvingartilboð, stuðulsskipanir o.t. innan hægri útbúgving skulu leggjast soleiðis til rættis, at tað er frítt hjá teimum lesandi at velja útbúgvingarslag og útbúgvingarstað.

Ein samanhangandi vegleiðaraskipan verður gjørd fyri skúlaverkið. Skipanin skal eisini fevna um vinnu- og

yrkisútbúgvingar og um lívlanga læru, ið skal veita møguleika fyri, at øll kunnu halda fram við at útbúgva seg alt lívið.

Settar verða í verk eftirmetingar- og dygdarskipanir, sum skulu tryggja áhaldandi menning í allari útbúgvingarskipanini.

Veitt verða skúlum og myndugleikum arbeiðsamboð, sum skulu tryggja dygga og einfalda umsiting, ið gevur øllum pørtum viðkomandi kunning og fortreytir fyri skilagóðum avgerðum og menningarmøguleikum.

Mynd 1: Meginregluligt yvirlit yvir útbúgvingarstig o.a.. Viðm. »Post gym.« merkir ein útbúgving eftir eina gymnasiala miðnáms-útbúgving.

Hægri útbúgving

Hægri útbúgvingar skulu bjóðast út á økjum, sum eru serføroysk,² har stórus tørvur er á fólki, hvørs útbúgvingar hava serligan, samfelagsligan týðning.

Gransking

Námsfrøðilig gransking er ein umráðandi fortreyt fyri allari menning í útbúgvingarverkinum.

Altjóða luttøka

Fyri at menna og tryggja, at okkara útbúgvingar eru á altjóða stigi, skulu vit vera við í altjóða samstarvi og eftirmetingum.

Føroyum verður tryggjað luttøka í viðkomandi, altjóða útbúgvingarsamstarvi, t.d. samstarvi við Norðurlond, ES, UNESCO (Felagsskapur ST fyri útbúgving, vísindi og gransking) og OECD (Felagsskapurin fyri búskaparligt samstarv og menning).

Alt økið verður samskipað frá barnagarði til vaksna-mannaútbúgving, har øll taka eina miðnámsútbúgving, og 75% fara undir hægri útbúgving.

Fólkaskúlin

Fólkaskúlin er grundvøllurin undir allari útbúgving. Hann skal tryggja, at tey ungu gerast før fyri at útbúgva seg víðari, soleiðis at tey kunnu liva og virka í einum alsamt meiri altjóðaligum heimi

Soleiðis røkka vit málinum

Fólkaskúlin verður skipaður sum eitt liðiligt og fjøltáttað læru-, menningar- og undirvísingumhvørvi.

Fyri at tryggja, at skiftið frá barnagarði til fólkaskúla er so trygt sum møguligt, verður barnaøkið lagt til Mentamálaráðið. Tað verður sostatt Mentamálaráðið, ið fer at hava ábyrgdina av menningini hjá barninum, frá smábarnaaldri til viðkomandi sum vaksni fer út á arbeiðs-marknaðin.

Farið verður í skúla um 6 ára aldur. Eftir 10 ára skúla-gongd í fólkaskúla verður hildið fram í trý ára miðnáms-skúla, har øll hava rætt til útbúgvingarstuðul eftir 10. flokk. Stovnaður verður eftirskúli, sum skal stimbra støðuga útbúgving.

Fólkaskúlin eigur eins og barnaøkið at verða lagdur út til kommunurnar at umsita, og landið verður skipað í skúlaøki sambært leisti niðanfyri.

Skúlabygnaður

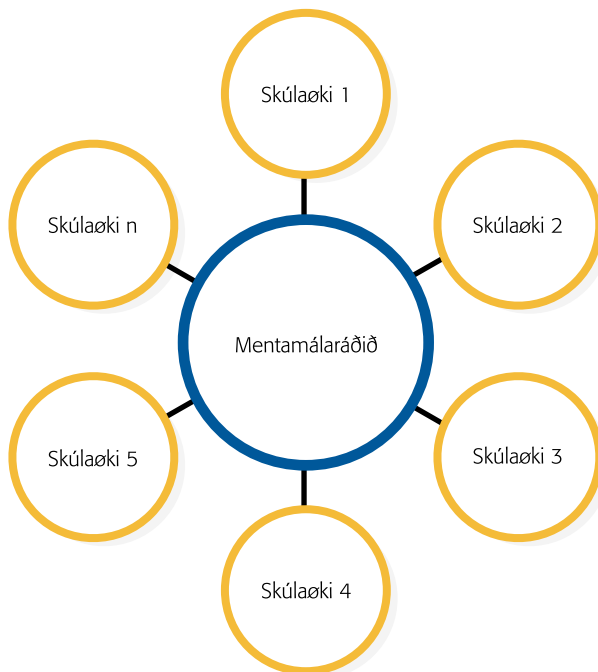
Landið verður skipað í skúlaøki og eina meginfyrising. Í hvørjum øki verður sett á stovn ein økisfyrising.

Bygnaðurin eigur at samsvara við nýggja, kommunala bygnaðin.

Uppgávnar hjá hvørjum øki verða at fyrisita:

- Barnaøkið
- Fólkaskúla
- Sernámsfrøði

² T.e. viðurskifti, sum eingin annar tekur sær av, t.d. føroyskt mál, føroysk søga og føroysk mentan.

Mynd 2: Landið verður skipað í skúlaeki og eina meginfyrirsit-ing

- Fritíðarundirvísing
- Musikkskúla
- Barna- og ungdómsmentan

Meginfyrirsit-ing

Meginfyrirsit-ingin ger lógarásettar karmar fyrri undirvísing-arliga virksemið. Landsstýrismaðurinn hefur ábyrgdina av meginfyrirsit-ingini og yvirumsjóninni av skúlaekjunum. Hann tryggjar, at galdandi reglur verða hildnar, og at ásettar fyriskipanir verða settar í verk. Meginfyrirsit-ingin ger eina menningarætlan fyrri barnaækið og skúlaverkið. Meginfyrirsit-ingin verður styrkt og skipað alt eftir avbjóð-ingunum.

Økisfyrirsit-ing

Í hvørjum øki verður settur ein økisstjóri fyrri barna- og

skúlaækið. Skúlaleiðarar halda fram at virka sum dagligir leiðarar av øllum virkseminum í einstaka skúlanum. Uppgávan hjá økisstjóranum er at samskipa alla barna- og ungdómsmenning og undirvísing í økinum, og hann skal tryggja, at menningarætlanin fyrri barnaækið og skúlaverkið verður sett í verk. Økisstjórin hevur fíggar-liga, fyrisitingarliga og námsfrøðiliga ábyrgd móttvegis kommununi. Kommunurnar seta og loysa úr starvi økis-stjóran, og økisstjórin setur og loysir úr starvi lærarar og onnur starvsfólk.

Fyrirreiking til skúlabyrjan

Øll børn skulu fáa eina góða skúlabyrjan, og tað er av-gerandi, at børnini eru væl fyrirreikað til skúlabyrjanina. Fyrirreikingin eigur at byrja, áðrenn børnini koma í skúla, og serligur dentur eigur at verða lagdur á málmenning-ina hjá børnunum. Í fyrirreikingini skal dentur eisini verða lagdur á leikur og mennandi spæl í eini ásanann av, at hetta eru grundleggjandi tættir í at virka, at menna sín málførleika og at vera saman við øðrum í felagsskapi.

Skúlin

Tann einstaki skúlaleiðarin/serstovan hevur dagligu leiðsluna av undirvísingini í skúlanum og hevur ábyrgd móttvegis økisstjóranum. Skúlaleiðarin hevur ábyrgdina av at gera ítøkiliga menningarætlan fyrri skúlan og hevur dagligu ábyrgdina av næmingum og starvsfólki skúlans. Lærararnir verða settir í økinum og kunnu tiskil undirvísa í øllum skúlunum í økinum.

Skúlin er arbeiðspláss hjá lærarum og næmingum, sum skulu hava umstøður til at gera sitt heimaarbeiði í skúl-anum, eftir at undirvísingin er liðug, t.e. umstøður til fyrri-

reiking, foreldrasamstarv og fundir við starvsfelagar o.o. Hælisviðurskipti skulu vera lagað til endamálið, og lærarar skulu hava egið arbeiðspláss. Næmingarnir skulu fáa tilboð um hjálp til heimaarbeiði í skúlanum. Góðir karmar verða fyri sosialum trivnaði, t.d. matstovur, har børnini kunnu eta undir skipaðum viðurskiptum.

Leiðsla

Allir leiðarar í undirvísingarverkinum skulu hava leiðslu-útbúgving, og leiðsluførleiki teirra skal alsamt mennast. Teir skulu hava førleika at skipa fyri starvsfólkamenning í egnum skúla og syrgja fyri, at starvsfólk skúlans alsamt fáa fakliga og námsfrøðiliga eftirútbúgving og møguleika fyri persónligari menning og avbjóðing. Skipað verður eisini fyri undanleiðaraútbúgving.

Skúlabyrjanin

Skiftið frá barnagarði til fólkaskúla skal vera fyrireikað væl og vera smidligari, so at allir næmingar kunnu fáa fullnýtt síni evni og fáa sínar avbjóðingar frá fyrsta skúlagegi. Áðrenn barnið byrjar í skúlanum, skal barnagarðurin í samráði við ráðgevingina gera eina skrivliga meting av menningarstigi barnsins. Metingini verður síðan latin foreldrunum og skúlanum, har barnið verður innskrivað.

Styrkja førleikan í kjarnulærugreinunum

Førleikin í lesing skal styrkjast munandi, tí saman við lærugreinini støddfrøði og náttúrulærugreinunum er hetta týðningarmesta fortreytin fyri at læra aðrar lærugreinir og at ogna sær neyðugan førleika at standa seg á framtíðar arbeiðsmarknaðinum og í einum altjóða-gjærdum heimi.

At duga at lesa er ein grundleggjandi fortreyt fyri, at ein yvirhøvur skal kunna standa seg í skúlanum og í framhaldandi útbúgving. Støddfrøði er eitt grundleggjandi vitanarøki fyri at kunna skilja og ogna sær vitan á øðrum fakøkjum.

Næmingarnir skulu hava góðan kunnleika í náttúrulærugreinunum. Hesar lærugreinir eru ógvuliga týðningarmiklar í sambandi við tækniligan framburð, skulu vit hava nakran møguleika at standa okkum í altjóða kappingini.

Góður kunnleiki í enskum er ein fortreyt fyri at standa seg í altjóða kappingini.

Fremmandamentanir og skapanarevni

Ein eftirspurdur førleiki á framtíðar arbeiðsmarknaðinum er skapanarevni – tað at kunna taka við avbjóðingum, antin tað er í okkara egna samfelag ella í øðrum samfeløgum. Tí er umráðandi, at vit við støði í okkara heimligu mentan menna kunnleikan um aðrar mentanir, so at vit eru før fyri at fata tær.

Kunningar- og samskiptistøkni (KST)

KST verður nýtt sum eitt námsfrøðiligt menningaramboð, har ein leggur serligan dent á næmingalagaða undirvísing, samstundis sum KST-førleikin hjá næmingunum verður á so høgum stigi sum gjørligt. KST verður eisini nýtt til at útvega kunnleika í altjóða viðurskiptum. KST eigur at fáa støðu sum tann fjórði menningareiginleikin eftir lesing, skrivning og rokning.

Næmingar skulu hava avbjóðingar eftir evnum sínum

Allir næmingar skulu hava sínar avbjóðingar. Hetta merkir ikki, at allir næmingar skulu hava somu avbjóðingar. Skúlin skal geva næmingum avbjóðingar á tí menningarstigi, teir eru. Dugnaligastu næmingarnir skulu stimbrast við at fáa meiri krevjandi og eggjandi avbjóðingar. Tað skal standa skúlunum frítt at profilera sína undirvísing innan fyri ásettar karmar, og foreldrum eigur at standa frítt at velja skúla.

Ráðgevingartænasta til næmingar við serligum tørvi

Ein ráðgevingartænasta verður skipað í hvørjum skúla-øki. Endamálið við slikari skipan er at veita eina tænastu til børn við serligum tørvi úti í teimum ávísu økjum. Hetta verður gjørt við at:

- Samskipa tiltøk til børn við serligum tørvi í økjum
- Skráseta tilmeldingar, skipa fyri og gera kanningar
- Umsita tilfeingið vegna serligan tørv í økinum
- Samskipa samstarvið millum kommunalu-, almanna-, heilsu- og skúlamyndugleikarnar á staðnum
- Gera eina undirvísing- og heildarætlan fyri barnið
- Ráðgeva foreldrum, stovnum, skúlum o.ø.
- Skipa eitt serligt undirvísingartilboð til atferðartruplar næmingar

Sernámsdepilin umsitir tænstueindirnar og setur og loysir fólk úr starvi. Rakstrarútreiðslur og skrivstovufólk í tænstueindunum vera undir kommununum.

Hugtakið »Skúlin fyri øll« eigur at síggjast aftur í økisbygnaðinum, soleiðis at í minsta lagi ein av skúlunum

er útgjórður til at hýsa næmingum við breki. Á henda hátt slepst undan, at næmingur verður noyddur at flyta úr skúlaøkinum fyri at fáa undirvísing.

Krøv til vitanarberan, ein øðrvísi læraraleiklutur

Ein skipað eftirmeting av lærarum og arbeiði teirra skal setast í verk. Lærarin skal fakliga og námsfrøðiliga lúka tey krøv, sum alsamt verða sett einum vælútbúnum undirvísara. Lærarin skal hava umstøður at fara undir eftirútbúgving og hevur harumframt skyldu til støðugt at dagføra sína vitan í starvinum.

Samstarv millum heim og skúla

Foreldrini skulu hava størri ávirkan á skúlagongdina hjá barninum og á undirvísing skúlans. Foreldraleikluturin skal styrkjast. Foreldrini skulu í størri mun enn higartil taka ábyrgd av skúlagongdini hjá børnum sínum. Foreldrini skulu vera við til at seta mál fyri innlæring.

Undirvísingartilfar

Tíðarhóskandi, dagført undirvísingartilfar við bestu dygd skal vera tøkt allastaðni í undirvísingarskipanini. Fyri at kunna seta hetta í verk, er neyðugt, at játtanin til útgávuvirksemið verður økt munandi. Tilfarið skal samsvara við ta vitan og námsfrøði, sum er galdandi í nútíðarsamfelagnum. Á hvørjum skúla verður gjørd vitanargoymsla, har goymt verður undirvísingartilfar, sum lærarar hava gjørt, soleiðis at aðrir lærarar kunnu fáa gagn av hesum tilfari. Hetta tilfar eigur at verða gjørt undirvísingartøkt á Landsmiðstøðini sum royndartilfar, áðrenn tað verður útgivið sum undirvísingartilfar.

Miðnámsútbúgving

Málið er, at miðnámsókið verður skipað soleiðis, at tað veitir einstaka næminginum mest og best hóskandi útbúgvingartilboð, samstundis sum útbúgvingarmøguleikar hjá viðkomandi verða tryggjaðir

Soleiðis rækka vit málinum

Skiftið frá fólkháskúla til miðnámsútbúgving skal verða samskipað og so smidligt, sum til ber. Faklig krøv, arbeiðshættir og arbeiðsbyrðar verða samskipað og sjónkað í fólkháskúlanum og í miðnámsútbúgvingunum. Harumframt skulu innihaldið í fólkháskúlanum og upptøkukrøvini til miðnámsútbúgvingarnar samskipast.

Øll skulu verða skikkað til at byrja eina miðnámsútbúgving eftir 10. flokk, og í 2015 eiga minst 95% av einum árgangi at gjøgnumføra eina miðnámsútbúgving. Miðnámsútbúgvingarnar eru lagdar soleiðis til rættis, at ein og hvør næmingur fær fakligar avbjóðingar á tí stigi, hann er á. Hetta ger tað møgulegt hjá øllum at verða tikin upp til eina miðnámsútbúgving. Dentur verður lagdur á at geva næmingunum góðan fakligan og almennan førleika, soleiðis at 75% kunnu seinni fara undir hægri útbúgving, antin styttri framhaldsútbúgving, miðallanga ella langa útbúgving.

Miðnámsútbúgvingarnar verða skipaðar í ymsar linjur, sum leggja upp fyri tí lestrarfyreikandi eins og tí yrkisliga. Næmingar skulu kunna velja lærugreinir eftir førleikastigi. Serskipanir verða gjørdar fyri tey dugnaligastu, og náttúrulærugreinirnar verða raðfestar hægri.

Verandi miðnámsútbúgvingar verða styrktar, og nýggjar verða settar á stovn eftir tørvi. Fleiri stuttar framhaldsútbúgvingar verða skipaðar á yrkisskúlanum, og hesar skulu miðvíst miða eftir at nøkta tørvin hjá vinnuni. Skipað verður soleiðis fyri, at hesar útbúgvingar verða góðskrivaðar í sambandi við víðari lestur.

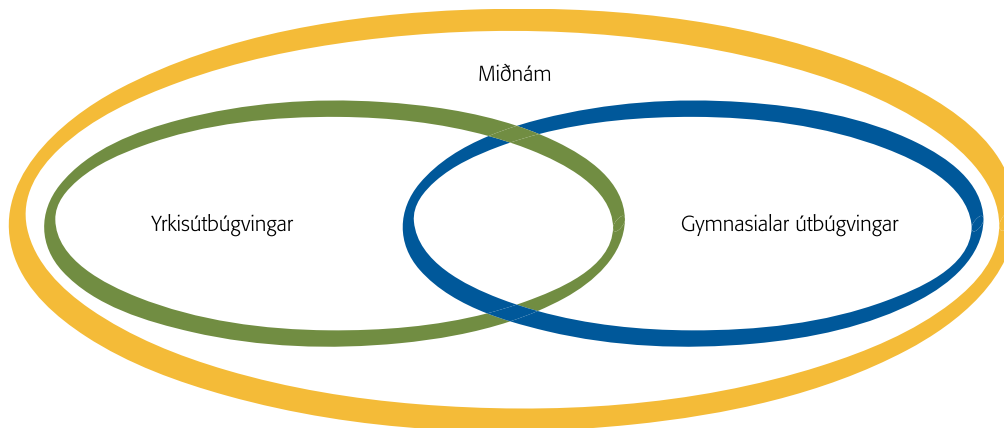
Miðnámskúlnir verða eisini nýttir til vaksnamannaútbúgvingar, har møguleiki verður hjá tilkomnum at menna førleikan, annaðhvørt í serligum yrki ella í almennum lærugreinum (lívslong læra).

Bygnaðurin fyri miðnámsútbúgvingarnar

Yrkisútbúgvingarnar verða samskipaðar, og nýggjar yrkisútbúgvingar verða settar á stovn eftir tørvinum hjá vinnuni. Yrkisútbúgvingarráðið, t.e. vinnan, yrkisskúlnir og meginfyriritingin gera í felag uppskot um, hvussu yrkisútbúgvingarnar skulu samskipast, og hvussu nýggjar yrkisútbúgvingar verða settar á stovn. Yrkisútbúgvingarnar skulu vera lokkandi, dygdin skal vera av tí besta, og atlit skal takast at sterkum og veikum næmingum. Javnvág skal vera í yrkisútbúgvingunum í mun til nútíðar og framtíðar arbeiðsmarknaðin, og yrkisútbúgvingarnar skulu fylgja við tækniligu menningini á arbeiðsmarknaðinum.

Nýggj trý ára gymnasial útbúgving verður skipað við ymsum útbúgvingargreinum, og *ein* lóg verður fyri gymnasiala økið eins og fyri yrkisútbúgvingarnar.

Fyrsta árið er bygnaðarliga eins fyri allar útbúgvingarreinir. Umleið tveir triðingar av innihaldinum vera felagslærugreinir, sum eru tær somu fyri allar útbúgv-

Mynd 3: Myndin vísir samskiptan millum yrkis- og gymnasíalar útbúgvingar

ingargreinirnar, og umleið ein triðingur av innihaldinum verður serlærugreinir, sum eru ymiskar fyri hvørja útbúgvingargrein. Tvørfakligt verkætlanararbeiði verður partur av undirvísingini.

Sereyðkennið í verandi gymnasíalu útbúgvingunum verður varðveitt í teimum útbúgvingargreinum, ið møguleiki verður at velja í nýggju, gymnasíalu útbúgvingini.

Útbúgvingargreinirnar vera t.d. almenn grein, handilsgrein, tæknilig grein og fiskivinnugrein. Yrkisútbúgvingarnar og gymnasíalu útbúgvingarnar verða samskipaðar so nógv, sum til ber.

Miðnámsskúlar í sama øki verða skipaðir í deplar, og deplarnir verða skipaðir við hvør sínum stýri. Talan verður sostatt um eina felags depilsleiðslu, men ein námsfrøðilig leiðsla verður fyri hvørja útbúgvingargrein sær.

Hægri útbúgvingar

Hægri útbúgvingar verða samskipaðar í ein lærdóms- og granskingarmiðdepil, sum skal tryggja samfelagnum og vinnulívinum viðkomandi útbúgvingar á hægsta, altjóða stigi, eins og gransking verður raðfest og samskipað á hægsta stigi. Frítt útbúgvingartilboð eigur at standa øllum í boði

Soleiðis rækka vit málinum

Allir lærustovnar, ið hava hægri ella akademiskar útbúgvingar, skulu skipast í ein hægri lærustovn – ein lærdan háskúla.

Útbúgvingartilboðini verða fleiri, fyrisitingin verður bæði sterkari, javnari og rationellari, og møguleikarnir at gagnnýta førleikar, útgerð, útbúnað og høli verða nógv betri. Uppaftur størri týðning hevur tað, at læra umhvørvið við hesum verður størri og breiðari og fer at geva nýggjar møguleikar fyri kveikjandi samskipti og námsfrøðiligum samstarvi fyri studentar og starvsfólk. Harumframt verður hetta við til at veita teimum hægri útbúgvingunum somu dygd, og støðið í útbúgvingunum verður javnt.

Gjøgnum menningarætlanir og langtíðarætlanir verða sett út í kortið mál og átøk, sum skulu tryggja, at Føroyar gerast millum fremstu tjóðir innan ávísar útbúgvingar og raðfest granskingarøki.

Bolognaavtalan

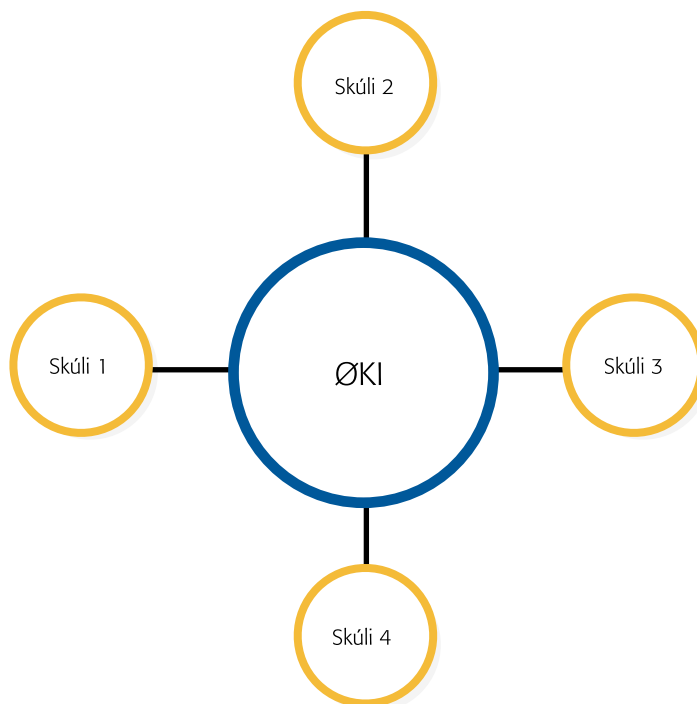
Bolognaavtalan verður sett í verk fyrri at tryggja dygd og flytføri.

Í 2015 skal bolognaavtalan³ verða sett í gildi til fulnar í Føroyum, so útbúgvingarøkið hevur sama leist sum í hinum evropisku londunum til tess at tryggja:

- Gjøgnumskygni, kappingarføri og eftirlit við útbúgvingardygðini
- Møguleikar hjá studentum og lærarum frítt at flyta millum útbúgvingarstøð
- Samstarvsmøguleikar við aðrar hægri lærustovnar og granskingarumhvørvi
- At evropiska dimensjónin verður styrkt
- Møguleikar fyri lívslangari læru

Granskingargrunndaðar útbúgvingar

Akademiskar útbúgvingar, t.e. bachelor-, master- og granskaraútbúgvingar, ph.d., eru sermerktar av, at undirvísingin er granskingargrunndað, og at lærarar skulu hava granskingarførleika og granskingarroyndir. Við tað at undirvísingin á lærdum háskúla er granskingargrunndað, skal lærustovnurin hava virknar granskarar sum lærarar. Sera stórir tørvur er á gransking við einum føroyskum sjónarhorni framd av granskarum í Føroyum, sum hava góðar møguleikar at samstarva við granskarar aðrastaðni. Neyðugt er eisini at styrkja munandi um gransk-

Mynd 4: Øki skipað í deplar. Myndin vísir skúlarnar í deplinum

ingarmøguleikarnar, skulu okkara útbúgvingar mennast og standa mát við samsvarandi útbúgvingar í grannalondunum.

Samband við gransking annars

Lærði háskúlin skal bygnaðarlíga vera partur av ella samskipaður við føroyska granskingarumhvørvið. Ein felags útbúgvingar- og granskingarbygnaður við styrktari fyrisiting, sum kann veita betri stuðulstænastur, skal tryggja góðar, starvsligar og verkligar karmar fyri granskarar at virka í, umframt góðar møguleikar at knýta sambond við vinnuna. Lærði háskúlin skal veita vinnuni vit-

³ Høvuðskrøvini eru:

- at allar akademiskar útbúgvingar skulu vera skipaðar sum 3 ára bachelorútbúgvingar + 2 ára masterútbúgvingar og 3 ára granskingarútbúgvingar, ph.d., við evropeiskum lestrarstigum (ECTS), sum lýsa kravdu arbeiðsbyrðuna í hvørjari útbúgving, skeiðsinnihald o.s.fr.
- at nágreinilig, sniðskipað skjalpróg, Transcript of Records, verða latin øllum lesandi, sum fara undir skiftislesnað og eftir loknan lestur prógvið við ískoyttiskjali, Diploma Supplement.
- at innførd verður góðskutrygdarskipan, sum hevur formligt samstarv við líkar skipanir í grannalondunum

anartænastur og skal hava ávíst tal á lærarum ella granskarum, ið starvsliga eru knýttir bæði at útbúgvingarskipanini og at vinnuni.

Útvega nýggj vísindastarvsfólk

Lærði háskúlin skal á hvørjum ári kunna bjóða eitt hóskaandi tal av ph.d.-námsstýrkum fyri at tryggja neyðuga tilgongd av nýggjum vísindafólki. Útbúgvingarskipanin á lærda háskúlanum skal hava fatur á granskingarspírum fyri at stuðla fakligu menningina av útbúgvingunum og lærustovninum.

Setursbygningur

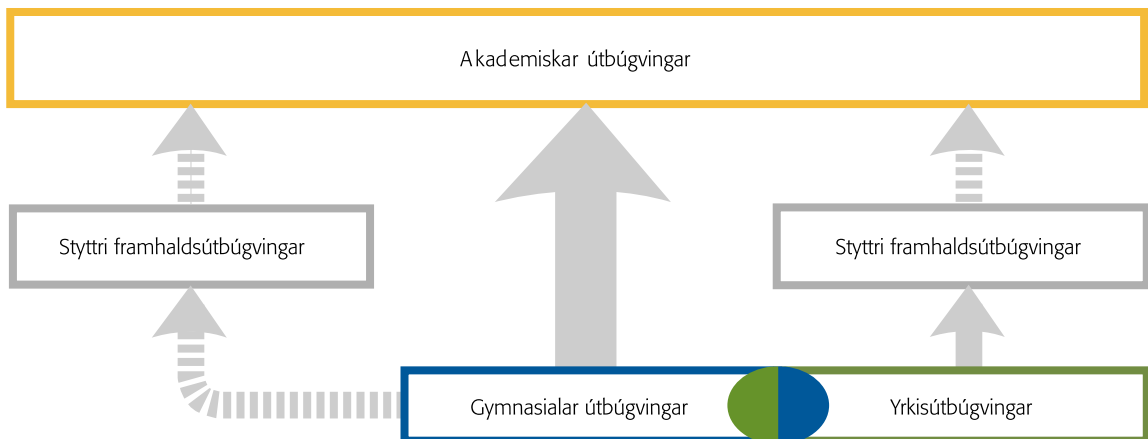
Tað er neyðugt at skapa verkligar karmar fyri, at hægri

útbúgvingar kunnu samskipast, mennast og styrkjast. Bert við einum felags bygningi fáa vit fyrimunirnar við einum sterkum, lærðum háskúla. Ein setursbygningur skal tí verða bygdur til endamálið í Marknagili, har Fróðskaparsetur Føroya hevur eitt stórt grundtøki. Hesin setursbygningur verður ein stoltleiki og eitt sterkt andlit, bæði inn- og úteftir.

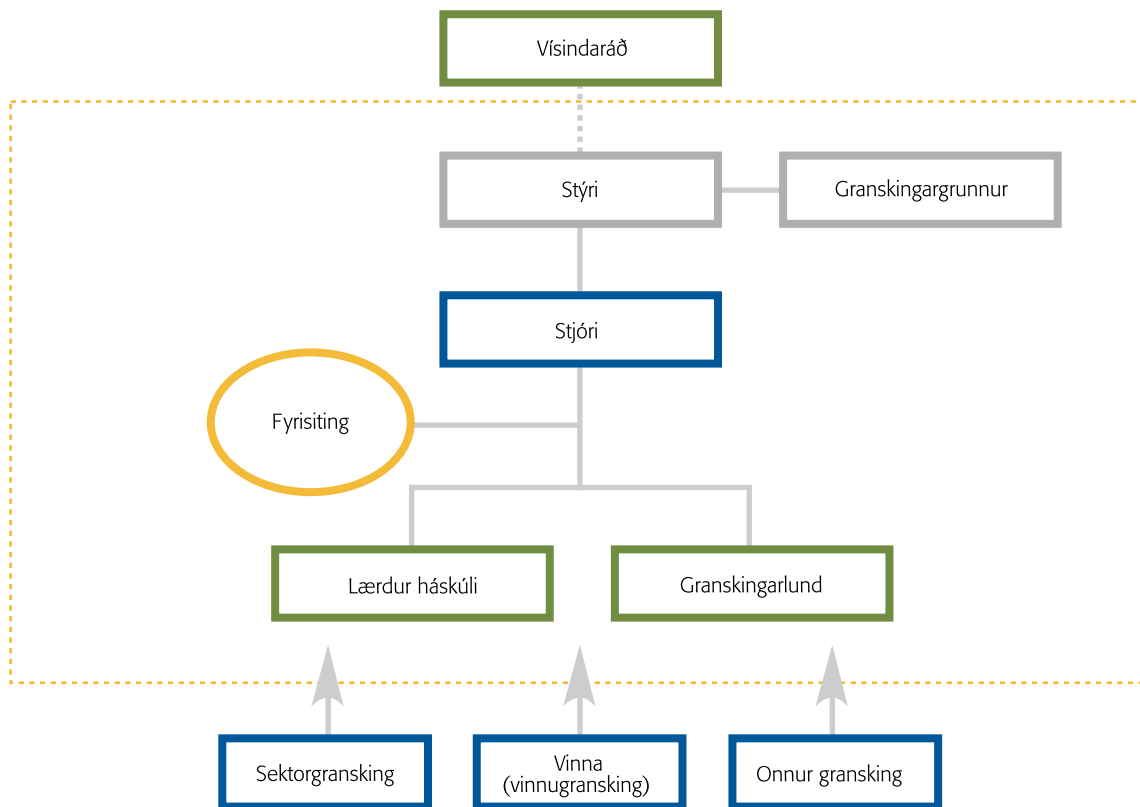
Førleikakrøv til lærarar á lærda háskúlanum skulu fevna um granskingarførleikar og frálæruførleikar.

Útbúgvingar- og granskingarbygnaður

Umráðandi er, at hægri undirvísing og gransking samstarva so nógv, sum til ber. Á henda hátt fæst meira

Mynd 5: Myndin vísir, at yrkisútbúgvingarnar kunnu veita møguleika fyri at fara til akademiskar útbúgvingar gjøgnum styttri framhaldsútbúgvingar, og at gymnasialu útbúgvingarnar kunnu fara beinleiðis ella umvegis styttri framhaldsútbúgvingar.

Mynd 6: Lærdur háskúli og granskingin eru staðsett í einum bygnaði, har onnur gransking fer fram

burtur úr avmarkaða tilfeinginum. Fyri at rækka hesum máli verður neyðugt at fremja hægri útbúgving og gransking í einum bygnaði, sum hevur felags leiðslu.

Hægri útbúgvingarnar, ið eru granskingargrunndaðar, og har undirvísarar eru virknir granskarar, skulu vera í sama bygnaði sum granskingin. Á henda hátt verða hægri útbúgvingarnar við gransking samstundis partur av aðrari samfelagsligari og vinnuligari gransking og øvut. Tað

gevir góðar møguleikar fyri at samskipa granskingina, so at føroyska granskingarumhvørvið verður størri og sterkari og fer at menna og styrkja bæði granskingina og hægri útbúgvingarnar. Felags bygnaðurin fyri lærda háskúlan og granskingina skal hava somu leiðslu og somu fyrisiting, ið skal kunna veita lærda háskúlanum og granskarum ráðgeving og leiðbeining um bæði lögfrøðiliga, búskaparliga, starvsliga og fyrisitingarliga viðurskipti.

Raðfestingar

Felagsmál

- Vera við í altjóða samstarvi og eftirmetingum
- Eftirmetingar- og dygdarskipanir setast í verk í allari útbúgvingarskipanini
- Vera við í altjóða rammuprogrammum fyri útbúgving og námsliga gransking

Fólkaskúli

- Leggja fólkaskúlan út til kommunurnar
- Tryggja øllum børnum skipaða menning í barnagarði og 10 ár í fólkaskúla
- Tryggja øllum børnum best møguligar menningarmøguleikar, fakliga sum sosialt

Miðnámsútbúgving

- Nýggj trý ára gymnasialútbúgving verður skipað
- Yrkisútbúgvingarnar verða samskipaðar
- Miðnámskúlarnir verða skipaðir í deplar úti í økjum

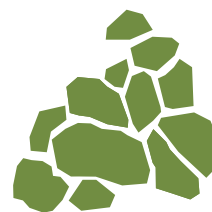
Hægri útbúgving

- Samskipa hægri útbúgvingarnar (bachelor og hægri)
- Setursøki
- Fleiri doktaraútbúgvingar í øllum hægri útbúgvingum

Hesi vóru í strategibólkinum fyri útbúgving:

Petur Petersen, aðalstjóri, Mentamálaráðið, formaður
Annika Sølvará, setursskrivari, Fróðskaparsetur Føroya
Magnus Tausen, formaður, Føroya Lærarafelag
Jan Mortensen, stjóri, Vinnuhúsið
Katrín Apól, forkvinna, Meginfelag føroyskra studenta
Olaus Jespersen, deildarstjóri, Mentamálaráðið, skrivari

Grundarsteinur

GRANSKING

Innihaldsyvirlit

Aðalmál	53
Inngangur	53
Samandráttur	53
Partmál	54
Bygnaður	54
Frammarlaga raðfest øki	58
Fígging og úrtøka	60

Aðalmál

Í gransking, menning og nýskapan eru Føroyar millum fremstu lond í heiminum. Í sambandi við at granska matframleiðslu úr havinum eru vit á odda. Viðurskiftini millum tað almenna og vinnuna eru samskipað við atlit at raðfestingum. Karmarnir tryggja, at gransking, menning og nýskapan fáa bestu kor at virka undir. Fíggjarliga tilfeingið er stigvíst økt, og í 2015 er tað í minsta lagi 3% av bruttotjóðarúrtøkuni

Inngangur

Skal samfelagið standa seg í kappingini við onnur samfeløg, er neyðugt at gera nógv meiri við vitanarframleiðslu.

Tað er neyðugt at leggja megindentin á nýggja vitanarframleiðslu um lívið í havinum og á at gagnnýta havið til fyrimunar fyri land og fólk.

Skal gransking og menning í Føroyum mennast munandi í bræði, er neyðugt at seta nógvan pening av á fíggjarlógini. Tikið verður undir við OECD-tilmælum um, at vit eiga at nýta 3% av bruttotjóðarúrtøkuni ella einar 300 milliónir krónur árliga til gransking og menning. Mett verður, at av hesum mugu tær 200 milliónirnar játtast á fíggjarlógini. Av tí at hetta er lutfalsliga stórus partur av fíggjarlógini, er neyðugt at gera ein serligan bygnað til tess at tryggja, at henda serliga játtan til gransking, menning og nýskapan verður nýtt á skilabesta hátt.

Vísindaráðið, undir forsæti av løgmanni og annars mannað við landsstýrismonnum og umboðum fyri partarnar á arbeiðsmarknaðinum, hevur strategisku leiðsluna av granskingarpolitikkinum.

Ein sjálvsognarstovnur verður settur á stovn at umsita granskingarjáttanina. Hesin stovnur verður skipaður við

einum stýri og eini stjórn, sum sær til hjálpar hevur eina fyrisiting, ið m.a. hevur serligan førleika at hjálpa granskarum í samskiftinum við útlenskar fíggjarkeldur.

Treytin fyri at fáa granskingarpening frá tí strategisku granskingarjáttanini er, at virkseimið verður framt innan fyri stovnsins karmar og ásetingar.

Lærði háskúlin er ein týðandi partur av hesum sjálvsognarstovni, og tað sama er granskingarlundin, sum er í umbúna. Allir aðrir almennir stovnar og eginvirki, sum ætla at gera gransking við peningi frá strategisku játtanini, fáa eitt fyribils tilknýti, sum svarar til granskingarætlanina.

Samandráttur

Føroyar eru og skulu halda fram við at vera eitt gott land at búgva í. Alheimsgerðin ber í sær, at heimurin verður minni, og tað hevur nýggjar møguleikar við sær. Fyri at menna Føroyar og fyri at fáa okkara unga, vælútbúna fólk at støðast her á landi, skulu vit fegnast um, vera opin fyri og troyta teir nógvu møguleikar, sum alheimsgerðin gevur – møguleikar fyri at økja um velferðina og møguleikar fyri at bjóða fólki okkara betri arbeiði.

Vitan og nýhugsan eru lykilin til at troyta nógvu møguleikarnar av alheimsgerðini. Tí skulu vit seta okkum sum

mál at hava útbúgvingar í heimsflokki og at vera á odda alheimsliga á nøkrum granskingarøkjum.

Vit hava soleiðis bestu kor, sum hugsast kunnu at menna okkara land: Alheimsgerð við nógvum, nýggjum móguleikum og eitt vælútbúgvið fólk, merkt av nýhugsan og virkisfýsni til at troyta hesar móguleikar. Gransking við hægri útbúgvingum skal skapa haldgóða menning og nýskapen og skal vera við til at varðveita Føroyar sum eitt gott land at búgva í. Granskingin verður skipað soleiðis, at hon verður so áhugaverd, at hon dregur til sín fremstu granskarar.

Í 2015 nýta vit í minsta lagi 3% av BTÚ til gransking og menning eins og onnur framkomin lond. Gransking og menning skulu skipast í *ein* bygnað, soleiðis at vit fáa skapað eitt magnandi, livandi og kveikjandi granskingarumhvørvi við eini sterkari fyrisiting, sum kann veita granskarum neyðuga ráðgeving og leiðbeining.

Í sambandi við at granskað verður í matframleiðslu úr havinum skulu Føroyar gerast fremstar í heiminum. Onnur granskingarøki, sum skulu raðfestast høgt, eru ílegutøkni, mentan og kunningar- og samskiiftstøkni (KST).

Fyri at seta ferð á granskingina verða serligar skatta- og stuðulsskipanir gjørdar tey fyrstu árin fyri vælskikkaðar, útlendskar granskarar, sum skulu vera við til at gera Føroyar sjónligar sum granskingarøki.

Partmál

Fyri gransking, menning og nýskapen hevur strategibólkurin orðað partmál um:

- Bygnað
- Frammarlaga raðfest øki
- Fígging og úrtøku

Bygnaður

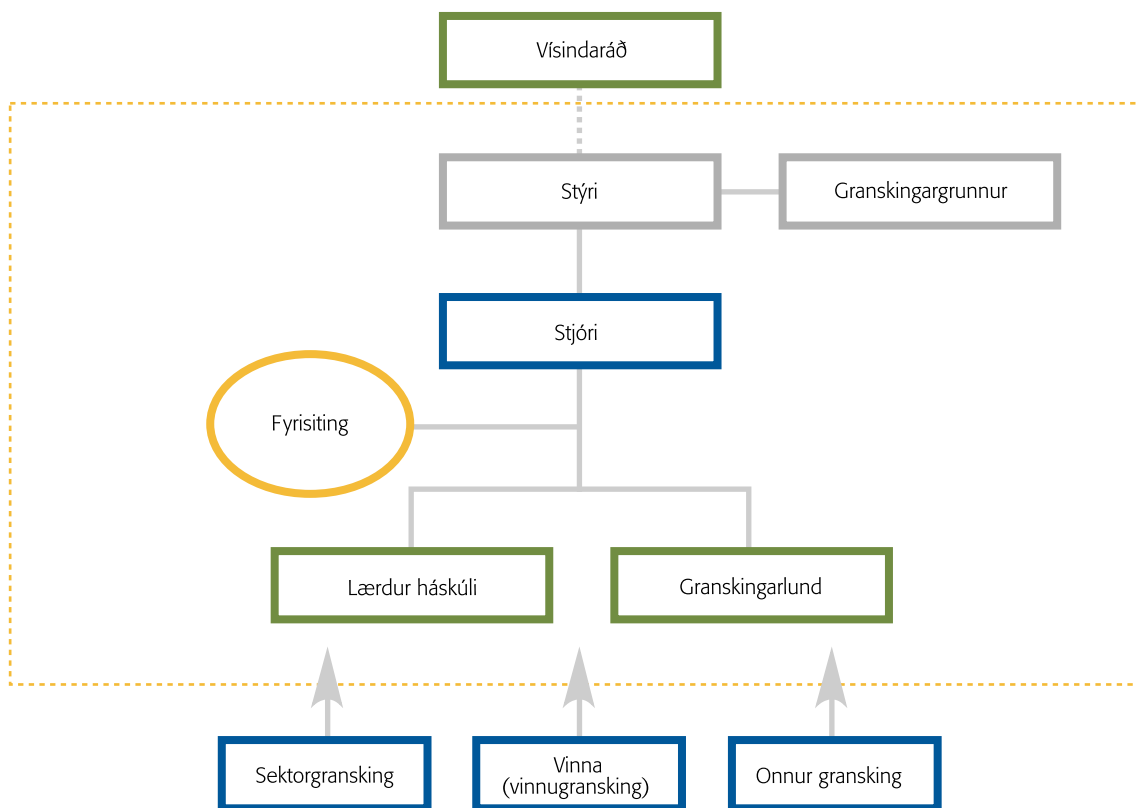
Øll gransking og hægri útbúgving eru skipað í ein bygnað. Bygnaðurin gevur granskarum eitt kveikjandi og magnandi umhvørvi og hevur støðugar, dygdargóðar og tryggjar fyrisitingarligar, starvsligar og verkligar karmar

Soleiðis rækka vit málinum

Skipaður verður ein bygnaður, sum tryggjar starvsligar og verkligar karmar fyri granskarar o.o. Bygnaðurin er skipaður við eini hugsjónarligari eind (Vísindaráðnum), eini fyriskipanarligari eind (sjálvsognarstovninum fyri útbúgving og gransking), og eini vinnurættaðari, fakligari eind (sektorgransking, vinnugransking o.a.), sí mynd 7.

Partur av hesum bygnaði fevnir eisini um hægri útbúgving, við tað at gransking og hægri útbúgving her verða samskipað.

Fyri at menna eitt sterkt granskingarumhvørvi og fyri at gagnnýta stórrakstrarfyrirunirnar skal granskingin savnast í eitt frøðiliga sterkt umhvørvi við eini góðari granskingarleiðslu. Tey bestu úrslitini fáast í granskingarbólkum. Umráðandi er, at altjóða luttøka merkir umhvørvið.

Mynd 7: Bygnaðarligt yvirlit yfir gransking og hægri útbúgving

Fyriskipunarliga eindin skal tryggja skapandi/mennandi umhvervi og góðar umstæður hjá øllum granskarum at virka í, og góðar umstæður at skapa netverk og knýta sambond við vinnuna o.o. Øll viðurskipti viðvíkjandi gransking fara fram her, eitt nú fyrising, roknskapur, lögfrøði, starvslig viðurskipti o.a. Eisini er umráðandi, at undirstøðukervið (t.e. høli, tól, dátugrunnar, bókasøvn o.a.) fyri gransking er gott. Nýggja skipanin leggur upp til, at granskarar, sum eru knýttir at einum almennum stovni ella eginvirki, sjálvir kunnu gera av, um teir vilja halda fram á stovninum/í virkinum, ella um teir vilja vera partur av nýggja umhvørvinum.

Hægri lærustovnar fáa eitt hóskandi tal av ph.d.-námsstyrkum á hvørjum ári fyri at tryggja, at nóg stór tilgongd verður av nýggjum fólki, og at frøðiliga menningin verður nóg dygg. Vinnuligar ph.d.-verkætlanir og aðrar vinnuligar verkætlanir kunna fáa almennan stuðul. Vísindalig gransking krevur serligar granskingarútbúgvingar sum eitt nú ph.d., og harumframt eru talentrøkt og fokus á granskingarleið týðandi fortreytir fyri menning av góðum granskingarumhvørvi.

Bygnaðurin skal vera við til at skapa góðar karmar fyri gransking, menning og nýskapan hjá vinnuni. Fleiri fólk

við hægri útbúgvingum skulu vera við til at styrkja gransking, menning og nýskapan í vinnuni. Gott samstarv verður millum granskingarstovnar og vinnuna. Vinnan skal hava góðar møguleikar fyri at taka lut í alment fíggaðari gransking, herímillum eisini granskingarskráum hjá ES og aðrari altjóðagransking.

Nýskapan kann fremjast gjøgnum samstarv millum vinnu og vísindafólk á virkjum, granskingarstovnum og hægri lærustovnum innan- og uttanlands. Hægri lærustovnar skulu í menningarætlanum sínum seta sær mál um at skipa styttri, granskingargrunndaðar eftirútbúgvingar til vinnuna.

Sjálvsognarstovnurin fyri útbúgving og gransking – fyriskiparlig eind

Niðanfyri er ein stutt frágreiðing um hvørt lið í bygnaðinum í nýggja sjálvsognarstovninum, sí mynd 7.

Vísindaráðið: Orðar yvirskipaða granskingarpolitikkinn við eini felags hugsjón, sum fevnir um gransking, menning og nýskapan. Vísindaráðið heldur fram í tí líki, sum tað er í dag við lögmanni sum formanni, landsstýrismanninum í granskingarmálum sum næstformanni, landsstýrismonnunum í ávikavist vinnumálum, innlendismálum, fígjarmálum, fiskivinnumálum og heilsumálum sum umboðum, og harumframt við umboðum fyri Føroya Arbeiðsgevarafelag, løntakarafeløgini, Fróðskaparsetrið og sektorgranskingarstovnarnar.

Sjálvsognarstovnurin fyri útbúgving og gransking: Bygnaðurin innan fyri brotstrikurnar verður skipaður

sum sjálvsognarstovnur við viðtøkum, har reglur og karmar eru ásett.

Stýrið: Er evsti myndugleiki og hevur ábyrgdina av virkseminum í síni heild. Stýrið er sett saman við fólki, ið hevur førleika eftir teimum uppgávum, sum tað skal útinna, og tað setur og loysir úr starvi stjóran, sum verður áramálssettur.

Stýrið hevur ábyrgd av at gera langtíðarætlanir við støði í teimum uppgávum og endamálum, sum eru ásett fyri stovnin. Stýrið er eisini hugsjónarskapandi og skal viðgera øll mál, ið hava størri týðning.

Stýrið umsitir granskingargrunnin og tekur endaliga støðu til, hvørjar umsóknir verða stuðlaðar, tá ið mett hevur verið um tær vísindaliga.

Granskingargrunnurin: Er grunnur, ið fær árliga játtan á løgtingsfíggarlógini. Granskingargrunnurin stuðlar gransking, ið lýkur hægstu altjóðakrøv. Játtanin kann flytast millum ár, og stuðulin kann gjaldast, sum hóskar best til viðkomandi granskingarverkætlan.

Stjórin: Hver yvirskipaðu ábyrgdina mótvegis stýrinum. Stjórin skal tryggja, at økini gransking og hægri útbúgving verða fyrisitin og útint sambært teimum mannagongdum og ásetingum, sum stýrið hevur stungið út í kortið. Stjórin setir og loysir úr starvi rektaran fyri lærda háskúlan og leiðaran fyri granskingarlundina, sum báðir verða áramálssettir.

Stjórin skal ráðgeva stýrinum í granskingar- og útbúgv-ingarpolitískum spurningum. Stjórin skal fylgja við menningini í føroyskari og millumtjóða gransking – og hann skal gera kanningar og uppskot undan støðutakan stýrisins. Stjórin skal ráðgeva í spurningum um, hvussu granskingin kann gerast gagnlig fyrri samfelagið – bæði á almenna og privata økinum. Hann skal ráðgeva, tá granskingarlóggáva verður fyrireikað og skipað, skal taka stig til uppskot um, hvussu tíðarbærir granskingarpol-itisikir spurningar og evni skulu loysast, skal ráðgeva, tá granskingarúrslit og útbúgving av granskarum skal gagn-nýttast, og hann skal ráðgeva og vera stýrinum til hjálpar í arbeiðinum at orða langtíðarætlanir. Stjórin er skrivari hjá stýrinum.

Fyrisitingin: Samskipar fyrisitingarlaga, figgjarliga og lög-frøðiliga arbeiðið í allari skipanini. Eisini hevur fyrisitingin sum uppgávu at vera granskarum til hjálpar í teirra fyri-sitingarligu uppgávum, so at teir kunnu leggja alla sína orku í granskingina. Fyrisitingin skal leiðbeina og ráð-geva granskarum í granskingarspurningum.

Lærði háskúlin: Á lærda háskúlanum eru allar tær aka-demisku útbúgvingarnar, ið altíð eru granskingargrund-aðar, staðsettar. Tað merkir, at allar útbúgvingar, sum eru á bachelorstigi ella hægri, verða savnaðar har. Rektarin fyrri lærda háskúlan hevur ábyrgdina av skúlanum mót-vegis stjóranum og hevur ábyrgdina av dagligu leiðsluni.

Granskingarlundin: Er ein bygningur, ið skal kunna rúma øllum granskingarvirksemi. Granskingarlundin skal hava eitt virkið granskingarumhvørvi og eitt netverk, sum dregur til sín vitan. Granskingarlundin skal virka

sum kveikjari fyrri alla gransking. Leiðarin hevur ábyrgd-ina av granskingarlundini mótvegis stjóranum og hevur ábyrgdina av dagligu leiðsluni.

Sektorgranskingarstovnarnir: Kunnu fremja sína gransk-ing í samstarvi við nýggja bygnaðin. Ein sektorgransking-arstovnur er ein almennur stovnur, sum granskar, miðlar vitan, ráðgevur og hevur myndugleikauppgávur í sam-bandi við eitt ávíst samfelagsøki.

Vinnan: Fremur sína gransking í samstarvi við ta gransk-ing, sum fer fram í nýggja bygnaðinum.

Onnur gransking: Verður í størst møguligan mun løgd inn í nýggja bygnaðin. Har hetta ikki letur seg gera ella ikki er hóskandi, skal eitt so neyvt samstarv sum mögu-ligt vera við ta gransking og útbúgving, sum fer fram í nýggja bygnaðinum.

Frammarlaga raðfest øki

Granskingarøki, sum eru týðandi fyri samfelagið, og sum serliga góðar fortreytir eru fyri í samfelagnum, eru raðfest soleiðis, at góðska og úrslit koma í fremstu røð

Soleiðis rækka vit málinum

Til tess at verða fremst og nýta tilfeingið á skilabestan hátt er neyðugt at raðfesta ávís granskingarøki. Grundgranskingin verður fyrst og fremst tryggjað við árligum játtanum á løgtingsfíggarlógini beinleiðis til lærða háskúlan og til sektorgranskingarstovnarnar.

Raðfesta granskingin tekur støði í økjum, har vit hava serligar fyrimunir og drúgvar royndir. Hetta útiðsýsir tó ikki, at onnur øki enn tey raðfestu kunnu verða granskað.

Vitanarframleiðsla er grundleggjandi og neyðug fyri eitt burðardygt samfelag, og hon skal eggja og menna granskingarspirar í útbúgvingarskipanini. Farið verður miðvíst inn í raðfestu granskingarøkini fyri síðan at menna nýggj øki, soleiðis at samfelagið fær fleiri bein at standa á.

Raðfestu økini skulu lyfta granskingina upp á altjóða stig, samstundis sum onnur øki fáa fyrimun av hesum. Fremst raðfesta økið er matframleiðsla úr havinum, og onnur frammarlaga raðfest øki eru ílegutøkni, mentan og samskiptisførleiki. Onnur granskingarøki, sum stuðla undir hægri vælfærd og trivnað, verða eisini stuðlað.

Tann peningur, sum verður avsettur til gransking, menning og nýskapan næstu árin, skal verða nýttur soleiðis, at Føroyar fáa gagnnýtt fyrimunir sínar á raðfestu gransk-

ingarøkjunum. Endamálið er, at granskingin kemur í fremstu røð. Á henda hátt verða fortreytir hjá vælútbúnum føroyingum og vælútbúnum fólki úr øllum heiminum at liva og virka í Føroyum.

Matframleiðsla úr havinum: Matvøruvinnan skal stíga fram sum ein marknaðartillagað, umhvørvisgóð og lønandi vinna. Ein vinna, sum miðvíst troytir tað tilfeingi, sum er tøkt í samfelagnum við atliti at rávøru, tøkni, dygd og førleika.

Fyri at rækka hesum máli er umráðandi at menna granskingarumhvørvið við vísindaligum førleika á altjóða stigi. Frøðiskini eru fleiri: Náttúrufrøði, búskaparfrøðin, marknaðar- og tilfeingisrøkt.

Framleiðsla av góðum mati krevur samstarv og heildarhugsan í øllum liðum í virðisketuni av grunni í munni.

Skynsom og burðardygg umsiting, gagnnýtsla og virðisøking av náttúru-tilfeinginum er treytað av hollari vitan um náttúruna og tey viðurskipti, ið ávirka hana. Gransking er amboðið at fáa hesa vitan til vegar, og avbjóðingarnar eru nógvar og fjøltáttaðar.

Tilfeingið í sjónum skal troystast burðardygt. Fiskastovnararnir í føroyskum sjógvi og alifiskur eru týðningarmiklir partar av grundarlagnum undir vinnuliga virkseminum og útflutninginum.

Í heimshøvunum eru havleiðirnar um Føroyar fjølbroyttar. Havstreymarnir hava stóran týðning fyri lívið í sjónum kring Føroyar og fyri veðurlagið kring allan knøttin.

Nýskapararvin gevur førleika at nýta tilfeingið til at skapa nýggjar vinnur og fáa størri virðisøking í sambandi við framleiðslu og útflutning. Føroyar kunnu gerast ein áhugaverd royndarstova fyri nýskapand tiltøk.

Fyri at fáa framburð í vinnuni krevst førleiki at menna og tillaga tøkni og framleiðsluhættir. Serligar avbjóðingar liggja á vitanartungum økjum. Ein avgerandi fortreyt er eitt vælverkandi KT-undirstøðukervi.

Mentan: Holl vitan um mentanararvin er fyritleygt fyri tilvitaðari samfelagsmenning. Mentanararvin er gransk- ingarevni í hugvísindum.

At rannsaka mentanararvin vísindaliga fevnir um sam- starv og samskipti við rørlur og rák í altjóða samfel- agnum.

Tjóðskaparligu eyðkennini eru orðað gjøgnum mentan- ina. Útbúgving á øllum stigum er týðandi táttur í ment- anarligu miðlingini, eins og trúarlívið setur dóm á ment- anina.

Hugvísindalig granskning er sjálvsøgd í eini tíð, tá ið ímyndingarevni og hugaheimur fáa alt størri týdning í vinnuligum høpi.

Frammarlaga raðfest øki	Dømi um undirevni
Matframleiðsla úr havinum	Marknaðarviðurskipti viðv. matvørum, biotøkni, matvørutrygd, fram- leiðslutøkni, útgerð og framleiðsluskipanum, djóraheilsa, vistskipanin á landleiðunum, umsiting og gagnnýtsla av tilfeinginum í sjónum, veður- agsbroytingar, menning av nýggjum konsepti fyri flutning o.a.
Mentan	Mál, bókmentir, søga, mentanarsøga, samfelagsfrøði, list, námsfrøði, átrúnaður o.a.
Ílegutøkni	Arvagranskning, ílegukanningar innan fiskaaling o.a.
Samskiptisførleikar	KST, simultantulkningartøkni, telemedisin o.a.

Mynd 8. Dømi um undirevni á raðfestu granskingarøkjunum.

Kunnleikin til móðurmálið skal mennast við stöðugum kanningum og viðgerð. Granskað verður, hvussu tað ber til, at føroyskt finst og mennist. Málið broytist alsamt, tí er neyðugt, at tað altíð verða gjørdar málfrøðiligar rannsóknir av samtíðarmáli og søguligum máli, at bókmentirnar verða viðgjørdar sum listarlig málnýtsla og boðberar um lívs- og heimsfatan. Harafturat mugu mál og bókmentir síggjast í søguligum og samfelagsligum høpi. Nýggj tækni eigur at verða skapað og ment, so at móðurmálið framvegis kann verða nýtt í gerandis-, yrkis- og vísindahøpi.

Ílegutækni: Arvaeginleikar verða sum heild granskaðir, bæði hjá fólki og fiski. Við tað at Føroyar hava ligið avbyrgdar og fjarskotnar, er arvfeingi føroyinga rættiliga einsháttað. Tað hevur við sær fyrimunir, tá ið roynt verður at staðfesta, hvar á arvastronginum ávísar sjúkur kunnu hava sín uppruna. Harumframt er heilsuverkið í Føroyum so framkomið, at flestar sjúkur eru væl skrásett- ar, og í kirkjubókum ber til at síggja ættartræ føroyinga langt aftur. Við hesum eru fortreytirnar til at gera arva- gransking í serligan mun til staðar.

Samskiftisførleikar: Kunningar- og samskiftistækni (KST) er eitt natúrligt menningar-, samskiftis- og nýskapanar- amboð. Vitan um KST-loysnir skal økja um nýtsluna av KST í øllum samfelagnum. Brúkarin skal kenna seg tryggan at nýta KST, soleiðis at hon kemur út í hvønn krók í samfelagnum.

KST-gransking verður framd og ment soleiðis, at før- oyska samfelagið hevur førleikar at taka ímóti, menna og miðla kunningartækni á altjóða stigi, samstundis sum hon hevur fyrilit fyri menning av vinnulívinum.

Fígging og úrtøka

Tað almenna fíggar upp til 2% av BTÚ. Vinnan og aðrir granskingargrunnar fígga í minsta lagi 1% av BTÚ

Soleiðis rækka vit málinum

Játtanin til gransking, menning og nýskapan verður stig- víst økt, so at hon í 2015 er minst 3% av BTÚ, sí talvu 1. Langtíðarfiggjarætlanir (3-5 ár) verða gjørdar fyri al- mennu granskingarjáttanirnar. Sett verður í verk ein eftirmetingar- og dygdarskipan, sum skal tryggja, at sum mest fæst burturúr, og at bert granskingarverkætlanir, ið lúka altjóða krøv, fáa stuðul.

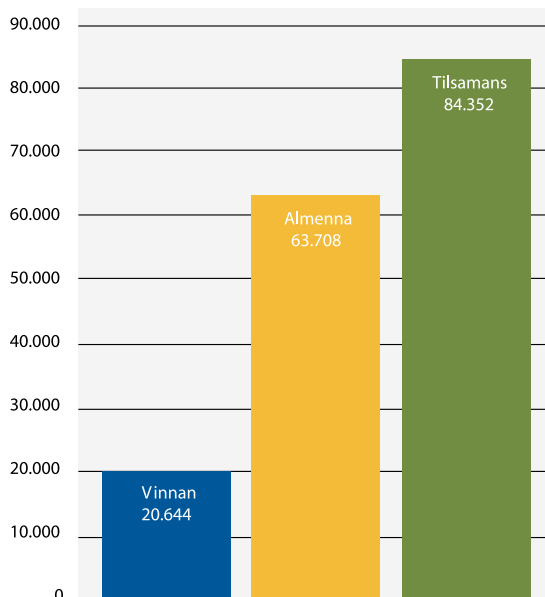
Serlig tíðaravmarkað skattaskipan/afturberingarskipan verður sett í verk fyri útlenskar granskarar, og serligir av- skrivngarmøguleikar/afturberingarmøguleikar verða veit- tir fyrítøkum í sambandi við vinnugransking. Føroyar skulu gerast partur av rammuskráum hjá ES fyri gransking, eins og karmarnir verða bøttir, so at vit kunnu vera við í øðrum altjóða granskingarvirksemi. Granskingargrunnurin skal veita móguleikar fyri, at stuðul kann verða veittur sum partur av stuðli til altjóða granskingarsamstarv.

Játtan / nýtsla í mió. kr. (í 2006 prísum):

Ár	Tað almenna	Vinna og grunnar	Í alt
2008	100	40	140
2009	125	45	170
2010	140	50	190
2011	150	60	210
2012	160	74	235
2013	180	90	270
2014	200	105	305
2015	225	120	345

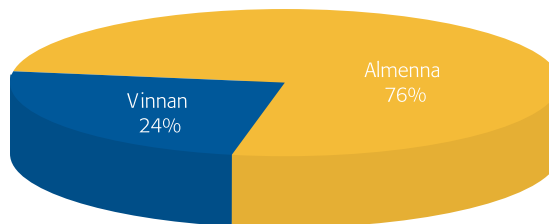
Talva 1: Ætlað játtan til gransking og menning 2008-2015

Gransking og menning í Føroyum árið 2003
tús. kr.

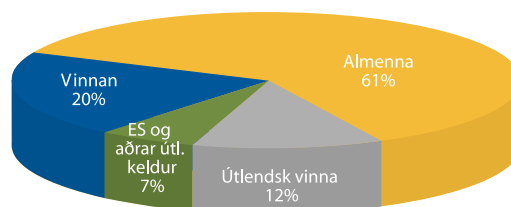

Mynd 9: Yvirlit yvir G&M í 2003.
Heimild: Granskingarráð Føroya

Gransking og menning í Føroyum árið 2003

Fígging av gransking og menning í Føroyum árið 2003

Mynd 10: Fígging til G&M í 2003 (fíggjarkeldur).
Heimild: Granskingarráð Føroya

Granskingarráðið hevur kannað, hvussu nógv varð nýtt til gransking og menning í 2003. Á mynd 9 sæst, at til samans vórðu 84,4 mió. kr. nýttar til gransking og menning. Vinnan nýtti 20,6 mió. kr., og tað almenna nýtti 63,7 mió. kr. Útreiðslurnar til gransking og menning svara til 0,87% av BTÚ í 2003. Á myndini sæst, hvussu prosentbýtið er millum vinnuna og tað almenna.

Sjálvt um tøluni eru frá 2003, so er mest sannlíkt, at tann almenni parturin í dag er minkaður, meðan tann privati er øktur nakað. Tí kann roknað við, at útreiðslurnar til gransking og menning í mun til BTÚ í 2006 eru lægri enn í 2003.

Tað er eisini viðkomandi at staðfesta, hvaðani fíggingin til gransking og menning stavar. Sí mynd 10.

Skatta- og afturberingarskipan

»Kickstartpakki« (2008-2012)

Mett verður, at Føroyar í dag eru á einum granskingarstigi, sum svarar til eitt vísital á 30 í mun til okkara grannalond, sum í miðal hava eitt vísital á 100. Skulu Føroyar verða á javnar við grannalondini og koma framum í 2015, so skulu fleiri og munadygg stig takast.

Fyri at fáa gongd á granskingina og fyri at fáa tað inn aftur, sum Føroyar eru afturúr í mun til tey lond, ið vit bera okkum saman við á hesum øki, er neyðugt, at ser-

ligar skipanir verða settar í verk í eitt tíðaravmarkað skeið, t.d. frá 2008 til og við 2012. Hetta er ein av týðandi fortreytunum fyri at tryggja granskingini skjóta og dygga byrjan. Eitt týðningarmikið átak í hesum sambandi er at fáa dugnaligar, útlenskar granskarar higar, so at vit fáa ment eitt gott granskingarumhvørvi. Tað hepnast vanliga væl hjá slíkum granskingarumhvørvum at útvega týðandi úttanhýsisfíggjing, t.d. frá útlenskum granskingargrunnum. Tað er í slíkum granskingarumhvørvi, at tey bestu úrslitini verða skapað, bæði hvat grundgransking og nýtslugransking viðvíkir.

Tá ið ein slík tíðaravmarkað skipan verður sett í verk, er neyðugt, at hon hevur nøkur greið eyðkenni. Útlenskir granskarar skulu t.d. hava ein ávísan granskingarførleika og skulu kunna prógva, at teir kunnu vinna minst kr. 350.000 um árið á sínum arbeiðsøki. Eru hesar treytir loknar, ber til at fáa tíðaravmarkaðar, fíggjarligar fyrimunir. Hinvegin er neyðugt, at samfelagið t.d. hevur nøktandi bústaðarmøguleikar, barnaansingartilboð, ein altjóða skúla o.a. Vinnan eigur eisini sín part í, at málið um 3% av BTÚ verður nýtt til gransking, menning og nýskapan í 2015. Fyri at eggja vinnuni uppaftur meira at fremja sín part, so stendur henni í boði at vera við í serligum vinnuligum ph.d.-verkætlanum. Við støði í teimum upphæddum, sum vinnan nýtir til gransking, menning og nýskapan, fær hon eisini móguleika at tvífalda sínar avskrivningarútreiðslur í skattaroknskapinum ella eina samsvarandi afturberingarskipan.

Dømi um »kickstartpakka«:

Persónlig eyðkenni

- Útbúgving og granskingarførleiki
- Trygd fyri árligari inntøku (>350 tús. kr.) á viðkomandi arbeiðsøki

Fíggarligir fyrimunir

- Serlig skatta- ella afturberingarskipan í 3 ár fyri útlendskar granskarar.
- Eftir 3 ára stigvísa tillaging til vanligu skattaskipanina

Sosial og mentanarlig tilboð

- Bústaður
- Barnaansing
- Altjóða skúli

Vinnulig átøk

- Serlig átøk fyri vinnugransking (vinnu-ph.d.)
- Serligar tíðaravmarkaðar avskrivningarmøguleikar ella afturberingarskipan fyri vinnugransking (1:2)

Føroyar gerast partur av rammuskránni hjá ES fyri gransking, eins og bøtt verður um karmarnar, so at vit kunnu vera við í øðrum altjóða granskingarvirksemi.

Úrtøku- og dygdarskipan

Tryggjast skal, at fíggarliga úrtøkan er so stór, sum til ber, samstundis sum dygdin er í hásæti. Fyri at stuðla undir verða hesi tiltøk sett í verk:

- Allar almennar granskingarjáttanir verða lýstar á heimasíðuni hjá Granskingargrunninum
- G&M-hagtøl verða fingin til vega og kunngjörd annaðhvørt ár og fyri nýskapan fjórðahvørt ár

- OECD-eftirmeting av granskingini verður framd í 2009 og í 2014
- Mál- og avriksstýring verður framd í 2011 í sambandi við allar granskingarjáttanir
- Skipað máting og eftirmeting skal tryggja dygdina
- *Dygdarbarometur*: (t.e. »peer-view« og altjóða, viðurkendir ábendarar, t.d. tal á endurgevingum og útgávuvirksemi)
- *Eftirmeting av størri skráum*: (størri granskingarskráir eiga at verða eftirmettar)
- *Granskingareftirmetingar*: Eftirmetingarhættir verða skipaðir, mentir og savnaðir
- *Avýting*: (benchmarking) Hægri útbúgvingar skulu nýta innan- og uttanhýsis eftirmeting sum lið í tí strategisku ráðleggingini og raðfestingini av granskingini á lærdum háskúlum
- Altjóða krøv skulu setast til granskingarverkætlanir, og kappingin millum almennum granskingarjáttanirnar skal vera so stór, sum til ber

Vísindalig úrslit skulu almannakunngerast í altjóða granskarasamfelagnum. Tað er eins umráðandi, at vísindaligu úrslitini verða miðlað í Føroyum, har tey skulu vera við til at skapa haldgott avgerðargrundarlag hjá Løgtingi, kommunum, vinnu, feløgum og samfelagnum annars.

Raðfestingar

Bygnaður

- Stovnseting av einum bygnaði
- Nýskipan av kørmum fyri gransking, menning og nýskapan hjá vinnuni

Fremst

- Matframleiðsla úr havinum
- Mentan
- Ílegutøkni
- Samskiftisførleikar

Fígging

- Tað almenna figgjar upp til 2% av BTÚ.
- Vinnan og aðrir granskingargrunnar figgja í minsta lagi 1% av BTÚ
- Skatta- og afturberingarskipan
- Úrtøku og dygdarskipan

Hesi vóru í strategibólkinum fyri gransking, menning og nýskapan:

Petur Petersen, aðalstjóri, Mentamálaráðið, formaður

Rúna Hilduberg, stjóri, Granskingarráð Føroya

Bergur Poulsen, stjóri, Havsbrún

Malan Marnersdóttir, professari, Fróðskaparsetur Føroya

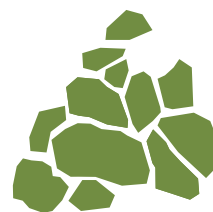
Pál Weihe, yvirlækni, Deildin fyri arbeiðs- og almanniheilsu

Dánjal Jákup Andreasen, stjóri, Kollafjørð Pelagic

Kristianna S. Jacobsen, fulltrúi, Mentamálaráðið

Eyðbjørn Poulsen, deildarstjóri, Mentamálaráðið, skrivari

Grundarsteinur

ÍVERKSETAN

Innihaldsyvirlit

Aðalmál	69
Samandráttur	69
Partmál	70
Íverksetanarhugburður	70
Íverksetanarskipanir	71
Fíggjarmøguleikar	72
Skattaviðurskipti	75
Lógarkarmar og reglur	76
Smíðlig fyrisiting	77

Aðalmál

Í 2015 sleppur íverksetarin at savna seg um hugskotið og at vinna pening, tí allar forðingar eru beindar av vegnum. Føroyar eru ein íverksetaradepil, sum dregur at sær fólk úr øllum heimi

Samandráttur

Íverksetarar hava stóran týdning fyri máttin og vøksturin í búskapinum í einum samfelagi. Tað er í nýggjum virkjum og fyrítøkum, at nýggj hugskot koma undan kavi og verða roynd. Íverksetarar bjóða verandi virkjum av og økja um kappingina.

Eins og fólk í øðrum Norðurlondum vilja nógvir føroyingar stovna egið virki. Eisini stovna eldri, siðbundnar fyrítøkur dótturfeløg fyri at ganga nýggjar leiðir. Tað sæst á føroysku hagtølunum um stovnað partafeløg og smápartafeløg. Í 2005 vórðu stovnað 38 partafeløg og 197 smápartafeløg. Frá 1. januar 2006 til 16. oktober 2006 vórðu stovnað 32 partafeløg og 302 smápartafeløg. Viðmerkjast skal, at harumframt eru stovnað onnur virkir, sum eru annað enn partafeløg og smápartafeløg.

Tað hevur stóran týdning fyri øll virkir at hava góðar arbeiðskarmar. At hava ein sunnan og støðugan búskap, eina vælútbúnað arbeiðsmegi, ein smidligan arbeiðsmarknað og ein vælverkandi kapitalmarknað, eru neyðugir tættir, fyri at íverksetarar skulu trívast og mennast í samfelagnum.

Grundarsteinurin undir einum samfelagi við nógvum íverksetarum er ein mentan, sum er eyðkend við viljanum og evnunum at hugsa nýtt, og sum vísir vilja og dirvi. Grundarsteinurin undir eini sterkari, sjálvstøðugari mentan skal leggjast í fólkskúlanum, har næmingar arbeiða skipað við hugskotsmenning í øllum lærugreinum. Í miðnámskúlanum skulu næmingarnir hava tilboð um undirvísing í íverksetan og nýskapan.

Betri atgongd til váðafúsan kapital og nýggj fíggingaramboð skulu geva íverksetarum betri møguleika at fáa kapital til hugskot síni. Skattalætti til íverksetarar skal elva til størri vøkstur og fleiri íløgur. Ein íløgukonta skal gera tað lættari hjá íverksetarum at spara saman til egið virki.

Almennu byrðurnar skulu gerast einfaldari við nýggjum, talgildum loysnum og miðvísari ráðgeving. Tað skal verða einfalt at byrja av nýggjum eftir húsagang. Vinnulóggáva og aðrar lóggávur, sum hava týdning fyri umstøðurnar hjá íverksetarum, verða dagfðrdar sambært altjóða leisti.

Partmál

Orðað eru partmál um:

- Íverksetanarhugburð
- Íverksetanarskipanir
- Fíggjarmøguleikar
- Skattaviðurskipti
- Lógarkarmar og reglur
- Smidliga fyrisiting

Íverksetanarhugburður

Føroyar skulu mennast til at vera eitt áhugavert stað hjá virkisfúsum fólki at byrja nýggja vinnu. Eitt fjøltáttað útbúgvingarverk skal vera ein virkin partur í at ala fram ein íverksetarahugburð í samfelagnum. Tað skal loysa seg at skapa sín egna vinnuveg, tí samstundis sum íverksetarin tekur váða á seg, skulu útlitini til at vinna pening vera góð

Soleiðis rækka vit málinum

Hugburður fólksins um íverksetan og íverksetarar ávirkar hug tess at ganga hesa leið. Í summum londum verða fólk frá barnsbeini eggjað til at gerast íverksetarar, og lagt verður í tey, at íverksetarar eru slóðbróttarar og fyrimyndir.

Skulu vit ala fram ein betri íverksetarahugburð, er ein eyðsýndur møguleiki at byrja í skúlaverkinum.

Fólkaskúlin

Í fólkaskúlanum skulu næmingar læra at arbeiða skipað við nýskapen í øllum lærugreinum. Frálæran í ymsu tímum skal broytast, soleiðis at hon hevur námsfrøðiligar hættir og teknikkir, sum stimbra og menna nýskapenarkunnleikan hjá fólkaskúlanæminginum.

Í fólkaskúlanum skal dentur verða lagdur á íverksetan við verkætlanum, evnisdøgum og íverksetaraspølum ella við kappingum.

Lærarar skulu í sambandi við útbúgving og eftirútbúgving fáa frálæru í háttum, sum stimbra nýskapenarkunnleikan hjá næminginum.

Skapast skal eitt sterkt alment-privat samband, eitt so-kallað netverk millum fólkaskúlan og vinnulívið. Mentamálaráðið, Vinnuhúsið og SamVit skulu gera leistin fyri, hvussu netverkið skal skipast og nýtast.

Miðnámsskúlin og aðrar viðkomandi útbúgvingar
Praktiskur kunnleiki til at umseta hugskot til vinnuveg økir um møguleikarnar fyri, at tann einstaki byrjar egið virki. Frálæra í íverksetan gagnar eisini teimum ungu, sum ikki stovna egna fyrirøku, men velja at arbeiða á eini verandi fyrirøku.

Tí skulu allir miðnámsskúlanæmingar hava tilboð um frálæru í íverksetan. Mentamálaráðið skal arbeiða fyri, at lærarar á miðnámsskúlunum fáa neyðugu eftirútbúgvingina. Í broytingum í lógum og kunngerðum skal standa, at miðnámsskúlin er við til at menna íverksetanarkunnleikan hjá næminginum.

Vinnumálaráðið skal virka fyri, at SamVit, ið millum annað skal birta upp undir íverksetan, skipar fyri einum árligum íverksetaraskiði. Her skulu íverksetarar við samlátisdømunum (simuleraðum dømunum) royna seg við at stovna og reka egna fyrirøku. Luttøka verður fíggjað við stuðli og egnum gjaldi.

SamVit, Vinnuhúsið, miðnámskúlar og hægri lærustovnar so sum Vinnuháskúlin eiga at stovna netverk, ið skulu bjóða næmingum og lesandi útbúgvingartilboð í íverksetan. Umframt hetta skal SamVit saman við Menta-málaráðnum virka fyri, at neyðug eftirútbúgvingartilboð eru til lærarar, sum undirvísa í áðurnevndu skúlum.

Næmingar og lesandi skulu arbeiða við verkætlanum, har tey royna seg sum íverksetarar í verki, ella arbeiða við skrivligum uppgávum, sum snúgva seg um íverksetan. Eitt dømi um hetta er European Business Game, sum miðnámskúlarnir í Føroyum eru við í. Onnur dømi eru Ungt virki, sum Føroya handilsskúli hevur staðið fyri í nógv ár, og samlátisspøl (simulátiónsspøl), sum miðnámskúlarnir hava roynt.

Tað skal loysa seg at skapa sín egna vinnuveg

Annað umráðandi mál er, at hægri lærustovnar og granskingarstovnar eru tilvitaðir um, at vitan kann handilsgerast.

Harumframt eigur at verða eggjað til, at fólk við hægri útbúgving skapa sær sín egna vinnuveg ella oftari søkja sær starv í vinnuni.

Tað skal loysa seg at skapa sín egna vinnuveg, tí samstundis sum íverksetarin tekur váða á seg, skulu útlit vera fyri at vinna pening. Vit skulu líta á orðtakið: »Tá ið tað regnar á prestin, so dryppar á deknin.« Við øðrum orðum, tá ið íverksetarar okkara hava góðan gróðrabotn og kunnu grundleggja stórar fyrirkur, so gongst eisini betur í samfelagnum sum heild.

Íverksetanarskipanir

Virksemið við ráðgeving og íverksetanarnetverkum skal styrkjast og íverksetanarráðgeving savnast á einum stað. Íverksetaranetverk skulu viðurkennast, mennast og knýttast saman við øðrum altjóða netverkum

Soleiðis rækka vit málinum

Ein spurningur, sum ofta verður viðgjørður bæði uttanlands og heima, er, í hvønn mun tað almenna skal seta á stovn serligar skipanir fyri íverksetarar, og hvørjar tær skulu vera. Serliga hevur kjakast verið um tann partin, sum hevur við fíggarligar skipanir at gera. Fyrimunurin við slíkum skipanum er, at peningaliga veikir íverksetarar fáa høvi at menna síni hugskot, men vansin er so, at tær eisini kunnu vera kappingaravlagandi og stuðla ódugnaskapi.

Fíggartørvurin hjá íverksetarum eigur at verða nøktaður við váðafúsum sáðkapitalskipanum. Sí brotið um fíggingarmøguleikar.

Uppgávan hjá tí almenna er sostatt serliga at lætta um møguleikarnar hjá íverksetarum at fáa atgongd til vitan, kapital og samstarvsfelagar, og at tryggja, at tað ikki verður ov tvørligt hjá íverksetarum at fara undir virksemi sítt.

Íverksetararáðgeving savnast og netverk stovnstast

Ein av høvuðslutunum hjá SamVit verður at birta upp undir nýskapen og íverksetan og at samstarva við aðrar myndugleikar um at samskipa fyrisitingarmannagongdir, sum hava týðning fyri íverksetarar.

Sostatt skal øll ráðgeving, sum íverksetarum tørvar til at stovna egið virki, fáast til vega frá SamVít. Ráðgeving um framtíðar virkisvøktur skal eisini vera til taks har.

Í Havn og aðrastaðni skulu setast á stovn íverksetarahús, sum saman við SamVít skulu ráðgeva íverksetarum. Fyri ein rímiligan penga skulu íverksetarar kunna leiga seg inn í hesi hús, har teir skulu fáa ráðgeving og eitt skapandi umhvørvi, so at teir betur kunna umseta hugskot síni til veruleika.

Saman við SamVít skulu íverksetarahúsini bera so í bandi, at íverksetaranetverk verða stovnað, har íverksetarar læra hvør av øðrum og skapa nýggj hugskot saman. Stovnast skal eisini ein mentorskipan, har íverksetarar kunnu fáa gagn av royndum hjá vinnulívsfólki.

Íverksetaranetverk skulu rækka út um landoddarnar, so at íverksetarar okkara fáa samband við netverk í øðrum londum við.

Íverksetarahúsini skulu arbeiða saman við SamVít, Vinnuhúsinum og vinnuligu skúlunum í Føroyum. Íverksetarahúsini verða fíggað við gjaldi frá leigarum og eini fastari upphædd á fíggarlógini.

Fíggar móguleikar

Gjøgnumskygd atgongd til menningarfígging, sum setur krøv til íverksetaran, eins og stuðulsskipanir til serstøk menningar- og marknaðarátøk skulu styrkjast. Váðafús- og sáðkapitalmarknaðurin skulu vera við til at fremja føroysk íverksetarahugskot

Soleiðis rækka vit málinum

Royndir vísa, at tess størri kapitalgrundarlagið undir tí nýstovnaða virkinum er, tess størri er móguleikin fyri, at virkið mennist skjótt. Sparringin og førleikin, ið virkið fær frá einum ella fleiri íleggjarum, ið hava royndir við virkisrakstri, hava ein týðandi leiklut fyri vakstrarmóguleikar hjá nýggjari fyrirkø.

Ein fortreyt fyri íverksetaravirksemi er atgongdin til fígging. Skulu góð hugskot verða til nakað, krevst fígging til at fullføra tey. Almenna uppgávan er at gera rúm fyri eini samanhangandi fíggingarskipan, har atgongd er til ódýra granskingar-, sáð-, váðafús- og peningastovnsfígging, umframt fígging gjøgnum virðisbrævamarknað.

Ofta eru ymsir partar uppií at fígga vørumenning, men stundum kann ein og sami peningastovnur fígga alt arbeiðið. Tað hevur størsta týðning at hava fleiri fíggingarmóguleikar, antin tað snýr seg um kveiking, íverksetan ella menning, tí eru teir ov fáir, er skjótt, at fíggingartørvurin hjá íverksetaranum verður ikki nøktaður. Royndir vísa, at peningastovnar ofta eru varnir við at fígga nýtt og ókent virksemi, ella har long tíð gongur, frá tí at íverksetarin hevur tørv á fígging, til virksemið kann fara at geva yvirskot.

Tolin og váðafúsar kapitalur

Váðafúsar kapitalur hevur ein serligan leiklut í sambandi við íverksetaravirksemi. Hetta er serliga galdandi fyri íverksetarar í tøkni- og tæknifrøði, har mangan er torført at fáa pening til vegar við vanligum bankaláni. Atgongdin til váðafúsa og tolna fígging er tí ofta avgerandi fyri, at íverksetarar sleppa at menna síni hugskot.

BUSINESS
PLAN

Økjast skal um útboðið av privatum váðafúsum kapitali, eins og virkast skal fyri, at uppafstur meiri eftirlønarpendingur verður settur í at menna føroyskt vinnulív. Í samstarvi við privatar og aðrar íleggjarar skulu verandi grunnar menna nýggjar hættir at útvega váðafúsan kapital og hjálpa til at fígga t.d. menning av vørum og marknaðum hjá tí skapandi umhvørvinum. Saman við íleggjarum, ið hava royndir í virkisrakstri, skulu grunnarnir við marknaðarlíkum treytum raðfesta íløgur í nýggj og vakstraráhugað virki. Somuleiðis eigur atgongdin til váðafús lán at gerast lættari.

Váðafús lán til at menna nýggj virki

Verandi grunnar skulu oftari veita váðafús lán til vakstrarinnaðar íverksetarar. Í londunum kring okkum hevur riggað sera væl hjá vakstrargrunnum og privatum íleggjarum í felag at menna lán, ið hava sum treyt, at úrslit sæst aftur hjá láranum, og at møguleiki er at fremja leiðsluarbeiðið á virkinum. Endamálið er at fáa tær bestu royndirnar frá váðafúsu íløgnum til lánsfíggingina, t.e. at knýta lán og virkismenning saman.

Karmar hjá sáð- og váðafúsum íleggjarum

Sáð- og váðafúsir íleggjarar fara ofta sjálvir við í tær verkætlanir, sum teir læna pening til, og tí hava teir mangan betri grundarlag at meta um vandar og møguleikar enn aðrir kapitalveitarar. Ein váðafúsir íleggjari hevur ofta hollan kunnleika til fyriskipan, strategi og marknaðarføring, og hesin kunnleiki er nógv verður fyri ein íverksetara.

Landsstýrið kann ávirka útboðið av váðafúsum kapitali, fyrst og fremst við at tryggja rímiligar karmar, sum stuðla upp undir vælvirkandi fíggiarmarknaðir. Harafturat kann

Landsstýrið tryggja, at t.d. skattareglur og fyrisitingarligar byrður ikki eru so tungar, at nýggjar fyrirkur hokna undir byrðuni.

Ásannast má, at útboðið av fíggingarmøguleikum í Føroyum hevur ikki verið nøktandi. Seinastu tíðina er gongd tó komin á váðafúsa kapitalmarknaðin, og fleiri privat íleggingarfeløg eru stovnað seinastu árin. Framtaksgrunnurin samstarvar við hesi feløg um verkætlanir, har váðin er stórur, og/ella tá ið kapitaltørvurin er ov stórur hjá einum íleggjara at nøkta.

Strategibólkurin sær tað sum eina gongda leið, at fleiri íleggjarar við royndum frá virkisrakstri gera íløgur í nýtt virksemi. Íverksetarar hava ofta góð hugskot, men lítlan og ongan eginpening, og tí er umráðandi, at íleggingarfeløgini samstarva og gerast fleiri.

Vinnuframi

Landsstýrið vil virka fyri at stuðla fyrirkum at byggja upp m.a. framleiðslu av nýggjum vørum og tænastum, menning av hávirðisvørum og hávirðistænastum og aðra framleiðslu við stórum nývirði. Eitt vinnuligt nýlendi, sum eigur at stuðlast, eru skapandi vinnurnar. Sum dømi kunnu nevast tónleikur og handverkslist. Stuðul til slík øki verður veittur við eini vinnuframskipan, sum m.a. stuðlar menningini av nýggjum vørum og tænastum, telduforritum, kt-loysnum og skapandi vinnum, nýskapandi verkætlanum, sölufremjandi tiltøkum og ferðavinnu.

Vinnuframgrunnurin stuðlar í dag m.a. skapandi vinnu og menning av hávirðisvørum og hávirðistænastum. Tí er umráðandi at styrkja hesa skipan við størri játtan.

Skattlig viðurskipti

Skattaskipanin skal vera lokkandi fyri íverksetarar og skattligu karmarnir lagaligari, eitt nú virðisbrævaoptiúnir til starvsfólk

Soleiðis rækka vit málinum

Skattaskipanin hevur nógv at siga fyri áhugan at seta pening í nýggjar fyrítøkur, serliga har váðin er stórur.

Skattareglurnar eru mangan til ampa hjá íverksetarum, ið vilja vaksa skjótt um virksemini sítt. Tí skulu íverksetarar, ið stremba eftir skjótum vøkstri, fáa skattalætta, sum gevur teimum móguleikar til tess. Somuleiðis skal íverksetarum standa í boði ein íverksetarauppsparingarkonta til egið virki.

Skattalætti

Samgongan eigur at betra um móguleikarnar hjá íverksetarum til skjótan vøkstur og øktar iløgur við at veita skattalætta. Íverksetarar skulu fáa 100.000 kr. árliga í skattafrádrátti fyrstu trý árin, ið fyrítøkan hevur eitt gott, skattskyldugt úrslit.

Skal frádrátturin gagna sum mest, skal skattskyldan hjá virkinum vera minst 100.000 kr.

Uppsparingarkonta við frádrátti

Samgongan eigur at gera eina nýggja uppsparingarkontu til íverksetarar, har innskotið kann dragast frá í skattinum. Endamálið er at økja um áhugan hjá íverksetarum at spara saman til egið virki.

Uppspardi peningurin kann nýtast til rakstrarútreiðslur sum t.d. lønir, men eisini til at keypa kt-útbúnað, vørur og annað, sum krevst til at stovna egið virki.

Virðisbrævaoptiúnir

Nýggjum fyrítøkum tørvar ofta neyðugu leiðsluna og marknaðarføringina til at skunda undir vøkstur av nýstovnaðu fyrítøkuni. Karmar skulu tí skapast fyri, at íverksetarar kunnu løna lyklapersónum við partabrøvum. Endamálið við hesum er, at tað skal gerast lættari at fáa fólk til nýstovnað virki.

Lønar íverksetarin lyklapersónum við partabrøvum trý tey fyrstu árin, skal hetta ongar skattligar avleiðingar fáa, tá ið partabrøvini verða handað. Í staðin verða tey skattað sum partabrævainntøka, tá ið tey verða seld. Tað fer at gera tað lættari hjá nýstovnaðum virkjum at seta lyklapersónar í leiðslu, marknaðarføring og sølu.

Lógarkarmar og reglur

Umsitingarligu reglurnar skulu vera lættar og greiðar at virka undir, og minkast skal um føroyskar serreglur. Vinnulóggávan og reglur annars skulu gerast lagaligari fyri smærri virkir og fylgja altjóða reglum

Soleiðis rækka vit málinum

Lagaligari vinnulóggáva fyri íverksetarar

Fyri at lætta um byrðurnar hjá íverksetarum skulu skyldurnar í vinnulóggávuni móttvegis íverksetarum gerast lagaligari.

Smá virkir og íverksetarar skulu sleppa undan grannskoðanarskyldu. Í samljóði við vinnupolitikkin er í nýggja uppskotinum til ársroknskaparlóg lagt upp til, at fyrítøkur, sum lúka tvær av niðanfyri nevndu ásetingum:

- Javni 0-1,5 mió. kr.
- Søla 0-3 mió. kr.
- Starvsfólk 0-12

hava ikki skyldu at grannskoða ársroknskap sín. Hetta er tó ikki galdandi fyri móðurfeløg.

Sambært Skráseting Føroya eru nógv feløg, sum koma undir hesa reglu. Omanfyri nevndu mørk galda longu í fleiri ES-londum.

Skráseting Føroya hevur eftirlit við, at lógarkrøvini til grannskoðaðar og ógrannskoðaðar roknskapir verða fylgd við at velja út og eftirkanna eitt ávíst tal á roknskapum.

Alt tilfar, sum virkir hava skyldu til at útvega almennu myndugleikunum, kann latast inn um alnetið. Her verður serliga hugsað um myndugleikar, sum virkir ofta hava

samskipti við, t.d. Skráseting Føroya og Toll- og Skattstovu Føroya.

Vinnulóggávan skal fylgja altjóða reglum

Tað hevur stóran týdning fyri virkir, sum kappast á altjóða marknaðinum, at karmarnir í ymsu londunum eru so eins, sum til ber.

Ársroknskaparlógin skal tí broytast, so at heimild fæst fyri, at føroysk feløg kunnu gera ársroknskap eftir altjóða reglum. Feløg, ið eru skrásett á virðisbrævamarknaði í Íslandi ella Norðurlondum annars, skulu gera ársroknskap eftir altjóða IFRS-reglunum. Altjóða reglurnar á hesum øki eiga at verða settar í gildi í Føroyum, so at føroysk virkir, sum eru skrásett á virðisbrævamarknaðinum, bert skulu gera ein ársroknskap.

Partafelagslógin og smápartafelagslógin eiga at fylgja altjóða leistinum. Tí verður millum annað mælt til at strika bústaðarkravið um, at partur av nevnd og stjórn skal hava bústaðarskyldu í Føroyum, um partafelag skal stovnst her.

Smidlig fyrisiting

Lættast skal um fyrisitingarlugu byrðurnar hjá íverksetarum. Tænastur, sum hava týdning fyri íverksetaran, skulu savnast á einum stað. Alnetið skal lætta um byrðurnar hjá íverksetarum og trotabúsviðgerðin skal vera skjótari. Samskipað marknaðarføring av føroyskum vørum og tænastum uttanlands skal styrkjast

Soleiðis rækka vit málinum

Eins og tað er umráðandi at skapa karmar við at gera lógir, kunngerðir og skipanir, sum hava týdning fyri vinnuliga umhvørvið, líka so umráðandi er tað hjá landsins stovnum at umsita hesar fyriskipanir væl og smidliga, og at sum mest fæst burtur úr teimum játtanum, sum verða latnar hesum stovnum.

Harumframt hevur tað størsta týdning, at stovnarnir eru væl samskipaðir, soleiðis at fyrítøkurnar fáa somu boð, sama hvønn stovn tær venda sær til. Tí eigur miðvíst arbeiði at verða sett í verk, so at fyrítøkur – har ber tað til – bert skulu venda sær til ein myndugleika at greiða síni viðurskifti. Ein miðvís talgilding av almennu fyrisitingini og samstarv millum viðkomandi myndugleikar fer at hjálpa í so máta.

Ráðgeving savnast á einum stað

SamVit skal skapa eitt framsókið umhvørvi, soleiðis at bæði tað almenna og vinnulívið, sum stovnurin er ætlaður at menna, kunnu fáa sum mest burtur úr tí tilfeingi, sum teir hava at arbeiða við.

SamVit fer at hava eitt fjøltáttað samstarv við nógvar partar so sum vinnusamskipanir, einstakar fyrítøkur,

íverksetarar, ymsu stjórnarráðini og stovnar teirra. Nakrar av fremstu uppgávum stovnsins vera at marknaðarføra føroyskar vørur og tænastur, marknaðarføra Føroyar sum iløguland, menna ferðavinnuna í Føroyum og marknaðarføra Føroyar sum ferðamannaland.

Stórir partur av virkseminum hjá SamVit verður at ráðgeva íverksetarum, soleiðis at hesir kunnu venda sær til stovnin og fáa neyðuga ráðgeving til at lúka tey krøv, sum almennir myndugleikar seta. Játtanin til stovnin skal vera nøktandi fyri at fremja hesa ætlan í verki.

Alnetið skal lætta um byrðurnar hjá íverksetarum

Tær fyrisitingarlugu byrðurnar hjá íverksetarum eru tungar, og íverksetarar halda, at fyrisitingin er tung og tvørlig.

Málið hjá samgonguni er, at fyrisitingarlugu byrðurnar hjá íverksetarum skulu gerast upp til 40% lættari. Hetta gerst innan 2015 við at gera tað lættari at skráseta virkir, tey skulu bert upplýsa á einum og sama stað, og talgild málsviðgerð skal vera á teimum almennu støðunum, sum íverksetarar venda sær til.

Lættari at skráseta nýggj virki

Tá ið íverksetarin stovnar egið virki, skal hann bert skráseta seg á einum stað. Tað almenna syrgir síðani fyri, at upplýsingarnar verða latnar rætta myndugleikanum.

Lættari skattaumsiting

Allar fyrítøkur skulu hava einans skattakontu ella skatta- og MVG avrokning. Kontan skal nýta somu grundreglu um figgjarstöðu sum ein vanlig bankakonta. Hetta

merkir, at upphæddin, sum virkið hevur til góðar, til dømis hall á MVG, verður mótroknað í upphæddini, sum virkið skal gjalda.

MVG-avrokning skal latast inn til Toll og Skatt eina ferð um árið hjá virkjum, sum hava ein umsetning, ið er minni enn 500.000 kr. árliga.

Trotabúgv skjótari avgreidd

Danskar kanningar vísa, at íverksetarar, sum byrja um aftur eftir húsagang, hava hepnari hond enn teir, sum royna seg á fyrsta sinni. Tí skal ikki vera óneyðuga trupult hjá álítandi íverksetarum at byrja av nýggjum.

Við verandi skipan er ov drúgt at viðgera trotabúgv, og henda viðgerðartíðin eigur at verða stytta.

Samskipa marknaðarføring av føroyskum vørum og tænaðum uttanlands

Føroyar mugu gera meira við at marknaðarføra seg, so at útlendskir íleggjarar fáa hug at gera íløgur í føroyska vinnu í samstarvi við áhugaðar partar her á landi, til dømis íverksetarar.

SamVit skal taka sær av at marknaðarføra Føroyar miðvíst uttanlands. Marknaðarføring av føroyskum vørum og tænaðum verður at halda fram í samstarvi við viðkomandi partar. Talan skal bæði vera um heildarmarknaðarføring gjøgnum virknastu miðlarnar og um úrvals-marknaðarføring, ið vendir sær beinleiðis til íleggjararnar.

Hesi vóru í strategibólkinum fyri íverksetan:

Kitty May Ellefsen, fulltrúi, Vinnumálaráðið, forkvinna

Gissur Patursson, stjóri, nevndarlimur í Vinnuframagrunninum

Gloria Kalsø, handilsskúlalærari, nevndarforkvinna í Framtak

Oddbjørg Højgaard, íverksetari, Team85

Regin W. Dalsgaard, íverksetari, Isuus Mobile

Hans Andreas Joensen, stjóri, P/F Thor

Maria Róin, deildarstjóri, Vinnumálaráðið, var forkvinna til september 2006

Áki Johansen, deildarleiðari, Menningarstovan, í bólkinum til september 2006

Innihaldsyvirlit

Aðalmál	83
Samandráttur	83
Partmál.	85
KT í vinnuni	85
KT í skúlaverkinum	88
KT í tí almenna.	91
KT-undirstøðukervið	94

Aðalmál

Í 2015 eru Føroyar ein víðskygd, nýskapandi og altjóðagjörd tjóð, har KT er drívmegin í okkara búskaparliga og mentanarliga kappingarføri mótvegis umheiminum

Samandráttur

Aðalmálið er, at Føroyar skulu vera ein víðskygd, nýskapandi og altjóðagjörd tjóð við KT sum drívmegi. Orðað eru fyra partmál í ítúkiligum stigum.

Partmálini at rækka aðalmálinum eru, at KT skal vera við til at geva vinnuni kappingarfyrirminur og fyrirtreytir fyri nýggjum vinnum, og at vit skulu útbúgvast í vitanarvinnum. Tað almenna skal vera skynsamligt og tænaðstøðugt eins og ein fyrirtøka í virknari kapping, og øll skulu allastaðni og altíð hava atgongd til alnetið við ríkiligari bandbreidd og til kappingarførar prísir. Tey fyra partmálini hanga saman sum eitt perluband. Tað ber ikki til at taka eina perlu ella eitt partmál úr ketuni, uttan at ketan slitnar. Eitt nú má undirstøðukervið bjóða fram tað, sum til eina og hvørja tíð krevst. Tað er ikki møguligt at rækka málinum, um fólk ikki hefur útbúgving, førleikar og skapandi evni. Vit rækka heldur ikki aðalmálinum, um KT-fyrirtøkurnar ikki eru førar fyri at bjóða fram tað, sum tørvur er á. Perlubandið er ein eind, har hvør perla hefur týðning.

Í vinnuni merkir tað, at serligir fyrirminur skulu bjóðast til útlendingar og føroyingar uttanlands við viðkomandi útbúgving, royndum og førleikum, so at teir velja at koma til Føroya at virka. Serligir fyrirminur skulu skipast fyri at gera tað áhugavert hjá útlenskum, hátúkniligum fyrirtøkum at seta deildir og virksema á stovni her. Bólkurin skjýtur upp at veita smærri fyrirtøkum stuðul til at seta starvsfólk til vitanarkrevjandi uppgávur. Í skúlaverkinum sær bólkurin fyri sær, at allir skúlar eru fluttir á alnetið – eru vorðnir tykisskúlar – har skúlastovan, boð- og setningsbókin, bókasavnið, skúlagarðurin, próvtøkuhølini,

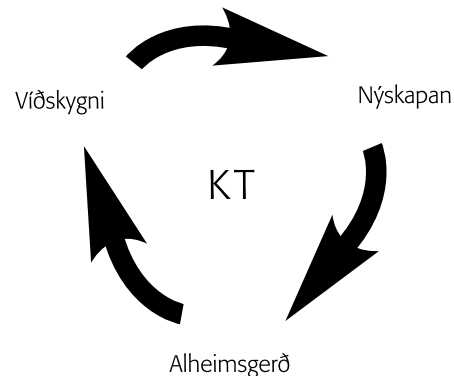
lærarastovan og skúlastjórin eru á alnetinum. Lærarar eru úr øllum landinum og øllum heiminum. Næmingar hava nógv størri fakligt úrval. Til ber at fáa undirvísing bæði innan- og uttanlands, frá fólkaskúla til masterstig uttan at vera bundin at ávísum staði.

Fyri tað almenna merkir tað, at allar fyrisitingarligar tænastur hjá tí almenna skulu vera tøkar á alnetinum, allar veitingar og mannagongdir í almennu fyrisitingini vera talgildar, og øll skulu hava eins góða atgongd til almennar dátur. Undirstøðukervið skal vera bæði kaðalborið háferðarkervi og tráðleyst kervi. Krav skal setast um háferðarkervi til ný- og umbyggingar, og tráðleys kervi skulu rækka alt land- og sjóðkið. Allar skipanir samskifta uttan at ein skal nýta prentara ella knappaborð millum skipanirnar. Alt samskifti millum virki, stovnar, fyrisitingar og borgarar skal vera talgilt. Brúkarin kann síggja alt, sum er skrásett um seg, og hann sær eisini, hvør ið hefur ræðisrættin og nýtir upplýsingarnar. Høvuðsreglan er, at allar upplýsingar eiga at vera tøkar, uttan at tær eru eyðmerktar sum dular.

KT-strategibólkurin er kunnigur við, at fyrirtreytir og tørvur kunna broytast hjá tí einstaka og hjá vinnuni. Næstu árin kann tøkni broytast munandi. Gera Føroyar av at taka við broytingum, rækka vit aðalmálinum betur og skjótari, um vit taka ein virknan leiklut. Í strategipappírinum stendur KT fyri kunningar- og samskiftistøkni.

Aðalmálið byggir á grundhugsanina um, at:

- Víðskygni er avgerandi fyri alla menning, bæði tá ið ræður um at nýta skapandi evnini hjá tí einstaka, at síggja nýggjar møguleikar og at taka við alheimsgerðini
- Nýskapan er avgerandi fyri búskaparliga framgongd og kappingarføri. Fyritreytir fyri nýskapan er útbúgvandi fólk, umstøður at skapa, og eitt samspæl millum vinnu og skapandi umhvørvi. KT er ein sjálvsagdur tættur í hesum
- Alheimsgerðin er ein veruleiki, ið hevur vaksandi ávirkan. Hetta er ein møguleiki og ikki ein hóttan. Við KT lata vit upp dyrnar fyri inn- og útflutningi av bestu hugskotum, vørum, tænaðum og talentum
- KT skal gera samfelagið búskaparliga og mentanarliga kappingarført við onnur lond, tá ið framtíðar starvsfólk velja sær starvsstað og bústað. Við KT skulu vit menna fjølbroytnið í búskaparligum og mentanarligum virðum, so at allir borgarar fáa frælsi

Mynd 11: Aðalmál

at velja millum ymisk lívsvirði, eins og til ber í londum, sum vit bera okkum saman við

- KT skal vera við til at lyfta samfelagið frá ídnaðarsamfelagi til nýskapanarsamfelag. Dirvi krevst at gagnnýta KT til fulnar, eisini tá ið KT er við til at gera stórar broytingar í samfelagnum. Talið á arbeiðsplássum í øðrum vinnum enn fiskivinnu og framleiðsluvinnu skal økjast almikið fyri at skapa rúm fyri einum nýggjum ættarliði, sum fær betri livifót enn vit

Nøkur hagtøl

Breiðbandsútbreiðsla

Í juni 2006 var útbreiðslan av breiðbandi í Føroyum 16,7 fyri hvørjar 100 íbúgv. Í Norðurlondunum er talið hægst í Danmark 29,3 og lægst í Svøríki 22,7 (Áland og Grønland eru ikki við í hagtølunum).

Á heimslistanum eru vit nr. 18 í útbreiðslu av breiðbandi.

KT-útbúgving

Í lätuni hava vit ongar førleikagevandi KT-útbúgvingar.

KT-vinna

KT-vinnan er umleið 1,9% av privatvinnuni, og um 0,9% av BTÚ í Føroyum. Í Finnlandi er KT-vinnan 9,4% av privatvinnuni, svarandi til 4-5 ferðir ta førøysku KT-vinnuna.

Verður rætt atborið, fara hesi trý viðurskipti at stimbra hvørt annað í eini ringrás og økja um ferðina í ringrásini. Í stuttum ber til at lýsa hetta við *Mynd 1*.

Partmál

Orðað eru partmál fyri:

- KT í vinnuni
- KT í skúlaverkinum
- KT í tí almenna
- Undirstøðukervið

KT í vinnuni

KT skal vera við til at geva vinnuni kappingarfyrir- munir og fyrirtreytir fyri nýggjum vinnum

Í 2015 er alnetið í breiðari merking ein natúrligur og berandi partur av øllum vinnulívinum. Vinnulívið bjóðar seg fram at gera iløgur uttanlands og samstarv á jøvn- um føti við altjóða fyrirkur, eins og altjóða fyrirkur gera iløgur í Føroyum. Starvsfólk búa uttanlands og arbeiða í Føroyum, og ongar forðingar eru fyri at arbeiða fyri út- lendskar fyrirkur og búa í Føroyum. Starvsfólk taka eftirútbúgvingar uttanlands, eitt nú fáa loyvisbrøv, og ongar forðingar eru fyri at hava partar av fyrirkuni uttanlands. Egnar fyrirkur skulu hava atgongd til allar al- mennar, føroyskar dátur, og dátutilfeingið verður gagn- nýtt til nýggjar tænastr og vinnumøguleikar.

Fleiri fólk við viðkomandi førleikum og royndum skulu búsetast í Føroyum

Serligir fyrimunir (Green Card) skulu gerast til útlend- skar familjur við viðkomandi førleikum og royndum, so- leiðis at hesi fólk búsetast í Føroyum. Nyttan av hesum átaki er, at vit fáa skjóta og liðiliga atgongd til skikkaða arbeiðsmegi, førleikar, arbeiðsorku, altjóða netverk og annað til gagns fyri vinnu og samfelag sum heild. Um- framt hetta er málið at fáa ment føroysku arbeiðsmeg- ina við altjóða førleikum.

Ábyrgd: Innlendismálaráðið.

Tíðarfreist: 2007.

Kostnaður: Inntøkan verður størri enn útreiðslan, við at tað menniskjaliga tilfeingið verður víðkað. Krevur nakað av umsitingarligari orku, umleið tvey ársverk.

Føroyingar við viðkomandi førleikum og royndum skulu koma heimaftur

Serlig tilboð – eitt nú ansingartrygd, bústaðartrygd og makastarvstrygd – skulu vera til føroyingar, ið búa uttanlands, so at teir flyta heimaftur. Nyttan er, at tað verður skjótt og liðiligt at fáa atgongd til skikkaða ar- beiðsmegi, førleikar, arbeiðsorku, altjóða netverk og annað, til gagns fyri vinnu og samfelag sum heild. Um- framt hetta er málið at fáa ment føroysku arbeiðsmeg- ina við altjóða førleikum.

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í innlendismálum og lands- stýrismaðurin í vinnumálum.

Tíðarfreist: 2008.

Kostnaður: Ansingartrygd er partvíst sjálfviggjandi, tí brúkarin sjálvur rindar ansingarpláss. Bústaðartrygd er

sum heild ókeypis, tí brúkarin rindar sjálvur fyri sín bústað. Makastarvstrygd kann útvegast við at fyrítøkur sjálvar, antin hvør sær ella í samstarvi við aðrar tryggja, at makin fær starv. Hesi vilja skapa uppafstur størri inntøku, tí tú fært tvey í staðin fyri ongan, eingin fær flytinntøkur, og virkir fáa høvi til at loysa uppgávur, sum í dag eru óloystar. Krevur stóra, umsitingarliga orku av landi og kommunu.

Skattaskipanir skulu stuðla uppundir at alheimsgera Føroyar

Skattareglurnar viðvíkjandi vællærdum skulu vera eins lagaligar og í okkara grannalondum (serskattaskipan til fólk við servitan). Eisini skulu lagaligar skipanir gerast til útlenskar, hátøkniligar fyrítøkur, sum seta deildir á stovn her. Nyttan er, at vit skapa fleiri vitanartung arbeiðspláss beinleiðis og óbeinleiðis í undirveitaravinnu og avleiddari vinnu. Við hesum verða Føroyar eins væl staddar og onnur Norðurlond, tá ið talan er um alheimsgerd av vinnulívi og mentan, breiðbandsnýtslu og lutfalsliga nóg nógv vitanartung arbeiðspláss og tilíkt.

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í fíggjarmálum og landsstýrismaðurin í vinnumálum.

Tíðarfreist: 2009.

Kostnaður: Inntøkan verður størri enn útreiðslan, við tað at menniskjaliga tilfeingið verður víðkað og virkseimið í vitanartungum vinnum verður økt.

Kappingarført undirstøðukervi og tøkniligt umhvørvi

Føroyar skulu bjóða fram kappingarført undirstøðukervi á landi og sjógv og tøkniligt umhvørvi, sum hevur við

sær, at altjóða fyrítøkur vilja royna og vísa fram nýskapandi nýtsluskipanir. Nyttan er, at KT-fyrítøkur gerast kappingarførar í mun til útlenskar. Kervið og tøkniliga umhvørvið eru ein fyrítreyt fyri einum alheimsgjærdum Føroyum og fyri menning av einari vitanartungari útflutningsvinnu.

Ábyrgd: Tvørgangandi verkætlan millum avvarðandi landsstýrismenn og vinnuna.

Tíðarfreist: Talan er um áhaldandi virkseimi, sum farast kann undir beinanvegin.

Kostnaður: Hetta ger vinnan sjálv av. Tað almenna kann stuðla í tann mun, tað verður mett hóskaði.

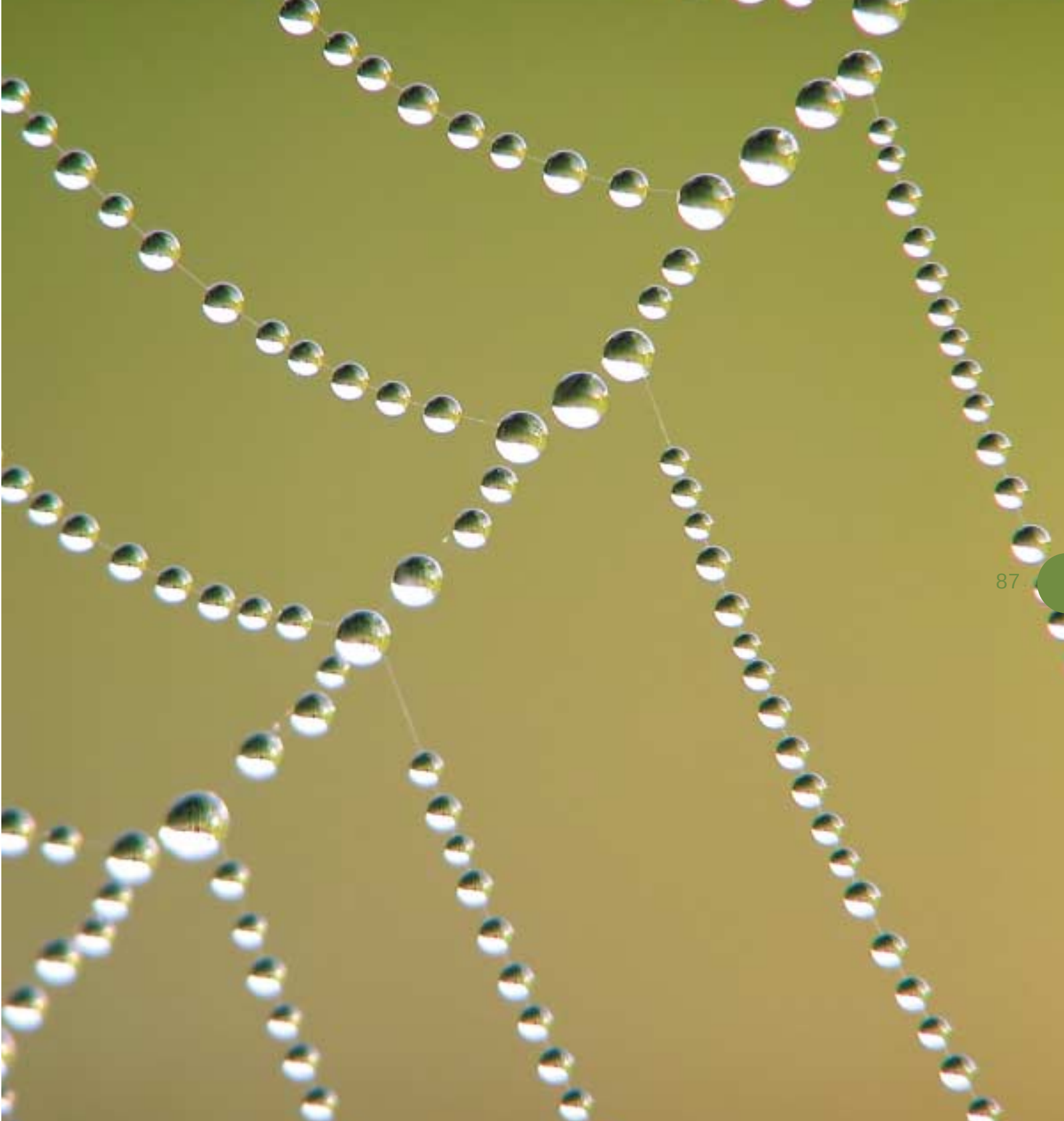
Størri dentur leggjast á førleikar í verkætlanarleiðslu

Verkætlanarleiðsla skal mennast í øllum skúlaverkinum, so at vit kunna stjórna stórum, føroyskum verkætlanum og hava serfrøðina um hendi, so at vit fáa førleikar til at stjórna t.d. KT-verkætlanum uttanlands. Nyttan er, at við verkætlanarleiðslu verða færri seinkingar og dýrkanir, og trygd verður fingin fyri, at væleydnaðar verkætlanir kunnu endurtakast. Harumframt fáa vit betri fyrítreytir fyri at meta um tíðarkrøv og kostnaðir í sambandi við framtíðar verkætlanir.

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í mentamálum.

Tíðarfreist: Talan er um áhaldandi virkseimi, sum farast kann undir beinanvegin.

Kostnaður: Undirvísingartilfar skal útvegast, og lærararnir skulu skúlast í at undirvísa í verkætlanarleiðslu. Leysliga mett eru um 1.000 lærarar í Føroyum, og kostnaðurin fyri at skúla hesar í verkætlanarleiðslu og fyri at útvega

undirvísingartilfar er mettur til 5 mió. kr. Hugsandi er, at skúlingin tekur eini trý ár, soleiðis at kostnaðurin verður um leið 1,7 mió. kr. um árið.

Fyrirøkur gerast vitanartungar

Flestu fyrirøkur í Føroyum eru smáar og hava tí trupult við at nýta vitan til at styrkja um kappingarførið. Ein háttur at bøta um hetta er at gera tað lættari hjá smærri fyrirøkum at úvega og halda fast um starvsfólk til vitanarkrevjandi uppgávur. Hetta gerst við at veita smærri fyrirøkum beinleiðis stuðul ella skattalætta sum ískoyti til dømis í trý ár. Nyttan er, at vinnulívið flytur upp í føðiketuni frá at vera undirveitari til at veita hávirðisvørur og hávirðistænastur. Soleiðis verður kappingarførið hjá vinnuni styrkt munandi.

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í figgjarmálum.

Tíðarfreist: 2007.

Kostnaður: Leysliga mettur er talan um stuðul ella skattalætta til 100-150 starvsfólk um árið. Um talan er um ársverk við eini lønarinntøku á 400.000 kr. fyri hvørt starvsfólk um árið, og stuðulin ella skattalættin er 30% av hesum, er talan um 15-18 mió. kr.

Vitanartungar fyrirøkur høvuðssæti í Føroyum

Neyðugt er, at fleiri vitanartungar fyrirøkur hava høvuðssæti í Føroyum fyri at tryggja, at menning og virðisskapandi virksemi er í Føroyum. Vinningurin av virkseminum innan- og uttanlands verður tá nýttur til at tryggja framhaldandi iløgur og búskaparligan vøkstur í vinnulívinum.

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum.

Tíðarfreist: Áhaldandi tilgongd, sum skal tryggja, at før-

oysk figggjarmegi er til og vil eiga og reka vitanartungar fyrirøkur.

KT í skúlaverkinum

At útbúgva fólk til vitanarvinnur

KT-strategibólkurin er í nógvum lutum samdur við strategibólkin fyri útbúgving. Mettur verður tó, at uppافتur fleiri stig mugu takast til tess at fremja málið um at økja um førleikarnar hjá ungfólki at virka í vitanarkrevjandi vinnum.

Bólkurin metir, at neyðugt er við ávísu grundleggjandi fyrirreytum til tess at fremja málið. Útbúgvingarstøðið er ein týðandi táttur í at menna og gagnnýta KT í Føroyum.

Vit meta, at hesar broytingar mugu fremjast í skúlaverkinum, tí tær eru fyrirreytir fyri at fremja aðalmálið um KT í verki:

- Í minsta lagi 12 ára skúlagongd
- Dagligt samstarv við útlenskar lærustovnar á øllum økjum – til dømis við vinaflokkaskipan millum færoyskar og útlenskar skúlar – við felags undirvísing.
- Størri dentur skal verða lagdur á at býta næmingar upp eftir førleika
- Enska málið skal raðfestast eins frammarlaga og móðurmálið
- Fyrirreytir verða skaptar fyri at seta á stovn og reka altjóða skúla í Føroyum

Høgt útbúgvingarstig krevur atgongd til góðar førleikar hjá nógvum fólki. Verandi førleiki hjá lærarahópinum er ikki nøktandi, um útbúgvingarstigið skal hækka.

Tørvur er á grundleggjandi broytingum í lærarahópinum og í undirvísingarskipanini.

Okkara uppskot er, at fleiri fólk við høgum og fjøltáttaðum útbúgvingum eiga at sleppa framat í skúlunum. Hægri førleikar og hægri lön hanga saman. Tað at knýta lön og avrik saman ber í sær, at framtíðar skúlaverkið krevur meiri figgjarliga orku samanborið við núverandi skúlaverk. Vit meta tó, at ein meirkostnaður kann koma til sín rætt, tí dygdin í skúlaverkinum batnar munandi, og at enda fer hetta at skapa ein størri og meiri fjøltátt- aðan arbeiðsmarknað og tessvegna betri vælfærd.

Skipast skulu tykisskúlar

Tykisskúli merkir, at skúlaverkið í fullan mun leggur seg eftir at gagnnýta møguleikarnar við KT, fram um at hugsa um møguleikar, sum ítøkiligir karmar kunnu geva.

- Allar funkur í skúlaverkinum eru tørkar á alnetinum, t.d. skúlastovan, boð- og setningsbókin, bókasavnið, skúlagarðurin, próvtøkuhølini, lærarastovan og skúlastjórin
- Skúlaflokkar eru samansettir eftir førleika heldur enn eftir bústaði. Flokkar ella bólkar eru samansettir við næmingum úr eitt nú Havn, Klaksvík, Svínø, Sumba, Aberdeen og Randers
- Lærarahópurin er eins og næmingahópurin heldur ikki samansettur eftir bústaði, men er úr øllum landinum og øllum heiminum. Føroyingar undirvísa í føroyskum máli og føroyskum viðurskiftum, eingilskmenn undirvísa í enskum máli og enskum viðurskiftum

- Næmingar hava nógv størri fakligt úrval, og møguleiki er at samskipa útbúgvingar eftir nýggjum leistum. Til ber at fáa undirvísing bæði heima og uttanlands, frá fólkaskúla til masterstig, uttan at vera bundin at ávís sum staði
- Samvirkið, føroyskt frálærutilfar finst í ríkiligt mál. Samvirkið, útlendskt frálærutilfar verður eisini nógv nýtt

Nyttan er, at KT gevur góðar møguleikar at leggja frálær- una um, frá einvegis undirvísing til virkna innlæring. Við at nýta KT til alla frálæru, próvtøkur og annað virkse- mi innan skúlagátt fáa øll atgongd til virkna innlæring – allastaðni og alt lívið. Dentur verður lagdur á, at talan er ikki um, at tað almenna skal nýta figgjarliga orku til at keypa eina teldu til hvønn næming, men at nýta orkuna til tað innihald, sum teldurnar skulu brúkast til. Við at leggja dent á at menna innihaldið, verða fyritley- gskaptar fyrri, at lærarar og næmingar í fullan mun vilja nýta KT í sambandi við undirvísing og innlæring.

Innlæringin kann gerast meiri fjøltáttað og harvið røkka fleiri næmingum enn nú. Fleiri námsfrøðiligir hættir kunnu mennast til sama frálærutilfar og nýtast sam- stundis. Tað verður tí munandi lættari at gera og fremja næmingalagaða undirvísing til hvønn einstakan næm- ing.

Við tykisskúlanum kann sami lærari undirvísa á fleiri stöðum í senn, so at sjálvt smáir bygdaskúlar kunnu bjóða fram lærugreinaundirvísing frá barnaskúla- til stu- dentaskúlastig.

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í mentamálum.

Tíðarfreist: 2010 og áhaldandi tilgongd.

Kostnaður: Leyslig meting er, at kostnaðurin er um 6 mió. kr. um árið.

Førleikarnir hjá lærarum økjast

Lærarar eru í dag lutfalsliga verri útbúnir enn áður, tí nógv foreldur hava hægri útbúgving. Hóast hesa sannroynd, er læraraútbúgvingin so at siga óbroytt seinastu 40 árin. Vit mæla tí til at dagføra krøvini til læraraførleikarnar. Nyttan er ein betri skúli, har fleiri yrkisbólkar eru umboðaðir, og sum tiskil hevur eitt størri grundarlag undir fakligari vitan. Eisini fer servitanin, sum starvsfólk við hægri útbúgving kunnu geva næmingunum í hægri flokkunum, koma øllum samfelagnum til góðar so við og við.

Mælt verður tí til, at:

- Einans fólk við bachelorprógvi ella hægri útbúgving undirvísa 1.-5. flokki
- Einans fólk við kandidatprógvi ella hægri útbúgving undirvísa 6.-12. flokki. Tað vil siga, at onnur enn einans læraralærd kunnu starvast sum lærarar
- Læraraskúlin sum skjótast fremur talgilda undirvísing, so at allir nýútbúnir lærarar hava førleika til talgildan undirvísingarahátt
- Eisini eigur Læraraskúlin sum skjótast at fara at veita førleikagevandi frálæru til aðrar yrkisbólkar enn fólkaskúlalærarar

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í mentamálum.

Tíðarfreist: 2008.

Kostnaður: At talgilda Læraraskúlan fer at kosta umleið 10-20 mió. kr. í íløgu og 1-3 mió. kr. í meirrakstri um

árið. Starvssetan av lærdum fólki í náttúruvísindum á masterstigi í fólkaskúlanum fer at kosta 30-40% meiri í lønum til hesi starvsfólk í mun til verandi læraralærd.

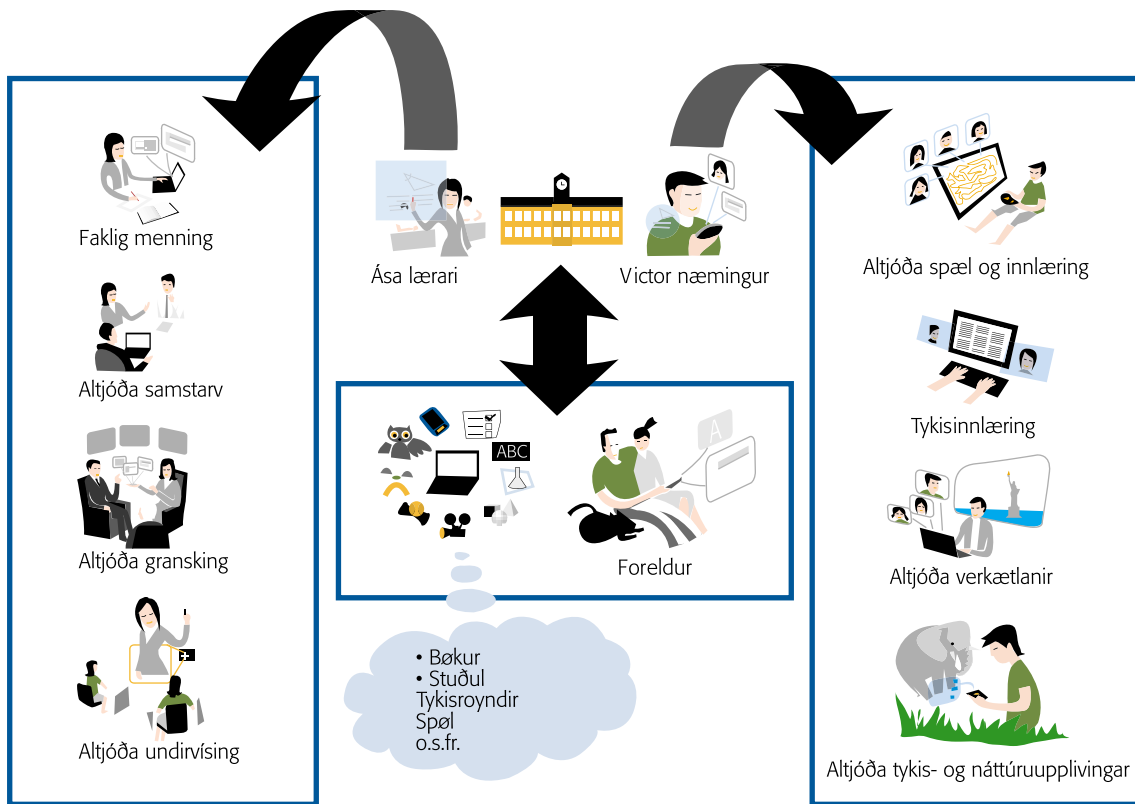
Altjóða lærdur háskúli setast á stovn

Lærði háskúlin má grundast á natúrligu kappingarfyrirminirnar í Føroyum í mun til onnur lond. Natúrlig økir í hesum sambandi eru havtækni og havfrøði annars. Nyttan er, at ein altjóða lærdur háskúli er fyritleytin fyri nærum øllum øðrum viðurskiftum, sum nevnd eru í hesum grundarsteini. Nyttan av einum setursumhvørvi er vælkend. Allar greinar í vinnulívinum fáa gleði av atgongd til nóg nógv hægri útbúgvin starvsfólk. Harumframt vilja nýggjar fyrileikar og nýggjar vinnugreinar stinga seg upp, m.a. sum avleiðing av verkætlanum og granskingarúrslitum. Skulu Føroyar mennast við at gagnnýta KT til fulnar, eru hægri útbúgving, gransking og alheimserð avgerandi fyritleytir. KT er ein vitanarvinna, og vitanarvinnan, umframt KT-vinnan, er størsti brúkarin av KT.

Málið er at taka upp 1.000 nýggj lesandi árliga. Flestu verða ikki føroyingar.

Tíðarfreist: Farast skal undir fyrileikingarnar í 2008, og fyrstu lesandi byrja í 2009.

Kostnaður: Lærði háskúlin kann lutvist verða figgjaður um figgjarlógina, lutvist við nýtslugjaldi og lutvist við stuðli til granskingarverkætlanir. Mett verður, at kostnaðurin av 5.000 lesandi verður um 300-500 mió. kr. árliga í rakstri. Mælt verður til at byrjað við at seta 80 mió. kr. av á figgjarlógini í 2008 til fyrileikingar.

Mynd 12: Tykisskúlin

KT í tí almenna

Almenna fyrisitingin er tænaðustvend og skynsom

Vælfærdartænaðustur hava stóran týðning í einum samfelagi við vitanarkrevjandi vinnum.

Fyri at fáa góð starvsfólk at stóðast krevst, at allar tænaðustur hjá tí almenna, bæði vælfærdartænaðustur og fyrisitingartænaðustur, eru í minsta lagi líka góðar ella betri enn

í øðrum Norðurlondum. Við stóði í hesum eigur tað almenna at leggja dent á at dagføra allar almennar vælfærdartænaðustur og fyrisitingartænaðustur, so at vit verða javnstærk við hini Norðurlondini.

Bólkurin hevur serliga umrøtt týðningin av, at almenna fyrisitingin verður talgildað.

Grundhugsanin er, at almennir stovnar taka sær av sínum kjarnuvirksemi og útveita alt avleitt virksemi, fyri at

almenna fyrisitingin skal veita kappingarførar tænastr. Mannagongdir og skipanir hjá tí almenna verða lagaðar til altjóða standardar fyri almenna fyrisiting, so at almennu Føroyar kunnu sammetast við aðrar tjóðir.

Almenn fyrisiting í verandi líki skal vera ósjónlig í 2015, soleiðis at skilja, at eingin munur sæst á, hvørt talan er um almenna ella privata tænastr. Kravið er, at tað almenna veitir eins góðar tænastr og ein og hvør onnur fyritøka í kapping.

Allar fyrisitingarligar tænastr á alnetið – Tykisfyrisiting

Allar fyrisitingarligar tænastr hjá tí almenna gerast tøkar á alnetinum.

Allar veitingar og mannagongdir í almennu fyrisitingini verða talgildar og atkomuligar hjá borgaranum á einfaldan hátt. Gjörð verður ein felags heimasíða ella portalur fyri almenna fyrisiting vend móti borgarum og virkjum, www.fo.fo. Felags portalur vil siga, at upplýsingar og skipanir frá heimasíðum og portalum hjá ráðum, stovnum, kommunum o.ø. verða samskipaðar á einum felags portali. Nyttan er einfaldari og munadyggari fyrisiting og betri tænastr til borgarar og virkir, við tað at almennar tænastr verða gjörðar einfaldar og atkomuligar allastaðni og altíð – frá nærmasta miðli.

Serligt fyrilit verður tikið fyri fólki við breki, eitt nú fyri blindum. Tey, sum ikki nýta tøkni, fáa hjálp til at avgreiða samskipti sítt við almennu stovnarnar á heimstaðnum.

Tøkniliga má ein slík skipan kunna verða gjörð við fleiri tøknum uttan serligar bindingar til nakran veitara ella veitaratøkni. Brúkarin skal somuleiðis sleppa fram at heimasíðuni uttan serlig krøv til brúkaratøkni.

Ábyrgd: Ein tvørgangandi verkætlan hjá tí almenna, har lögmaður og landsstýrismaðurin í vinnumálum skipa fyri – í samráði við øll stjórnarráð, allar almennar stovnar, kommunur og almennar grunnar – at veita talgildar tænastr á www.fo.fo.

Tíðarfreist: 2007 og áhaldandi arbeiðsgongd.

Kostnaður: Roknast má við, at serskildi KT-kostnaðurin verður nógur, men sparingar í mannagongdum og tiskil ársverkum verða samsvarandi nógvar. Fyrstu tvey-trý árin verður helst tørvur á at seta 10-15 mió. kr. av árliga hjá tí almenna.

Privatar fyritøkur røkja

KT-menning, KT-rakstur og dátugrunnar

Menning og rakstur av KT hjá tí almenna verða boðin út í fríari kapping millum tænastrufyritøkur. Allir almennir dátugrunnar við dátum, ið hava almennan týðning verða útbodnir, so at almennar dátur verða fullnýttar. Við øðrum orðum skal tað almenna ikki eiga hesar dátur, men einans tryggja, at øll hava eins góða atgongd til teirra. Fyrisiting og KT-skipanir skulu vera soleiðis, at til ber at skipa KT-menning, KT-rakstur og dátugrunnar eftir hesum leisti. Nyttan er skynsamari umsiting og betri tænastr til borgara og vinnu.

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum og avvarðandi landsstýrismenn.

Tíðarætlan: 2008

Kostnaður: Frígevur orku hjá tí almenna til aðra uppgávur enn at menna og reka KT og umsita dátugrunnar. Mett skal verða um, hvört brúkaragjald skal verða tikið fyrri atgongd til almennar dátur.

Spíraverkætlanir setast í verk

Tað almenna skal skapa fyrirteytir fyrri fyrimyndarligari gagnnýtslu av KT og seta í verk minst tvær nýskapandi verkætlanir um árið í samstarvi við privatar tænaustufyrir-tukur.

Tað almenna velur út øki, har broytingar skulu gerast. Dømi um verkætlanir eru at finna á skúlaøkinum, vælferðarøkinum, skatta- og avgjaldsøkinum, samskiftis- og fíggjarkervistænastuøkinum og á øðrum økjum við. Nyttan er, at tænaстан hjá tí almenna til borgaran verður ment, og sama við útflutningsførleikanum hjá KT-vinnuni.

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum, avvarðandi landsstýrismenn, kommunur, vinna og fleiri.

Tíðarætlan: Farið eigur at verða undir at fyrireika eina skipan í 2007, soleiðis at fyrsta verkætlanin kann setast í verk í 2008.

Kostnaður: 10-25 mió. kr. um árið.

Tað almenna og vinnan standa fyrri altjóða verkætlanum

Tað almenna – saman við føroyskum vinnufyrirøkum – er við í altjóða verkætlanum, eitt nú rammuverkætlanini hjá ES, sum hevur til endamáls at stuðla gransking og menning. Allar fyrirøkur, allir persónar og allir lærdir há-

skúlar, granskingardeplar og feløg kunna vera við í einari samstarvandi verkætlan eftir neyvari ásettum treytum. Ætlanin byrjaði í januar 2007 og virkar í 7 ár. Nyttan er alheimsgerð og stimbran av føroyskari gransking og vit-anarvinnu.

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í mentamálum og avvarðandi landsstýrismenn og vinna.

Tíðarætlan: 2007.

Kostnaður: Tað almenna skal rinda sin part av verkætlanunum sambært ES-reglum um 7. rammuverkætlanina, sum í miðal er í minsta lagi 50%.

KT-undirstøðukervið

Øll skulu allastaðni og altíð hava atgongd til alnetið við ríkiligari bandbreidd til kappingarførar prísir

Í 2015 er alt undirstøðukervið bygt soleiðis, at alnetið í breiðari merking er ein natúrligur og berandi partur av gerandislívinum, har hvør einstakur til eina og hvørja tíð hevur alnetið tøkt við ríkiligari bandbreidd og við fast-prísskipan á sjógv og á landi. Føroyar skulu hava ríkiligt av tryggum, dagfærdum, altjóða fjarskiftissambondum og vera depil fyri altjóða fjarskiftissambond í Norðuratlantshavi fyri kappingarføran kostnað.

Alnet tøkt allastaðni og altíð

Øll skulu allastaðni og altíð hava atgongd til alnetið, við ríkiligari bandbreidd og fyri ein bíligan penga.

Kaðalborið fipurháferðarkervi skal gerast til allar bygningar, og verður eitt krav til ný- og umbyggingar.

Mennast skulu trádleys háferðarkervi, sum rækka alt land- og sjókið. Nyttan er, at menningin av alneti allastaðni og altíð er ein fyritleyrt fyri nýggjum, talgildum tænaðum, og tiskil fyritleyrt fyri øktum kappingarføri.

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum og vinnan.

Tíðarætlan: 2012

Kostnaður: 300-400 mió. kr.

Í minsta lagi trý uttanlandssambond

Við atliti at bandbreidd, nøgd og rakstrartrygd skulu í minsta lagi trý kervissambond vera millum Føroyar og útlond. Nyttan er full veitingartrygd.

Ábyrgd: Vinnan og landsstýrismaðurin í vinnumálum.

Tíðarætlan: 2007

Kostnaður: Leysliga mettur til í minsta lagi 120 mió. kr. fyri hvønn kaðal.

Kostnaðurin á uttanlands-sambandinum kappingarførur

Nýtslukostnaðurin skal ikki vera hægri enn nýtslukostnaðurin á uttanlandssambandinum millum Evropa og USA. Nyttan er økt kappingarføri.

Ábyrgd: Vinnan og landsstýrismaðurin í vinnumálum.

Tíðarfreist: 2008.

Kostnaður: Í fyrstu atløgu skal peningur nýtast til at útvega orkuføri, men við at lækka nýtslukostnaðin fer nýtslan at vaksa, so talan er um lutfalsliga lítlan meir-kostnað.

Alt tað almenna hava háferðarkervi

Allir almennir stovnar, skúlar o.o. skulu hava háferðarkervi. Nyttan er, at háferðarkervi til tað almenna er ein grundleggjandi fyritleyrt fyri tykisskúlanum og tykisfyrising.

Ábyrgd: Avvarðandi landsstýrismenn og kommunur.

Tíðarætlan: Beinanvegin. Uppstigan skal gerast á hvørjum ári.

Kostnaðardømi: Íbinding til skúlar og stovnar um 1 mió. kr. (2/2 Mb). Síðan árliga 1 mió. kr. til uppstigan av háferðarkervi. Rakstur: um 1,2 mió. kr. um árið.

Skatting av alneti til heimaarbeiðspláss avtakast

Skattareglurnar skulu fremja útbreiðsluna av breiðbandi, soleiðis at arbeiðsgevarar gjalda alt ella part av breiðbandssambandinum hjá starvsfólki, uttan at tað verður roknað sum skattskyldug inntøka hjá starvsfólkinum. Samanumtikið eru ongar serligar reglur í skattalógini fyri alnetsamband, og tí er øll eiginnytsla skattaskyldug. Eingin upphædd er ásett av skattamyndugleikanum fyri virði á frium alnetsambandi, sum starvsfólkið skal skattast av. Nyttan er, at skipanin fremur útbreiðsluna av breiðbandi í Føroyum.

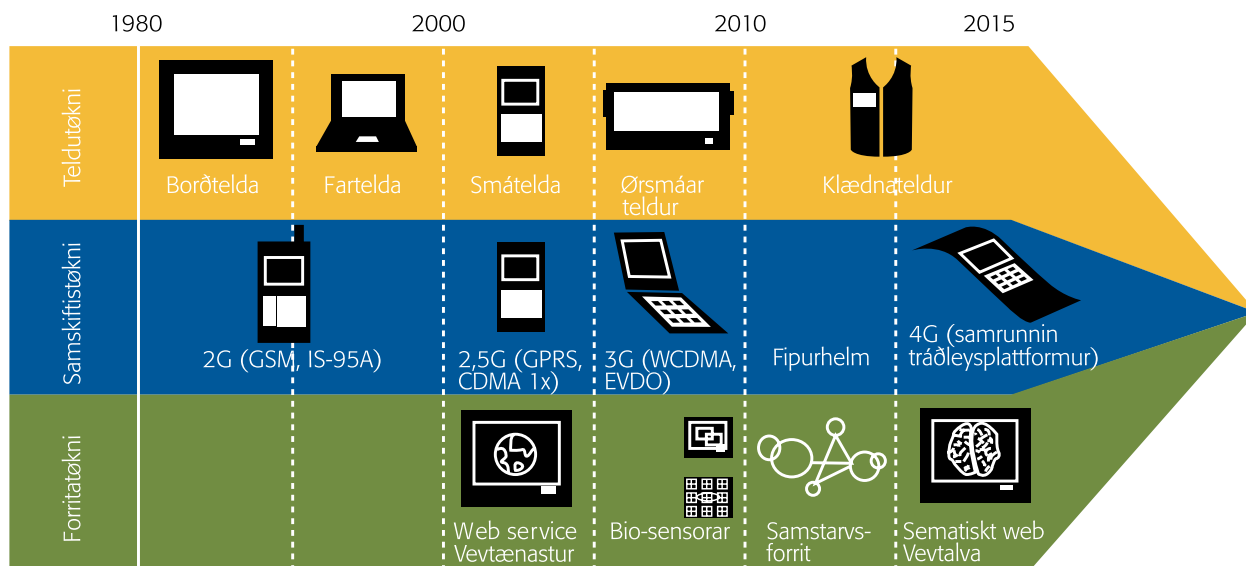
Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í fíggjarmálum.

Tíðarfreist: 2007.

Kostnaður: Óivað kostnaðareiligt (kostnaðarneutralt), av tí at skattaumsitingin av núverandi reglum er kostnaðarmikil at eftirkanna.

Allar skipanir virka saman við standardisering og dátusamskipan

Allar skipanir í Føroyum samfiskifta uttan at ein skal nýta prentara ella knappaborð millum skipanir. Alt samskipti millum virki, stovnar, fýrisitingar og borgarar verður talgilt. Brúkarin kann síggja alt, sum er skrásett um seg, og

Mynd 13: Tæknilig gongd – 2015

hann sær eisini, hvør ið hevur ræðisrættin og nýtir upplýsingarnar. Høvuðsreglan er, at allar upplýsingar eiga at vera tøkar, uttan so at tær eru eyðmerktar sum dular. Nyttan er, at tørvur verður bert at lata dátur eina ferð.

Torg skal vera fyrri talgilt samskifti, ið skal gera standardiseringarbeiðið, soleiðis at skipast kann fyrri felags dátubygnaði í Føroyum í samsvari við altjóða standardar. Við hesum kann alt samskifti millum virkir, stovnar, fyrisitingar og borgarar verða talgilt.

Ábyrgd: Vinnan og landsstýrismaðurin í vinnumálum.

Tíðarætlan: 2012

Kostnaður: Tvey til trí ársverk.

Felags reglur skulu gerast um KT-trygd

Nyttan er, einsrættað og einsháttað krøv, ið skapa trygg-leika, sum er fyritleyt fyrri at gagnnýta KT uppáttur meira.

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum.

Tíðarætlan: 2007.

Kostnaður: Íbygt í kostnaðir av KT-verkætlanum.

Felags talgild undirskrift, sum er álítandi

Talgilda undirskriftin skal kunna nýtast í øllum talgildum tænastrum, uttan mun til um talan er um almennan ella privatan veitara. Talgilda undirskriftin skal nýtast í allari brúkaratøkni, m. a. teldum, fartelefonom og øðrum tøkniligum eindum. Nyttan er, at tað verður tryggjað og kravt, at almennar tænastr kunnu verða talgildar. Tað fer at skapa fyritleytir fyrri eini skjótari íverksetan av øllum tykisfyrisingarligum tænastrum. Hjá fyritleykum er hetta ein fyritleyt fyrri at veita tykistænastr á tryggum grundarlagi.

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum og vinnan.

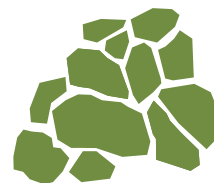
Tíðarfreist: 2007.

Kostnaður: Leysliga mettur til 2 mió. kr. árliga. Tað almenna eigur at bera allan ella høvuðspartin av kostnaðinum í fyrstu atløggu, og metti íløgukostnaðurin er 3 mió. kr.

Hesi vóru í strategibólkinum fyri kunningartøkni:

Hjørdis Gaard, ráðgevi, Vinnumálaráðið, forkvinna
Arnold H. Nielsen, stjóri, Toll- & Skattstova Føroya
Regin Ellingsgaard, leiðari, KT-depilin
Annika Mittún Jacobsen, deildarstjóri, Føroya Sparikassi
Andras Róin, stjóri, Føroya Tele
Ísak N. Jacobsen, formaður, KT-felagið
Jónsvein Joensen, KT-ráðgevi

Grundarsteinur

TILFEINGI

Innihaldsyvirlit

Aðalmál	101
Samandráttur	101
Fiskivinna og fiskastovnar	102
Framleidni.	102
Búskaparlígt yvirkot	103
Tilfeingið og umhverfið	106
Kolvetni	106
Alivinna.	109
Landsjórð	111

Aðalmál

Í 2015 geva tilfeingisvinnurnar ein so góðan og støðugan samfelagsbúskaparligan vinning, sum til ber. Tilfeingið er landsins ogn, sum Føroya landsstýri umsitur

Samandráttur

Støðugur samfelagsbúskaparligur vinningur, hvat er tað?

Myndugleikin skal føra ein politikk, soleiðis at einkastøður ella vardar serstøður hjá virkjum ella avmarkaðum bólkum ikki verða partar av vinnuskipan okkara. Hetta verður tryggjað við lógarverki, ið skal spjaða vinnuvirksemið og geva nýggjum lutakarum so góða atgongd, sum til ber.

Rætturin til gagnnýtslu eigur at verða skipaður í loyvum, ið eru landsins ogn. Hesi verða tó latin áhugaðum í tíðaravmarkað skeið á einum skipaðum marknaði, har landið er seljari. Landið hevur skyldu at bera so í bandi, at inntøkur landskassans vera tær røttu, samstundis sum skipanin við loyvissølu tryggjar eitt kappingarført og mennandi vinnulív.

Eitt lógarverk eigur at tryggja, at javnvág verður ímillum frælsið hjá vinnuni at seta saman vinnutólið og tey áhaldandi krøvini um at styrkja framleidnið (produktiviteten). Tað merkir til dømis, at rúm skal vera fyri at skipa vinnuna í stórar eindir – um vinnan vil tað – men samstundis skal slík skipan ikki darva fríari kapping og sjálvsøgdum krøvum um at styrkja framleidnið.

Tilfeingið er landsins ogn, sum Føroya landsstýri umsitur.

Henda áseting skal setast í lógina orðarætt. Tað merkir, at núverandi orðing – »fólksins ogn« – verður strikað. Orðingin »fólksins ogn« hevur mangan nervað almenna kjakið, og onkuntið hevur spurnartekin verið sett við, um tað almenna hevur fríar heimildir at virka og taka

avgerðir um tilfeingið grundað á hesa orðing. Hesin ivi verður burtur, um orðingin verður broytt, sum nevnt er omanfyri.

Í 2015:

- Er vinnuraksturinn í tilfeingisvinnunum eyðkendur av fríari kapping, og hann er leysur av almennum forðingum fyri handli, íløgum og rakstrarhátti, uttan tá ið ræður um umhvørvisatlit.
- Vera rakstraravgerðirnar hjá teimum vinnurekandi avgerandi fyri úrslitið og eru leysar av almennum forðingum.
- Er øll tann dagliga umsitingin av tilfeinginum ópolitisk.
- Er komið á mál við at regulera tilfeingisvinnuna, so at til ber hjá vinnurekandi at leggja varandi ætlanir

Hvussu teksturin er uppbygður

Í fyrsta parti av hesum teksti og í samandráttinum frammanfyri verður yvirskipaða málið orðað og greinað. Í seinna parti verða fyra vinnuøki lýst, sum øll eru beinleiðis grundað á ymisk tilfeingi:

- Fiskivinna og fiskastovnar
- Kolvetni
- Alivinna
- Landsjørð

Hesi evni verða viðgjørd hvør sær. Leisturin og endamálið eru tó tey somu fyri allar fyra partar: at lýsa eina strategi fyri, hvørji almenn tiltøk skulu setast í verk fyri at rækka málunum, ið nevnd eru frammanfyri. Tað merkir, at øll undirøkini hava felags mál, men verða viðgjørd hvør sær. Yvirskriftirnar vísa beinleiðis til útgreiningarnar

av málunum í samandráttinum. Tey ítökiligu tiltøkini, ið strategibólkurin hevur í uppskoti, eru savnað í samandráttir í hvørjum parti sær.

Fiskivinna og fiskastovnar

Orðað eru partmál fyri:

- Framleidni
- Búskaparligt yvirskot
- Tilfeingið og umhvørvið

Framleidni

Framleidnið í fiskivinnuni skal vera so stórt, sum til ber.
Framleiðslan verður tó grundað á fáar eindir

At hava fáar eindir er ikki nakað endamál í sjálvum sær, men er ein fyrirtreyt, ið fiskivinnan má halda seg til, og sum eitt og hvørt mál verður treytað av.

Okkara uppskot er tí, at politiski myndugleikin setir í verk tiltøk, ið taka atlit at hesum veruleika, og sum m.a. taka burtur allar neyðugar forðingar fyri smidligari tillaging á økinum, soleiðis at vinnan kann vera rikin við fáum eindum.

Í fiskivinnupolitikkinum og lógarverkinum hevur tað at spjaða virksemd verði ein avgerandi og týðandi táttur seinastu mongu árinum. Lógin um vinnuligan fiskiskap staðfestir eisini í innleiðsluni, at umsitingin av vinnuni skal tryggja støðugar arbeiðsmøguleikar og virksemd um alt landið. Slíkar orðingar skulu burtur úr vinnupolitikkinum. Fremsta uppgávan hjá tilfeingisvinnunum er ikki longur at

skapa arbeiðspláss, heldur ikki at spjaða arbeiðsskapandi virksemd kring landið. Fremsta uppgávan er harafturímóti at skapa so stórt fíggarligt avkast, sum til ber.

Dagsins fiskivinnulóggáva byggir á tvær reguleringarskipanir – fiskidagaskipan og kvotuskipan. Veiðitrýstið í fiskidagaskipanini verður stýrt við at regulera stødd á skipum, maskinorku og dagatali. Henda skipan kann lættliga tarna tøkniligari menning, tí politiski myndugleikin ger serstakar reglur fyri, hvussu stór skipini skulu vera. Stødd á skipum er ein spurningur, sum vinnan einsamøll skal taka sær av, og tiskil eiga forðingar fyri hesum at verða burturtiknar. Tó er neyðugt at stýra veiðitrýstinum, og broytingar í støddini á skipaflotanum skulu ikki føra til vantandi stýring av veiðitrýstinum. Samanumtikið kann sigast, at skjót, tøknilig menning er alneyðug fyri at rækka málinum um gott framleidni fyri hvørja eind og fyri at kunna laga seg til avmarkaða arbeiðsmegi og arbeiðsorku.

Verandi fiskivinnulóggáva hevur staðfestingar um framleiðslu av fiskavørnum og framleiðslustaði, nevniliga at øll fiskavirking skal vera á landi. Strategibólkurin heldur, at tað er í andsøgn við fíggarliga endamálið at lóggeva alla fiskavirking á ávíst stað, tá ið vit samstundis vita, at sama stað hevur trupulleikar við tilgongd av starvsfólki, framleiðsluorku og sostatt evnunum at skapa fíggarligt avlop og meirvirði. Tí eiga vørur at verða virkaðar, har fíggarliga úrslitið er best.

Ein týðandi táttur í dagsins lóggávu er at tryggja, at veiðimynstur og arbeiðsorka verða spjædd. Vansin við slíkari lóggávu er, at hon lætt kann standa í andsøgn til fría tillag-

ing hjá flotanum og ikki minst í andsøgn til tað at gagnnýta framleiðsluorkuna. Mett verður, at núverandi skipan beinleiðis eggjar til nógvar smáar eindir (skipum), ið ikki fáa gagnnýtt alla orkuna til fulnar, tí somu skip kunnu ikki flyta millum ymisk virkisøki. Skipanin við skipabólkum skal tí endurskoðast við tí í hyggju at gera flytingar millum vinnuøkini smidligari, so til ber at gagnnýta orkuna í flotanum betur. Tá ið tosað verður um vinnuøki, meinast við, at hvør skipabólkur er eitt øki, eins og virkseimið uttan fyri føroyskan sjógv er annað vinnuøki.

Eitt av sjónligastu dømunum um spjaðing og smáar eindir er skipanin við útróðrarflotanum. Verandi skipan er grundað á, at søguliga hava nógvir útróðrabátar verið í Føroyum, og at hesir hava samanlagt havt eitt vánaligt framleidni. Talið á bátum skal ikki vera avgerandi. Heldur skulu vit hugsa um, hvussu útróðrarflotin verður skipaður fyri at geva eitt so gott samlað úrslit, sum til ber. Útróður til ítrivs skal altíð verða skipaður fyri seg og eigur ikki at verða knýttur at vinnuligum útróðri.

Samanumtikið verður mælt til at seta hesi tiltøk í verk við atliti at framleidni og størri eindum:

- Kravið í lógini um vinnuligan fiskiskap, at virkseimi skal vera um alt landið, verður burturtikið
- Almenna kravið um, at tilfeingisvinnur í fyrstu atløgu skulu vera arbeidsskapandi, verður burturtikið
- Flotin skal hava nógvið betri umstøður til tøkniliga tillaging enn í dag, og avmarkandi krav til stødd á fiskiskipum skal strikast
- Geva fiskivinnu betri møguleikar at laga seg til framleiðslu og meirgóðsking
- Krøv, ið forða fyri at flyta fiskifør millum vinnuøki,

verða endurskoðað og burturtikin, har ið til ber

- Útróðrarflotin skal býstast í tveir partar – ein til vinnu og ein til ítriv
- Krøv, ið forða fyri flyting av veiðiorku til og úr »føroyskum« vinnuøki, verða endurskoðað og burturtikin, har ið til ber

Búskaparligt yvirskot

Búskaparliga yvirskotið í fiskivinnuni skal vera sum mest, og landinum verður tryggjað ein so góð tilfeingisinn-tøka, sum til ber

Ein varandi trupulleiki í tilfeingisvinnu okkara hevur verið, at framleiðsluorkan hevur verið ov stór í mun til framleiðsluvirðið. Úrslitið er ein sera stórir framleiðslukostnaður, ið hevur havt við sær, at vinnan ikki hevur skapt vinning av tilfeingisrentuni.

Tí eiga myndugleikin og vinnan í felag at seta spurningin, hvørt tað er rætt, at tilfeingisrentan í vinnuni alsamt ikki ber seg, samstundis sum sóknast skal verða eftir, hvørji tiltøk kunnu verða sett í verk fyri at venda gongdini. Myndugleikin skal tryggja, at øll tiltøk, sum føra til ovurnýtslu av framleiðsluorkuni, verða sett úr gildi. Best kenda dømið um hetta eru allar studningsskipanirnar. Hesar eiga nú at fækka so líðandi, so at fiskivinnan gerst alt studningsfriari næstu árin. Tað fer at hava við sær, at í 2015 hevur vinnan gjørt neyðugu tillagingarnar fyri at kunna virka væl sum studningsfrí vinna. Samanlagt fer henda tillaging at gera, at lutfallið millum framleiðsluorku og framleiðsluvirðið verður betri, og sostatt er møguleikin fyri vinningi av tilfeingisrentuni skaptur.

At taka burtur studningsskipanir er tó ekki nóg mikið til at fáa røttu nýtsluna av fiskiorku. Ein av størstu trupulleikunum við at allýsa fiskiorkuna og kostnaðin annars er tann afturvendandi ósemjan millum granskarar, myndugleikar og vinnubólkar um, hvussu nógv kemur undan fiskastovnum okkara, og hvussu nógv skal verða veitt. Tískil verður alneyðugt at seta í verk tiltøk, ið skulu betra um felags vitanarstöðið við atlitum at, hvussu nógv kemur undan fiskastovnum okkara, og hvussu vit fáa sum mest burtur úr fiski- og framleiðsluorkuni:

- Ítøkiliga skal munandi meiri orka setast av til fiskirannsóknir og gransking, soleiðis at trúvirðið til slíkt tilfar verður stórt, samstundis sum vit fáa fullfiggjað tilfar um, hvussu nógv kemur undan fiskastovnunum
- Skotið verður upp, at landið ræður fyri trimum nýggjum fiskirannsóknarskipum í 2015, og at øll arbeiðsorkan til fiskirannsóknir og gransking er tríggar ferðir størri

Lógarverkið skal tryggja, at fiskiskip verða nógv størri partur av fiskirannsóknunum, m.a. við at arbeiða fyri, at fiskiskip fáa til vegar útgerð og orku, so at rannsóknararbeiði og gransking gerast natúrligir partar av vanligum fiskiskapi. Upplýsingar, sum í dag verða latnar myndugleikanum í sambandi við eftirlit, verða meiri útgreinaðar, samstundis sum tær verða beinleiðis grundarlag undir rannsóknararbeiði.

Tað er sera týðningarmikið, at serstakliga vinnan sær tað neyðuga í hesum og er við til at figgja gransking og rannsóknararbeiði saman við tí almenna.

Fiskirannsóknir og onnur gransking hava eisini avgerandi týðning í altjóða arbeiðinum at grundgeva fyri ognarrætti til tilfeingið. Føroyar verða tulkaðar sum strandarland og eiga part av felags fiskastovnunum í Norðuratlantshavi. Støddin á føroyska partinum verður tí avgjørd út frá gransking og rannsóknunum. Eitt mennandi arbeiði á hesum øki verður tí ein fyritleykt fyri at økja ella verja føroyska partin av felags fiskastovnunum.

Í mong ár hevur ein týðandi liður í førða fiskivinnupolitikinum verið at avmarka talið á fiskiloyvum samstundis sum hesi áhaldandi hava verið lutað somu vinnufeløgum. Vansin við slíkari skipan er, at hon avmarkar atgongdina til vinnuna, soleiðis at nýtt fólk hevur ilt við at sleppa fram. Tá ið samanum kemur, verður úrslitið, at eigarar kunnu verða so at siga varðir, so at tann støðuga tillagingin, ið lækkar um kostnaðin, gongur seint ella í versta føri steðgar upp.

Fiskivinnulóggávan skal byrgja upp fyri hesi støðu, so at lættari verður hjá øllum at sleppa fram at fiskirættindunum. Hetta verður gjørt við at selja fiskirættindi regluliga og við at skipa sölurnar soleiðis, at ognarrætturin varir bert í ávísa tíð. Í hesum máli er sera týðningarmikið at finna eina javnvág millum frælsa atgongd og móguleikan hjá vinnuni at gera langtíðarætlanir. Eitt ítøkiligt dømi um slíkt uppskot kundi verið, at rættindi verða latin eitt ávíst áramál í senn, men at ein ávisur partur av hesum rættindum skal verða latin landinum aftur hvørt ár. Landið setur síðan henda partin til sølu, so tey, sum lótu hann inn ella onnur, kunnu keypa. Skal eitt felag røkja síni rættindi, verður neyðugt at keypa øll rættindini leypandi. Inntøkan av hesum handli er tilfeingisgjaldið til landið.

Øll fiskirættindini skulu bjóðast út í almennari sölunni, t.e. at øll skulu kunna keypa tey – ikki bert tey, sum longu eru í vinnuni.

Í stuttum verður mælt til at seta í verk hesi tiltøk fyrri at fáa varandi, tilfeingisrentu, ið ber seg og fyrri at gera sum minst skaða á umhvørvið:

- Allar beinleiðis studningsskipanir skulu stóðugt minka
- Munandi størri fíggarlig orka skal vera tøk til gransking og fiskirannsóknir. Vinnan er beinleiðis við í at fáa hesa orku til vegar
- Fiskirannsóknir og gransking skulu vera natúrligur partur av vanligum fiskiskapi
- Lógargrundarlag skal tryggja, at vinnan útflyggjar myndugleikum tilfar til at styrkja vitanina um fiskastovnar og veiðiorku
- Sett verður í verk nýggj skipan fyrri sölunni av fiskirættindum, sum skal tryggja betri atgongd og betri framleidni

Inntøka landsins skal verða beinleiðis knýtt at tilfeingisrentuni í vinnuni. Hetta merkir, at tá ið tilfeingisrentan er høg, verður marknaðarprísurin samsvarandi høgur og sostatt eisini inntøka landsins. Tá ið tilfeingisrentan hinvegin er lítil, minskar inntøka landsins, tí hon er beinleiðis knýtt at henni. Tað er tó sera umráðandi, at handilin við rættindum er opin, sjálvt um inntøkan til landið er avmarkað, tí landið skal laga seg til marknaðarkrøvini, eisini í ringum búskapartíðum.

Nevnda skipan er betri enn aðrir møguleikar so sum avgjöld, skattir ella serskattaskipanir, tá ið skip ella rættindi skifta eigara.

Samanumtikið verður tí skotið upp, at skipan verður sett í verk, sum hevur við sær regluliga sølu av rættindum. Slík skipan tryggjar landinum bestu inntøkurnar, og støddin á somu inntøkum er beinleiðis knýtt at tilfeingisrentuni.

Sannroynd er, at er skipað í sera ymiskar vinnubólkar, bæði í stødd og virkishátti. Tískil kann hugsast, at torført verður at nýta eina og somu skipan fyri fiskirættindi í øllum bólsum. Dømi um hetta eru bólkar við fáum skipum – kanska bert einum – ella bólkar, har almenn semja er um, at rættast er at skipa rættindini øðrvísi enn við friari sølu.

Tilfeingið og umhvørvið

Tilfeingið skal verða umsitið soleiðis, at vit varðveita endurnýggjandi tilfeingið og skaða umhvørvið sum minst

Endamálið við nevndu tiltøkum er at fáa sum mest burtur úr fiski- og framleiðsluorkuni. Hetta er tó ikki einasta endamálið, tí øll hesi tiltøk eru neyðug og stimbrandi, tá ið ræður um at fara væl við endurnýggjandi tilfeinginum og umhvørvinum.

Ein betri samanrenning millum gransking, rannsóknir og vinnuligt virksemi, betri kostnaðartillaging og studningsfrí vinna eru øll tiltøk, sum beinleiðis gagna umhvørvinum.

Kolvetni

Verandi skipan at umsita oljutilfeingið er í høvuðsheitum tvíþýtt. Annar parturin viðvíkir tillutan av leiti- og framleiðsluloyvum, hin viðvíkir innheintan av tilfeingisrentu.

Loyvi verða tillutað tí samtaki av feløgum, ið Jarðfeingi heldur kann leita eftir kolvetni í Føroyum á skilabesta hátt. Hetta kann minna um eitt slag av sýning, har feløgini skulu vísa á, at tey hava fólk við røttum førleikum og royndum at leita eftir kolvetni í økjum sum tí føroyska.

Samtøkini hava síðan møguleika at binda seg til:

- Eina arbeiðsætlan, sum kann fevna um eina ella fleiri royndarboringar og seismikk, alt eftir, hvat samtakið heldur geva bestu upplýsingar um økið
- At lata pening til vinnuliga førleikamenning í Føroyum. Hetta hongur saman við kravinum frá Jarðfeingi um at nýta sum mest av føroyskari arbeiðsmegi og føroyskum veitarum, tó at tey skulu vera kappingarfør. Í flestu førum hava føroysk feløg ikki førleika til at veita oljuvinnuni vørur og tænastur, og tí skal oljuvinnan hjálpa teimum at fáa førleikarnar og síðan nýta hesi feløg, tá ið tey eru ment so mikið
- At lata jarðfrøðigransking pening gjøgnum Sindri (Future Explorations Programme). Henda gransking er ikki beinleiðis knýtt at einstøku loyvunum, men kann betra um vitanina um alt tað føroyska økið og harvið vaksa um virðið á øllum økinum
- At nýta føroyska arbeiðsmegi ella feløg, tá ið tey eru kappingarfør

Verður roknað við, at øll samtøkini, ið søkja, hava førleika til at gjøgnumføra eina leitætlan, so er týðningarmesti parameturin í hesum tilboði, hvørja arbeiðsætlan tey bjóða sær til at gjøgnumføra, við tað at ein leiti-brunnur á okkara leiðum helst kostar einar 400 mió. kr. Sostatt tryggjar ein sær, at tað felag, sum sær størstu møguleikar í økinum, og sum bindur seg til at leggja tilsvarandi orku í leitingina, fær loyvið at leita.

Hetta samtak fær einarætt at leita eftir og framleiða kolvetni á ávísa økinum, sum loyvið fevnir um. Loyvini kunnu galda í styttri ella longri tíð alt eftir, hvat Jarðfeingi metir vera hóskandi. Higartil hevur talan verið um 1-9 ára loyvi.

Tiltøk at betra framleidni

Fyri at fáa gott framleidni í vinnuna, er umráðandi, at føroysku myndugleikarnir ikki leggja óneyðugar útreiðslur á vinnuna. Í øllum førum eru øktar útreiðslur við til at minka um tilfeingisrentuna. Sum dømi er at nevna, at vinnuni er álagt at skipa allan vøru- og persónsflutning um føroyska bryggju ella flogvøll.

Felagsskapurin hjá oljufeløgnum, Føroya Oljuídnadarbólkur, hevur fleiri ferðir sagt seg vera væl nøgdan við, hvussu oljuvinnan hevur verið skipað higartil, hóast tað altíð eru onkur øki, har vinna og myndugleikar eru ósamd. At útlendingar eisini halda okkara myndugleikar hava megnað uppgávuna væl, sæst av, at Heimssbankin hevur heitt á Føroyar um at hjálpa Palauoyggjum at skipa eina oljuvinnulóggávu har.

Innheiting av tilfeingisrentu

Finnur eitt samtak av feløgum kolvetni innan fyri loyvi sitt, hevur samtakið rætt til at framleiða kolvetni og eigur inntøkuna frá søluni. Til at heinta inn tilfeingisrentuna hevur Landsstýrið í 1999-2000 sett í verk eina olju-skattaskipan. Skipanin inniheldur hesar partar:

Framleiðsluavgjald (royalty) á 2% av virðinum. Her verða rindað 2% av framleiðsluvirðinum, tá ið kolvetnið kemur í land. Vanligur kolvetnisskattur (partafelagsskattur) á 28%. Her verða rindað 28% av nettoinntøkuni, eftir at útreiðslur og framleiðsluavgjald eru frádrigin. Serligur kolvetnisskattur (serskattur) í trimum stigum upp til 40%. Her verða rindað 40%, alt eftir, hvussu stóran vinning oljuøkið kastar av sær.

Viddargjald skal eisini latast fyri økið, sum loyvið fevnir um. Fyrstu seks árin rinda oljufeløgini 500 kr. fyri ferkilometurin um árið, sum síðan hækkar stigvíst til 39.000 kr. eftir sekstan árum. Til ta tíð kann tó roknað við, at oljufeløgini hava latið frá sær mest sum alt økið, sum ikki er framleiðsluøki.

Telja vit saman, kann eitt oljufelag rinda upp til 57% í skatti og avgjöldum av vinninginum. Feløgini verða – tá ið framleiðslugjaldið á 2% er fráikið – ikki skattað, áðrenn tey hava vinning, og tí er eitt ávíst váðabýti millum land og feløg innbygt í skipanina. Skipanin er stigandi (úr uml. 30% upp í 57%), og hevur ein ávísan smidleika. Tískil skuldi ikki verið neyðugt at broytt skipanina, so hvørt sum fortreytir sum t.d. oljuprísur, útbyggingarkostnaður og annað broytist.

Tiltøk at tryggja landinum bestu inntøku

Enn hava vit ikki fingið staðfest olju í rakstrarverdum nøgðum í føroyskum øki, tí er heldur ikki vist, at nøkur tilfeingisrenta yvirhøvur er í føroyskum kolvetni. Vit skulu eisini vita, at føroyska økið er eitt stórváðaðøki, og at vanligt er, at íløgur í slík øki skulu kunna geva nógvan vinning fyri at vera áhugaverdar.

Vit eiga tí at kanna eftir, um nóg nógvur vinningur er í føroyskum øki, eftir at feløgini hava rindað vanligan kolvetnisskatt, framleiðsluavgjald, serskatt, víddargjald o.s.fr.

Væntaða tilfeingisrentan í 2015 og longri, er beinleiðis knýtt at áhuganum fyri økinum, og tí er týðningarmikið at vaksa um henda áhuga. Hetta gerst t.d. við at geva feløgnum størri vinningsmøguleikar, um tey finna olju.

Fíggarlig tiltøk

Sum nevnt, kann spurnartekn verða sett við, um verandi skipan tekur ov stóran bita av køkuni og letur feløgnum ov lítið aftur fyri tann váða, tey taka á seg, tá ið hugsað verður um, at framleiðsluskeiðið ikki er byrjað enn.

Nøkur átøk kundu tí verið at broyta kolvetnisskattin til vanligan partafelagsskatt og kanska eisini lækka serskattasatsin, hækka markið fyri, nær serskattur skal gjaldast og at taka av framleiðslugjaldið.

Onnur tiltøk

Aðrir tættir, ið ikki beinleiðis ávirka býtið av tilfeingisrentuni, men sum støðugt er birtandi fyri íleggjarar, er at endurskoða allar reglur fyri at tryggja sær, at reglur í før-

oyskum øki sum heild eru líka sum í øðrum leiti- og framleiðsluøkjum, sum vit kappast við.

Annað tiltak, sum kundi ávirkað hugburðin hjá feløgnum og áhugan fyri at leita í Føroyum, uttan at tað kostaði okkum nakað stórvegis, kundi verið at broytt ásetingina um, at alt tilfar og fólk skal um føroyska bryggju ella flogvøll. Tað hevði minkað um kostnaðin at leita í Føroyum og hevði soleiðis havt góða ávirkan á væntaðu tilfeingisrentuna.

Endurnýggjandi tilfeingið varðveitt

Til tess at verja umhvørvið og ikki at oyða annað tilfeingi sum eitt nú fisk, eru krøvini til umhvørvisverju sera strong fyrir oljuvinnuna. Tó kann munur vera á reglunum í ymsu londunum. Her kundu vit kanska hugt at Bretlandi heldur enn Noregi, tó uttan at hetta á nakran hátt setir umhvørvið í váða.

Leggjast skal tó í geyma, at er eingin olja, hjálpir eingin kolvetnisskipan.

Alivinna

Vinna og myndugleiki hava í felag lagt stóra orku í arbeiðið at gera skipaðar felagsreglur fyrir øll aliøki, har hesi øki verða tulkað sum ein og sama eind.

Skal alitilfeingið geva sum mest av sær í longdini, skulu aliøkini framvegis stýrast við aliloyvum og økishvild.

25 aliøki eru í Føroyum. Aliøkini eru sostatt avmarkað og hava eitt virði. Á hesum økjum kunnu alarar bert seta ein árgang út í senn at ala fram til tøku. Áðrenn sett verður út aftur á sama øki, skal tað hvíla ávísa tíð.

Eingin áseting er fyrir, hvussu nógv kann alast. Nøgdaravmarking er óneyðug, av tí at alarar skulu lata økið hvíla millum útsetingar, og á tann hátt taka tey neyðugu lívfrøðiligu atlitini.

Stórt framleidni og samfelagsbúskaparligt yvirskot

Fast verður hildið um skipanina við aliloyvum, økishvild og skilnaði millum árgangir. Alipolitikkurin eigur ikki at viðgera, hvussu stóra nøgd, eitt aliøki kann bera, men bert staðfesta, at eitt ávíst tal á aliøkjum eru allýst. Uppgávan hjá bygnaðarpolitikkinum er heldur at skapa karmar fyrir, at allýstu aliøkini geva sum mest av sær. Og fyrirtekur við besta framleidni skulu kunna umsita aliøkini.

Nevndu reglur eru góðar og skapa grundarlag fyrir menning fram ímóti 2015. Politiska avbjóðingin fram ímóti 2015 verður tískil at tryggja, at hesar reglur støðugt verða mentar, samstundis sum sjálvt grundarlagið ikki verður broytt.

Týdningarmikið er at siggja fyrimunin í at hava fáar fyrirtekur, sjálvt um tað stendur í andsøgn við fría atgongd, og at pláss verður fyrir bæði smáum og stórum fyrirkum.

Hugsast kann, at myndugleikin kann koma undir trýst av hesum, og tá er sera umráðandi ikki at víkja frá tí stýring, sum er grundað á ein heildarpolitikk.

Ein týðandi partur av menningini í førða alipolitikkinum er at geva rúm fyri tækniligari menning, ið kann økja um alt alið, so at eisini kann alast aðrastaðni enn á firðum og sundum. Fyrirtekur, sum fara at umsita alikini, kunnu vera altjóða alifeløg, eins og granskingararbeiði verður natúrligur partur av framtíðar alifyrirtekum.

Landinum verður tryggjað ein góð tilfeingisinntøka

Bygnaðarlaga verður mett, at í framtíðini verður alivinnan skipað munandi øðrvísi enn eitt nú fiskivinnan. Orsøkin er, at stórir partur av nevndu alikjum verður skipaður í somu feløg, sum harvið verða fá. Longu nú siggja vit eitt mynstur, ið er grundað á, at 4-6 alifeløg umsita alla aling í Føroyum. Hetta mynstrið verður tað sama í 2015, helst verða feløgini færri. Tí er ikki at vænta, at ein virkin marknaður við aliloyvum kann byggjast upp á sama hátt sum í fiskivinnuni, har 150-200 fiskiloyvi eru til størri skip og kanska 1.000 til útróðrarbátar. Í alivinnuni kann væntast, at ov fáir alarar bjóða upp á alitilfeingið, og hetta kann hava við sær, at kappingin ikki virkar.

Alivinnan verður ein munandi meira miðsavnað vinna, og feløgini, ið umboða hana, fara at líkjast hvør øðrum nógv meiri enn tey í fiskivinnuni. Nógvir fyrimunir eru í at skipa fleiri loyvi í fá feløg. Til ber til dømis at hava skipaða útseting við einum árgangi á hvørjum øki, og til ber eisini at hava fasta skipan, ið tryggjar, at tað altíð eru

øki, ið ikki verða nýtt til aling. Stuttfreistað søla av aliloyvum stendur í andsøgn til skynsaman alipolitikk, fiskasjúkupolitikk og umhvørvispolitikk. Hesum skal ein hava fyrilit fyri.

Sjálvur aliparturin í einstøku feløgnum verður eisini sera líkur samanbórið við fiskivinnuna, sum er sera ymisk. Tí verður tað ikki hildið at vera avlagandi, at sama allýsingarregla um roknskaparligan vinning fer at galda fyri allar fyrirtekurnar, og tekniskt ber til at spora, hvat sjálv alingin, ið er grundað á almenn loyvi, kastar av sær. Henda roknskaparlaga manngongd verður longu nýtt.

Landsins inntøkur eiga tí at verða ásettar við tilfeingis-skatti, sum beinleiðis verður knýttur at tilfeingisrentu, ið er allýst sum vinningur út yvir vanliga vinningin.

Alitilfeingið skal troystast á besta hátt yvir tíð, soleiðis at sum mest av virðinum kemur samfelagnum til góðar. Hetta verður tryggjað við so høgari tilfeingisrentu, sum til ber. Býtið av hesi rentu millum tann vinnurekandi og landið verður ásett við tilfeingisskatti.

Atlit at umhvørvi og fiskasjúkum

Kappingin um aliloyvini verður tvíbýtt, har ein partur er grundaður á kapital og hin á førleika og evni at halda krøv og treytir, ið myndugleikin lýsir sum sjálvsagdan part av einum loyvi. Ein sera avgerandi lutur í seinnu metingini verða evnini hjá einstaka felagnum at ansa eftir umhvørvinum og fiskasjúkum, og hvussu virkið tað er í granskingararbeiði, sum eigur at vera natúrligur partur at allari vinnu í 2015.

Samanumtikið kann sigast, at ikki bert kapitalur ger av, hvørjum loyvið verður selt, men eisini førleiki og evni at ansa eftir umhvørvinum og fiskasjúkum. Fleiri loyvi í fá-um feløgum skulu geva feløgnum betri móguleikar at ansa eftir nevndu viðurskiftum.

Landsjørð

Landbúnaðarjørðin er skipað í óðalsjørð, kongsjørð og prestjørð. Óðalsjørð er eiginogn og kann keypast og seljast fritt. Kongsjørð og prestjørð eru tað, vit vanligu nevna landsjørð ella festijørð, ið Búnaðarstovan umsitur.

Almennu landbúnaðarpolitikkurin miðar eftir, at:

- Framleidnið í landbúnaðinum gerst betri
- Føroyar gerast so sjálvbjargnar við landbúnaðarvør-um, sum til ber
- Øll landbúnaðarjørð verður gagnnýtt
- Ognarviðurskiftini á gørðunum verða endurskoðað
- Landbúnaðarvinnan skal gerast sjálvberandi

Framleiðsla

Høvudsframleiðslan í landbúnaðinum er mjólkarvøra, seyðakjöt og onnur framleiðsla (neytakjöt, ull og egg).

Mjólkkin er størsta inntøkukelda hjá einum festara. Fyri nøkrum árum síðan vórðu mjólkarkvotur settar á framleiðsluna, og seinni bar til at selja og keypa hesar kvotur. Kvoturnar hava einki við politiska myndugleikan at gera, men eru ásettar av bóndunum sjálvum. At høvi er at keypa og selja tær hevur gjørt, at vit hava fingið færri mjólkarbøndur. Teir, ið hava keypt meiri kvotu, hava ikki ansað nóg væl eftir, at umstøðurnar at vaksa eru ikki nóg góðar.

Festiviðurskifti

Í dag eru um 400 festi, ymisk til støddar. Fyri at fáa festi skal ein lúka krøv um útbúgving og vinnuroyndir. Festari kann sita við festi, til hann vil leggja frá sær, ella til hann er 70 ára gamalur. Hevur hann børn, ið lúka ásetingarnar í lógini, hava tey framíhjásett til festið. Um ikki, skal tað lýsast leyst. Festari kann eisini missa festi sítt av misrøkt.

Størri framleidni í landbúnaðin

Verandi gongd, har vinnan verður skipað í stórar eindir, heldur støðugt fram, eisini eftir 2015. Hetta verður ikki bert galdandi fyri mjólkarbøndur, men eisini fyri seyðabøndur.

- Keyp og søla heldur fram, ikki einans við festibrøvum. Lóggáva á økinum skal ikki forða fyri hesi gongd
- Skipað verður so fyri, at góðar umstøður eru at hava mjólkarfjós, har samsvar er millum kvotu, fjós, køst og bø
- Lóggáva skal tryggja, at bøndurnir sjálvir eiga garðarnar og hava ábyrgdina av teimum

Bøurin hevur nógv mest at siga fyri lønsemið. Umráðandi er, at tann útbygging, sum nú má koma, stuðlar undir endamálið at betra um lønsemið.

Nú er støðan hon, at alt tað ólønnta arbeiðið, sum bóndin og familja hansara leggja í jørðina, kemur tí almenna til góðar. Við fjósum er støðan tann sama.

Aðrir karmar skulu eggja til, at hagarnir ikki verða meiri sundurskiftir. Heldur skal virkast fyri at fáa hagar lagdar samanaftur. Fleiri eigarar, fleiri stik, fleiri rættir og fleiri vegir økja ikki á nakran hátt um framleidnið – heldur

hinvegin. Umráðandi er, at eigararnir fáa ábyrgd av at røkja seyðin alt árið. Arbeiðast skal fyri, at vinnurekandi bøndur kunnu fáa meiri nyttu úr bønum.

Bøurin er alt ov nógv knýttur at høggunum, sum eiga vetrarbitið. Tørvur er á neyvari skipan, sum tryggjar, at seyður, ið gongur í høggunum um summarið, verður røktaður samsvarandi teir sjei mánaðirnar, hann er á bønum. Torført verður helst at fáa fullgóða nyttu hjá tí, sum eigur bøin. Mangan hava hagarnir líttá nyttu av bønum, tí hava teir gott vetrarbit, verður bara vaksið tilsvarandi um skipanina. Hetta er mest galdandi fyri óðalsjørð.

- Ment verður munandi um gransking og ráðgeving fram til 2015, og styrkt verður um samstarv við grannalond okkara. Royndir og gransking verða skipaðar við altjóða leiðslubólki, t.d. við umboðum úr grannalondunum.

Mjólkarbøndurnir gerast alt færri, og hetta verður óivað gongdin til 2015. Tølini niðanfyri vísa, hvussu mett verður um gongdina:

1985:	105
2005:	65
2015:	20

Mjólkarframleiðslan verður tó neyvan minni í 2015 – heldur størri. Hvørt fjósið fer at framleiða nógv meiri mjólk – í miðal 300.000 litrar um árið ella meiri, og framleidnið fyri hvørja eind verður tí munandi betri.

Tøknilig menning skal eisini tryggja sera dygdargóðar úrdráttir. Á hendan hátt skapa vit partar av grundarlagn-

um undir aðalmálinum, nevnliga eina sjálvberandi vinnu, ið ger vørur til heimamarknaðin, har dygd er vørumerkið, ið skal bera kappingarførinum.

Sama gongd sum í mjólkarframleiðsluni skal eisini tryggja vinnuliga framgongd á øðrum økjum, samstundis sum vinnan kann skipast saman við øðrum vinnugreinum.

Lógarverkið skal tryggja, at møguligar forðingar fyri hesi gongd verða burturtiknar, til dømis krøv um spjaðing og bústaðarskyldur.

Eins og nú verður heimamarknaðurin mest týðandi grundarsteinur undir landbúnaðinum í 2015, og serføroyskar vørur verða gjørdar til henda marknað.

Búskaparligt yvirskot og góð tilfeingisinnføsla

Neyvan verður avlopið so stórt hjá vanligum bóndum og jarðareigarum í Føroyum, at teir hava til nógv annað enn lønir og nýggjar íløgur.

Verða festini einskild ogn hjá bóndunum, eigur tilfeingisgjald at verða goldið í Búnaðargrunnin ella annan grunn fyri jørð, sum verður seld til almenn endamál, t.d. til bygging.

Allir festibøndur gjalda leigu í dag – millum 1,00 og 700,00 kr. Leigan varð ásett í 1899 og hevur verið galdandi síðan.

- Kunneikin um landbúnað skal eisini styrkjast, m.a. við at fáa útbúnað lærarar at standa fyri skipaðari undirvísing og útbúgving á verandi skúlum

- Royndarstöðin skal eisini styrkjast, so at hon kann gerast ein granskingar- og vitanardepil hjá landbúnaðinum sum heild
- Gerast kann eisini ein nýggj djóraverndarlóg, sum skal fevna um seyð í haga. Hetta kundi verið gjørt við at seta ávísar reglur í gildi eftir nøkrum árum
- Tilfeingið skal verða umsitið soleiðis, at vit varðveita endurnýggjandi tilfeingið og skaða umhvørvið sum minst
- Ein framtíðar landbúnaðarlóg verður galdandi fyri alla jørð

Lógin setir almenn krøv um eigaraviðurskifti, útbúgvingarkrøv, hvussu jørðin skal røkjast og annað. Landbúnaðarlógin skal lýsa, hvussu landbúnaðarlendið skal nýtast, hava ásetingar um nýtsluhátt, sum skaðar náttúruna sum minst, seta krøv um loyvi frá friðingarmyndugleikunum til at gera stór inntriv í náttúruna, t.d. at turrleggja mýrulendi, velta í haganum, taka flag/jørð til onnur endamál og so framvegis.

Hesi vóru í strategibólkinum fyri tilfeingi:

Rógvi Reinert, aðalstjóri, Fiskimálaráðið, formaður

Maria Róin, deildarstjóri, Vinnumálaráðið

Elisabeth Eldevig, vinnurekandi

Regin Hammer, oljuráðgevi

Marita Rasmussen, samskipari, Vinnuhúsið

Innihaldsyvirlit

Aðalmál	119
Samandráttur	119
Inngangur	119
Partmál	120
Skatta-, avgjalds-, stuðuls- og aðrar avlagandi skipanir	121
Kapitalmarknaður	128
Almenni bygnaðurin	129
Býtið millum alment og privat	132
Býtið millum land og kommunur	133

Aðalmál

Føroyar eru ein opin og burðardyggur marknaðarbúskapur við grundfesti í vælferðar-samfelagnum, har avgerðir og ábyrgd eru nær borgaranum, og har uppgáurnar verða loystar við størst møguligari virðisskapan

Samandráttur

Málið er at skapa bestu karmar fyri búskaparmenning og búskaparvøkstri, so at vit í 2015 vera millum fremstu tjóðir búskaparlaga.

Strategibólkurin heldur, at um skipað verður fyri burðar-dyggum, strategiskum tiltøkum, eru góðir møguleikar fyri at skapa búskaparlig meirvirði til 2015 og longri – bæði í almenna og í privata partinum av búskapinum.

Í privata partinum av búskapinum er ein røð av forðing-um fyri, at hann kann virka til fulnar og kasta sum mest av sær samfelagsbúskaparlaga. Størri tilvitan um vinnu-ligar studningsskipanir skal føra til, at slíkar skipanir verða avtiknar, um ikki úrtøkumetingar greitt kunnu vísa, at tær geva samfelagslig meirvirði. Mett verður ikki, at nakrar av teimum stóru stuðulsskipanunum, sum virka í dag, lúka slík krøv, og tí eru gjørd tilmæli um, hvørjar av hesum skipanum eiga at verða avtiknar. Mælt verður til at betra um vinnukarmarnar við at einskilja almennar fyrítøkur og við at tillaga vinnulívsloggákvuna.

Skatta-, avgjalds- og studningsskipanir eru týðandi am-boð, tá samfelagsvirðini verða býtt millum borgararnar. Hesar skipanir hava stóran týdning fyri t.d. hugin hjá fólki at arbeiða og vinnubygnaðin í samfelagnum. Mælt verður til at leggja skatta- og avgjaldsskipanir soleiðis til rættis, at tær skapa eins fortreytir fyri allar borgarar og allar vinnur. Við øðrum orðum skulu serskipanir ikki galda fyri ávísar starvsfólkabólkar ella ávísar vinnur.

Tað hevur týdning, at Føroyar eru kappingarførar við onnur lond, tá um skattatryst ræður, tí verður mælt til at

lækka inntøkuskattin. Hesin lætti verður figgjaður við sparingum hjá tí almenna, tá serligar stuðulsskipanir til ávísar vinnur og ávísar bólkar verða avtiknar, og við at breiðka skattagrundarlagið.

Til ber eisini at fáa tað almenna at virka munandi betur – m.a. við broyttum karmum, nýggjum bygnaðum og nýggjum stýringaramboðum. Verandi játtanarskipan eggjar ikki til bestu nýtslu av skattakrónum borgarans, tí eiga broytingar at fremjast. Millum annað eigur mál- og avriksstýring at verða sett í verk hjá tí almenna. Á kom-munala økinum fara færri og størri eindir saman við felags bókingar- og roknskaparfyriskipan at skapa stór-rakstrarfyrimunir og betri møguleikar fyri at samskipa og samanbera úrslit hjá kommunum. Fleiri hættir eru so-statt at betra um almenna partin av búskapinum, so at tað almenna kann veita fleiri og betri tænastr fyri sama kostnað, ella veita sama tænastr stig fyri minni kostnað.

Inngangur

Strategibólkurin hevur í tilmæli sínum lagt størstan dent á tiltøk, ið kunnu skapa búskaparlig meirvirði ella bú-skaparvøkstur í samfelagnum – antin í sjálvum sær, ella við at beina burtur skipanir, ið fáa fólk og fyrítøkur at taka skatta- og studningsatlit heldur enn marknaðaratlit. Ásannað verður tó, at í einum vælferðarsamfelagi eru – og skulu vera – skipanir og lóggáva, ið hava sum enda-mál at virka fyri øðrum málum enn reinum búskapar-ligum framburði, og ofta samsvara hesi mál ikki við ynskið um størsta búskaparvøkstur. Til dømis kann talan vera um sosial ella landsfrøðilig atlit. Strategibólkurin leggur ikki fram ein politikk, men eitt uppskot um nøkur tiltøk, ið einans úr einum fakligum og búskaparligum

sjónarmiði fara at geva okkum størri møguleikar fyri búskaparligum framburði. Luturin at víga ímillum búskaparvækstur og onnur atlit verður politikarans – eins og hann eigur avgerðina um, hvørji tiltøk skulu setast í verk.

Partmál

Orðað eru partmál fyri:

- Skatta-, avgjalds- og stuðuls- og aðrar avlagandi skipanir
- Kapitalmarknaðin
- Almenna bygnaðin
- Býtið millum alment og privat
- Býtið millum land og kommunur

Ein tann týðningarmesta fortreytin fyri, at Føroyar verða millum bestu lond at virka og liva í, er, at vit megna at skapa nóg stóran búskaparvækstur. Vit viðgera málið um størst møguligan búskaparvækstur út frá eini heildarmynd, og sum dømi kann nevast, at tá ið evnið um almennan bygnað verður viðgjørt, verður tað einans út frá, hvussu hann skapar størstu virðisøking fyri samfelagið sum heild, og ikki hvussu hann t.d. kann menna útjaðaraøkini. Skapar eitt ítøkiligt tiltak virðisvækstur í ávísam øki, men virðisminking fyri samfelagið sum heild, so mæla vit frá at gera hetta tiltak.

Tað kann staðfestast, at vit framleiða ikki eins nóg og grannalond okkara, í BTÚ. Men hví eru vit ikki eins væl fyri og tey? Eru tað náttúrugivnar orsøkir, ið vit einki fáa gjørt við, ella eru viðurskifti, ið vit kunnu broyta fyri at fáa

størri vøkstur og harvið betri lívskor? Tær náttúrugivnu treytirnar avgera eyðvitað grundtreytirnar í búskaparmeningini, men eisini samfelagslig viðurskifti hava stóran týðning, og eingin grund er at halda, at búskaparligu mekanismurnar virka øðrvísi í Føroyum enn aðra staðni. Heldur er tað so, at hóast sereyðkenni, sum øll samfeløg hava meiri og minni av, so er føroyski marknaðurin eins og aðrir.

Búskaparligur vøkstur kann verða ávirkaður av viðurskiftum, ið vit ikki hava tamarhald á, t.d. av broytingum í olju- og fiskaprisum, útlenskum handilsforðingum, oljufundum í undirgrundini o.s.fr. Hóast øll tilmæli okkara verða framd, so er kortini ikki víst, at vit gerast millum fremstu tjóðir búskaparlaga. Til tess eru ókendu viðurskiftini ov mong.

Hóast vit ikki fáa gjørt nakað við tær náttúrugivnu fortreytirnar, fáa vit gjørt nakað við bygnaðarlig viðurskifti. Nøkur viðurskifti darva búskaparvækstri og seinka framburði. Gjörd eru tilmæli um, hvussu hesi eiga at verða broytt.

Skatta-, avgjalds-, stuðuls- og aðrar avlagandi skipanir

Allar avlagandi skipanir og vinnuligar studningsskipanir skulu sum meginregla takast av. Eyðkent fyri skatta- og avgjaldsskipanir skal vera, at tær skapa eins fortreytir fyri allar borgarar, skapa eins fortreytir fyri allar vinnur, eru greiðar og ikki avlagandi, og skattatréstið skal verða kappingarført við tað í grannalondunum

Í hesum parti umrøða vit serliga, hvussu stóru skatta- og stuðulsskipanir og aðrar avlagandi skipanir ávirka okkara vinnubygnað, og vit avmarka okkum tí til at viðgera hesar skipanir á vinnuøkinum. Vinnulóggávan verður eisini umrødd í teimum førum, har hon virkar sum stuðul. Hinvegin verður ikki viðgjørt, hvussu samfelagsvirðini kunnu býtast millum samfelagsbólkar við skatta- og stuðulsskipanum.

Høvuðsboðskapurin í hesum parti er, at:

- Skattafyrimunir, avlagandi skipanir og stuðul til ávísar bólkar og vinnur skulu takast av, tí hesi føra til, at samfelagsins tilfeingi ikki verður troytt, og tað avlagar búskapin. Verða framleiðslufaktorarnir stuðlaðir at verða verandi í framleiðsluveikum vinnum, minkar tað um alla virðisskapanina í samfelagnum
- Skattagrundarlagið verður breiðkað
- Inntøkuskatturin skal lækka. Tað verður fíggað við tí peningi, tað almenna sparir við at taka av skattafyrimunir og beinleiðis stuðul til ávísar bólkar og vinnur umframt at breiðka skattagrundarlagið. Har gjørt verður av at lata stuðul, t.d. til sosial endamál, skal hetta gerast sjónligt við útgjaldi og ikki sum frádráttur

Um vinnuligan stuðul kann sigast, at hann avlagar eftirspurningin eftir framleiðslufaktorum. Hann minkar um kappingina og er kappingaravlagandi. Hann eggjar fyrirkum at nýta orku til at fáa stuðul heldur enn at framleiða, og hann seinkar og forðar tillagingum í vinnunum.

Stuðul til ávísar vinnur skapar meira virksemi í hesum vinnum, men tað er ikki tað sama sum, at samfelagið sum heild verður ríkari. Um økta virksemið er grundað á stuðul og ikki á framleidnisfyrimunir, høvdu arbeiðsmegin og kapitalurin, sum verða bundin í stuðlaðu vinnuni, verið betur nýtt í øðrum vinnum við betri framleidni. Við øðrum orðum verður vinningurin av størri framleiðslu í stuðlaðum vinnum goldin við minni framleiðslu í øðrum, framleidnisvinnum. Samfelagið sum heild verður tí ikki ríkari av vinnuligum stuðli. Um stuðlaða vinnan hevur betri framleidni enn aðrar vinnur, er óneyðugt at stuðla henni, tí hon er før fyri at bjóða nóg góða løn og avkast til at standa ímóti kappingini um arbeiðsmegi og kapital. Í hvørgum føri fær samfelagið meirvirði burtur úr vinnuligum studningspolitikki, men verður tvørturímóti fátækari.

Búskaparfrøðingar eru sum heild samdir um, at vinnuligur stuðul avlagar samfelagsbúskapin. Men marknaðarbúskapurin kann tó í serligum førum hava nakrar veikleikar, har stuðul kann hjálpa til at fáa betri tilfeingisnýtslu. Áðrenn vinnustuðul verður latin, eigur tó altíð at vera mett um, hvørt onnur átøk eru betri, og um vinningurin við at stuðla er størri, enn kostnaðurin av at seta hann í verk og umsita hann. Mett verður, at eingin av teimum stóru stuðulsskipanunum, sum eru í vinnuliv-

inum í dag, hava eyðkenni, ið út frá búskaparligum sjónarmiðum kunnu rættvísgera tær.

Um stuðul skal veitast, er neyðugt við ítøkiligum útrokningum av samfelagsligum vinningi og útreiðslum fyri hvørja einstaka stuðulsskipan. Tí skipanir, sum tykjast at vera skilagóðar, kunnu hava so stóran óbeinleiðis kostnað, at tað verður ein missur fyri samfelagið.

Skulu ávísar vinnur, íverksetarar, granskarar ella annað stuðlast, er sera umráðandi, at stuðulin er sjónligur á figgjarlógini, so at eftirlit hevst við honum hvørt ár. Greitt skal vera, hvussu stuðulin skal gagna samfelagnum. Samfelagsbúskaparligar greiningar verða gjørdar, sum mugu gerast av óheftum serfrøðingum, áðrenn avgerð verður tikin um at lata stuðul, og meðan stuðulin verður latin.

Harumframt kunnu greiningar av áður latnum stuðli hjálpa til at taka røttu avgerðina. Krøv eiga at verða sett teimum, ið fáa stuðul, at tey lata neyðuga frágreiðing um, hvussu stuðulin hevur virkað. Um t.d. íverksetarar skulu hava stuðul, eiga ávísir fyrimunir at síggjast av hesum, eitt nú sum vøkstur í framleidninum og harvið í lønum og avkasti. Tað eigur at kunna ávísast, at almennur stuðul hevur tað úrslit, at tað er betri fyri samfelagið, at t.d. íverksetarar eru íverksetarar heldur enn at starvast í øðrum vinnum.

Við úrtøkumetingum og upplýsingum frá teimum, ið fáa stuðul, hava politikarar eitt ávíst grundarlag at meta um samfelagsbúskaparligu fyrimunirnar av at stuðla ávísam vinnum. Ikki er lætt at seta upp í greiðum tølum, men

til ber at gera regluligar kanningar av avkastinum av kapitali og arbeiðsmegi í stuðlaðu vinnunum og at samanbera hetta við avkastið í øðrum vinnum.

Stuðulin til fiskivinnuna er gott dømi um skipan, ið hevur virkað illa, tí hóast hon virkaði í fleiri ár, fór vinnan á húsagang. Síðan kreppuna er størsti parturin av stuðulsskipanunum avtíkin, og síðan tá hevur fiskivinnan borið seg nógv betur. Eyðvitað hevur stuðulin ikki elvt til hvørki kreppu ella framgongd einsamallur, men flestøll mugu vera á einum máli um, at tann ovurorka, ið stóðst av ovurhonds stóra stuðlinum, hevði at kalla bert ringar avleiðingar. Eitt eyðkenni fyri flestu stuðulsskipanir er, at tær eggja fleiri at koma inn á marknaðin, enn rúm er fyri, og einasti háttur at halda marknaðinum uppi, er at halda fram at stuðla. Verður stuðulin avtíkin, mugu tær fyrítøkur gevast, ið einans megnaðu at vera í vinnuni av stuðli. Við hesum verða arbeiðsmegi og kapitalur frígivin og kunnu koma framleiðslusterkari fyrítøkum til góðar. Endurskipanin av fiskivinnuni eftir kreppuna vísti, at ofta eru stórir fyrimunir við slíkum avtøkum, hóast tillagingartíðin kann vera bæði svár og torfør.

Av tí at størstu vinnubygnaðarligu skeivleikarnir hava verið og framvegis eru í fiskivinnuni, er sjálvsagt at viðgera hesar mest. Men í øðrum vinnum, sum t.d. byggingvinnuni og landbúnaðinum eru stuðulsskipanir, ið færa við sær, at stuðlaðu vinnunum nýtist ikki at vera líka virknar sum aðrar vinnur fyri at fáa arbeiðsmegi og kapital. Dentur verður tí lagdur á, at skattliga javnsetningin skal galda allar vinnur.

Skattainntøkurnar hjá landi og kommunum eiga at verða nýttar til at fígga tær vælfærdartænastur, ið samfelagið vil bjóða borgarum sínum. Tær skulu ikki nýtast til at føra vinnupolitikk og stuðulspolitikk við t.d. at geva ávísu vinnu ella bólku frámíhjárættindi við skattalættum og øðrum.

Umráðandi er eisini, at skattatrýstið er kappingarført við tað í grannalondunum. Føroyar hava longu ilt við at standa seg í altjóða kappingini um arbeiðsmegina, m.a. tí at nettólønarlagið er lægri her enn í grannalondunum. Eitt høgt skattatrýst fer bara at gera tað enn torførari at fáa nýggja arbeiðsmegi til landið og at varðveita verandi arbeiðsmegi.

Soleiðis rækka vit málunum

Fyri at rækka málunum á skatta- avgjalds- og studningsøkinum verður mælt til eina røð av átøkum.

Taka av avlagandi skipanir

At taka av vinnuligar studningsskipanir og aðrar avlagandi skipanir verður mett at vera eitt týðningarmikið átak til at fáa vinnuni eitt sunnari grundarlag og sostatt grundarlag fyri størri búskaparvækstri. Hesar studningsskipanir og avlagandi skipanir eiga at verða avtiknar:

- MVG-frítøkur, ið ávirka vinnubýtið í landinum (t.d. húsabygging, húsaumvæling o.s.fr.)
- Sjómannafrádrátturin
- Minstalønin og dagstudningurin til sjómenn
- Fiskavirkisskipanin
- Landbúnaðarstuðulin
- Rentustuðulin til bústaðarlán
- Stuðulin til skipasmíð

- Óbeinleiðis stuðul (forðingar og avmarkingar) í øðrum lóggávum sum t.d. í lógini um vinnuligan fiskiskap

Ásannandi, at hetta verður alstór broyting hjá mongum, er best at gera hetta í eini tillagingartíð. Ikki er ráðiligt at hava hana ov langa, og umráðandi er at seta sjøtul á arbeiðið sum skjótast.

Mælt verður til, at munagóð stig longu í 2007 verða tikin til at taka av ella lækka teir studningar, sum nevndir eru omanfyri, og at leggja eina ætlan fyri, hvussu hvør einstakur verður avtíkin.

MVG-frítøka fyri húsabygging, og húsaumvæling eigur at vera avtíkin. Skipanin skapar ikki samfelagslig meirvirði, og MVG-stuðulin er sera lítið gjøgnumskygdur og tungur at umsita.

Sjónarmiðið, at fiskivinnan hevur so stóran týðning í samfelagnum, og tí eiga vit at stuðla, har tað er neyðugt, er ikki ókent. Samfelagsbúskaparlíga er tó eingin grundgeving fyri hesum. Fiskivinnan er nógv størsta vinnan í búskapinum, og tí hevur tað alstóran týðning, at karmarnir tryggja, at hon gevur størstu virðisskapan fyri samfelagið og ikki einans fyri vinnuna. Útflutningsvirði hava ikki størri samfelagsvirði enn onnur framleiðsluvirði, og tí skulu útflutningsvinnur ikki hava eina skatta- ella studningsgrundaða serstöðu.

Nógvar stuðulsskipanir í fiskivinnuni eru avtiknar síðan kreppuna. Enn eru tó stuðulsskipanir og aðrar avlagandi skipanir eftir. Tær størstu eru sjómannafrádrátturin,

minstalönnin og dagstudningurinn til sjómenn, umframt fiskavirkisskipanin til fólk, ið arbeiða í fiskivinnuni á landi. Hesar skipanir avlaga og forða tillaging til marknaðin, og eggja fólk til at vera í fiskivinnuni. Tað er ein mótsøgn til, at politikarar minka um fiskidagatalið, tí veiðitrýstið er ov høgt. Eyðkenni er, at skipanirnar beinleiðis ella óbeinleiðis eru partar av lønini hjá teimum, ið eru í vinnuni. Eins og galdandi er á øllum øðrum marknaðum, eiga lønarviðurskipti í fiskivinnuni at vera avgjörd við samráðingum millum arbeiðsgevarar og arbeiðstakarar. Mælt verður tí sum heild til at taka av hesar skipanir, tó kunnu broytingar í fiskavirkisskipanini verða gjørdar av ALS-stýrinum og ikki av t.d. Løgtinginum.

Til 2015 verður inntøkuskatturin lækkaður munandi við at taka av studningsskipanir og breiðka skattagrundarlagið

Ein stóur partur av málinum á skatta- og studningsøknum er at taka av skattligan mun á vinnum. Greitt er, at tá skattalættar og annar stuðul verður latin til ávísar bólkur og vinnur, eru tað tær vinnur og bólkur, ið ikki fáa hesar skattalættar og stuðlar, sum gjalda fyri tað við hægri skattabyrðum. Um vit taka av studningsskipaniruttan at javna afturímóti, so veksur skattabyrðan, av tí at meiri skattur verður lagdur á stuðlaðu vinnurnar. Ætlanin við at taka av studningsskipanirnar er tó ikki, at skattatrýstið sum heild skal verða størri. Fyri at halda avtøkurnar skattliga javnar, verður tí mælt til, at inntøkuskatturin verður lækkaður eina upphædd, ið svarar til vinningin av at taka av studningsskipanirnar.

Tað skal undirstrikast, at framferðarhátturin at lækka inntøkuskattin, samstundis sum studningsskipanir verða

avtiknar, ber í sær, at tær vinnur, sum missa sína skattligu serstöðu, vera minni ávirkaðar, enn um umleggingin ikki hevði ført til lægri generellan skatt. Tá eitt nú sjómannafrádráttinum verður avtikin, fellur tøka inntøkan hjá sjómonnum, men at lækka vanliga inntøkuskattin ger missin væl minni. Tað sama er galdandi fyri aðrar vinnur, sum missa serrættindi. Tá ið samanum kemur kann tó roknast við, at stuðlaðu vinnurnar fara at missa ávísar nøgd av arbeiðsmegi og kapitali til vinnur, ið ikki hava verið stuðlaðar. Hetta endurspeglar, at fólk velja sær vinnu út frá framleidismuni og ikki skattamuni. Fyri samfelagið verður hetta gagnligt.

Breiðari skattagrundarlag

Eitt breiðari skattagrundarlag skal harafturat vera við til at fígga tann lægra inntøkuskattin.

Skatta- og avgjaldsinntøkurnar hjá tí almenna stava í høvuðsheitum frá vanligum inntøkuskatti, MVG- og punktgjøldum og frá partafelagsskatti. Hesar inntøkur fara helst at halda fram við at vera megininntøkur hjá tí almenna. Fleiri møguleikar eru at breiðka skattagrundarlagið. Stórar skattainntøkur eru tó ikki eitt mál í sjálvum sær, tí eigur breiðkaða skattagrundarlagið ikki at verða nýtt til at økja um skattabyrðuna, men heldur partur av eini skattaumlegging, har t.d. inntøkuskatturin verður lækkaður í samsvari við tær øktu inntøkurnar, sum eitt breiðari skattagrundarlag gevur.

Skattagrundarlagið verður breiðkað við at leggja skatt á aktiv og á virksemi, sum í dag hava skattafyrimun fram um onnur líknandi aktiv ella virksemi, og við at leggja skatt ella gjald á vinnuøki, har atgongdin til vinnuna er

avmarkað av lóggávuverkinum. Mælt verður til at leggja skatt ella gjald á hesi økir:

Tilfeingisrenta: Fyri at avmarka veiðitrýstið hevur tað almenna í fleiri ár avmarkað talið á veiðiloyvum og fiskidøgum við at tilluta ávísu borgarum hesi rættindi. Tað er okkara fatan, at samfelagið, umframt vanliga partafelagsskattin, eigur at fáa sín part afturfyri, um tey latnu serrættindini geva óvanliga stóran vinning. Hetta er eisini galdandi í øðrum vinnum, t.d. alivinnuni, har tað krevt serlig loyvi at virka.

Nógv uppskot hava verið frammi, bæði av politikarum og av búskaparserfrøðingum, hvussu hetta skuldi verið sett í verk. Tvey grundleggjandi skattgaramboð verða skotin upp. Yvirskotsskattur og almenn uppboðssøla av fiskidøgum. Yvirskotsskattur kann vera rættara skattaamboðið, tí ein uppboðssøluskipan kann í longdini skapa miðsavnan av fiskidøgum heldur enn kapping.

Immateriellar ognir: Hesar eru sjáldan skattskyldugur. Einans vinningur av goodwill og fiskiloyvum er skattaður, men søla av t.d. leigusáttmálum, mjólkarkvotum, aliloyvum, patentrættindum og øðrum eru skattafrí. Mælt verður til at broyta skattalógina, so at vinningur av sølu av immateriellum ognum verður javnsett við sølu av øðrum ognum.

Vinningur av sølu av fastari ogn (tó ikki av egnum bústaði): Sambært galdandi skattalóggávu verður vinningur av sølu av ogn ikki skattaður, um ikki aðrar ásetingar í skattalógini siga, at vinningurin skal skattast. Hesar ásetingar galda tá ið talan er um at selja bygningar,

ið kunnu skattliga avskrivast sambært avskrivingaravtaluni, tá ið sølan fer fram sum ein partur av vinnuligum virksemi hjá seljaranum, og tá ið talan er um spekulasjon.

Í øðrum londum eru strangari reglur um skatting av fastari ogn enn í Føroyum. Mælt verður til at broyta lóggávuuna, soleiðis at allur vinningur av sølu av fæstum ognum verður skattskyldugur. Tó skal ásetingin um skattafrítøku av sølu av egnum bústaði, ið seljarin hevur átt í meiri enn tvey ár, verða óbroytt, tí m.a. umsitingarlíga byrðan av at meta um søluvinningin er ov tung í mun til samfelagsliga fyrimunin av skattingini.

Skattabroytingin ber í sær, at søla av jørð, grundstykkjum og húsum, ið ikki eru egin bústaður, verða skattskyldug.

Tvey øki eru skattliga áhugaverd:

Fastognarskattur: Fyrimunurin av fastognarskatti er m.a., at munurin millum at skatta sethúsaegingar og leigargar hvørvur. Mælt verður til at kanna møguleikan fyri fastognarskatti.

Pensjónsøkið: Ásetingarnar um pensjónsskatting áttu at verið eftirmettar.

Stuðul og skattafyrimunir til pensjónsuppsparing eru í skattaskipanini. T.d. eru pensjónsinngjöld ikki skattskyldug, kapitaluppsparing verður skattað 35%, tá hon verður útgoldin, og avkast av pensjónsuppsparing (rentur, vinningsbýti og kursvinningur) verður ikki skattað.

Størri pensjónsuppsparing gevur størri pensjónsskatt, sum kann verða við til at figgja inntøkuskattin. Støddin á frádráttinum í inntøkuskattinum og skatturin á útgjaldinum eiga at verða havd í huga.

Stórar pensjónsuppsparingar hjá føroyingum standa í donskum pensjónsgrunnum, og verður leypandi avkastið av hesi uppsparing skattað í Danmark. Føroysk uppsparing eiga at verða skattað í Føroyum, og skatt-ingarrætturin til føroyska pensjónsuppsparing í útlondum eiga at koma til Føroya.

Stuðul sjónligur á figgjarlógini

Kostnaðurin av vinnuligum studningi er lítið sjónligur í almennum roknskapum. Ofta er hann lagdur inn í skatta- og avgjaldsfrádráttarskipanir heldur enn at verða útgjaldin sum stuðul úr landskassanum.

Tað ger stóran mun í roknskaparlíga gjøgnumskygninginum hjá tí almenna, tí har stuðul verður bókaður sum útreiðsla, verða manglandi inntøkur (sum t.d. frádráttir)

ikki bókaðar. Hóast stuðul og frádráttir í roynd og veru hava somu realbúskaparlígu avleiðingar, so hevur tað eins stóran týdning hjá politikarum og borgarum at kenna avleiðingarnar av frádráttarskipanum og av stuðulsskipanum.

Fyri at fáa meira gjøgnumskygni verður fyri allar vinnuligar og sosialar frádráttarskipanir mælt til annan leistin at leggja frádráttin um til stuðul ella at seta frádrátt og stuðul á figgjarlógina, so at frádráttarskipanir og stuðulsskipanir siggjast.

Eitt nú áttu barnafrádrátturin og frádrátturin til kapitalpensjónir at sæst á figgjarlógini.

Tvískatting

Munagóðar skattaavtalur við onnur lond eiga at verða gjørdar fyri at minka um teir trupulleikar, ið standast av tvískatting, og skattligu reglurnar í Føroyum skulu gerast smidligari fyri at lætta um møguleikarnar hjá arbeiðsmegini at flyta um landamørk.

Kapitalmarknaður

Føroyar verða ein liberalur kapitalmarknaður, har tað almenna avmarkar seg til at vera eftirlitsmyndugleiki, ið tryggjar, at marknaðurin altíð virkar væl

Soleiðis rækka vit málinum

Føroyska kapitalmarknaðinum tørvar ikki tær heilt stóru broytingarnar. Kapitalur hevur rímiliga frítt at fara út í heim og aftur, figgjarøkið er regluskipað, og av tí at somu krøv verða sett føroyskum peningastovnum sum donskum, er álit á føroyska peningaheiminum.

Føroyskur virðisbrævamarknaður er settur á stovn. Virðisbrævamarknaðurin skal hava loyvi at menna seg eftir vanligum marknaðartreytum, og mælt verður frá, at tað almenna við stuðli ávirkar marknaðin, t.d. við at geva skattalættar, tá borgarar keypa partabrøv.

Menningarmøguleikar á føroyska kapitalmarknaðinum eru t.d. at gera tryggingar- og eftirlønarøkið frælsari. Hesi øki hava lógarásetingar, ið forða fyri, at fólk frítt kunnu keypa sær hesar tænaðstur uttanlands. Ein onnur forðing fyri veruligari kapping á eftirlønarmarknaðinum er, at bonusuppsparing ikki fylgir við, tá ið kundar skifta millum eftirlønarfeløg. Út frá einum marknaðaratliti er tí lítið, ið talar fyri, at verandi skipan er tann besta.

Mælt verður til at kanna tryggingar- og eftirlønarøkið við tí í hyggju at lætta um møguleikarnar hjá fólki at skifta eftirlønarfelag, har parturin hjá eftirlønartakaranum av kollektivu bonusupphæddini (Útjavningargrunninum) skal fylgja við, tá ið skift verður til annað felag uttan gjøld. Fyri at lætta um møguleikarnar hjá fólki at hava sína eftirløn uttanlands, skulu tey skattligu viðurskiftini vera greið, og skattainntøkurnar av pensjónsuppsparing vera í Føroyum.

Almenni bygnaðurin

Lóggávan og almenna umsitingin verða miðvíst skipað soleiðis, at tey hóska til Føroyar. Tað almenna skal á besta hátt veita borgarum og fyrítøkum góða og skjóta tænastu

Búskaparkarmarnir

Nýggj játtanarskipan verður sett í verk, har Landsstýrið í samráðingum fyri 1. mai á hvørjum ári, setur teir makrobúskaparligu karmarnar fyri figgjarlógina. Inntøkur og útreiðslur hjá kommunum og almennum grunnum skulu ásetast, so at yvirskipað stýring er á almenna búskapinum. Almenni figgjarkarmurin skal góðkennast í Løgtinginum.

Frá 1. mai til 1. oktober verða raðfestingar á rakstrarøkjunum ásettar í avtalaða karminum fyri betri at leggja figgjarárið til rættis og hækka almenna tænaustigið.

Tá mannagongdin er broytt, so at samráðst verður um ein heildarfiggjarkarm, verður møguleiki at føra ein samskipaðan búskaparpolitikk. Dentur fer tí ikki einans at verða lagdur á úrslitið hjá landskassanum, men heldur á alla almenna búskapin. Hetta hevur týðning fyri konjunkturbúskapin, og tá raðfestast skal, hvussu nógv skal nýttast til ymsu økini.

Miðfyrisitingin savnað

Við at savna miðfyrisitingina fæst eitt breiðari og betri fakligt umhvørvi, samskiftismøguleikarnir verða betri og sostatt eisini vitanargrundarlagið, tá ið avgerðir skulu takast. Hølisviðurskipti eru ikki til at savna miðfyrisitingina í dag. Ein møguleiki er at gera ein heilt nýggjan bygning, ið kann hýsa miðfyrisitingini undir sama taki,

og sum er bygdur til endamálið. Hóast ein slíkur bygningur er ein stór íløga, fæst partur av kostnaðinum innaftur, m.a. við at selja aðrar bygningar og við at spara í húsaleigu.

Umsitingarligu eindirnar fækkaðar

At minka um talið á umsitingarligum eindum tekur støði í tí sannroynd, at eindarkostnaðurin av almennum stovnum nærur altíð vil vera størri í Føroyum enn í øðrum londum, og tí er ein tilvitað tillaging ein fyritleyt, um Føroyar skulu vera millum fremstu lond í heiminum. Vit skulu skapa størri og sterkari eindir, ið kunnu megna skiftandi avbjóðingar í nútímans samfelagnum. Eitt miðvíst arbeiði eigur at verða gjørt fyri at leggja saman ella at samansjóða almennar stovnar. Mett verður, at eitt rímligt minstamark á stovnseindum er um 15-20 starvsfólk.

Lóggávan tillagað

Skal almenna fyrisitingin fullnýta sína orku krevst eitt einfalt lógarverk, sum gevur ofta líka góða rættarstöðu sum eitt torskilt lógarverk, m.a. av tí at borgarin hevur lættari við at skilja, hvørji rættindi og hvørjar skyldur, lóggávan gevur. Minni arbeiðsorka krevst til at umsita lóggávuna, bæði hjá tí almenna, borgarum og fyrítøkum.

Lógarverkið kann gerast nógv greiðari, eitt nú almanna-lóggávan, skúlalóggávan og persón dátulóggávan eru dømi um umsitingartunga lóggávu.

Á altjóða økjum kann verða neyðugt at víkja frá regluni um einfalda lóggávu.

Altjóða löggáva eigur tó bert at verða sett í verk, um tað er neyðugt fyri at rækka ávísum endamáli. Endamálið skal vera greitt og ein meting gerast, um neyðugt er at

seta fulla löggávu í verk, ella um endamálið kann verða rokkið við minni víðfevndum ásetingum.

Mælt verður til at gjøgnumganga alla löggávu, at endurskoða og raðfesta eftir, hvussu umsitingartung löggávan er, og at samskipa hana. Alt tað, sum kann vera eins, skal gerast eins, t.d. umsóknarfreistir, skjalprógvan, kærufreistir, mannagongdir, eftirlit, umsjón o.s.fr.

Nýggj löggáva eigur frá ólavsøku 2007 at verða umsitingarliga og lögfrøðiliga eftirkannað. Endamálið er at stuðla stjórnarráðunum í at einfalda nýggju löggávuna sum mest, og at lóggeva innlit í umsitingarligu avleiðingar og aðrar skipanarhættir.

Mál- og avriksstýring í landsfyrisingini

Fyri at gera fyrisingina virknari, skal mál- og avriksstýring setast í verk fyri allar almennar stovnar. Tað fer at gera stýringina av almenna virkseminum munabetri og meiri málrættaða.

Mál- og avriksstýring verður sett í verk, við at stovnar á hvørjum ári gera sáttmálar við stjórnarráð um, hvørji mál skulu røkkast næsta árið. Í sáttmálanum skulu standa mál fyri, hvat stovnurin ætlar at avrika, so tað gerst greitt, hvat fæst burtur úr játtanini. Á hvørjum ári verður farna árið eftirmett, og hugt verður at, um tey settu málini vóru gjøgnumførd.

Fyrimunirnir við mál- og avriksstýring eru fleiri:

Skaptar verða fyritleyrtir fyri, at alment virksemi verður rikið munadygt: Játtanarskipanin í dag (fíggarlóg o.a.) leggur ikki upp til, at ein skal rækka útgreinaðum úrslit

tum, hvørja ferð játtan verður latin, men heldur at stovnurin innan ávísar óformligar rammur ger av, hvussu játtanin skal nýtast. Sáttmálastýring er í stuttum, at farið verður frá játtanarstýring til avriksstýring. Ljós verður sett á úrslitið hjá stovninum heldur enn bara at halda játtanina.

Bøta um samskiftið við brúkaran: Ein týðandi partur av arbeiðinum hjá nógvum stovnum er at samskipta við brúkarar av almennum tænastum. Við avriksáttmálum verður tað natúrligt, at nøgdsemið hjá viðskiftafólkunum verður eitt týðandi mál, tá ið avrikið verður eftirmett.

Økja um innlitið í virkseimið hjá stovninum: Við avriksáttmálum skulu stovnar greiða frá, hvørjum málum teir arbeiða við. Skal bera til at eftirmeta avrikini hjá stovninum, skal krav vera um, at stovnar vísa opinleika um virkseimi sítt. Tað fer at økja um innlitið í stovnin og fer at geva borgarum betri møguleika at meta um, hvørt stovnurin rækkur sínum máli.

Bøta um samskiftið millum stjórnarráð og stovn: Mál- og avriksstýring verður gjørd sum sáttmáli millum stovn og avvarðandi stjórnarráð. Samskiftið millum stjórnarráð og stovn fer at taka útgangsstøði í sáttmálanum og teimum úrslitum, sum stovnurin skal rækka, eins og eftirlit stjórnarráðsins við stovninum verður grundað á, at málini í sáttmálanum skulu rækkast.

Fyrstu mál- og avriksáttmálarnir verða gjørdir í 2007, og í 2010 hava allir landsstovnar mál- og avriksáttmál.

Strategisk førleikamenning sett í verk fyri alla landsfyrisingina

Tað almenna tekur sær av einum stórum parti av kjarnuuppgávunum í vølfæðarsamfelagnum. Skal tað almenna megna tær avbjóðingar, ið eru fyri framman, er umráðandi at hava góð og dugnalig starvsfólk. Ein fortreyt fyri hesum er, at almennu stovnarnir eru góð og mennandi arbeiðspláss, har fólk vil arbeiða og trívist.

Førleikamenningin tekur støði í málum og uppgávum hjá stovninum. Við støði í hesum ger leiðslan sær eina mynd av, hvørjar førleikar starvsfólkini eiga at hava í dag og í framtíðini. Saman við starvsfólkunum eiga stovnarnir at seta ítøkilig mál og ætlanir fyri, hvussu tey kunnu mennast.

Menningarætlanir fyri starvsfólk eiga at verða gjørdar í samsvari við tær avtalur um skipaða og strategiska førleikamenning, ið flestu fakfeløg á almenna arbeiðsmarknaðinum hava gjørt við Figgjarmálaráðið.

Í 2007 verður ein eftirmeting gjørd, hvussu arbeið verður við førleikamenning í almennu umsitingini í dag. Í 2008 verður sett í verk ein ráðgevingarskipan, har stovnsleiðarar kunnu leita sær ráð og leiðbeining um, hvussu teir á besta hátt kunnu arbeiða við miðvísari førleikamenning.

Býtið millum alment og privat

Allar samfelagsligar uppgávur skulu loysast soleiðis, at størst møguleg virði verða skapað. Tað almenna skal røkja tær uppgávur, ið eru neyðugar fyri at tryggja vælferðarsamfelagið. Harumframt skal tað almenna hava eftirlit við, at fyrirkur lúka krøv um arbeiðsumstøður, dálkingarvanda, kappingarreglur og tilíkt. Tað privata tekur sær av teimum økjum, ið best kunnu røkjast eftir marknaðartreytum

Vinnuligt virksemi verður best rikið eftir marknaðartreytum. Tað almenna skal ikki leggja seg út í rakstur in av marknaðarligum virksemi. Uppgávan hjá tí almenna er at seta karmarnar fyri vinnulívnum og røkja tær eftirlitsuppgávur, ið eru ásettar. At tað almenna beinleiðis leggur seg út í privat marknaðarvirksemi verður mett at vera óheppið. Hóast nógv er broytt á hesum øki síðan sjeyti- og áttatiárin, er enn ávíst alment virksemi á privata marknaðinum. Rættast var, at tað almenna fór burður úr hesum virksemi.

Einskiljartilgongdin framd innan trý ár

Landið eigur í dag fleiri fyrirkur, ið virka í kapping á privata marknaðinum. Mælt verður til, at hesar fyrirkur verða seldar privatum. Gongd er longu í tilgongdini at einskilja fleiri av almennu fyrirkunum, og týðningarmikið er at halda fast við hesa tilgongd. Mælt verður tí til, at partabrøv landsins í m.a. Føroya Banka, Atlantsflogi, Føroya Lívstrygging og Føroya Tele verða seld fyri árslok 2009, tó við fyriliti fyri, at landið fær sum mest burturúr.

Mælt verður harafturat til, at inntøkurnar av einskiljing-

unum verða nýttar til at gjalda niður almenna skuld, m.a. við tí í hyggju at lata lægri rentuútreiðslur figgja skattalækkingina, sum mælt verður til í brotinum »Skatta- og avgjaldsskipanir«.

Almennar fyrirkur og stovnar, hvørs virksemi verður betur rikið eftir vanligum marknaðartreytum, verða einskildar

Mælt verður til at einskilja m.a. Jarðargrunnin og Húsálansgrunnin, so at tað almenna við virksemi sínum í hesum grunnum ikki ávirkar býtið av arbeiðsmegi og kapitali millum vinnuøkir. Kannað eigur at verða, hvørjir aðrir stovnar høvdu verið betur ríknir eftir vanligum marknaðartreytum, og síðan at einskilja teir. Frátikið skal tó verða tað virksemi, sum gjørt verður av sosialum orsökum. Inntøkurnar, sum stava frá einskiljingini av hesum grunnum og stovnum, skulu verða nýttar til at gjalda niður almenna skuld og harvið figgja ein lægri inntøkskatt.

Almenn øki útveitt

Møguleikin fyri at útveita ein part av almenna virkseinum á økjum, har kapping kann tryggjast millum veitarar, ella á økjum, sum krevja servitan, sum ikki er tøk hjá tí almenna, skal kannast. Dømi um øki, ið eru útveitt aðrastaðni, eru reingerð og rakstur og umsiting av tóbúnaði og ritbúnaði.

Vinnurekandi sjálvsognargrunnar kannaðir

Vinnurekandi grunnar og grunnalíknandi feløg hava almikla ávirkan á føroyskt vinnulív og standa fyri einum stórum parti av tí kapitali, sum er bundin í vinnulívnum. Mátad eftir eginpeningi, eiga hesir¹ á leið 2,9 milliardir

¹T.e. serliga Ognarfelag Tryggingartakaranna, Sparikassagrunnurin, Norðoya Sparikassi, Framtaksgrunnurin, Føroyagrunnurin og Suðuroyargrunnurin. Figgingargrunnurin frá 1992 er ikki við í hesi uppgærd, av tí at hann væntandi verður niðurkapitaliseraður.

kr., sum í stóran mun eru settar í føroysk virði. Støddin á grunnunum ger, at teir eru av týðningarmestu ørtunum í vinnulívinum.

Afturímóti vanligum vinnufeløgum hava grunnar ongan uttanhýsis eigara, sum hevur eftirlit við leiðslu og nevnd, so at kapitalurin verður troyttur. Viljin til at taka váðar í slíkum grunnum kann vera øðrvísi enn hjá øðrum feløgum, og tað kann vera ein trupulleiki.

Tann serligi ognarbygnaðurin og tann ávirkan, sum hesir grunnar hava á samfelagið, gera, at leikluturin hjá hesum grunnum í samfelagnum eigur at verða kannaður, og uppaftur betri, at uttanhýsis eigarar stýrdu teimum feløgum, sum grunnarnir eiga.

Býtið millum land og kommunur

Kommunurnar verða færri og størri, so at tær sjálvstøðugt kunnu røkja tær uppgávur, teimum eru álagdar. Uppgávur verða loystar, har tær verða røktar best samfelagsliga sæð. Ein skipan, har kommunurnar innan fyri ásettar karmar hava frælsi og ábyrgd at skipa egin viðurskifti. Ábyrgdarbýtið millum land og kommunur skal vera greitt. Uppgávur skulu loysast so nær borgaranum sum gjørligt

Kommunali bygnaðurin skal endurskipast

Talið á kommunum skal minkast niður í 7. Tey nýggju kommunustýrini taka við 1. januar 2009.

Í dag eru 34 kommunur í landinum, av teimum hava 5 færri enn 100 íbúgvar, og bert 3 hava fleiri enn 2.000 íbúgvar. 1. januar 2009 skulu vera 7 kommunur. Tær kommunur, ið ikki hava gjørt avtalu um at leggja saman, tá ið eitt ár er eftir av verandi kommunuvalskeiði, verða samanlagdar við lóg. Á kommunuvalinum 11. november 2008 verða vald 7 nýggj kommunustýri at taka við 1. januar 2009.

At skerja talið á kommunum er ikki eitt mál í sjálvum sær, men við 7 kommunum verða kommunueindirnar munandi størri enn nú. Kommunurnar fáa størri og fjølbroyttari inntøkugrundarlag og størri fíggarliga orku. Kommunurnar fáa betur nøkta staðbundna tørvin og ynskir borgarans, og tænaustøðið gerst fjølbroyttari. Við størri kommunalum eindum er lættari hjá kommunum at fáa sær tann neyðuga fakliga førleikan, styrkja umsitingina og skipa seg soleiðis, at tilfeingið verður gagnnýtt sum best.

Gjörð verður ein tíðarbundin raðfesting av, hvussu uppgávu- og ábyrgdarbýtið millum land og kommunur verður greitt

Á nógvum økjum er ógreitt uppgávu- og ábyrgdarbýti millum land og kommunur. Nevnast kunnu t.d. eldraðkið, forsorgarøkið, tey heimleysu, primera heilsutænastan, hvíldarheimið Naina, fólkaskúlaøkið, kvøldskúlaøkið, musikkskúlaøkið, bókasavnsøkið, matvøruøkið og havnarøkið.

Ein ítøkilig raðfestingaravtala verður gjörd við kommunufeløgini, har ásett verður, hvørji øki verða lögð til kommunurnar, og í hvørjari raðfylgju. Henda raðfestingaravtala skal verða gjörd í góðari tíð, áðrenn kommunuvalið 2008 og skal tryggja, at vit í seinasta lagi í 2015 hava eitt greitt uppgávu- og ábyrgdarbýti millum land og kommunur.

Við at leggja øki til kommunurnar at umsita, verður umsitingar- og eftirlitsmyndugleikin hjá landinum í fleiri førum atskildur, og meiri orka verður hjá landsumsitingini at gera yvirskipaðar lógarkarmar og at hava eftirlit við, at kommunur umsita uppgávur sínar innan fyri ásettar karmar.

Millumkommunal útavningarskipan

Við støði í teirri meginreglu, at kommunurnar skulu vera javnsett at rækja uppgávur sínar, er neyðugt at leggja upp fyri ójavnanum í figgjarviðurskiftunum. Við eini javningarskipan verður miðað eftir, at allar kommunur eru figgjarliga førar fyri at loysa tær kommunalu uppgávurnar, sjálvt um umstøðurnar hjá teimum ikki eru tær somu. Á henda hátt slepst undan ov stórum muni í

kommunuskattaprocentinum, tó so, at ein ávísur munur altíð fer at vera, alt eftir, hvussu kommunurnar leggja tænaustigið. Innihaldið í kommunalu skipanini er júst grundfest í, at kommunurnar hava móguleika at laga kostnaðarstigið og tænaustuna eftir staðbundnu ynskjum borgaranna. Endamálið er tí ikki at tryggja, at kommunurnar eru eins, men at tær hava samlíkar umstøður at rækja lógarásettu uppgávurnar. Munur í inntøkugrundarlagi og útreiðslutervi ger, at ymiskt er, sum kommunurnar eru fyri.

Talan er sostatt ikki um at javna allan ójavna, men ein part. At áseta eitt javningarprosent er ein politiskur spurningur, og hyggja vit t.d. at hinum Norðurlondunum, javna tey ikki eins. Umráðandi er tó, at hetta verður gjørt samstundis, sum kommunurnar verða skipaðar í færri eindir, og ikki við verandi kommunuskipan.

Uppgávur loysast so nær borgaranum sum gjørligt. Allar lógarásettar, kommunalar uppgávur røkjast innan fyri kommunumark

Støðan í dag er, at á øllum økjum, har uppgávubýtið er ógreitt, fylgjast avgerð og figgjarlig ábyrgd ikki. Dømi er eisini um, at øki er lagt til kommunurnar, har smærri kommunur hava fingið álagt lógarbundið samstarv fyri at rækja uppgávuna.

Málið um, at avgerð og figgjarlig ábyrgd skulu fylgjast, merkir, at er ein uppgáva kommunal, so skulu kommunurnar figgja uppgávuna, men er talan um landsuppgávu, skal landið figgja hana. Hetta hevur við sær, at bara tey, ið taka avgerðir, kunnu taka á seg figgjarligu ábyrgdina av avgerðunum. Tryggjast skal, at tey, ið hava

ábyrgdina, ekki kunnu sleppa sær undan henni við einki at gera, ella leggja útreiðslur á onnur við at lata standa til. Tá uppgávur og ábyrgd fylgjast, kann borgarin betur skyna á, hvat tað kommunala virkseimið í roynd og veru kostar. Við hesum kann borgarin seta strangari krøv til nýtsluna av skattakrónum sínum.

Ein onnur avleiðing av ógreiðum heimildar- og ábyrgdarbýti er, at trupult kann vera at heildarstýra við bestu tilfeingisnýtslu í hyggju. Sum dømi kunnu nevast skúla-økið og eldraøkið. Á skúlaøkinum taka kommunurnar avgerð um karmar og undirvísingartilfar, og landið tekur avgerð um undirvísingina. Í gerandisdegnum hanga hesi viðurskipti tó neyvt saman, og tí er umráðandi at síggja tey í eini heild fyri at fáa bestu nyttu burtur úr teimum iløgum, ið verða gjørðar á økinum. Á eldraøkinum vísa royndir aðrastaðni okkum, at stórir vinningur er í at hava eldraøkið í eini heild, t.e. at leggja innihald og bygging til rættis undir einum. Í dag verður mangan bygt á eldraøkinum út frá møguleikanum at fáa stuðul heldur enn út frá rakstrardyggum samanhangi. Og hóast hugsanir um samanhang hava verið, er raksturinn eisini bundin av raðfestingum hjá øðrum myndugleika enn tí, sum byggir.

Uppgávur, sum kommunurnar ikki kunnu loysa nóg væl sjálvar, skal landið varða av

At lógarásettar, kommunalar uppgávur skulu røkjast innan fyri kommunumark, merkir, at tað bara skulu vera uppgávur, sum kommunurnar kunnu loysa sjálvstøðugt, ið verða lagdar til teirra. Kunnu tær ikki tað, skal landið røkja tær. Samstundis kunnu kommunur tillaga uppgávur eftir egnum tykki innan fyri ásettar karmar.

Hugtakið kommunusamstarv kann verða býtt sundur í felagskommunalt samstarv við fyriskipanarligum bygnaði og felagskommunalt samstarv uttan fyriskipanarligan bygnað.

Avgerð og fíggarlig ábyrgd fylgjast

Viðvíkjandi felagskommunalum samstarvi við fyriskipanarligum bygnaði verður sett á stovn sjálvstøðug fyriskipan, sum samstarvandi kommunurnar síðan leggja myndugleika sín til. Slíkt samstarv er á ein hátt í andsøgn við tað staðbundna sjálvstýrið, við tað at møguleikin hjá kommununum at raðfesta uppgávurnar minskar munandi, av tí at bæði tilfeingi og myndugleiki verða latin hesi sjálvstøðugu fyriskipan at røkja. Tílíkt samstarv er heldur ikki í samljóði við fólkastýrið, við tað at leiðslan í felagskommunala samstarvinum verður vald óbeinleiðis av kommunustýrunum. Tessvegna fær borgarin bert óbeinleiðis ávirkan á tær avgerðir, ið tiknar verða, og samstarvsleiðslan stendur bert óbeinleiðis til svars móttvegis borgarunum. Meginreglan um, at uppgávur og ábyrgdarbyrðan skulu fylgjast, verður eisini brotin. Uppgávan verður latin samstarvinum, tó at kommunurnar hava endaligu fíggarábyrgdina.

Felagskommunalt samstarv eigur tí bert at vera eitt ískoyti til ein endurskipaðan, kommunalan bygnað. Harafturímóti er einki til hindurs fyri felagskommunalum samstarvi uttan fyriskipanarligan bygnað. Kommunusamstarv av hesum slagi kann snúgva seg um keyp og sølu av tænaðum og samskipan, har veruligar avtalu-reglur galda.

Kommunali búskapurin skal vera gjøgnumskygdari og sambæriligari

Á kommunalroknskaparliga økinum er støðan í dag tann, at ov fáar og ov breiðar ásetingar eru um økið. Hvør einstøk kommuna hevur breiðar møguleikar at gera ásetingar, ið bróta frá ásetingunum hjá øðrum kommunum, og tí er torførari enn neyðugt at samanbera útreiðslustigið hjá ymsu kommunum. Tí er ringt at fáa eina heildarfatan av tí kommunala økinum.

Fyri at bøta um búskaparstýringina á økinum, verður mælt til at gera neyvar og strangar felagsreglur fyri kommunala roknskaparøkið, so at lættari verður at samanbera ymsar eindarkostnaðir hjá einstøku kommununum. Harvið kann ein eisini ala fram ein meiri tilvit-aðan hugburð um at gagnnýta kommunala tilfeingið sum best.

Av tí at kommunali geirin í stødd er um ein triðing av landinum og tí hevur rættiliga stóran týdning fyri stýringina av almenna búskapinum, skal harumframt vera lætt at samanbera við landsbúskapin. Allir kommunalir roknskapir skulu tí hava greiðar felagsásetingar um roknskaparuppstilling sum gera, at kommunalir roknskapir fáa felags kontustreingir og felags ásetingar um bókføring, ið kunnu sammetast við tær hjá landinum.

Gerast skal ein figgjarskipan, sum kommunur antin skulu nýta ella regluliga fráboða til. Ein sovorðin skipan skal tryggja, at almenn figgjarhagtøl skjótt kunnu fáast til vegar, at kommunali geirin er gjøgnumskygdur, og at eitt greitt samanberingargrundarlag fæst millum kommunurnar sínámillum og millum kommunurnar og landið. Henda raðfesting av kommunalu figgjarskipanini er m.a. grundað á, at gjøgnumskygni og sambæri í kommunala geiranum eru fyritleyktir fyri, at fleiri økir kunnu leggjast út til kommunurnar, samstundis sum hetta eisini verður grundarlag undir eini javningarskipan millum kommunur.

Hesi vóru í strategibólkinum fyri samfelagsbygnað:

Petur Alberg Lamhauge, aðalstjóri, Fíggjarmálaráðið, formaður

Ingibjörg Berg, trivnaðarstjóri, Tórshavnar býráð

Søren L. Bruhn, stjóri, Suðuroyar Sparikassi

Gunvør Balle, fulltrúi, Løgmansskrivstovan

Klaus Rasmussen, grannskoðari, P/F Rasmussen og Weihe

Hilmar Høgenni, deildarstjóri, Innlendismálaráðið

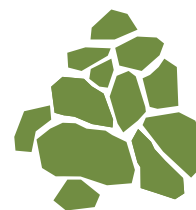
Una Joensen, fulltrúi, Fíggjarmálaráðið

Terji Petersen, fulltrúi, Fíggjarmálaráðið

Birgit Ottosen, fulltrúi, Fíggjarmálaráðið

Bjarni Mortensen, fulltrúi, Fíggjarmálaráðið

Grundarsteinur

INFRAKERVÍ

Innihaldsyvirlit

Aðalmál	141
Samandráttur	141
Yvirskipað strategi: skjótt, smidligt og dygdarligt	142
Ferðatíðir	142
Flutningsháttur	142
Samskipan av flutningsháttum	143
Pendlan	143
Uttanlandsflutningur	143
Mál	144
Gera høvuðsvegakervi	144
Ítøkiligar ætlanir fyri vegakervið	145
Ítøkiligar ætlanir fyri sjóleiðirnar	146
At umskipa felagsferðsluna	147
Betri møguleikar at ferðast ímillum	150
Uttanlandsflutningur	151
Atlit	153
Ferðslutrygd	153
Vegirnir tryggari	153
Umhvørvið	154
Nyttuvirðið fyri samfelagið	156

Aðalmál

Góðir ferðamøguleikar skulu stuðla upp undir og tryggja menning og trivnað í Føroyum. Infrakervið skal vera soleiðis háttað, at lætt, trygt og ódýrt er hjá øllum at ferðast bæði innanlands og í útland

Samandráttur

Eitt smidligt infrakervi er ein treyt fyri kappingarføri og evnunum at tillaga seg sum samfelag. Infrakervið hevur fyrst og fremst alneyðugan týdning fyri vinnulívið, útboðið av arbeiðsplássum, búsetingarmynstrið, heilsu-økið, útbúgvingarmøguleikarnar, trivnaðin og menningina í einum samfelag, har persónligu sambondini ofta eru spjðdd um stór øki.

Flutningskervið skal vera eitt tilboð til øll, uttan mun til aldur ella arbeiðsføri.

Missiónin er at skapa flytføri og framkomuleika – at koma lættari og skjótari fram. Tá ið missiónin verður framd, skal ein hava fyrilit fyri ferðslutrygd, umhvørvi og nyttuvirðinum fyri samfelagið.

Parturin »Føroyar – ein býur«, fevnir um infrakervið innanlands og uttanlandsflutning.

Yvirskipaða strategiin er: skjótt, smidligt og dygdarligt. Harafturat eru strategiir lagdar fyri ferðatið, flutningshátt, pendlan og uttanlandsflutning.

Máluni eru at menna infrakervið, bæði tað ítøkiliga so sum vegir, tunlar, havnir og ferjur, og tað ótøkiliga so sum at umskipa felagsferðsluna og at gera ætlanir fyri pendlaramót, pendlaraportal, skrásetingargjald og tilíkt.

Somuleiðis eru sett mál fyri infrakervið til uttanlandsflutning, t.e. mál, sum viðvíkja havna- og flogvallarviður-skiftum.

Fyri atlitini ferðslutrygd og umhvørvi eru somuleiðis orðað mál og strategiir.

Missión

At skapa møguleikar fyri flytføri og framkomuleika – at koma lættari og skjótari fram.

Endamálið við infrakervinum er flytføri – tað at kunna ferðast stað úr stað – og framkomuleikin, sum er dygdin á ferðini, t.e. ferðatiðin og smidleikin. Samstundis mugu vit tó hava í huga, hvørja ávirkan betri flytføri og framkomuleiki hava á ferðslutrygdina, umhvørvið og nyttuvirðið fyri samfelagið í mun til útreiðslurnar.

Figgjarligur vøkstur hevur við sær vaksandi vælfærd og flutningstørv. Vaksandi ferðslan og krøvini til flytføri og framkomuleika hava við sær mong krøv um trygd og umhvørvi.

Føroyar – ein býur

Tað ber tann vegin, at nógv savnast í og um Havnina. Betri ferðamøguleikar kunnu víga upp í móti hesum ráki. Málið er, at við støði í verandi bústaðarmynstri skulu vit gera eitt alment infrakervi, sum kann loyva fólki at búseta seg og arbeiða har, tað helst vil.

Infrakervið skal vera smidligt, so at ein sleppur ímillum, tá ið tørvur er. Hetta gerst best við føstum sambandi við miðstaðarøkið, og slíkt samband skal verða gjørt, har tað loysir seg samfelagsliga, eisini við framtíðarútlitum í huga.

Í dag hava 86% fast vegasamband við høvuðsstaðin, og við góðum ferðamøguleikum kunnu allar Føroyar verða roknaðar sum miðstaðarøki. Miðast skal ímóti, at ferðatíðin til Havnar svarar til ferðatíðir í størri býum. Samstundis eiga vit at menna infrakervið uttan um Havnina fyri at tryggja, at fyrimunirnir við góðum infrakervi til høvuðsstaðin ikki verða til fánýtis orsakað av orkuførstrupulleikum uttan um býin. Tí eru flest allar ferðatíðir ásettar við Havnini í huga.

Bera vit okkum saman við útheimin, eru Føroyar ein útjaðari, og tí er neyðugt við í minsta lagi einum staði, ið hevur somu tilboð, tænastrur og veitingar sum umheimurin. Neyðugt er at hava ein stórstaðardám til tess at fáa og fasthalda skikkaða arbeiðsmegi í Føroyum.

Verður alt landið sum ein býur, verður samleikin samvarandi, og hugsað verður ikki um, hvar íløgur og umráðandi funktiónir skulu vera, men at tær eru tørkar. So leiðis kann sleppast undan ovuríløgum.

Fyri at fremja málið »Føroyar – ein býur,« eru fleiri strategiiir orðaðar fyri infrakervið innanlands og uttanlandsflutning, og sett eru mál í sambandi við hesar strategiiir.

Yvirskipað strategi: skjótt, smidligt og dygdarligt

- Ferðatíðir
- Flutningshættir
- Samskipan av flutningshættum
- Pendlan
- Uttanlandsflutning

Ferðatíðir

Fyri at fremja málið um, at alt landið skal vera ein býur, eru ferðatíðin og smidleikin – at sleppast kann ímillum, tá ið tørvur er – meiri umráðandi enn frástøðan í kilometrum.

- Ferðatíðin til Havnar skal í mesta lagi vera 1 tíma, har landfast er
- Ferðatíðin til Havnar skal í mesta lagi vera 1½ tíma, har landfast ikki er (Suðuroyggjin undantikin)
- Ferðatíðin til Havnar skal í mesta lagi vera 2½ tíma úr øllum støðum í Suðuroy
- Ferðatíðin til umráðandi virksemin sum handlar, lækna hjálpi og postavgreiðslu skal vera í mesta lagi ½ tíma
- Ferðatíðin úr Havn á flogvøllin skal í mesta lagi vera ½ tíma

Flutningsháttur

Eitt smidligt infrakervi styðjar upp undir búseting, vinnu og virksemin í einum øki. Smidleikin er bestur við føstum sambandi, so tað slepst ímillum eftir tørv. Felagsferðsla

er ikki eins smidlig og privatferðsla, men høgur túratíttleiki vigar nakað upp ímóti hesum.

Ferðslumynstrið á eini farleið er avgerandi fyri, hvør flutningsháttur hóskar best til farleiðina, tað verið seg stór ella smá akfør, felagsferðslu ella privatferðslu, sjóvegis ella loftvegis flutning. Umráðandi er, at tey flutningsfør, sum tørvur er á, kunnu nýta farleiðina.

- Nýttur skal verða tann flutningsháttur, ið hóskar best til tørvin á farleiðini
- Krøvini til fólkaflutning og farmaflutning eru ymisk, tí kunnu tey verða sundurskild
- Stór akfør skulu kunna koyra til allar bygdir, har vegasamband er¹
- Infrakervið skal vera smidligt, so til ber at ferðast eftir tørvi

Samskipan av flutningsháttum

Felagsferðslan verður skipað soleiðis, at allir borgarar hava møguleika at ferðast ómakaleyst millum øll øki. Felagsferðslan hevur ávísar fyrimunir, privatferðslan aðrar, og fyri at skipa hetta í eina heild, skulu felagsferðslan og privatferðslan samskipast, so at tær stuðla hvør aðra.

- Felagsferðslan skal samskipast, so at lætt er at skifta frá einum flutningshátti til annan
- Felagsferðslan skal samskipast, so at biðitiðin millum ymisku flutningsførini er stutt
- Felagsferðslan skal hava sersømdir, t.d. í gjaldstunum
- Ferðætlanin skal vera smidlig, serliga á smáu sjóvleiðunum

- Felagsferðslan skal samskipast, bæði í sjálvari sær og við privatferðsluna
- Tilkalliskipan skal vera á smærri farleiðum á landi og sjógvi, umframt til tyrflutning
- Tað skal bera til at bíleggja pláss við felagsferðsluni

Pendlan

At hava tíðarhóskandi pendlaramøguleikar kann stuðla verandi bústaðarmynstri og vøkstrinum í ymisku økjum. Er lætt at ferðast ímillum, er høgligari hjá fólki at seta búgv langt frá arbeiðsplássinum, og tí er pendlan ein strategi fyri at fremja málið um, at alt landið skal vera ein býur. Hugsast skal eisini um slíka ferðslu millum Føroyar og útlond, so at fólk kann búgva her, men arbeiða uttanlands og øvugt.

- Góðir møguleikar skulu vera at ferðast millum bústað og arbeiðspláss, bæði innanlands og uttanlands
- Pendlanin skal samskipast, so at hon hevur bæði almenna og privata felagskoyring

Uttanlandsflutningur

Við alheimsgerðini er samstarv um landamørk grundarlagið undir menning, og tí eru flutningsmøguleikarnir út í heim neyðugari enn nakrantíð.

- Kostnaðurin at ferðast millum Føroyar og útheimin skal alsamt minka
- Flogvallaarviðurskiftini og flogferðsluviðurskiftini skulu vera soleiðis háttað, at tey stimbra smidligar og ódýrar flutningsmøguleikar
- Ferðamøguleikarnir í útlond skulu vera sambæriligir við ferðamøguleikarnar í grannalondunum

¹ Til Sandvíkar fara stór akfør tó ikki at kunna koyra áðrenn 2015.

- Møguleiki skal vera fyri kappingarførur farmaflutningi loftvegis
- Havnaløgini skulu vera soleiðis, at ongar forðingar eru fyri innflutningi og útflutningi av vørum, og tey skulu stimbra møguleikarnar at bjóða Føroyar fram sum tilfeingisdepil

Mál

- Gera høvuðsvegakervi
- Ítøkiligar ætlanir fyri vegakervið
- Ítøkiligar ætlanir fyri sjóleiðinar
- At umskipa felagsferðsluna
- Betri møguleikar at ferðast ímillum
- Uttanlandsflutningur

Gera høvuðsvegakervi

Endamálið við at gera eitt høvuðsvegakervi er at knýta saman ymisku økini í landinum, og dentur skal verða lagdur á framkomuleika, smidleika og stytta ferðatíð.

Høvuðsvegirnir skulu vera opnir alt samdøgrið, 365 dagar um árið, og teir skulu vera væl røktir og ríknir. Teir skulu vera sambundnir, fara uttan um bygd øki, hava fáar forðingar og íbindingar, og har tørvur er á tí, skulu íbindingarnar verða gjørdar sum innflættingarvegir, og vera stíkaðir fyri kúratúr. Vegirnir skulu liggja í láglendi og hava so fáar brekkur, sum til ber, og eru umstøður til tess, skulu teir vera gjørdir soleiðis, at hámarksferðin kann verða hækkað. Á ávísu teinum skulu teir vera tríella ferbreytaðir.

Høvuðsvegakervið fer so við og við at fevna um allar aðalfarleiðir í landinum. Í lýtuni eru hesar farleiðir samansettar av vegum og sjóleiðum. Aðalfarleiðirnar í landinum eru vístar sum eitt A á myndini niðanfyri:

Tiltak: Høvuðsvegakervi

Tíðarfreist: 2008-2015

Kostnaður: 2 mió. kr. árliga frá 2008-15

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum

Ítøkiligar ætlanir fyri vegakervið

Ferðatíðin til Havnar frá støðum, har landfast er, var í 2006 í mesta lagi 1 tíma fyri øll øki uttan einstakar bygdir í Eysturoynni og øki, ið eru norðan fyri Klaksvíkina. Hesi støð koma eisini uppí, tá ið Eysturoyartunnilin, tunnilin millum Skálafjørðin og Gøtudal/Kambdal, vegurin um Leirvík og vegurin um Skálabotn eru gjørdir.

Skulu orkuføristrupulleikar við bíðitíð ikki vera kring Havnina, má annar innkomuvegur gerast til býin. Hesin vegur skal gera tað lættari at koma til Havnar og føra ferðsluna uttan um og inn í býin á skilagóðan hátt. Henda farleið hevur nógva ferðslu, og hon økist alsamt.

Stór akfør sleppa ikki ígjøgnum tunlarnar í Borðoyinni, fyrr enn nýggjur tunnil ella tunlar eru gjørdir.

Ferðatíðin til høvuðsstaðin úr Suðuroynni verður í mesta lagi 2½ tíma, tá ið koyrandi verður ígjøgnum Hovstunnilin, tá ið nýggjur Hvalbiartunnil er gjørdur, tá ið siglandi er millum Hvalba og Sand, og tá ið koyrandi er av Sandi til Havnar.

Úr Sandoyinni verður ferðatíðin til Havnar 1 tíma, tá ið Sandoyartunnil er gjørdur.

Harafturat eiga ymsar ábøtur at verða gjørdar á verandi vegakervi, so at flytførið ikki skal versna. Nevnst kann, at vegirnir til Tjørnuvíkar og Dals skulu tryggjast fyri omanlopi, og vegakervið í Kalsoynni og brúgvín um Streymin skulu umvælast. Rakstur, viðlíkahald og vetrarhald skulu skipast, soleiðis at flytføri, framkomuleiki og smidleiki eru av tí besta.

Tiltøk og tíðarfreistir:

Hovstunnil	(2007)
Vegur um Leirvík	(2008)
Tryggja vegirnar til Tjørnuvíkar og Dals fyri omanlopi	(2008)
Innkomuvegur til Havnar ²	(2010)
Aðrar ábøtur, t.d. vegarkervið í Kalsoynni og brúgvín um Streymin	(2010)
Vegur um Skálabotn	(2012)
Tunnil norður um Fjall	(2012)
Sandoyartunnil	(2014)
Eysturoyartunnil	(2014)
Tunnil millum Skálafjørðin og Gøtudal/Kambdal	(2014)
Hvalbiartunnil	(2015)

² Vegateinurin frá Oyggjarvegnum til Velbastaðar er ikki við her.

Ítøkiligar ætlanir fyri sjóleiðirnar

Betrast skal um tænastruna við at lata góð og skjótgangandi skip røkja fólkaflutning á farleiðunum til smærru oyggjarnar. Farmur skal verða fluttur við skipi, ið røkir farmaflutningin á øllum hesum farleiðum.

Ferðatiðin til høvuðsstaðin, har ikki landfast er, var í 2006 í mesta lagi 1½ tíma úr øllum økjum uttan Fugloy, Svínoy og Suðuroy.

Úr Skúvoy til Havnar er sjálf ferðatiðin 1½ tími. Úr Havn til Sands er knappur tími, og góður hálvur er til Skúvoyar av Sandi. Nýtt skip skal útvegast til hesa leið, og siglir tað líka skjótt sum verandi skip, verður ferðatiðin framvegis undir 1½ tíma.

Úr Havn til Mykinesar er somuleiðis 1½ tími í dag. Úr Havn til Sørvágs eru um 40 minuttir, og tí skulu í mesta lagi vera 50 minuttir at sigla út í Mykines. Henda ferðatiðin er longu rokkin.

Nýtt skip skal eisini útvegast at sigla til Svínøyar og Fugloyar. Úr Havn til Hvannasunds fer tað at taka 1 tíma, sum nevnt undir viðgerðini av vegakervinum, og tí skal tað í mesta lagi taka ½ tíma at sigla út í oyggjarnar báðar.

Útvega vit skjótgangandi skip, sum sigla 22 fjórðingar um tíman, kunnu allar oman fyri nevndu tíðir stytast. Tá vera 22 minuttir millum Fugloy og Hvannasund, 15 minuttir millum Skúvoy og Sand og 30 minuttir millum Mykines og Sørvág. Hesi skip skulu í minsta lagi kunna sigla í sama veðri sum verandi skip.

Tá ið fast samband verður til Sandøyar, og tá ið suðuroyarleiðin verður av Sandi til Hvalbiar, verður siglingartíðin umleið 1 tíma og 15 min. Tá verður ferðatiðin millum Suðuroy og Havnina í mesta lagi 2½ tíma úr øllum bygðum í Suðuroy.

Tá ið skip verða útvegað til fólkaflutning, er mest umráðandi at hugsa um ferðatið, ferðadygd, smidleika, og at flutningstólini eisini eru egnað til fólk við niðursettum fírlleika. Skjótgangandi skip skulu útvegast at sigla til Nólsoyar, til Skúvoyar, í Mykines, til Svínøyar og Fugloyar og út í Hest og Koltur. Verður fast samband út í Hest við Sandoyartunlinum, verður eingin sjóvegis fólkaflutningur í Koltur.

Farmaflutningur í hesar oyggjar hevur als ikki sama tørv á fírlleika og góðsku sum fólkaflutningur, og tí er ráðiligt, at eitt og sama skip siglir í allar oyggjarnar; einar tvær ferðir um vikuna til tær størri, og annars eftir tørv. Skipið skal kunna taka størri akfør sum ruskbilar og oljubilar, og hesi akfør skulu sleppa í land í Nólsoy, Hesti og Svínø.

Havnaløgini skulu verða lagað til skipini og flutningin, so at skjótt, trygt og arbeiðsligt er at flyta farm og fólk, frísk sum rørslutarnað. Í Svínø og Skúvoy skulu havnirnar gerast av nýggjum. Torført verður at gera nakrar stórvægis ábøtur á havnirnar í Fugloy, Mykinesi og Koltri, og tí skulu hesar havnir bert verða lagaðar til nýggju skipini. Tá ið ikki legst at fyri veður, verður flogið við tyrlu eftir tørv. Tá ið suðuroyarleiðin verður millum Sand og Hvalba, skulu nýggjar havnir gerast á hesum báðum stöðum.

Í Kalsoynni ber ekki til at rækka ásettu ferðatiðina við verandi skipi, tá um týðandi virkseml ræður. Til hesa farleið skal útvegast nýtt og skjótari skip, so at hálvur tími verður av Trøllanesi til Klaksvíkar.

Tiltøk og tíðarfreistir:

Farmaskip	(2011)
Nólsoyarskip	(2008)
Svínoyar/Fugloyarskip	(2008)
Skúvoyarskip	(2009)
Kalsoyarskip	(2010)
Mykinesskip	(2013)
Hest- og Koltursskip	(2014)

Ábyrgd: Landsstýrismáðurin í innlendismálum

Tiltøk og tíðarfreistir:

Havnatillagingar til nýggj skip	(lidnar í 2011)
Havn í Svínay	(2012)
Havn í Skúvoy	(2013)
Havn á Sandi	(2014)
Havn í Hvalba	(2015)

Ábyrgd: Landsstýrismáðurin í vinnumálum

At umskipa felagsferðsluna

Felagsferðslan skal vera fyri øll – t.e. eisini rørlutarnað, fólk við niðursettum færleika, børn og gomul. Flutningstól, farstøðir og alt infrakervið annars skal vera skipað eftir hesum, so at lætt og høgligt verður at ferðast.

Felagsferðslan, sjóvegis og á landi, skal mennast og veita trygd fyri flutningi 365 dagar um árið.

Felagsferðslan á landi verður skipað eftir nýtslu og tørvi, har ein velur tað flutningsfar, ið hóskar best til farleiðina. Á høvuðsleiðum hjá felagsferðslu á landi skulu bussar koyra ofta og títt alt samdøgrið.

Á smærri leiðum, har grundarlag ikki er fyri regluligari busskoyring, skal vera tilkalliskipan, har ein kann ringja til eina ferðslumiðstöð at fáa hóskandi flutning, antin tað er bussur, smábussur ella persónbilur. Tilkalliskipanin skal eisini vera um náttina.

Til tess at samskipa felagsferðsluna á bestan hátt, er neyðugt við vælskipaðum ferðslumótum, har fleiri sløg av flutningstólum savnast á einum stað, eitt nú ferjur, økisbussar, býarbussar, hýruvagnar, privatbilar og súkkulur.

Høvuðsferðslumót fyri felagsferðsluna á landi vera í 2015 í Skálabotni og í Havn. Onnur týðandi mót vera í Klaksvík, Gøtudali, Kollafirði og á Oyrbakka.

Felagsferðsla eigur at hava sersømdir, og bussar í felagsferðslu skulu t.d. koyra ókeypiss gjøgnum gjaldstunlar.

Tilkalliskipan eigur at verða nýtt til felagsferðslu á sjónum, har hetta er hóskandi, eins og á landi, so at siglt verður eftir tørvi – serliga á leiðum, har lítið fólk ferðast.

Tilkalliskipanin eigur eisini at verða nýtt til sjóvegis farmaflutning.

Ein bókingarskipan skal gera það gjörligt at bíleggja pláss við felagsferðsluni.

Smærru ferjurnar eiga at sigla eftir smidligari ferðaætlan og skulu t.d. laga fráferðir sínar eftir streyminum, serliga um veturin. Hetta krevur góða kunningarskipan, og at sambandið til og frá ferjunum verður lagað eftir hesum.

Øll felagsferðsla skal samskipast, so það slepst undan at bíða óneyðugt.

Við tilkalliskipan ber til at laga flutningin meiri eftir tørvi, tó at það verður ov kostnaðarmikið hjá felagsferðsluni at nøkta allan flutningstørv, serliga í og ímillum øki, har lítið fólk býr. Neyðugt verður altíð við privatbilum, og mælt verður tí til at lækka skrásetingargjaldið, so at fleiri fáa ráð til henda flutning. At lækka skrásetingargjaldið, so at fleiri privatbilar verða, hevur ávísar vansar. Nevnast kunnu trupulleikar við parkering, ferðslutrygd, umhvørvisdálking og orkuføri, serliga í og nærindis hævudsstaðnum. Hetta eru alt trupulleikar, sum vit mugu greiða, um fleiri bilar koma á veginar. Nú bilarnir gerast bíligari, skal felagsferðslan mennast, so fólk heldur velja hana enn privatbilin. Her verður serliga hugsað um samspælið millum privatferðslu og felagsferðslu, t.d. at koyrt verður í privatbili til eitt ferðslumót, har ið skift verður til felagsferðslu.

Tyrlutænastan skal yvirhøvur byggja á tilkalliskipan, so at flogið verður eftir tørvi. Slík skipan riggar best, um túrarnir eru lagdir í vanliga ferðaætlan, har einans verður flogið, um tilkall er. Hóast tyrla ikki verður nýtt teir partar av árinum, tá ið skip kunnu nøkta tørvin, eigur hon tó

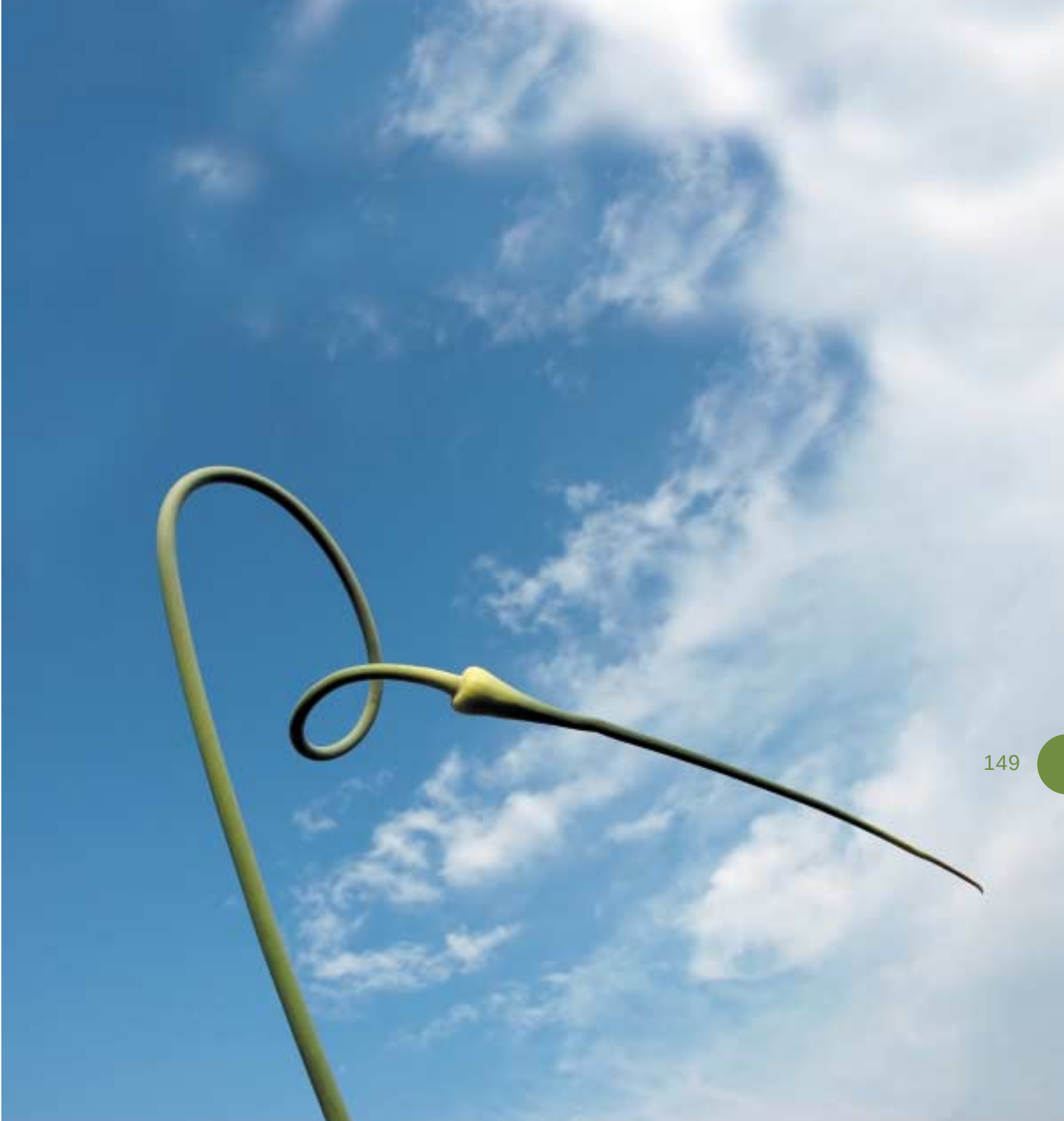
at vera tøk til bráðfeingisflutning, til flutning av rørslutarnaðum, og um skipini í longri tíð ikki fáa lagt at.

Tyrlutænastan skal, eins og onnur felagsferðsla, veita tænaðu eftir tørvi, og skal tí setast í samband við sjóleiðirnar. Tørvurin á tyrlutænastu fer at broytast og minkar helst nógvastaðni, tá ið nýggj og skjótgangandi skip fara at sigla. Umframt at vera skjótari og betri fara hesi skip eisini at kunna sigla í verri líkindum enn verandi skip. Tá ið slík skip fara at sigla til Svinoyar og Skúvoyar, bæði summar og meginpartin av vetrinum, verður t.d. tørvurin á regluligum tyrluflutningi munandi minni og kanska óneyðugur. Tá skjótgangandi skipini eru komin verður tyrluflutningurin í hesar oyggjar at rokna sum ein ískoytistænasta til skipini.

Í Dímun er tyrluflutningur einasta samband við meginøkið, og her eigur flúgvingin at verða skipað við tilkalling, so at það slepst til og frá, tá ið tørvur er. Sama skipan skal verða nýtt í Mykinesi um veturin. Um summarið verður siglt, og tyrlan skal vera til at taka í ringum veðri.

Til Fugloyar kann verða trupult at hava regluligan sjóvegis flutning um veturin, tí havnarviðurskiftini eru vánalig. Tá ið líkindi ikki eru at sigla, eigur tilkalling at vera til tyrlu. Um summarið fær nýggja skipið røkt flutningin betur.

Verður Sandoyartunnil gjørdur, og verður suðuroyarsiglingin lögð um Sandoyinna, fer oftari at verða siglt til Suðuroyar, og óneyðugt verður við regluligum tyrluflutningi. Verður Hestur ikki knýttur at Sandoyartunlin-

um, fer skjótgangandi skip at rækja hesa farleið. Tá verður eisini siglt í Koltur, og minni tørvur verður á tyrluflutningi. Verður Hestur hinvegin knýttur at Sandoyartunlinum, verður ikki siglt í Koltur, men tilkalling verður til tyrlu.

Tyrlutænasta er ein kostnaðarmikil flutningsháttur. Tyrlan, ið Fiskimálaráðið hevur tøka til bráðfeingisflutning og tilbúgving, kundi verið nýtt til ferðafólkaflutning aftur at verandi tyrluflutningi. Kannað eigur at verða, um til ber at fáa eina hóskandi skipan at virka á hesum øki.

Málið um ferðatíð í sambandi við umráðandi virksemi er rokkið fyri útoyggjarnar, treytað av, at tyrlutænastan verður útbygd og samskipað við skjótgangandi skip.

Tiltak: Ókeypis hjá bussum í felagsferðslu at koyra ígjøgnum gjaldstunlar
Tíðarfreist: 2008
Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum

Tiltak: Lægri skrásetingargjald fyri privatbilar
Tíðarfreist: 2008
Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í fíggharmálum

Tiltak: Kanna, um tyrluflutningur hjá Fiskimálaráðnum kann verða nýttur til ferðafólkaflutning
Tíðarfreist: 2008
Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í innlendismálum

Tiltak: Seta smidligan tyrluflutning í verk við tilkalliskipan
Tíðarfreist: 2008
Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í innlendismálum

Tiltak: Umskipa felagsferðsluna
Tíðarfreist: 2012
Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í innlendismálum

Betri møguleikar at ferðast ímillum

Er lætt at ferðast ímillum, er høgligari hjá fólki at seta búgv langt frá arbeiðsplássinum. Hetta er gongdin í øðrum londum og tað tykist at gerast vanligt hjá okkum eisini. Starvsmøguleikarnir eru hartil avmarkaðir hjá fólki við hægri útbúgving, og tí velja tey antin at flyta bústað ella at ferðast ímillum.

Til at gera hesa ferðingina so høgliga og lætta, sum til ber, er umráðandi at kanna ferðamynstrið. Á miðstøddum pendlaramótum skal vera møguligt at seta bilin frá sær, áðrenn ein heldur fram við ferju, bussi ella í bili saman við øðrum.

Farstøðirnar og ferðslumótini hjá felagsferðsluni eru natúrlig pendlaramót og eiga at verða samskipað.

Felagskoyring í privatbili verður skipað við einum pendlaraportali á alnetinum, har fólk kann síggja møguleikar og tilboð um slíka koyring. Almenna felagsferðslan skal somuleiðis vera eitt hóskandi tilboð til teirra, ið ferðast

ímillum, t.d. við snarbussum og ferjum, har møguleiki er at arbeiða á ferðini.

Hugsast skal eisini um slíka ferðslu millum Føroya og útland, so at fólk kann búgva her, men arbeiða uttanlands og øvugt. Mál er tí sett fyri ferðatíðina úr Havn á flogvøllin, og slíkt mál eigur eisini at verða sett, um annar vøllur verður gjørdur. Í lýtuni eru um 35 minuttir úr Havnini á flogvøllin, men við einum høvuðsvegakervi, har ferðslan verður lögð út um bygt øki, í hesum føri Miðvág og Sandavág, verður ferðatíðin minni enn 1/2 tíma.

Tiltak: Pendlarapláss
Tíðarfreist: 2015
Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum

Tiltak: Pendlaraportalur
Tíðarfreist: 2008
Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í innlendismálum

Uttanlandsflutningur

Ásannast má, at ein stór forðing fyri góðum flogvallarviðurskiftum í Føroyum er, at verandi flogvøllur er ov stuttur til flogførini á okkara leiðum. Farstøðin er harafturat ótíðarhóskandi, og stundum nøktar hon als ikki tærvin. Tí er alneyðugt at fáa longri vøll og betri farstøð.

Politisk avgerð er tikin um at leingja vøllin í Vágum og at byggja uppí farstøðina fyri 360 miljónir krónur.

Framtíðarmálið má vera, at vit fáa ein altjóða flogvøll við so fáum undantøkum frá altjóða reglum og tilráðingum, sum gjørligt. Hesin vøllur má vera í minsta lagi 1.600 metrar langur fyri at kunna taka móti flestøllum flogførum á okkara leiðum. Fyri at hava javna flogferðslu má vøllurin hava góðar innflúgvingsarmøguleikar, og tað skal bera til at leingja vøllin. Kanningar verða í lýtuni gjørdar av øðrum flogvølli í Føroyum. Vísa tær, at annar vøllur hevur stórar fyrimunir fram um tann í Vágum, skal avgerð um at byggja nýggjan vøll takast beinanvegin.

Loftvegis farmaflutningur hevur nógv betri møguleikar at kappast, um fleiri og størri flogfør kunnu nýta flogvøllin, og ferðslan kann vera jøvn.

Við alheimsgerðini er samstarv um landamørk grundarlagið undir menning, og tí er neyðugari enn nakrantíð at sleppa út í heim. Flogferðaseðlar skulu gerast bíligari við at taka burtur almenna avgjaldið.

Til tess at fáa arbeiðsmegi til Føroya er eisini neyðugt hjá okkum at hava nógv av teimum frítíðarferðamøguleikum, sum grannar okkara hava.

Vit eiga at kanna møguleikarnar at nýta føroyskan flogvøll sum millumlendingarvøll ella neyðvøll. T.d. mugu stór flogfør, ið flúgva til Íslands, seta seg í Bretlandi, um tey ikki fáa sett seg í Keflavík. Tá hevði hóskandi vøllur í Føroyum verið góður.

Skundað eigur at verða undir arbeiðið at gerast partur av evropiska loftferðslumarknaðinum.

Skulu Føroyar bjóða seg fram sum tilfeingisdepil, er alneyðugt við eini hóskaði skipahavn. Sum stóðan er nú, eru fleiri miðalstórar havnir, men eingin er nóg stór og nóg væl útbygd til at vera høvuðshavn.

Havnaráðlegging er natúrligur partur av eini landsætlan. Tað almenna skal vera við í ráðleggingini um, hvar slíkar høvuðshavnir og flutningsmiðstöðir skulu vera. Vísast skal á støð, sum eru egnað til slíkt virkseimi. Uppskotini verða síðan lögð til hoyringar, og kommunurnar verða spurdar, um tær hava hug at samstarva um slíka havn, ella um tær vilja standa fyri teimum einsamallar. Tær kunnu eisini kappast um at fáa havnina. Hava kommunurnar ikki áhuga, kann talan vera um at gera eina landshavn.

Landið skal góðkenna allar størri havnaútbyggingar, sum kommunurnar hava í hyggju, so sleppast kann undan óneyðugum iløgum.

Tiltak:	Taka burtur almenna avgjaldið á flogferðaseðlum
Tíðarfreist:	2011
Ábyrgd:	Landsstýrismaðurin í fíggjarmálum

Tiltøk:	Kanna onnur flogvallarøki
Tíðarfreist:	2010
Ábyrgd:	Landsstýrismaðurin í vinnumálum

Tiltak:	Gerast partur av evropeiska loftferðslumarknaðinum
Tíðarfreist:	2008
Ábyrgd:	Løgmaður

Tiltak: Havnalóggáva
Tíðarfreist: 2008
Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum

Tiltak: Havnaætlan
Tíðarfreist: 2009
Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum

Atlit

- Ferðslutrygd
- Umhvørvið
- Nyttuvirðið fyri samfelagið

Ferðslutrygd

Fyri atlitid ferðslutrygd er málið:

- Nullhugsjónin, at eingin skal doyggja ella fáa varandi mein í ferðsluni

Strategiirnar eru:

- Ferðslutrygdin skal verða havd í huga í allari ráðlegging av vegakervinum
- Ferðslutrygdararbeiðið skal grundast á gott hagtals-tilfar og kanningar av tí

Vegirnir gerast tryggari

- Akførini skulu gerast tryggari

Máluni eru:

- Talið á ferðsluóhappum við fólkaskaða skal vera 30% minni í 2015 enn í dag (2006)
- Ferðslutrygdarætlan skal orðast
- Skipað hagtøl um ferðsluóhapp skulu fáast til vegar
- Ferðsluátøk skulu gerast
- Avgjaldið á tryggum bilum skal lækka

Nullhugsjónin, at eingin skal doyggja ella fáa varandi mein í ferðsluni, er grundarlagið undir ferðslutrygdararbeiðinum. Ferðslutrygdin og viljin at minka um skaðar og óhapp verða tikin við í øll tiltøk á vegakervinum. Tá nýiløgur verða gjørdar, skal ferðslutrygdin vera natúrligur partur av ráðleggingini, og hon skal vera við í øllum verkætlanum.

Verandi vegakervi skal støðugt gerast tryggari, t.d. við at gera neyvar kanningar og bøta um trupul vegamót og vegateinar. Talan skal vera um skipaðar kanningar, ið kunnu verða gjørdar eftir sama leisti sum nýttur er í fleiri øðrum londum, har vegirnir fáa skotsmál eftir, hvussu tryggir teir eru. Peningurin til ferðslutrygdartiltøk á verandi vegakervi skal trífoldast.

Ein bólkur við umboðum fyri allar avvarðandi partar verður settur at orða eina ferðslutrygdarætlan. Hesin bólkur ansar eisini eftir, hvussu ætlanin verður framd.

Skipað hagtøl um ferðsluóhapp verða fingin til vegar fyri at síggja, hví og hvar óhapp henda og fyri at gera ábøt-

ur. Stovnað skal verða skaðanevnd til at kanna hvørt einstakt óhapp, so at byrgjast kann upp fyri, at tað hendir aftur. Hesar uppgávur kunnu hoyra undir eina og somu nevnd.

Hildið verður, at álvarsligu ferðsluóhappini fara at fækkast, so hvørt sum vegir og akfør gerast betri tækniliga. Umleið 80% av øllum óhappum henda tó av menniskjaligum ávum, og tí er umráðandi at gera ferðsluátøk fyri at ávirka ferðslumentanina og ferðsluhugburðin.

Við evropisku skipanini – NCAP – verða øll bílsløg kannað og fáa skotsmál eftir, hvussu trygg tey eru. Fyri at fáa fólk at keypa tryggjar bilar, verður avgjaldið á bilum ásett eftir trygdarmetingum hjá NCAP, soleiðis at avgjaldið minkar, tess tryggari bilurin er.

Tiltak: Seta ferðslutryggar- og skaðanevnd
Tíðarfreist: 2008
Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum

Tiltak: Ferðslutryggarætlan
Tíðarfreist: 2008-2010
Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum

Tiltak: Samskipa ferðsluátøk millum allar avvarðandi partar
Tíðarfreist: 2008
Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum

Tiltak: Avgjald á bilar sambært NCAP
Tíðarfreist: 2009
Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í fíggharmálum

Umhvørvið

Fyri atlitið umhvørvið eru strategiirnar:

- Infrakervið skal verða sniðgivið soleiðis, at tað fagurfrøðiliga hóska til náttúruna, og at tann ferðandi fær góðar upplivingar
- Infrakervið skal skipast soleiðis, at ferðslan ikki hevur óheppin árin á umhvørvið

Máluni eru:

- Ferðsla verður lögð út um bygt øki
- Álvarsligastu trupulleikarnir við óljóði frá ferðsluni skulu greiðast
- Í 2015 skal skipan vera við serligum ferðafólkarutum og súkkklurutum

Sum heild skal infrakervið verða skipað við orkusparandi og umhvørvisgóðum loysnum, bæði tá ið hugsað verður um vegakervi og flutningsfær.

Serliga eru tað vegir við nógvari og gjøgnumgangandi ferðslu, sum elva til trupulleikar av dálking, larmi og ymsum forðingum, sum t.d. at nóg ferðsla kann býta eitt øki sundur. Høvuðsvegakervið við teirri gjøgnumgangandi ferðsluni verður lagtuttan um bygt øki, so at tað órógvast sum minst. Har neyðugt er, verða tilsvarandi tiltøk gjørd við aðrar vegir eisini. Tá ið vegakervið verður útbyggt og dagført, verður miðað ímóti at leggja vegir í láglandi við so fáum brekkum sum gjørligt, og at hava so stuttar vegateinar sum gjørligt. Hetta minkar eisini um umhvørvisárinini. Nýggj akfør hava katalysatorar og aðra útgerð, sum fer betur við umhvørvinum. Dentur skal verða lagdur á at gera iløgur í slík umhvørvisgóð og orkusparandi flutningsfær til felagsferðslu.

Infrakervið er partur av landslagnum og ávirkar umhvørvið og ferðaupplivingar okkara. Tí er neyðugt at hugsa um fagurfrøði í ráðleggingini og at raðfesta góðar, listfrøðiligar loysnir, tá ið iløgur verða gjørdar í vegakervi og flutningsfór.

Íblásturin til at gera farleiðir fyri ferðafólk er komin úr øðrum londum, har vegateinar eru við vakrari náttúru ella t.d søguligum ella jarðfrøðiligum støðum, sum hava virði fyri fólkíð á staðnum, og sum ferðafólk leitar til. Ferðafólkaleiðirnar, nevndar sóljuleiðir, verða valdar í samráði við ferðavinnuumboð og staðkend fólk. Fram við hesum leiðum verða gjørd víkipláss, parkeringarøki og dvalarvikar, so til ber at uppliva økini uttan at vera til ampa fyri ferðsluna. Uppsett verða eisini skelti, sum lýsa landslagið ella tað, sum er vert at síggja. Hesir vegateinar mugu ikki vera partar av yvirskipaða infrakervinum, har vanliga ferðslan kann verða ávirkað.

Gongugøtur og súkklugøtur kunnu í høvuðsheitum býttast sundur í flutningsgøtur, sum eru gøtur, har ein skjótt og trygt kann sleppa millum t.d. bústað og skúla ella arbeiði, og upplivingargøtur, ið t.d. kunnu taka støði í varðagøtunum og eitt nú vísa á útsýnisstaðir ella øki, sum annars eru ring at koma til.

Flutningsgøturnar fylgja ofta verandi vegum, tó við ávísum fráleika, og kunnu verða lutaðar í gongubreyt og súkkklubreyt.

Upplivingargøturnar eru sum oftast gongugøtur, men talan kann eisini vera um súkklugøtur og reiðgøtur. Eitt skipað og samanhagandi gøtukervi kann vera við til at

røkja verandi varðagøtur, umframt at tað betrar um móguleikarnar hjá borgarum og ferðafólki at uppliva landslagið og náttúruna. Umráðandi er, at súkklukervið verður sambundið, so at ferðast kann á súkklu longri teinar.

Tiltak: Gjøgnumgangandi ferðsla løgd uttan um bygt øki

Tíðarfreist: 2015

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum

Tiltak: Umhvørvisárin av ferðsluni skulu vera innan fyri ásett mørk

Tíðarfreist: 2015

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum

Tiltak: Nakrar ferðafólkaleiðir – sóljuleiðir – skulu vera virknar

Tíðarfreist: 2015

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum

Tiltak: Nakrar gongugøtur og súkklugøtur skulu vera virknar

Tíðarfreist: 2015

Ábyrgd: Landsstýrismaðurin í vinnumálum

Nyttuvirðið fyri samfelagið

Fyri atlitnið nyttuvirðið fyri samfelagið eru strategiirnar:

- Íløgur í infrakervið skulu sum høvuðsregla bert fremjast, um fyrimunirnir fyri samfelagið eru størri enn vansarnir, herímillum kostnaðurin
- Infrakervið skal fígðgjast soleiðis, at samfelagsbúskaparlíga úrslitið verður sum best
- Ein greið raðfesting av íløgnum í infrakervið skal verða gjørd, so at arbeiðt verður munadygt við verkætlanunum við so lítum samfelagsbúskaparlígu oyðsli sum gjørligt
- Sum høvuðsregla eiga íløgur í infrakervið at verða gjørdar við skattapeningi, og møguliga kunnu tær verða fígðgjaðar við láni. Brúkaragjald eigur bert at verða nýtt, um íløgann annars ikki hevði verið gjørd

Løgd skal verða ætlan fyri infrakervið, har gjørdar verða úrtøkumetingar av øllum størri verkætlanum, so at ætlanirnar kunnu samanberast og raðfestast, so at tær kunnu fremjast í rættari raðfylgju.

Tær samferðsluíløgur, ið eru gagnligastar fyri samfelagið í mun til kostnaðin, verða raðfestar fremst. Hava til dømis tvær verkætlanir eins góða ávirkan á flyttføri og framkomuleika, verður tann ætlanin raðfest fremri, ið er betri fyri samfelagið kostnaðarlíga.

Fyri at skapa best møguligt samband og harvið trivnað og menning til vakstrarøki í landinum, skulu sannlíkir menningarmøguleikar í framtíðini verða tiknir við, tá ið infrakervið verður lagt til rættis. Íløgur kunnu verða gjørdar, hóast úrtøkumetingar vísa, at tær loysa seg ikki

beinanveg. Framtíðarmyndir kunnu tá nýtast sum grundarlag undir útgreiningunum.

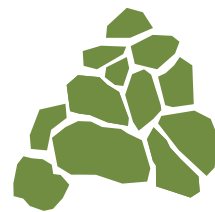
Hóast úrtøkumetingar vísa, at ein íløga loysir seg ikki samfelagslíga, kann í serligum førum verða avgjørt at nýta pening til hesa íløgu ella til viðlíkahald, tá ið eyðsæð er, at tað gagnar trivnaði og menning, ella tá ið ómissandi virði eru í vanda. Hetta skal tó vera innan fyri hóskandi karmar. Fleiri mál og atlit kunnu vera trupul at virðismeta í sambandi við úrtøkumetingar, og tí er neyðugt at sammeta fyrimunir og vansar á annan hátt, t.d. við eini avleiðingarmeting, har ein greinar avleiðingar.

Tiltak:	Gera samferðsluætlan við úrtøkumetingum av størri verkætlanum
Tíðarfreist:	2007
Ábyrgd:	Landsstýrismaðurin í vinnumálum

Hesi vóru í strategibólkinum fyri infrakervi:

Oyvindur Brimnes, stjóri, Landsverk, formaður
Niels Juel Arge, fíggarstjóri, Strandfaraskip Landsins
Olga Biskopstø, samfelagsfrøðingur, Útoyggjafelagið
Hervør Hergudóttir, nevndarlimur, Ráðið fyri Ferðslutrygd
Joel undir Leitinum, stjóri, Samskip
Armgarð Steinhólm, verkfrøðingur, Landsverk
Finnbogi Niclasen, stjóri, Vága Floghavn
Niels Winther, deildarstjóri, Vinnumálaráðið
Hjørdis Gaard, ráðgevi, Vinnumálaráðið

Grundarsteinur

UMHVØRVI

Innihaldsyvirlit

Aðalmál 161

Samandráttur 161

Partmál 161

 Umhvørvið og umheimurin 162

 Lendisskipan og fjølbroytt náttúra. 163

 Tilfeingi og nýtsla 166

 Orka og veðurlagsbroytingar. 160

 Jørð, hav, luft og vatn 162

 Vinna og útlát. 163

 Alment og kommunalt virksemi 165

 Kunning og samskifti 166

 Fyrisiting og gjøld 169

Aðalmál

Umhvørvið skal vera frítt fyri mannaelvdari dálking og náttúruinntivum, sum kunnu hótta heilsu menniskjanna og fjølbroytni og vakurleika náttúrunnar

Samandráttur

Endamálið við frágreiðingini er at lýsa tað aðalmál og ta ætlan fyri umhvørvið, sum mælt verður Landsstýri og Løgtingi at taka undir við, so verulig stig kunnu takast fyri at rækka aðalmálinum fyri umhvørvið í 2015.

Aðalmálið er, at umhvørvið skal vera frítt fyri mannaelvdari dálking og náttúruinntivum, sum kunnu hótta heilsu menniskjanna og fjølbroytni og vakurleika náttúrunnar.

Fyri at rækka aðalmálinum, eru fleiri mál eyðmerkt, ið hvørt sær mugu verða uppfyllt, fyri at aðalmálið kann gerast veruleiki. Tilmæli til arbeiðsætlanir eru eisini gjørd, so til ber at leggja arbeiðið til rættis longu frá komandi figgjarári. Verður tilmælið fylgt, nærkast vit aðalmálinum longu í 2015.

Fyri at aðalmálið skal gerast veruleiki, verður mælt til, at Føroyar vera millum fremstu lond at virka fyri einum reinum havi og at tálma veðurlagsbroytingum, umframt at verja lívfrøðiliga margfeldið. Føroyar mugu vera virknar í altjóða umhvørvisarbeiði og tryggja, at lóggávan verður hildin og regluliga dagförd.

Ein týðandi partur í at rækka settu málunum, er at kunna einstaka borgaran betur um náttúru og umhvørvi. Fjølbroytta, føroyska náttúran skal tryggast og varðveitast fyri verandi og komandi ættarlið við at gera eina yvirskipaða lendisætlan fyri alt landið. Tjóðgarðar og frítíðaræki verða partar av hesi ætlan. Eisini er umráðandi, at livandi sum deytt tilfeingi verður umsitið á burðardyggum grundarlagi.

Í 2015 skulu 15% av orkunýtsluni stava frá varandi orkukeldum, og útlátið av veðurlagsgassum skal vera 8% minni enn í 1990. Jørð, hav, luft og vatn skulu vera so rein, at tey hvørki eru til ampa ella skaða fyri fólk, fæ, náttúru ella mannaverk. Dálkandi útlát skulu skrásetast, stýrast og skerjast. Umhvørvisatlit skulu takast í mun til alment og kommunalt virksemi, eins og vinnan somuleiðis skal taka umhvørvisatlit.

At enda verður mælt til, at umhvørvis-, lendis- og náttúrumál verða lögð í eina umsiting, sum er før fyri at fremja sett mál, bæði hvat viðvíkir arbeiðs- og figgjarorku.

Partmál

Orðað eru partmál um:

- Umhvørvið og umheimin
- Lendisskipan og fjølbroytta náttúru
- Tilfeingi og nýtslu
- Orku og veðurlagsbroytingar
- Jørð, hav, luft og vatn
- Vinnu og útlát
- Alment og kommunalt virksemi
- Kunning og samskipti
- Fyrisiting og gjöld

Umhvørvið og umheimurin

Í 2015 sær umheimurin Føroyar sum eitt land, ið virkið arbeiðir fyri einum reinum umhvørvi, bæði tjóðarlaga og altjóðaliga

Føroyar skulu vera millum fremstu lond at virka fyri einum reinum havi, at tálma veðurlagsbroytingum og at verja lívfrøðiliga margfeldið.

Tað ber millum annað í sær, at:

- Føroyar skulu vera virknar í norðurlenskum og altjóða samstarvi á nevndu økjum
- Føroyar skulu marknaðarføra nevndu mál sum aðalmál síni sum fiskivinnu- og ferðavinnuland
- Føroya skulu virka fyri, at eisini onnur lond seta sær somu aðalmál fyri at verja áhugamál okkara sum fiskivinnu- og ferðamannaland
- Føroyar skulu fremja altjóða krøv sambært longu staðfestum sáttmálum í lóggávu og fyrisiting síni

Støðan í dag

Støðan í dag er, at Føroyar formliga eru bundnar av alskyns skyldum, sum eru ásettar í altjóða og millum-tjóða sáttmálum, men at vit ikki – ella bert lutvíst – hava framt hesar skyldur í lóggávu okkara. Avleiðingin er, at illa ber til at handheva krøvini móttvegis borgarunum. Í øðrum førum er støðan hon, at vit annaðhvørt ikki hava tikið støðu til ella tikið undir við ávísam altjóða sáttmálum av hesi ella hasi orsök. Avleiðingin er, at vit sum land ikki vinna virðing í umheiminum, heldur øvugt. Lata vit støðuna standa við, fer hetta at skaða trúvirði og umdømi okkara í umheiminum. Í ringasta føri kann

vánaliga umdømið raka føroyskt vinnulív við inntøku-missi og útistongsli.

Avbjóðingar og trupulleikar

Fyrsta avbjóðingin verður at raðfesta umhvørvismál í fyrisiting og gransking, so at vit gerast før fyri at fremja teir sáttmálar, sum longu eru samtyktir í Løgtinginum. Næsta avbjóðingin verður at byggja upp førleika og vitan, so at vit í framtíðini kunnu taka virknan lut í altjóða og norðurlenskum felagsskapum og gera okkara ávirk-an galdandi fyri at fremja sett mál. Ein slík luttøka má samskipast tvørtur um ráðs- og stovnsmørk fyri at gagn-nýta ta vitan, sum kanska er spjðdd í almennu fyrisiting-ini.

Størsti trupulleikin er, at Løgtingið higartil ikki gevur umhvørvismálum hægri figgjarliga raðfesting enn um-leið 0,8% av figgjarlógini. Úrslitið av hesum líttla um-hvørvisáhuga er lýst beint omanfyri. Ein annar trupulleiki er, at lítið og einki politiskt kjak er um umhvørvismál. Av-bjóðingin hjá politisku skipanini verður tí at seta um-hvørvismál á dagsskrá, samtykkja tey við eini breiðari semju og at virka fyri, at peningur verður játtaður, so at málini kunnu røkkast.

Ætlan hiðani til 2015

Fyri at rækka setta málinum, at Føroyar skulu vera mill-um fremstu lond at virka fyri einum reinum havi, at tálma veðurlagsbroytingum og at verja lívfrøðiliga marg-feldið, mugu vit leggja eina ætlan, sum vit eru før fyri at halda og fremja hiðani og til 2015. Árligar eftirmetingar av sáttmálaskyldum Føroya og fremjan av hesum skyld-

um í lóggávu og fyrisiting eiga at verða gjørdar. Ein stóðufrágreiðing eigur at verða gjørd til hvørt løgtingsval og latast Løgmansskrivstovuni, so til ber hjá komandi landsstýrum at fáa skjótt yvirlit yvir, hvussu langt er eftir á mál.

1. stig: 2007

Fyrsta stig er at skapa eitt fullfíggað yvirlit yvir altjóða skyldur Føroya sambært longu samtyktum sáttmálum, at eyðmerkja sáttmálar, sum vit mugu taka undir við fyri at rækka setta málinum og at eyðmerkja tørvin á lóg-gávu, sum má smíðast fyri at fremja sáttmálarnar.

2. stig: 2008-2010

Annað stig er at fremja lógarbroytingar og umsitingar-ligar tillagingar, sum eru neyðugar fyri at vit – móttvegis okkum sjálvum og umheiminum – kunnu staðfesta og prógva, at vit hava framt altjóða skyldur.

3. stig: 2008-2013

Triðja stig er at menna fyrisiting og gransking munandi, so at vit gerast fakliga før fyri at seta føroyskan dóm á norðurlandskt og altjóða samstarv um verju av hav-inum, luftini og lívfrøðiliga margfeldinum.

4. stig: 2013-2015

Fjórða stig er at sjónliggera átøk og framstig, sum vit gera úti sum heima til at verja hav, luft og lívfrøðiligt margfeldi. Ein røtt og miðvis framsýning úti í heimi fer at gagna bæði landi, fólki og fyrirøkum. Føroyar skulu bjóða seg fram sum vert og fyriskipara fyri norður-lendskum og altjóða ráðstevnum og fundum um um-hvørvi.

Lendisskipan og fjølbroytt náttúra

Tann fjølbroytta, føroyska náttúran skal tryggjast og varð-veitast fyri verandi og komandi ættarlið við at gera eina yvirskipaða lendisætlan fyr alt landið

Tað ber í sær, at:

- Landið skal býast í økir til ymisk nýtslu- og frítíðar-endamál
- Lendisskipanin verður gjørd soleiðis, at lívfrøðiliga margfeldið verður vart sambært altjóða sáttmálum
- Lendisskipanin skal við ymiskum stigum av friðing-um tryggja varðveitslu av serføroyskum ílegum í djórum og plantum. Henda varðveitsla krevur eisini strangt eftirlit við innflutningi av livandi verum
- Fyrlit skulu eisini takast fyri jarðfrøðiligum og fagur-frøðiligum virðum í lendinum
- Lendisskipanin skal vera soleiðis háttað, at til ber at hava frítíðarvirksemi, heilsubótarvirksemi og ferða-vinnu innan fyri ásettar karmar

Støðan í dag

Í dag er eingin yvirskipað lendisætlan, tí fækkast talið á náttúruperlum, so hvørt sum størri lendisintriv verða gjørd í sambandi við størri og smærri byggiverkætlanir, vegagerðir og havnagerðir. Harafturat kann ein niður-gongd verða í lívfrøðiliga margfeldinum um fá ár, og tað kann hava við sær, at vit halda ikki altjóða sáttmálar, ið Føroyar hava undirskrivað.

Bý- og bygðaráð hava í lýtuni ábyrgdina av ráðlegging fyri nærðikið, og hvussu henda ráðlegging er, veldst um førleikan í fyrisitingini og hjá politikarunum.

Í Føroyum eru friðingarnevndir og yvirfriðingarnevnd. Í yvirfriðingarnevndini sita landsforfrøðingurin og leiðarin á Náttúrugripasavninum. Møguleiki er at velja fleiri fakfólk í nevndina. Formaður nevndarinnar er sorinskrivarin. Hesar nevndir taka egnar avgerðir við støði í løgtingslóg nr. 48 frá 9. juli 1970 um náttúrufriðing, sum seinast er broytt við løgtingslóg nr. 110 frá 29. juni 1995. Friðingar eru gjørdar sambært friðingarlógini av t.d. Mølheyggjunum á Sandi, men her er nærur eingin upplýsing og eingin handheving av hesi friðing, og tí kunnu partar av varðveitingarvirðinum fara fyrri skeyti, um ikki skjótt verður atborið við sjónligari og munadyggari verju. Tey ymisku búðini á friðaðum sum ófriðaðum økjum eru hvørki kortløgð ella skeltað, og eingin allýsing er gjørd fyrri, hvussu hesi skulu kortleggjast og skeltast.

Tað eru ymisk áhugamál, sum skapa trupulleikar í náttúruni, av tí at ongar yvirskipaðar reglur eru. Eitt nú tann ávirkan, sum landbúnaður og seyðahald kunnu hava á náttúruna, til dømis taðing, jarðarmáan, møguleikar at fyrbygja jarðarmáan við at planta, og so tað at verja føroyskar upprunaplantur og varðveita eina fjølbroytta náttúru. Ein yvirskipað stýring av lendisnýtluni hevði harumframt styrkt vistskipanirnar í náttúruni.

Í hálendi er staðfest ein vaksandi jarðarmáan. Her eru samanfallandi áhugamál hjá seyðahaldi og náttúrufriðing at fáa greitt henda trupulleika.

Avbjóðingar og trupulleikar

Ein lendisskipan eigur at fáa hægstu raðfesting, av tí at hon er fyritleykt fyrri munadyggari verju av lívfrøðiliga margfeldinum, ið aftur er ein fyritleykt fyrri, at vistskipanirnar

kunnu røkjast á burðardyggan hátt. Ein lendisskipan er eisini átrokandi neyðug, um jarðarmáan skal fyrbygja.

Tað verður ein avbjóðing at fáa ymisk øki friðað, serliga um tað fer at hava fíggarliga ávirkan á einstakar kommunur, persónar ella fakbólkar. Hinvegin kunnu friðað øki kasta meiri pening av sær í ferðavinnuni.

Ein tann størsta avbjóðingin er at fáa eina lendisfyrising við høgari tign at virka, sum hevur gott samskipti við kommunur og vinnu, herundir ferðavinnu. Hetta merkir, at fakfólkini – eitt nú í náttúruverndarráðnum – læra at geva ein greiðan og lættskiljandi boðskap til politikarar og borgarar, og at politikarar geva tilsøgn til at lurta eftir fakfólki.

Í friðaðum øki mugu serstakar reglur gerast fyrri atkomu hjá fólki og fæi. Tó mugu varðagøtur framvegis vera opnar hjá øllum at ganga eftir.

Ætlan hiðani til 2015

1. stig: 2007-2010

Tey ymisku búðini mugu kortleggjast. Síðan kann støða takast til meira ella minni umfatandi friðingar. Føroyar skulu lýsast og skipast í hesar flokkar:

1. Bústaðarøki¹
2. Øki til alment endamál, eitt nú stovnar
3. Landbúnaðarøki²
4. Vinnu- og ídnaðarøki³, herundir staðfesting av vindmyllum, alduorku o.s.fr.
5. Frítíðarøki – undir náttúruvernd²
6. Tjóðgarðar, t.d. lívfrøðiligar, jarðfrøðiligar, fagurfrøðiligar og søguligar fortreytir

¹ Her vendist vanliga ikki aftur, tí upprunliga náttúran er broytt nógv av byggivirksemi; men í tilvikum øki eiga at geva møguleikar fyrri at planta smærri og størra viðarlundi, umframt at gera grøn økir.

² Hvannahagi, Suðuroyarbjørgini, Sandoyarbjørgini, Fjallavatn, Eiðiskollur, Reyðafelstindur og Skúvadalur eru nøkur uppskot til tjóðgarð.

³ Eitt sjálvsagt evni til World Heritage Site er Mykineshólmur (og drangarnir við hann) og økið vestur frá Mykinesbygd.

7. Alfriðað øki (World Heritage Sites), ið er fullkomiliga friðað øki fyri alla mannaættina, og sum verða ásett í altjóða samstarvi³

Økisflokkarnir 1, 2, 3 og 4 fevna um ætlanir hjá kommunum, og teir mugu tí lýsast og skipast í samstarvi við tær. Ein verja av økisflokkunum 5, 6 og 7 er í høvuðsheitum landsmál, og mælt verður til at fara fram á henda hátt:

Fritíðarøki (økisflokkur 5): Her kunnu avmarkaðar friðingar av lendi og livandi tilfeingi gerast. Ein reglugerð skal tryggja framdu friðingarnar, soleiðis at økið kann nýtast til fritíðarendamál, ferðavinnu, gongutúrar, ríðing, renning, skótavirksemi o.a.

Tjóðgarðar (økisflokkur 6): Her kann ein gera friðingar á lutfalsliga stórum økjum, sí dømi omanfyri. Friðingarnar eru grundaðar á eina samansetta meting av lívfrøðiligum margfeldi, jarðfrøðiligum eyðkenni og fagurfrøðiligum og søguligum virði. Áir, vøtn og strandalinja mugu somuleiðis takast við. Tílik støð hava stóran týðning fyri ferðavinnuna. Varðagøtur skulu eisini verða opnar hjá øllum at ganga eftir.

Alfriðað øki (økisflokkur 7): Samráðingar verða tiknar upp við stovnar, ið umsita hesi mál í heimshøpi, (ST, UNESCO). Eitt føroyskt øki skal veljast til hetta endamál. Strategibólkurin fyri umhvørvi hevur Mykineshólm og útsuðurpartin av oynni Mykines sum uppskot. Eitt tilíkt stað hevði økt munandi um umdømi Føroya sum eitt ferðamál hjá øllum heiminum.

Lýsast skal lívfrøðiliga margfeldið í økjum, ið verða skotin upp at hoyra til økisflokkarnar 4 (fritíð), 5 (tjóðgarður) og 6 (alfriðað øki). Hetta svarar til eina kortlegging av búøkjum og skal gerast fyri hvørja oyggj sær. Tær gjørdu lýsingarnar/kortleggingarnar verða síðan støði undir, hvønn flokk, ið uppskotnu økini koma í. Hesi tiltøk bera í sær, at Føroyar lúka partar av undirskrivaða sáttmálanum um at varðveita lívfrøðiligt margfeldi.

Fyri uppskotnu økini verða síðan gjørdar lýsingar og metingar av jarðfrøðiligum, fagurfrøðiligum og søguligum virði.

Ein veking av nevndu lýsingum og metingum ger at enda av, í hvønn bólk uppskotnu økini skulu fara. Hetta arbeiðið endar við einum tilmæli til náttúruumsitingina um, hvørji øki skulu gerast fritíðarøki (við møgulgari avmarkaðari friðing), tjóðgarður (við viðkaðari friðing) ella alfriðað øki.

2. stig: 2010-2015

Føroyska náttúruumsitingin tekur tilmæli til viðgerðar og evnar til lógaruppskot, ið binda land og kommunur at náttúruvernd, ið verður framd við fritíðarøkjum, tjóðgarðum og alfriðaðum økjum. Við eru bæði land, strond og havbotnur. Ætlanir fyri bústaðarøkir, landbúnaðarøkir, vinnu- og ídnaðarøkir skulu gerast av kommununum fyri 2012 og í samsvari við lendisskipanina. Ein breið løgtingssemja má finnast innan 2012.

³ Eitt sjálvsagt evni til World Heritage Site er Mykineshólmur (og drangarnir við hann) og økið vestur frá Mykinesbygd.

Tilfeingi og nýtsla

Livandi sum deytt tilfeingi skal umsitast á burðardyggum grundarlagi

Tað ber í sær, at:

- Nútíðar tørvur skal nøktast á skilagóðan hátt, uttan tó at minka um møguleikarnar hjá komandi ættarliðum
- Tilfeingisnýtslan skal ikki elva til tilfeingisspill

Støðan í dag

Støðan í dag er, at Føroyar ikki lúka altjóða viðurkendrar ásetingar um burðardyggt grundarlag, soleiðis sum tær eru lýstar í sonevndu Brundtlandfrágreiðingini.⁴

Burðardygg menning eru evnini at nøkta nútíðarinnar tørv, uttan at minka um møguleikarnar hjá komandi ættarliðum at nøkta sín tørv. Burðardygg menning skal víga tørvinn hjá samfelagnum, búskapinum og umhvørvinum upp ímóti hvør øðrum.

Sum er, eru hesar ásetingarnar ikki staðfestar í lóggávu ella sum umsitingarlig meginregla í Føroyum. Úrslitið er, at sama, um talan er um livandi ella deytt tilfeingi sum sand, grót, kol, plantur, smádjór, fugl, fisk, hval o.s.fr., so er eingin landsstýrismaður ella umsiting, sum tryggjar, at tilfeingið verður umsitið á burðardyggum grundarlagi.

Hugsjónin um eina alheimsliga burðardygga menning er ein heimur við búskaparligari framgongd, størri vælferð og øktari umhvørvisvernd.

Útgivin er ein norðurlendsk frágreiðing um ávísingartøl. Ávísingarevnini kunnu nýtast at meta um, hvussu støð-

an er við burðardyggari menning í dag, og til at lýsa, um støðan fer at batna ella versna í framtíðini.

Í hesum sambandi kann verða nevnt, at løgmaður í 1998 undirskrivaði »Statsministerdeklaration om ett hållbart Norden.«

Avbjóðingar og trupulleikar

Fremsta avbjóðingin er at fáa yvirlit yvir støðuna í dag, og síðan í lóggávu og umsiting at seta í verk viðkomandi ávísingarevnið, so at tað frá almennari síðu ber til at tryggja og skjálprógva, at tilfeingið verður umsitið á burðardyggum grundarlagi.

Strategibólkurin fyri tilfeingi ásetur tað mál, at tilfeingið skal verða umsitið soleiðis, at vit varðveita endurnýggjandi tilfeingið og skaða umhvørvið sum minst.

Ætlan hiðani til 2015

Fyri at rækka málinum um at Livandi sum deytt tilfeingi skal umsitast á burðardyggum grundarlagi, má ein hugburðsbroyting til.

Fyri at broyta hugburðin, er neyðugt við ítøkiligum ætlunum um kunning. Ein ætlan má leggjast, sum kann gjøgnumførast. Eftirmetingar av ábendingarvirðunum eiga at verða gjørdar javnan, so til ber at fáa yvirlit yvir, hvussu støðan er.

1. stig: 2007-2011

Fyrsta stig er at staðfesta ásetingarnar um burðardygga menning í lóggávu og sum umsitingarliga meginreglu. Somuleiðis er umráðandi at staðfesta, hvørjar ábend-

⁴ ST frágreiðing, vanlig nevnd Brundtland frágreiðingin.

Our common future, Report of the World Commission on Environment and Development 1987.

ingar eru fyri burðardyggja menning innan umhvørvið, sum kunna lýsa støðuna í Føroyum.

2. stig: 2011-2015

Annað stig er at fremja tær lógarbroytingar, sum skulu til fyri at staðfesta, at vit umsita tilfeingið soleiðis, at vit varðveita endurnýggjandi tilfeingið og skaða umhvørvið sum minst.

Orka og veðurlagsbroytingar

Í 2015 skulu 15% av orkunýtsluni stava frá varandi orkukeldum, og útlátið av veðurlagsgassum skal vera 8% minni enn í 1990

Tað ber í sær, at tiltøk verða sett í verk fyri at minka um útlátið av veðurlagsgassum og orkunýtslan frá varandi orkukeldum skal mennast.

Soleiðis rækka vit málinum

- 15% av allari orkunýtslu skulu stava frá varandi orkukeldum.
- Veðurlagssáttmálin skal setast í verk, so at útlátið av veðurlagsgassum verður avmarkað, og Kyotoavtalan verður lögð fyri Løgtingið til samtyktar.

Støðan í dag

Føroyar staðfestu í 1993 altjóða veðurlagssáttmálan. Í 1997 varð Kyotoavtalan gjørd, sum er iskoyti til sáttmálan. Endamálið við henni var at bera so í bandi, at útlátið av veðurlagsgassum skuldi minkað innan 2012. Í sambandi við at Fólkingið setti Kyotoavtaluna í gildi í

2001, varð fyrivarni tikið fyri Føroyum. Hetta varð gjørt eftir áheitan frá Landsstýrinum, og hetta fyrivarni er framvegis galdandi.

Ein kanning av útlátinum í 2001 vísti ein vøkstur í útlátinum síðan 1990 á 11%. Ein uppgjørd frá 2005⁵ vísir, at øll orkunýtslan í Føroyum í høvuðsheitum er grundað á olju og bensin. 95% av nýtsluni eru jarðrunnin brennivevni so sum olja, bensin og petroleum, og 4% stava frá varandi orkukeldum. Á leið helvtin av oljunýtsluni verður brúkt í fiskiflotanum (43,9%). Oljunýtslan á landi stavar serliga frá trimum høvuðsbólkum: Húsarhaldum, ravmagnsframleiðslu og akførum.

Avbjóðingar og trupulleikar

Tá ið ræður um CO₂-útlát, eru størstu einstøku bólkarin fiskiskip, húsarhald, ravmagnsframleiðsla og akfør. Tí eigur ítøkilig ætlan fyrst at verða gjørd fyri, hvussu minkast kann um orkunýtsluna hjá hesum dálkingarbólkum.

Fyri fiskiskip skal málið vera, at veiðan nýtist ikki at minka, hóast oljunýtslan minkar. T.d. kann betrast um orkuvirksemið, leggjast kann um til minni orkukrevjandi veiðihættir, og minkast kann um flotan. Í veiðuloyvum eiga umhvørvisatlit at vera sjálvsagdur lutur. Tað kann bæði vera við at áseta mark fyri ella skráseting av, hvussu nógv útlát hvørt skip kann hava t.d. fyri hvørt veitt tonsatal, og at tað skal vera ein skylda at taka alla veiðu so sum garnar og skræðu til lands.

Fyri húsarhald er serliga talan um oljunýtslu til upphiting og heitt vatn. Her kundi til dømis verið skift frá oljufýring

⁵Kelda: »Yvirskipaður orkupolitikkur«. Fyrsta útkast til orkupolitik. 30. okt 2006. Vinnumálaráðið.

til fjarhita, og dentur kundi eisini verið lagdur á betri orkuvirksemi í hvørjum einstøkum húsi. Nýtsla av varandi orkukeldum eigur eisini at verða ment. Mælt verður til at stuðla vindorku, hitapumpum, sólplátum og tílíkum.

Setast skal á skrá at minka um oljunýtsluna í sambandi við flutnings- og bústaðarhættir. Stuðul eigur at verða latin til nýggjar umhvørvisútbúnað so sum umhvørvisgóðar bilar, umhvørvisgóð skip, partikkulfiltur og tílíkt.

Stórur partur av endamálinum eigur at kunna røkkast við fíggarligum stýringaramboðum, og tiltøk á hesum øki eiga at setast í verk. Skipað eigur at verða soleiðis fyri, at inntøkur av møguligum koltvísúrnisavgjøldum kunnu nýtast sum til stuðul til verkætlanir at minka um orkunýtsluna og til at menna orkusparandi skipanir.

Skulu vit minka um útlátið av veðurlagsgassum, mugu vit arbeiða miðvíst og støðugt við hesum, og vit mugu nýta somu orkugóðu amboð sum onnur lond til endamálið. Átøk fyri at minka um koltvísúrnisútlátið eru langtíðarmál, og tí er ein breið, politisk semjaneyðug.

Ætlan hiðani til 2015

Stig 1: 2007-2015

Í 2007 eigur at verða farið undir at leggja til rættis ítøkilig átøk, t.d. við fíggarligum stýringaramboðum so sum avgjældum og stuðli fyri at minka um útlátið av veðurlagsgassum.

Føroyar skulu strika sítt fyrivarni fyri Kyotoavtaluni og eiga beinanvegin at minka um útlátið av veðurlagsgassum, so at tað innan 2012 er á leið 5% og í 2015 8% minni enn í 1990.

Oljunýtslan skal minkast á øllum økjum – lutfalsliga mest á teimum, sum dálka mest.

Umhvørviskrøv skulu setast, tá veiðuloyvi til skip verða givin. Skipini skulu nýta bestu tøkni, ið er til taks, orkugóðan reiðskap og føra grønan roknskap við fleiri parametrum.

Umhvørviskrøv skulu setast til alla nýbygging, bæði skip, hús og annað. Viðkomandi lóggáva skal lagast til hetta. Í 2015 skulu 15% av orkuni stava frá varandi orkukeldum. Nýggjar orkukeldur skulu stuðlast, t.d. jarðhiti, alduorka o.s.fr. Tøknin skal mennast, og serlig atlit skulu altíð takast til náttúruna.

Jørð, hav, luft og vatn

Jørð, hav, luft og vatn skulu vera so rein, at tey hvørki eru til ampa ella skaða fyri fólk, fæ, náttúru ella manna-
verk

Tað ber í sær, at eitt miðvíst arbeiði skal setast í gongd at verja vistskipanirnar á landi, sjógvi og í jørðini móti ávirkan, sum kann hótta natúrligu javnvágina.

- Dálking av havi og sjógæti skal fyribyrgjast
- Rein luft skal vera allastaðni, í bý sum á bygd
- Vatnið í áum og vøtnum skal vera ódálkað
- Upphópan av skaðiligum evnum skal fyribyrgjast
- Føroysk støðisvirði skulu staðfestast

Fyri at tryggja, at jørð, hav, luft og vatn eru so rein, at tey hvørki eru til ampa ella skaða fyri fólk, fæ, náttúru ella mannaverk, er neyðugt at kenna støðisvirðini í føroysku náttúruni og at ansa eftir, at dálkandi útlát ikki hefur týðandi árin á umhvørvið. Tað merkir, at føroysk støðisvirði skulu staðfestast við kanningum og granskingum, og at ansast skal eftir, at umhvørvisstøðan altíð er góð.

Støðan í dag

Kunnleiki um góðskuna í havi, luft, jørð og vatni stavar serliga frá arbeiðinum við at skapa eina føroyska umhvørviseftiransingarskipan. Flestu kanningar hava tó verið gjørdar við útlendskari figging. Alt ov fáar kanningar verða gjørdar við tí í hyggju at finna fram til føroyska støðisvirðið, so at dálkandi útlátsárin kann staðfestast. M.a. tørvar okkum kanningar av luftgóðskuni í bygðum økjum.

Lóggávan fyri umhvørvisøkið er afturúrsgld og ófullfíggi-
að, løgtingslóg um havumhvørvið undantikin. Ein nú-
tímansgerð av náttúru- og planlóggávuni eigur at verða
gjørd. Harafturat vantar týðandi lóggáva, sum avmarkar
ella bannar innflutningi, framleiðslu og nýtslu av um-
hvørviskaðiligum evnum, umframt lóggáva, ið ásetur,
at árin smetingar skulu gerast, áðrenn farið verður undir
størri verkætlanir, og at umhvørvismetingar skulu verða
framdar í sambandi við allar størri samfelagsligar og
skipanarligar ætlanir.

Avbjóðingar og trupulleikar

Kunnleikin til góðskuna um jørð, hav, luft og vatn skal
mennast. Tað gerst best við at skapa umstøður fyri støð-
ugum og regluligum kanningum undir eini umhvørvis-
eftiransingarskipan. Tørvur er á eini umhvørviseftirans-
ingarskipan, sum hevur støði í føroyskari figging, og sum
javnar kunnger umhvørviskanningar og umhvørvis-
hag-
tøl/ávísingartøl fyri almenninginum á ein hátt, sum
mennir føroyska hugburðin til náttúru- og umhvørvis-
vernd.

Verandi vitan um føroysk støðisvirði eigur at lýsast, og
tilmæli eigur at gerast um, hvør vitan enn vantar í, og
hvørjar kanningar eiga at fremjast. Tá vitanin er tøk, ber
til at áseta markvirðir fyri, hvussu nógv dálking kann
góðtakast í jørð, hav, luft og vatni, serliga, um talan er
um útlát, ið eru tengd at náttúruorkuni sum t.d. taðing-
arevnir. Upphópani umhvørviseturevni eiga altíð at
avmarkast sum mest og innan fyri karmarnar á altjóða
sáttmálum.

Umhvørvisgóðskan skal í minsta lagi vera líka góð sum í øðrum Norðurlondum. Tað hevur týðning fyri ímyndina av Føroyum sum framkomnum samfelagi, at lóg-gáva og dálkingaravmarkandi skipanir samsvara við norðurlenskar og evropiskar skipanir.

Ætlan hiðani til 2015

1. stig: 2007-2015

Umhvørviseftiransingarætlan skal staðfestast og figgjast serstakt á figgjarlógini beinanvegin.

Umhvørviseftiransingin skal mennast, so at í 2010 kann leggjast fram ein greining av føroysku umhvørvisgóðskuni, ávísingartølum og tilmæli til, hvat gerast skal fyri at betra um umhvørvisgóðskuna.

Markvirði, ið eru tengd at náttúruorkuni og støðisvirðum, skulu ásetast fyri dálkandi útlát.

Uppskot til nýggja lóggávu, sum – umframt nýgerð av verandi náttúru-, umhvørvis- og planlóggávu – eisini hevur kemikaliu-, vøru- og umhvørvisárinslóggávu, skal vera tøkt í 2010.

Í framtíðini skal lýsing av gongdini í umhvørvishagtølum regluliga og í minsta lagi fjórða hvørt ár almannakunngerast í lættskiljandi útgávu. Fyrsta útgávan skal koma í 2010.

Vinna og útlát

Dálkandi útlát skulu skrásetast, stýrast og skerjast

Tað ber í sær, at:

- Virkir skulu seta umhvørvisstýrisskipanir í verk
- Metast skal um fylgjur, sum virkseimið hevur fyri náttúru og umhvørvi
- Virkir skulu menna og nýta bestu tøku tøkna fyri at skerja dálkingina
- Arbeiðast skal eftir viðurkendum vinnugreinastandardum
- Vælvirkandi innsavningar- og endurnýtsluskipanir skulu vera fyri bæði vanligt og serliga dálkandi burturkast
- Vøru- og kemikaliunýtsla skal góðkennast, skrásetast og stýrast

Støðan í dag

Serliga dálkandi vinnur, sum eru stovnaðar eftir oktober 1988, tá ið umhvørvisverndarlógin varð sett í gildi, skulu hava umhvørvisgóðkenning, og fara tá ofta at skráseta dálkandi útlát. Men eingi krøv eru sett til serliga dálkandi vinnur, stovnaðar fyri 1988. Tað finnast tó virkir, stovnaðar fyri 1988, sum eru umhvørvisgóðkend.

Alivinnuni, oljuvinnuni, brennistøðum og øðrum eru áløgd krøv at skráseta nýtslu, mannagongdir og útlát. Neyvar skrásetingar av dálkandi útláti vanta í fleiri vinnugreinum, t.d. fiskiskapi og landbúnaði. Oljuvinnan er einasta vinna, sum verður kravd at gera EIA-greining (Environment Impact Assessment), og tiskil sjálv skal meta um fylgjurnar, virkseimið hevur fyri náttúru og umhvørvi.

Tað eru at kalla eingi virkir, sum hava sett umhvørvis-skipanir í verk, annað enn tað, sum myndugleikarnir krevja. Viðurkendir vinnugreinastandardir eru ikki kent fyribrigdi her heima.

Sum heild kann sigast, at føroysk virkir hava ikki lagt seg eftir at menna og nýta bestu tøkni fyri at skerja dálkingina. Hinvegin hevur høgi oljuprísurin havt við sær, at virkir – serliga fiskiflotin – veruliga eru farin at kanna, hvussu ein kann spara oljuútreiðslur.

Hvat vøru- og kemikaliunýtslu viðvíkir, er eingin dagførd lóggáva á økinum, og tí kunnu nógvar vørur vera í umfari í Føroyum, sum ikki eru loyvdar í okkara grannalondum.

Avbjóðingar og trupulleikar

Ein avbjóðing er at fáa øll øki – almenn sum egin – til at raðfesta umhvørvið frammarlaga, og ikki at síggja umhvørvisátøk sum eina óneyðuga útreiðslu og sum krøv, sum forða fyri búskaparligari menning.

Góð hagtøl mugu fáast til vegar, og avbjóðingin er síðan at fáa greiðu á, hvussu stór umhvørvisátøkini skulu vera. Umhvørviskrøv mugu setast við skili, og ansast skal eftir, hvat átøkini kosta í mun til nyttuvirðið.

Avbjóðingin verður somuleiðis at gera fiskiveiðuna umhvørvisbetri og burðardyggari.

Ætlan hiðani til 2015

1. stig: 2007-2010

At kortleggja, hvussu nógv tær ymisku vinnurnar dálka,

teirra millum heilsuverkið og aðrar vinnur. Til hetta hoyrir at skráseta útlát, so at Føroyar kunnu røkja sínar fráboðanarskyldur sambært altjóða sáttmálum. Áðrenn hetta verður gjørt, má ein allýsing gerast fyrri, hvussu útlátini skulu mátast. At seta mál fyrri, hvussu nógv útlátið frá ymisku vinnugreinunum skal skerjast, og saman við vinnuni gera eina ætlan fyrri, hvussu hetta kann fremjast.

2. stig: 2007-2015

At stuðla gransking og menning av bestu tæknini og eggja vinnufyrirøkum til at seta umhvørvisstýrisskipanir í verk. At góðkenna og stýra vandamiklari og dálkandi vøru- og kemikaliunýtslu.

3. stig: 2007-2015

At krevja, at alt dálkandi virksemi skal hava eina umhvørvisgóðkenning.

4. stig: 2007-2015

At lata umhvørvisskipanir og metingar um fylgjur fyrri náttúru og umhvørvi gerast ómissandi lut í viðgerðini, tá ið loyvi og góðkenningar verða givin til virksemi í vinnugreinum, sum verða mettar at skaða umhvørvið.

Alment og kommunalt virksemi

Umhvørvisatlit skulu takast í mun til alt alment og kommunalt virksemi

Tað ber í sær, at:

- Landið og kommunurnar skulu orða umhvørvisætlanir, sum allar uppgávur skulu leggjast til rættis og útinnast eftir

- Arbeiðið, sum verður latið upp í hendurnar á eginfyrirøkum at leggja til rættis og útinna, skal somuleiðis gerast sambært umhvørvisætlanum
- Eginvinnufyrirøkur, sum hava eina virkandi umhvørvisstýrisskipan, eiga at hava fyrirmin fram um aðrar at fáa almenn og kommunal arbeiði, tá hesi verða útboðin

Støðan í dag

Umhvørvisætlanir eru orðaðar ætlanir hjá landi og kommunum, sum millum annað miða ímóti at minka um tilfeingisnýtsluna og útlátið í vatn og luft frá almennum og kommunalum virksemi. Ein umhvørvisheildarætlan fyrri virksemið hjá tí almenna finst ikki í dag.

Flestu kommunur hava ongantið havt nakra orðaða umhvørvisætlan. Kommunurnar, sum síðst í nítíárunum orðaðu eina slíka, hava annaðhvørt bert lutvíst fylgt síni ætlan, ella hava nátt teimum málum, sum sett vórðu, men hava ikki endurskoðað ella dagført tær.

Avbjóðingar og trupulleikar

Umráðandi er, at tað almenna og kommunur fáa fakliga vegleiðing til at gera umhvørvisætlanir, og at tær harafturat leggja seg eftir at ganga fremst í hesum arbeiði. Virksemi teirra er stórir partur av virkseminum í landinum, og almennum og kommunalu Føroyar kunnu á henda hátt ganga á odda á hesum øki og vísa øðrum vegin. Ein onnur avbjóðing hjá landi og kommunum er at geva sær far um dálkingarvandarnar frá vinnuligum og almennum virksemi og at brúka hesa vitan til at leggja lendis- og býarskipanina soleiðis til rættis, at vandin fyrri náttúru- og umhvørvisdálking gerst so lítil

sum gjørligt. Harumframt eiga tilbúgvingarætlanir at verða gjørdar, har mannagongdir eru fyri, hvussu lands- og kommunualir myndugleikar bera seg at, tá ið dálking kann skaða náttúruna og umhvørvið í kommununi.

Ætlan hiðani til 2015

1. stig: 2007-2010

Kommunurnar arbeiða við at orða umhvørvisætlanir.

Ein bólkur verður settur at arbeiða við at orða eina umhvørvisætlan fyri virkseimið hjá tí almenna.

Kravt skal verða, at alt dálkandi virkseimi skal hava eina umhvørvisgóðkenning.

2. stig: 2010-2015

Krøv verða sett til eginfyrirtekur, ið gera arbeiði fyri tað almenna og kommunur, at tey skulu gerast sambært umhvørvisstýrisskipanum, sum stýra tilfeingisnýtslu og útláti í mun til útbodna arbeiðið.

Umhvørvisætlanir hjá kommunum og tí almenna verða eftirmettar og endurskoðaðar regluliga.

Kunning og samskipti

Upplýsing og kunning til tann einstaka borgaran um náttúru og umhvørvi skal økjast

Tað ber í sær, at:

- Upplýsing og vegleiðing skal kveikja áhuga og tilvit-an um náttúru og umhvørvi

- Átøk sum til dømis grønar skúlar og tilíkt skulu fremjast fyri at stimbra tilvitanina til náttúru og umhvørvi millum børn og ung

Støðan í dag

Sum er, finst lítið av upplýsing og vegleiðing til borgaran um umhvørvi og umhvørvisvernd. Nakrir skúlar hava í nøkur ár verið ríknir sum grønar skúlar. Teir hava tó ikki – eins og líknandi skúlar í grannalondum okkara – verið partur av altjóða skipan fyri slíkar skúlar.

Í dag finst lítið av kunning á føroyskum um umhvørvi og umhvørvisvernd, ætlað til fólkaskúlan. Tað tilfar, sum finst, eitt nú á danskum, er bert partvíst nýtiligt til føroyskar umstøður.

Avbjóðingar og trupulleikar

Nógvir partar eru inni í myndini, tá ið ræður um upplýsing og vegleiðing á umhvørvisøkinum, og hetta hevur við sær, at upplýsingin í onkrum førum er í so tilskilað, í øðrum førum ov grunn og í versta føri endurtakandi, tá ið fleiri partar kunna um sama evni. Orkan til umhvørvisupplýsing og umhvørvisvegleiðing kundi tí verið nógv betur nýtt, um arbeiðið varð samskipað. Lagt verður tiskil upp til at arbeiða fram ímóti einum samstarvi millum verandi partar á økinum longu í 2007. Á henda hátt kunnu vit fáa eina samskipaða og betri vegleiðing og upplýsing á umhvørvisøkinum í framtíðini.

Tá ið tað kemur til grønar skúlar, er ein av avbjóðingunum at skipa fyri samstarvi millum lærarar og kommunur á hvørjum einstøkum skúla. Undirvísingartilfarið til skipanina í Føroyum eigur at vera á føroyskum máli og lagað til føroysk viðurskiftir. Hvat viðvíkir luttøku hjá grønum skúlum í einari altjóða skipan, eigur hetta at verða greinað.

Umráðandi er, at tilvitanin um náttúruna og umhvørvið verður lögð niður í børnini frá barnsbeini. Tí verður ein av avbjóðingunum eisini at seta í verk umhvørviskunning og umhvørvisundirvísing fyri børn undir skúlaaldri.

Ætlan hiðani til 2015

1. stig: 2007-2009

Skipað verður eitt samstarv millum verandi partar á upplýsingar- og kunningarøkinum viðvíkjandi náttúru og umhvørvi.

Ein skipan fyri grønar skúlar verður sett á stovn.

Umhvørviskunning og umhvørvisundirvísing verða sett á stovn fyri børn undir skúlaaldri.

2. stig: 2009-2012

Í samstarvi við verandi partar á økinum verður skipaður ein meginstovnur, sum skal taka sær av at upplýsa og kunna um náttúru, umhvørvi og heilsu í Føroyum.

Arbeitt verður við at gera og útgeva undirvísingartilfar til grønar skúlar á føroyskum. Tilfarið skal vera lagað til føroysk viðurskifti.

Tilfar verður fingið til vegar um náttúru og umhvørvi til børn undir skúlaaldri. Tilfarið skal vera á føroyskum og lagað til føroysk viðurskifti.

3. stig: 2012-2015

Miðað verður ímóti, at flestallir fólkskúlar og barnagarðar eru grønir í 2015.

Kunningin til borgaran um náttúru, umhvørvi og heilsu er á einum høgum stigi og málrættað til føroyingar og føroysk viðurskifti.

Fyrisiting og gjøld

Umhvørvis-, lendis- og náttúrumál verða lögð í eina umsiting, sum er før fyri at fremja málini

Tað ber í sær, at:

- Ein høvuðsfyrisiting fyri náttúru-, lendis- og umhvørvismál skal verða savnað og styrkt
- Høvuðsfyrisitingin skal fyrisita sítt málsøki og veita ráðgeving til aðrar myndugleikar og stovnar tvørtur um ráðs-, stovns- og kommunumørk
- Lóggávan skal verða dagførd og smíðað, so til ber at rækka settum umhvørvismálum í 2015
- Skráseting, hagtøl, eftirkanningarskipanir og gransking skulu brúkast sum amboð til at staðfesta og fylgja við útlátinum, dálkingarstöðuni, korunum hjá vistskipanum, plantum og djórum umframt at fyrisita skyldur Føroya móti umheiminum sambært altjóða sáttmálum

Støðan í dag

Eingin heildarfyrisiting fyri umhvørvi, lendi og náttúru-fyrisiting er í dag.

Fyrisitingin av umhvørvisøkinum er lutað út á fleiri myndugleikar. Umhvørvisdeildin á Heilsufrøðligu starvstovuni fyrisitir tann partin av umhvørvisverndarlógini og havumhvørvislógini, sum sambært kunngerð ella skrivi er lagdur til hennara. Ein stórir partur av umhvørvismálum verður fyrisitin av kommununum, t.d. sambært kunngerð um umhvørvisreglur. Tað, sum eftir er, liggur hjá Innlendismálaráðum.

Leikluturin hjá ráðnum í fyrisitingini av lendismálum er fyrst og fremst at góðkenna byggisamtyktir, eftir at hesar eru viðgjørdar av byggi- og býarskipanarnevndini.

Innlendismálaráðið hevur at kalla ongan leiklut í fyrisitingini av náttúrumálum. Her eru tað fyrst og fremst friðingarnevndirnar, ið taka avgerðir.

Í dag eru heilt fá gjøld, ið eru áløgd grundað á umhvørvispolitisk fyrilit. Nevnast kunnu tó gjøld fyri burturbeining av olju og bilvrakum. Heldur ikki verða gjøld nýtt til at stýra nýtslu av dálkingarevnum. Meginparturin av fyrisitingini innan fyri karmarnar á løgtingslóg um umhvørvisvernd verður goldin av landskassanum, millum annað fyri at geva umhvørvisgóðkenningar og at útinna eftirlit. Hetta er eitt øki, sum aðrastaðni er kostnaðarsett, og sum tí eisini er kostnaðarsett í havumhvørvislógini.

Avbjóðingar og trupulleikar

Ein yvirskipað ætlan fyri nýtslu av lendi og økjum í landinum er ein týðningarmikil liður í at verja náttúruna. Hetta eigur tí at verða gjørt sum skjótast.

Lógargrundarlagið á økinum eigur í hesum sambandi at verða samskipað, og nýggj náttúruverndarlóg eigur at verða gjørd.

Skráseting, hagtøl, eftiransingarskipanir og gjøld skulu oftari enn nú nýtast sum amboð til at stýra náttúru- og umhvørvispolitikkinum.

Ætlan hiðani til 2015

I. stig: 2007-2015

Avgjöld skulu tillagast, so at minni avgjöld eru á vørum, amboðum og øðrum, sum dálkar lítið, enn á slíkum, sum dálkar meira.

Avgjöld á dálkingarevni og tilfar skulu vera við til at figgja útreiðslur, sum almennu Føroyar hava av eitt nú at skráseta útlát, fylgja dálkingarstöðuni, burturbeining og tilílikum.

Konkurslógin skal verða broytt, so at gjöld fyri upp-rudding verða javnsett við krøv, ið hava framihjárætt í trotabúgvum.

Gjöld skulu ásetast fyri fyrisiting og eftirlit við serliga dálkandi vinnugreinum.

Virksemi, ið krevur góðkenning og eftirlit, skal sjálvt gjalda kostnaðin av hesum. T.e., at umhvørvisfyrisitingin skal krevja tímakostnað ella seta í verk góðkenningar- og eftirlitsgjöld. Hetta eigur at verða sett í verk beinan-vegin.

Lýsing eigur at verða gjørd av best egnaðu umhvørvis-avgjöldum, og hvussu tey skulu umsitast.

Nýggj náttúruverndarlóg eigur at vera liðug í 2008. Lóg-gávan á náttúru-, lendis- og umhvørvisøkinum annars eigur at vera liðugt endurskoðað í 2010.

Longu í ár verður avgjaldslóggávan broytt, so at hon eggjar til at dálka sum minst.

Í 2015 skulu 2,015% av figgjarlógini nýtast til at skapa røttu karmarnar fyri vinnulív, borgarar og myndugleikar, so at vit í felag kunnu arbeiða fram ímóti sama aðalmáli, sum er, at umhvørvið skal vera frítt fyri mannaelvdari dálking og náttúruinntívum, sum kunnu hótta heilsu menniskjans og fjølbroytni og vakurleika náttúrunnar.

Hesi vóru í strategibólkinum fyri umhvørvi:

Rúni Joensen, aðalstjóri, Innlendismálaráðið, formaður

Anni á Hædd, stjóri, Tilbúgvingarstovnur Føroya

Dánjal Petur Højgaard, studentaskúlalærari

Bergmann Finnsson, Agenda 21 Stovan

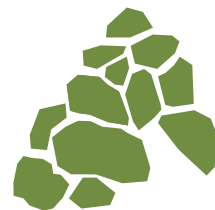
Guðri Andorsdóttir Ellefsen, góðskuleiðari, United Seafood

Jákup Pauli Joensen, deildarstjóri, Heilsufrøðiliga Starvsstovan

Janet Fríða Johannesen, stjóri, Atlanticon

Grundarsteinur

MENTAN

Innihaldsyvirlit

Aðalmál	183
Samandráttur	183
Mál og strategi	184
Útgreinað mál og strategi	186
Partmál	186
Mentanararvur	186
List	189
Ítrótt	192

Aðalmál

Føroyar eru fyrimynd í alheims samfelagnum. Her blóma mentan og list. Vælvirkandi skipanir borga fyri dygd og nýskapan, og mentan og list eru týðandi partar av samfelagsbúskapinum

Samandráttur

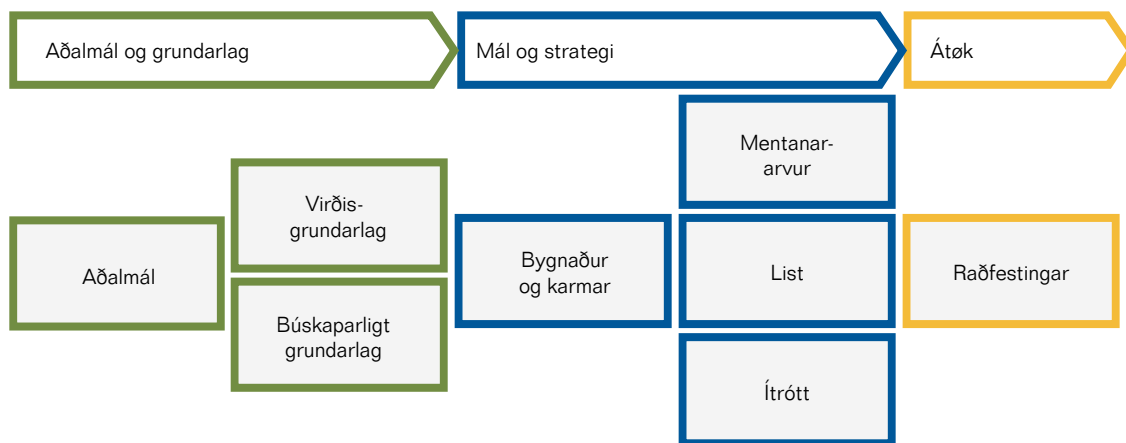
Í 2015 hava vit í nógv størri mun enn í dag allan heimin sum fatanarkarm. Fólk verða minni staðbundin og velja at liva, har ið vælferð og góðar fortreytir fyri trivnaði eru. Landamørk hava ikki avgerandi týdning. Fólk flyta hagar, sum avbjóðingar, spennandi størv og upplivingar eru. Í 2015 verður mentan ein týðandi treyt fyri trivnaði, list ein sera nógv eftirspurd vøra og skapanarevni ein hin mest eftirspurdi førleikin.

Virðisgrundarlag

Mentan og list hava altíð havt stóran týdning fyri samleika. Frá fornari tíð sæst, at tað hevur havt týdning, at eitt nú amboð, bygningar og rituelli lutir ikki bert hava verið arbeiðslig, men eisini vøkur.

Eisini nútíðarmenniskjað hevur tørv á at hava mentan og list uttan um seg. Býarskipan, list á almennum støðum, mál, fjølmiðlar, bókmmentir, tónlist, mentanar-, ítróttar- og útbúgvingartilboð – alt hetta er avgerandi fyri samleika okkara, og hvussu vit trívast og mennast sum menniskju.

Í altjóðagjörda samfelagnum hvørva mørkini ímillum frítíð og arbeiði og ímillum tað at vera brúkari og luttakari í mentanarligum upplivingum. Eisini hvørva mørkini millum almenna og privata rúmið. Við samskiptistøkniini eru vit øll »á« allastaðni og altíð. Í hesum meldrinum kann mentan vísa á upphavið og veita tryggleika at søkja longur út.

Mynd 13: Strategiskjalið er skipað soleiðis

Skulu Føroyar bjóða seg fram í alheims vitanar- og upplivingarsamfelagnum, eiga vit at menna skapanar førleikar og hugsanarhættir, tolsemi og skapa karmar fyri fjøltáttaðum, mentanarligum og listaligum virksemini. Mentan og list verða fortreytir fyri einum ríkum samfelag, og tað skapandi menniskjað verður drívmegin.

Búskaparligt grundarlag

Listaligar vørur kunnu vera materiellar, t.e. fløgur, bókur, málningar o.a., ella immateriellar, t.e. upplivingar, framfærslur, tænastrur o.a. Altjóðagerð og samskiptistøkni geva nýggjar møguleikar fyri at marknaðarføra og selja listaligar vørur. Marknaðurin fyri føroyska mentanarframleiðslu verður við hesum óavmarkaður.

Við øktari vælferð og størri keypsorku broytist nýtslunynstrið, og brúkarin keypir ikki bara sjálva vøruna, men eisini virðini, sum knýta seg at henni.

Vinnur verða mentar og flyta mørk gjøgnum gransking, og tá ið talan er um list, er tað ofta tann ikki vinnuliga úrvalslistin, ið flytur mørkini. Uttan iløgur í úrvalslist mennist breiða listin ikki. Ein iløga í úrvalslistina er so statt eisini ein iløga í breiðu listina.

Skapandi vinnurnar¹ eiga størri og størri part av BTÚ, og aðrar siðbundnar vinnur branda vørur sínar við mentan, list og listafólkum. Skapanarevni verða ein týðandi partur av kappingarførinum, og vinnufyrirtekur gagnnýta alsamt meiri skapandi førleikarnar hjá listafólki.²

Mentanarlig framleiðsla fær størri og størri týðning sum útflutningsvinna og er í dag størsta útflutningsvinna í USA.

Við røttum hugburði, váðafýsni og átøkum kann henda vinna gerast ein týðandi partur av føroyska búskapinum.

Mál og strategi

Bygnaður og karmar

Bygnaðurin fevnir um Løgtingið, Mentamálaráðið, Mentanargrunn landsins, eitt nýskipað Mentanarráð Føroya, kommunur og ymsar felagsskapir, umframt norðurlendskar og altjóða samstarvsfelagsskapir.

Myndin á næstu síðu vísir bygnaðin við føroyskum og útlenskum pørtum. Úthurð og Mentanarráð eru uppskot til nýggjar stovnar.

Mentamálaráðið

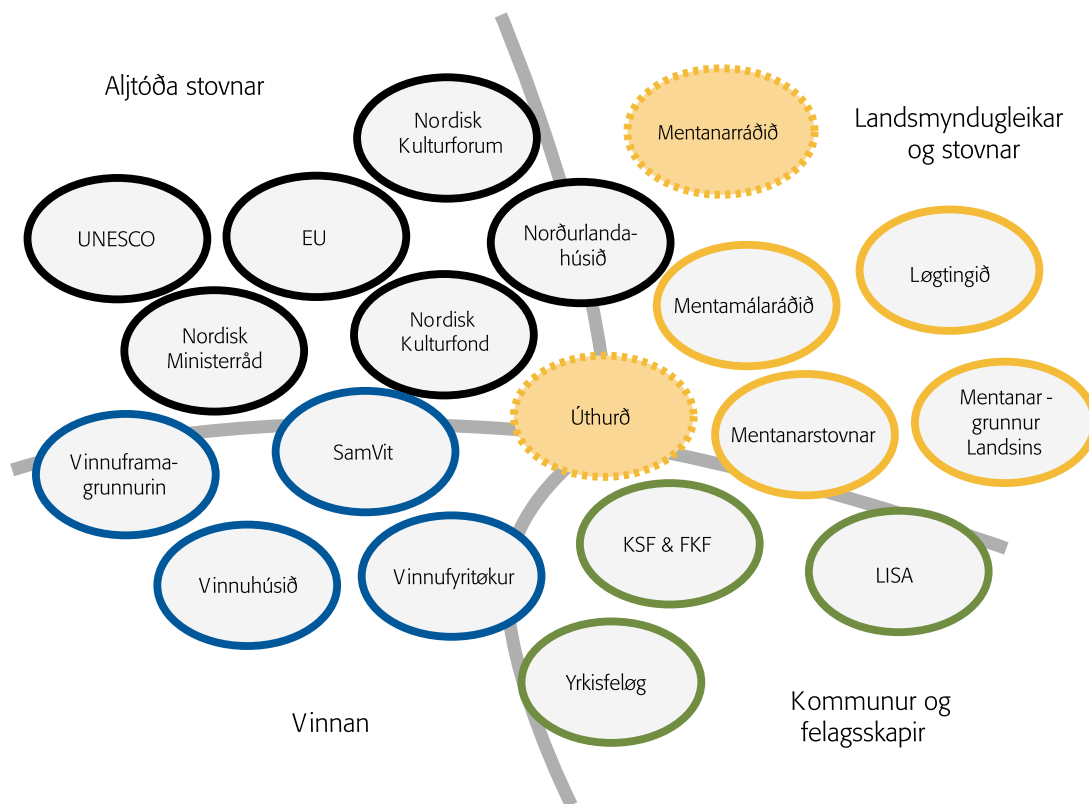
Mentamálaráðið hevur ábyrgdina av yvirskipaða mentanarpolitikkinum og skal tryggja neyðugu politisku, løgfrøðiligu og fíggarligu karmarnar fyri at seta Visjón 2015 í verk. Mentamálaráðið ger mentanarpolitiskar raðfestingar, røkir altjóða mentanarsamstarv og ger menningar- og virkisætlanir fyri tey trý høvuðsøkini mentanararv, list og ítrótt.

Mentanarráð

Stovnað verður Mentanarráð Føroya at ráðgeva Løgtinginum og Landsstýrinum í yvirskipaða mentanarpolitikkinum. Mentanarráðið skal virka fyri góðum samstarvi og samskipti millum stovnar og einstaklingar, ið starvast við list og varðveiting av mentanararvinum. Mentanarráðið stimbrar bygging av netverkum og tryggjar neyðugu karmarnar í hesum sambandi. Mentanarráðnum verður tryggjað neyðug fyrisitingarlig orka, og ráðið verður

¹ Telduspøl og forrit, byggilist, design og móti, filmur og sjónbandaframleiðsla, handverk og list, tónleikavinna, kringvarp, palllist, útgávuvirksemi o.a.

² Hugsað verður um tað, sum verður nevnt »kreativa alliansan« millum mentan og vinnulív, har vinnan hevur ásannað, at í nútímans fyrirkum er tørvur á tí kreativiteti, ið listafólk umboða.

Mynd 14: Bygnaðurinn

mannað við umboðum fyrri mentanarlív, landsmyndugleikar, kommunalar myndugleikar og vinnulív.

Norðurlenska mentanarasamstarvið byggir í stóran mun á meginreglur um armslongd. Mentanarráðið fær ein týðandi leiklut í norðurlenska mentanarsamstarvinum, serstakliga í sambandi við virkseimið hjá Kulturkontakt Nord og Nordisk Kulturforum.³

Mentanargrunnur Landsins

Nýggj lóggáva fyrri Mentanargrunn landsins verður framd. Í hesum sambandi verður endamál grunsins endurskoðað, virkisøkið neyvari greinað og bygnaðurinn

broyttur og nútímansgjørdur við styrktum fyrisitingarførleika. Gjørd verður langtíðar fíggarætlan fyrri grunnin, so at arbeiðast kann eftir tíðaravmarkaðum virkisætlanum. Virkisøki grunsins skal m.a. fevna um hesi meginøkki starvslønir og stuðul til yrkislist og til yrkislistafólk, listaliga og mentanarlaga framleiðslu og útgávu, mentanarlig tiltøk fyrri børn og ung, stuðul til films- og margmiðalist og mentanarligt virkseimi sum heild.

Stýri grunsins tekur í samráði við landsstýrismannin í mentamálum avgerð um innihaldið í hesum virkisætlanum grunsins. Tá ið ætlanin er samtykt, ræður stýrið einsamalt fyrri árligu játtanunum. Endamálið við hesi

³ Kulturkontakt Nord er nýskipað skrivstova undir Norðurlenska ráðharrastovninum. Skrivstovan umsitur nýggju mentanarligu rammuskráirnar. Kulturkontakt Nord er skipað eftir meginregluni um armslongd. Nordisk Kulturforum er eitt árligt fundarforum, fyriskipað av Kulturkontakt Nord, við tí endamáli at stimbra norðurlensk mentanarnetverk og ráðgeva Norðurlenska ráðharrastovninum.

skipan er at tryggja mentanarpolitiskar raðfestingar og fullgóða nýtslu av figgjarliga tilfeingi grunsins.

Ein fortreyt fyri at rækka málinum er, at játtan grunsins á lögtingsfiggjarlógini verður munandi økt fram til 2015.

Kommunurnar

Eins og í grannalondum okkara eiga kommunurnar at átaka sær ein vaksandi mentanarpolitiskan leiklut. Skipað verður fyri greiðum býti millum land og kommunur á øllum mentanarøkinum.

Áhugavirksemi

Alt byrjar við áhuga og einum kveiktum neista. Hesin týðningarmikli parturin av mentanarligu tilvitanini fer ofta fram í teim mongu áhugafeløgnum fyri list, ítrótt, trúarlív, søvn, skótarørslu og vælgerðararbeiði, har eldsálir dríva verkið, og har meginparturin av arbeiðinum er sjálvboðið.

Áhugavirksemið hevur eisini stóran týðning fyri yrkisliga partin av mentanarøkinum, tí tað betrar um kunnleikastøðið, fremur gávurøkt og er við til at ala upp evnarík fólk, ið seinni kanska gera hetta virksemið til yrkisleið sína.

Áhuga- og yrkisvirksemi hava hvør sín leiklut á mentanarøkinum, uttan tó at útihýsa hvør øðrum. Eitt samstarv millum hesi øki er ein fyrimunur fyri bæði og ein fortreyt fyri einum blómandi mentanarlívi.

Almenni mentanarpolitikkurin skal tí skapa hóskaði karmar fyri áhugavirksemið og tryggja, at tað, ið rører seg

og sprettur úr sjálvbodna áhugavirkseminum, fær neyðug gróðrarlíkindi.

Norðurlendskt og altjóða samstarv

Mentanarligt samstarv er raðfest frammarlaga í politiska samstarvinum millum Norðurlond. Hetta samstarv ber í sær nýggjar figgingar- og samstarvsmøguleikar og høvi at mynda nýggj netverk í øllum listagreinum og ímillum einstaklingar og mentanarstovnar.

Við avtalum verður tryggjað, at Føroyar kunnu fara upp í mentarasamstarvið hjá ES. Eisini verða sínámillum mentanarsamstarvsavtalur gjørdar við grannalondini og onnur lond.

Partmál

Orðað eru partmál fyri:

- Mentanararvin
- List
- Ítrótt

Mentanararvur

Mentanararvur hevur týðning fyri afturkenning og tilknýti. Mentanararvurin er tryggjaður okkum í máli, tjóðminnum, bókmentum, skaldskapi á mannamunni, í staðanøvnum, søgnum, ævintýrum, fornum handverki og fólkamentan sum heild.

Økta samskiptið og flytingin um landamørk geva nýggj innskot og mentanarligt margfeldi og føra til, at staðbundin sereyðkenni spakuliga hvørva. Avbjóðingin er at

styrkja tjóðskaparligu tilvitanina um týðningin, sum mentanararvur hevur fyri lívsvirði og trivnað, bæði úr staðbundnum og alheimsligum sjónarhorni.

Mál

Mentanararvur og -umhvørvi eru væl miðlað, varðveitt og vard

Vitan um og atgongd til mentanararv er tøk hjá øllum

Virðing verður sýnd mentanararvi og mentanarumhvørvi hjá øðrum

Soleiðis rækka vit málinum

Mentanararvur og -umhvørvi eru væl miðlað, varðveitt og vard

Umsitingin av mentanarumhvørvi í landinum skal styrkjast og samskipast, bæði hjá landsstovnum og kommunalimum stovnum, soleiðis at felags tilvitska verður um ábyrgdarbýtið lokalt og í landinum sum heild. Landsumsitingin skipar karmar og setur í verk verndartiltøk, sum hava landsfevnandi týðning. Kommunurnar skipa fyri verndartiltøkum gjøgnum byggi- og býarskipanarsamtíðir.

Á byggilistaliga økinum verða stig tikin til at orða stevnu-mið við atlit til eitt nú góðsku og umhvørvi, og gjørd verður ein landsbyggireglugerð, sum samansjóðar almennar reglur um bygging. Lógarverkið verður savnað í eina reglugerð og fyrisitingareind, soleiðis at øll viðurskipti eru samskipað, og staðfest verður, hvør hevur

myndugleikan. Ein heildarætlan við raðfestingum eigur at verða gjørd fyri alla almenna bygging.

Stovnarnir, ið varða av mentanararvi, hava í størri og minni mun felags áhugamál viðvíkjandi fyrisitingarførleika, granskingarførleika og førleika at miðla. Hesir førleikar eiga at verða samskipaðir og mentir. Fremst í raðfestingunum er at byggja felags starvshøli og hóskandi høli til framsýningar og goymslur.

Tjóðsavn Føroya, sum er ein samskipan av stovnum, ið varða av mentanararvinum, verður sett á stovn. Tjóðsavn Føroya skal rækja framsýningar- og miðlapartin av virksemini stovnanna.

Bókasavnsvirksemi, tjóðminnasavnsvirksemi, skjalasavnsvirksemi, listasavnsvirksemi og bygdarsavnsvirksemi verða raðfest øki í mentanarpolitikkinum. Lóggávurnar skulu dagførast, og heildar- og menningarætlanir skulu gerast fyri virksemini stovnanna. Bygdarsøvnini hava týðandi leiklut í lokalu fyrisitingini av mentanarumhvørvi. Málstevnunevndin skal orða ein yvirskipaðan málpolitikk og gera uppskot til lóg á hesum øki.

Rætturin til mál verður raðfestur fremst. Øll skulu hava rætt til at læra móðurmálið, tjóðarmálið og fremmandamál. Betri undirvísingartilfar á móðurmálinum skal útvegast undirvísingarverkinum. Betri møguleikar skulu vera til málsliga eftirútbúgving. Fleiri føroyskar framleiðslur skulu vera í almennu fjølmíðlunum, og føroyskur undirtekstur skal á allar útlenskar sendingar. Stig verða tikin til at menna føroyskt vísindamál.

Menningarætlan verður gjørd fyri føroyska bókaútgávu. Ætlanin skal fevna bæði um føroyskar bækur og týðingar til føroyskt og úr føroyskum. Útgávuvirksemið og marknaðarføringin verða fíggað við føroyskum og norðurlendskum stuðli.

Vitan um skaldskap av mannamunni, arvaður úr fyrndini gjøgnum sagnir, ævintýr, dans, kvæði og vísur, skal mennast og miðlast gjøgnum skúlaskapin. Tímar eiga at verða avsettir til hetta, og undirvísingarførleikin á hesum økjum skal verða mentur.

Nevnd verður sett at gera uppskot um fjølmiðlapolitikk. Public service skyldurnar hjá Kringvarpi Føroya verða neyvari ásettar í avtalu um avrik millum Mentamálaráðið og Kringvarp Føroya.

Fjølmiðlapolitikkurin skal m.a. seta krøv til útbúgving og eftirútbúgving av tíðindafólki.

Mentamálaráðið ger avtalur um avrik við mentanstovnarnar. Hesar avtalur skulu tryggja felags fatan av málum og menningarætlanum fyri stovnarnar.

Vitan um og atgongd til mentanararv er tøk hjá øllum

Tilvitanin um mentanararvin verður ment gjøgnum miðlan. Vitan um mentanararv føroyinga skal verða lætt atkomulig hjá øllum. Hetta gerst serliga gjøgnum alnetið, og virksemi stovnanna skal mennast soleiðis, at móguleikar verða skaptir fyri munagóðari miðlan.

Eitt miðlasavn skal røkja øll talgild savnindi og standa fyri eini felags KT- og miðlanartænastu.

Mentanarstovnarnir samskipa eina verkætlan, ið skal tryggja, at talgilding av m.ø. føroyskari myndlist, føroyskum bókmentum, søgulgum skjølum og tjóðminnalutum verður framd.

Søvnini skulu støðugt menna og útbyggja sínar framsýningar, bæði til ung og eldri. Framsýningarvirksemið skal byggja á holla fakliga vitan, sum er grundað á gransking av mentanararvinum.

Framsýningarvirksemið verður støði undir víðari útbygging av upplivingartilboðum við atliti at ferðavinnu, bæði í bygðasøvnnum og vardum mentanarumhvørvi kringlandið.

Virðing verður sýnd mentanararvi og mentanarumhvørvi hjá øðrum

Kunning um føroyskan mentanararv og mentanarumhvørvi verður samskipað gjøgnum ein felags mentanarportal á alnetinum.

Føroyar eru við í altjóða samstarvi um at varðveita og verja mentanararv og mentanarumhvørvi. Føroyingar skulu laga seg eftir teimum etisku krøvum, ið altjóða samfelagið setur til vernd av mentanararvi og -umhvørvi.

Føroysk vísindafólk og savnsfólk eiga at vera við í altjóða samstarvi á ymiskum økjum um mentanararvin. Í 2015 eru føroysk tjóðminni umboðað á listanum hjá UNESCO yvir mentanararv heimsins.

Flytþæri og alþjóða samstarv hafa sum fortreyt, at vit sýna tolsemi og virða mentan og mentanararv hjá øðrum fólkaslögum. Hetta skal síggjast aftur í verki í gransking og í kunning um og miðlan av mentanararvi.

List

List er fortreyt fyrri trivnaði borgarans og menning samfelagsins og er ein ágóði, ið kemur øllum samfelagnum til góðar.

Strategiin fevnir um karmar og átøk fyrri allar listagreinar undir einum.⁴ Tað er sera umráðandi, at tað í yvirskipaða mentanarpolitikkinum sum skjótast verða gjørdar langtíðar menningarætlanir fyrri hvørja einstaka listagrein. Í hesum sambandi verður álitid Mentan og Menning dagført.

⁴ List er eitt felagsheiti, ið fevnir um eina røð av listagreinum: tónlist, leiklist, dans, skaldskap, myndlist, filmslist, fotolist, margmiðalist, listahandverk, sniðgávu, byggilist o.a.

Mál fyri list

Øllum stendur í boði at uppliva list á altjóða stigi

Tilvitan um skapandi evni og luttøka í listaligum virksemi eru partar av uppalingarskipanini og skúlaskapinum

Listafrálæra stendur øllum børnum og ungum í boði

Útbúgvingartilboð eru til føroysk og útlendsk listafólk

Yrkislistafólk virka og eru viðurkend á jøvnum føti við aðrar starvsbólkar

Føroyar eru við í og hýsa altjóða mentanarligum tiltøkum og samstarvi.

Føroysk list og listafólk eru eftirspurd í altjóða høpi

Soleiðis rækka vit málinum

Øllum stendur í boði at uppliva list á altjóða stigi

List á altjóða stigi setur krøv til karmar, bæði fyri at hýsa altjóða listaligum framfærslum og fyri at menna eitt fjøltáttuð útboð av føroyskari list.

Serstøku listagreinarnar seta ymisk krøv til hølvisviðurskiftini, sum verandi karmar ikki nøkta. Tí skal tjóðleikhús byggjast til leiklist og tónlist. Hølini bjóða fram útbúnað á altjóða stigi – eisini til miðlan og upptøkur, og harafturat bústaðarmøguleikar til altjóða listafólk.

Listadepil, ið skal skapa karmarnar fyri einum mennandi og livandi umhvørvi hjá sjónlist,⁵ verður settur á stovn. Listadepilin fevnir um verkstøð, framsýningarhøli og umsiting. Bústaðar- og arbeiðsmøguleikar hjá altjóða listafólki skulu knýttast at listadeplinum.

Norðurlandahúsið skal í størri mun virka fyri mentanarligum samstarvi millum Norðurlond og Føroyar. Í framtíðini fer virkisøkið hjá Norðurlandahúsinum eisini at fevna um umsiting av nýggjum, norðurlendskum skipanum, ið tryggja føroyska luttøku í teimum nýggju rammuskáunum.

Tilvitan um skapandi evni og luttøka í listaligum virksemi eru partar av uppalingarskipanini og skúlaskapinum

Mentamálaráðið skal orða ein mentanarpolitikk fyri børn og ung. Politikkurin skal menna mentanarligu og listaligu tilvitanina og verður settur í verk í samstarvi við dagstovnað, fólkaskúlan, yrkislistabólkar og mentanarstovnar.

Øllum børnum og ungum skal standa í boði listaligar upplivingar. Á dagstovnum og skúlum verður tónlist, leiklist, skaldskapur og sjónlist ein partur av virksemi.

Kring landið verða smærri pallar skipaðir í kommunal-um høpi. Hesir pallar skulu menna føroyska list í nærumhvørvinum og hýsa altjóða listatiltøkum. Harumframt skulu kommunur tryggja, at venjingarhøli til tónlist standa ungum í boði.

⁵ Myndlist, byggilist, sniðgáva, filmslist, margmiðlalist, fotolist o.a.

Listafrálæra stendur øllum børnum og ungum í boði

Frálæran í listaligum og fagurfrøðiligum lærugreinum í fólkháskúlanum verður tímasett í yvirskipaðari lesiætlan. Hetta skal tryggja øllum børnum somu grundleggjandi frálæru.

Musikkskúlaskipanin verður umskipað bygnaðarlaga og innihaldsliga til ein mentanarskúla og verður lagað til broytta kommunbygnaðin, soleiðis at talan verður um seks til átta deplar. Innihaldsliga kann skipanin eftir tørvi bjóða undirvísingartilboð í tónlist og sang, leiklist, myndlist, filmslist, sniðgávu, dans, skaldskapi o.ø. Mentanarskúlaskipanin verður samskipað við verandi frítíðarundirvísing.

Útbúgvingartilboð eru til føroysk og útlendsk listafólk

Við tilknýti til Lærda háskúla Føroya verður listaháskúli settur á stovn. Listaháskúlin bjóðar í fyrstu atløgu bachelorútbúgving í neyvari ásettum listagreinum og skal eftir eina tíð mennast til at geva eitt breiðari undirvísingartilboð.

Listaháskúlin er við í altjóða skiftisskipanum, og ávíst tal av plássum verður latið útlendskum lesandi. Listaliga umhvørvið á háskúlanum verður ment við m.ø. útlendskum gestalærarum, og skúlin hevur møguleika fyri at hýsa listafólki.

Listaháskúlin bjóðar summarskúla og eftirútbúgving, og so við og við skal eitt granskingarumhvørvi mennast á skúlanum.

Yrkislistafólk virka og eru viðurkend á jøvnum fœti við aðrar starvsbólkar

Almennar skipanir skulu tryggja yrkislistafólkum møguleikar at liva og virka í Føroyum. Økt verður munandi um talið á starvslønnum frá Mentanargrunni landsins. Grunnurin skal í hesum sambandi átaka sær vanliga arbeiðsgevaraábyrgd móttvegis teimum, ið fáa starvsløn.

Avvarðandi myndugleikar skulu tryggja, at serstakar skatta- og sosialskipanir verða settar í verk til tess at veita yrkislistafólkum tryggjar og góðar arbeiðsumstøður.

Tilboð um samansettar starvssetanir skulu vera til teirra, ið hava listaliga útbúgving frá hægri lærustovni og undirvísa í Føroyum. Tey kunnu sostatt lutvíst virka sum lærarar og lutvíst sum yrkislistafólk, eitt nú á Tjóðpalli Føroya, Mentanarskúla Føroya og í Føroya symfoniorkestri.

Føroya symfoniorkestur verður skipað sum stovnur á løgtingsfíggarlógini. Føroyingar nema sær í alsamt størri mun tónlistaútbúgving, og fyri at gagnnýta førleika teirra á skilabesta hátt, hevur tað týðning, at hesin yrkisligi starvsbólkur verður settur á dagsskrá.

Vinnuframa- og íverksetarastuðulsskipanir mugu endurskoðast, soleiðis at skapandi vinnur verða raðfestar. Mentamálaráðið og Vinnumálaráðið skulu í felag tryggja, at yrkislistafólk, feløg og fyrirkur fáa lut í teimum skipanum, ið verða til taks. Somu partar semjast um ein politikk fyri skapandi vinnur.

Lóggávan um upphavsrátt verður yvirtikin og lagað til føroysk viðurskipti.

Føroyar eru við í og hýsa altjóða mentanarligum tiltøkum og samstarvi. Føroysk list og listafólk eru eftirspurd í altjóða høpi

Úthurð, sum er ein skrivstova fyri mentanarøkið, verður sett á stovn.

Fyrsta uppgávan hjá Úthurð verður at samskipa ein felags mentanarportal. Endamálið við mentanarportalinum er at veita listafólkum, mentanarstovnum, vinnulívi og borgarum framkomna og miðsavnaða tænastu.

Aðrar uppgávur eru at skipa fyri og vera við í sálu- og netverksfremjandi tiltøkum, branda og marknaðarføra føroyska list og at skipa fyri vinnufremjandi tiltøkum innanlands og uttanlands. Úthurð røkir fyrisitingarlígu uppgávur Mentanarráðsins.

Skrivstovan røkir samstarv við vinnuvirkir og felagsskapir og arbeiðir fyri felags fatan og nýggjum inntøkukeldum. Sett verða mentanarumboð á øllum føroyskum sendistovum, og avtala verður gjørd við ávísar norðurlenskar sendistovur um samstarv. Mentanarumboðini skulu í samstarvi við Úthurð promovera føroyska mentan og list, knýta sambond og byggja netverk. Úthurð skal eisini virka fyri, at føroysk mentan og list verða umboðað á almennum ferðum.

Ítrótt

Ítrótt er fortreyt fyri trivnaði og menning borgarans og hevur týðning fyri fólkaheilsuna. Ásannandi óheftu støðuna hjá sjálvbdnu ítróttarørsluni, verða lunnar lagdir

undir eina framhaldandi menning av ítróttini í nær- og fjarumhvørvinum.

Mál fyri ítrótt

Fjeltáttað og mennandi ítróttatilboð eru til øll

Útbúgvingartilboð eru til føroysk og útlensk ítróttafólk og -leiðarar

Føroyar eru sjónligar í altjóða ítróttasamstarvinum, taka ábyrgd og hýsa altjóða tiltøkum

Føroysk ítrótt og ítróttafólk eru eftirspurd í altjóða ítrótti

Ítrótt hevur týðning fyri landsins búskap

Soleiðis rækka vit málinum

Fjeltáttað og mennandi ítróttatilboð eru til øll

Kommunurnar samstarva um at byggja ítrótt- og rørsludeplar kring landið. Fleiri ítróttagreinar verða á einum og sama staði fyri at fáa sum mest burtur úr felags umstøðum.

Ítrótt- og mentanarvirksemi verða tættari knýtt hvør at øðrum, so at felags anlegg verða nýtt á bestan hátt.

Land og kommunur orða ítøkiligan ítróttapolitikk, sum í samráði við ítróttafeløgini í økinum setur út í kortið, hvørji mál og hvørjar ætlanir eru við ítróttini í økinum í framtíðini.

Allir aldursbólkar, sama hvør førleikin er, skulu kunna vera við í onkrum rørsluvirksemi.

Í samstarvi við ítróttafeløgini eiga kommunurnar eftir tørvi at taka ábyrgd av at byggja og reka ítróttanlegg, so at ítróttafeløgini kunnu nýta orku sína til at taka sær av dagliga ítróttavirkseminum. Samstundis seta almennu myndugleikarnir krøv um, at ítróttafeløgini menna eitt trygt og gott umhvørvi til børn og ung.

Útbúgvingartilboð eru til føroysk og útlendsk ítróttafólk og -leiðarar

Saman við ítróttarørsluni verða tikin stig til at bøta um kunnleikan til ítrótt og rørslu, bæði hjá einstaklingunum og hjá felagsskapum. Ein liður í hesum er ein ítróttaháskúli við hesum endamálum at virka sum:

- Altjóða ítróttaháskúli fyri ung, ið júst eru liðug í framhaldsdeildini
- Ítróttaligur menningardepil fyri ung, ið vilja leingja miðnámsskúlaútbúgvingina við einum ári fyri at venja meiri ítrótt um dagin
- Miðdepil fyri útbúgving av leiðarum og venjarum í ítróttafeløgum
- Skeiðsdepil fyri einstaklingar, feløg og fyrirkur í rørslu, lívsvanum og fólkaheilsu, og at veita útbúgvingarverkinum og annars øllum samfelagnum ráðgeving

Skúlin verður figgjaður við almennum peningi og brúkaragjaldi.

Føroyar eru sjónligar í altjóða ítróttasamstarvinum, taka ábyrgd og hýsa altjóða tiltøkum

Føroyar átaka sær ein virknan leiklut í altjóða ítróttasamstarvinum. Arbeitt verður miðvíst fyri at vaksa um ávirkanina í altjóða felagsskapum. Samstundis átaka Føroyar sær leiklutin sum vertur fyri altjóða fundum og tiltøkum annars.

Í samstarvi við altjóða ítróttasamgongur verður skipað fyri altjóða ítróttatiltøkum í Føroyum

Í samstarvi við Ítróttasambandið og sersambondini verða ætlanir lagdar um eina støðuga og skipaða menning av ítróttanleggum. Gjörd verður ein landsætlan 2008-2015 fyri ilgur í landsítróttanlegg, ið lúka altjóða treytir.

Føroysk ítrótt og ítróttafólk eru eftirspurd í altjóða ítrótti

Við miðvísari førleikamenning av ítróttafólki og -leiðarum verður støðið á føroyskum ítróttakappingum ment. Ein menningarskipan verður gjörd, har ung, evnarík ítróttafólk fáa bestu umstøður at menna seg í síni ítróttagrein.

Flytføri og uppihald hjá dugnaligum ítróttafólki – føroyskum og útlenskum – verða tryggjað í lóggávu.

Ítrótt hevur týðning fyri landsins búskap Ítróttin gevur stórt íkast í samfelagsbúskapin.

Í sambandi við altjóða ítróttatiltøk verður øktur dentur lagdur á at marknaðarføra og bøta um umstøðurnar at vera vertur fyri teimum.

Gerast skulu serligar skipanir, ið kunnu lætta um eina »professionalisering« av einstøkum føroyskum ítróttagreinum, um ynski eru um tað.

Heilsufremjandi virkseimið hjá ítróttini hevur við sær sparingar í almennum útreiðslum til heilsuverkið. Víst verður til Fólkaheilsuætlan føroyinga, ið umrøður týðningin av ítrótti fyri fólkaheilsuna.

Raðfestingar

Karmar og bygnaður

- Stovnseting av Mentanarráð Føroya
- Nýskipan av Mentanargrunni landsins
- Luttøka í altjóða rammuskráum fyri mentanararv, list, ítrótt og flytføri

Mentanararvur

- Samskipan av søvnum
- Tjóðsavn Føroya
- Talgilding av mentanararvi
- Miðlasavn og miðlanartænasta
- Málstevna og politikkur
- Menningarætlan fyri føroyska bókaútgávu
- Avtalur um mál og avrik hjá stovnum undir Mentamálaráðnum

List

- Skipanir at tryggja bestu virkiskor hjá yrkislistafólkum
- Førløikamenning
- Samansettar starvssetanir
- Serstøk mentanarátøk fyri børn og ung
- Mentanarskúli fyri børn og ung
- Listaháskúli
- Tjóðleikhús til leiklist og tónlist
- Økispallar
- Listadeplar
- Úthurð við mentanarportali

Ítrótt

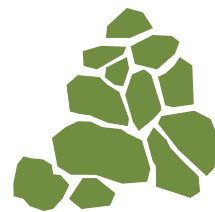
- Ítróttapolitikkur
- Ítróttar- og røsludepil
- Ítróttaháskúli
- Landsítróttanlegg
- Økt altjóða ítróttasamstarv

Hesi vóru í strategibólkinum fyri mentan:

Petur Petersen, aðalstjóri, Mentamálaráðið, formaður
Andras Mortensen, landsantikvar, Føroya Fornminnissavn
Jenny Petersen, stjóri, Tjóðpallur Føroya
Sølvi Reinert Hansen, ítróttaráðgevi, ÍSF
Dávur Winther, deildarleiðari, Klaksvíkar Kommuna
Sigvør Laksá, tónleikaumboð
Urd Johannesen, fulltrúi, Mentamálaráðið
Jóannes Dalsgaard, deildarstjóri, Mentamálaráðið, skrivari
Armgarð Weihe, fulltrúi, Mentamálaráðið, skrivari

Grundarsteinur

ARBEIÐSMARKNAÐUR

Innihaldsyvirlit

Aðalmál	199
Samandráttur	199
Partmál	200
Tann vælvirkandi arbeidsmarknaðurin	200
Tann mennandi arbeidsmarknaðurin	202
Tann tryggi arbeidsmarknaðurin	204
Tann rúmligi arbeidsmarknaðurin	204
Tað skal vera lætt at bjóða fram og fáa skikkaða arbeidsmegi	206

Aðalmál

Ein vælvirkandi, mennandi, tryggur og rúmligur arbeiðsmarknaður, har tað er lætt hjá øllum at bjóða fram og fáa skikkaða arbeiðsmegi

Samandráttur

Í einum framtíðarsamfelagi eru øll í størri mun virkin og før fyrri at laga seg til nýggjar umstøður.

Yvirskipaða málið er ein vælvirkandi arbeiðsmarknaður, har sáttmálar, arbeiðsmarknaðarlóggáva og arbeiðsmarknaðarskipanir samvirka, soleiðis at ósemjur og trætumál á arbeiðsmarknaðinum verða loyst skjótt og á rætta staði. Allar arbeiðsmarknaðarlógir og allar arbeiðsmarknaðarskipanir skulu vera dagfærðar innan 2010 og síðan dagfærðar við jøvnum millumbilum.

Ein háttur at draga arbeiðsmegi til sín og til dømis at minka um sjúkufráveruna er at seta trivnaðin á arbeiðsplássunum í hásæti, og gott arbeiðsumhvørvi er ein av hornasteinunum í hesum sambandi.

Arbeiðsloysisskipan og arbeiðsávísing eru øki, sum partarnir á arbeiðsmarknaðinum hava staðið fyrri at skipa og seinni at umsita, og skulu partarnir á arbeiðsmarknaðinum halda fram við at varða av hesi skipan. Høvuðsendamálini við henni eru at hjálpa teimum fíggarliga, sum gerast arbeiðsleys, at gera tað smidligt at skifta arbeiði og at útvega arbeiðsmegi. Útgjaldið til arbeiðsleys skal tryggja tí arbeiðsleysa nøktandi kor.

Í Føroyum eins og í hinum Norðurlondunum eru tað partarnir á arbeiðsmarknaðinum, sum við ásetingum í sínámillum sáttmálum skipa viðurskiftini á arbeiðsmarknaðinum. Tað, sum partarnir ikki vilja ella ikki eru førir fyrri at skipa í sáttmála, verður skipað við lóg.

Hetta hevur við sær støðugan og liðiligan arbeiðsmarknað, og fast eigur at verða hildið við henda leist.

Yvirskipaða málið í mun til tann mennandi arbeiðsmarknaðin er Lívslong læra. Øll, sum á einhvønn hátt eru knýtt at arbeiðsmarknaðinum, verða partur av eini førleikameningarskipan, ið skal økja um teirra førleikar og fakliga flytføri.

Arbeiðstøka arbeiðsmegin, herundir eisini leiðslan, skal støðugt førleikamennast, m.a. við skeiðum og stytri útbúgvingum. Serligur dentur skal leggjast á at førleika-

menna ófaklærda arbeiðsmegi. Eftirútbúgvingarskipanir skulu støðugt skipast, soleiðis at málið um førleikamenningartilboð til øll, uttan mun til starv, kyn og bústað, kann verða rokkið.

Yvirskipaða málið í mun til tryggja arbeiðsmarknaðin eru persónligar eftirlønarskipanir, sum samvirka við fólkapensjónina og samhaldsføstu arbeiðsmarknaðarskipanina. Samfelagið hevur evstu ábyrgd av, at øllum er tryggjað lívsgrundarlag við pensjónsaldur. Til tess at tryggja hetta, skulu øll, sum eru á arbeiðsmarknaðinum, gjalda í eina alment góðkenda eftirlønarskipan.

Yvirskipaða málið í mun til rúmliga arbeiðsmarknaðin er, at rúm skal vera fyri øllum á arbeiðsmarknaðinum.

Øll skulu hava eitt virkið arbeiðslív, og eingin skal vera fyri mismuni á arbeiðsmarknaðinum, hvørki av skerdum arbeiðsførleika ella aldri. At skapa rúm fyri fólki við skerdum arbeiðsførleika er gagnligt fyri viðkomandi fólk, arbeiðspláss og samfelagið sum heild.

Til síðst, men ikki minst, skal tað vera lætt at bjóða fram og fáa skikkaða arbeiðsmegi.

Yvirskipaða málið er at beina burtur allar meinbogar at bjóða fram og fáa skikkaða arbeiðsmegi, bæði tá ið talan er um arbeiði í Føroyum og arbeiði uttanlands.

Føroyar skulu allar vera ein arbeiðsmarknaður. Ein av fyrirtreytunum fyri hesum er, at samferðslukervið skal vera væl útbyggt, ferðakostnaðurin millum heim og arbeiðspláss vera lítill, atkoman góð, og bústaðar- og

barnaansingarmøguleikarnir góðir um alt landið. Tað skal vera lætt hjá føroyingum at bjóða fram arbeiðsmegi sína uttanlands og útbúgvingarkrøv, útbúgvingarstandardir, løggildingar o.a. skulu sostatt vera í samsvari við krøvini aðrastaðni.

Er ikki nóg mikið av skikkaðari arbeiðsmegi í Føroyum, skal vera lætt hjá arbeiðsgevara at fáa neyðuga útlenska arbeiðsmegi ta tíðina, ið tørvurin er. Hetta skal fremjast soleiðis, at útlensk arbeiðsmegi virkar undir teimum treytum, sáttmálum og lógum, sum galda í Føroyum.

Partmál

Orðað eru hesi partmál:

- Tann vælverkandi arbeiðsmarknaðurin
- Tann mennandi arbeiðsmarknaðurin
- Tann tryggi arbeiðsmarknaðurin
- Tann rúmligi arbeiðsmarknaðurin
- Tað skal vera lætt at bjóða fram og fáa skikkaða arbeiðsmegi

Tann vælverkandi arbeiðsmarknaðurin

Yvirskipaða málið er ein vælverkandi arbeiðsmarknaður, har sáttmálar, arbeiðsmarknaðarlóggáva og arbeiðsmarknaðarskipanir samvirka, so at ósemjur og trætumál á arbeiðsmarknaðinum verða loyst skjótt og á rætta staði. Allar arbeiðsmarknaðarlógir og allar arbeiðsmarknaðarskipanir skulu vera dagfærðar innan 2010 og síðan dagfærðar við jøvnum millumbilum.

Við fasta gerðarættinum og ætlaðu dagfæringini av semingslógini er komið undir land við arbeiðinum at skapa karmar fyri, at ósemjur og trætumál á arbeiðsmarknaðinum verða loyst skjótt. Partarnir á arbeiðsmarknaðinum skulu enn sum áður sjálvir virka fyri at finna loysnir á hesum.

Arbeiðsumhvørvi

Ein háttur at draga arbeiðsmegi til sín og m.a. minka um sjúkufráveruna er at seta trivnaðin á arbeiðsplássinum í hásæti, og gott arbeiðsumhvørvi er ein av hornasteinum.

Partarnir á arbeiðsmarknaðinum, lóggáva, reglur og politikkur á økinum eiga at elva til, at arbeiðsplássini kringlandið gerast meira framskygd fyri at fyrirbyggja og forða fyri arbeiðsskaðum og minka um arbeiðsumhvørvistrupulleikar.

Yvirskipaða málið er, at arbeiðsplássini dríva verkið, og Arbeiðseftirlitið gerst ráðgevandi, tó uttan heilt at sleppa eftirlitinum, serliga við arbeiðsplássum, har arbeiðsumhvørvið ikki er í lagi. Fíggarorkan hjá Arbeiðseftirlitinum eigur at styrkjast, soleiðis at stovnurin kann ganga á odda við vitan og trygd. Lógir og kunngerðir eiga at dagfærast, so at tær eru eins góðar og í hinum Norðurlondunum.

Arbeiðsloysisskipan og arbeiðsávísing

Partarnir á arbeiðsmarknaðinum hava staðið fyri at skipa og seinni at umsita hesi øki og skulu halda fram við at varða av hesi skipan. Høvuðsendamálini við slíkari skipan eru at hjálpa teimum fíggarliga, sum gerast arbeiðs-

leys, at gera tað smidligt at skifta arbeiði og at útvega arbeiðsmegi. Útgjaldið til arbeiðsleys skal tryggja tí arbeiðsleysa nøktandi inntøkugrundarlag. Hóast skipanin sum heild hevur virkað væl, verður mælt til, at tað alla tíðina verður ansað eftir, at skipanin ikki elvir til arbeiðsloysi í ávísum vinnugreinum ella økjum, meðan trot er á arbeiðsmegi í øðrum vinnugreinum ella økjum. Tað er umráðandi at dagføra skipanina við jøvnum millumbilum.

Onnur arbeiðsmarknaðarlóggáva

Í Føroyum eins og í hinum Norðurlondunum eru tað partarnir á arbeiðsmarknaðinum, sum við ásetingum í sínámillum sáttmálum skipa viðurskiftini á arbeiðsmarknaðinum. Tað, sum partarnir ikki vilja ella ikki eru førir fyri at skipa í sáttmála, verður skipað við lóg.

Hetta hevur við sær ein støðugan og liðiligan arbeiðsmarknað, og mælt verður til at halda fast við henda leist.

Fyri at tryggja, at lóggivið verður, har tørvur er á tí, eiga regluligir fundir at verða hildnir millum tað almenna og partarnar á arbeiðsmarknaðinum. Á henda hátt fær tað almennna kunning um støðuna á arbeiðsmarknaðinum og grundarlag fyri at gera viðkomandi dagfæringar í regluverkinum.

Soleiðis rækka vit málinum

Fyri at greiða ósemjur og ivamál á arbeiðsmarknaðinum er neyðugt, at semingslógin verður dagfærð, og at partarnir á arbeiðsmarknaðinum eru við til at skipa viðurskiftini á arbeiðsmarknaðinum.

Á arbeiðsumhvørvisøkinum verður orkan serliga brúkt til ráðgeving og at gera meira burtur úr arbeiðsplássum, har arbeiðsumhvørvið ikki er í lagi. Her er neyðugt við upplýsing, bæði til leiðslu og løntakarar.

Á arbeiðsloysisøkinum verður ansað eftir, at skipanin ikki førir trongar við sær, tí tá ið eini vinnugrein vantar arbeiðsmegi, og arbeiðsloysi er í aðrari, kann umskúling gerast neyðug.

Viðvíkjandi aðrari arbeiðsmarknaðarlóggávu verða regluligir fundir hildnir millum tað almenna og partarnar á arbeiðsmarknaðinum fyri at fáa greiðu á, hvar tørvurin at lóggeva ella at broyta lógir er.

Tann mennandi arbeiðsmarknaðurin

Yvirskipaða málið er *Lívslong læra*.

Øll, sum á einhvønn hátt eru knýtt at arbeiðsmarknaðinum, verða partur av eini førleikamenningarskipan, ið skal økja um teirra førleikar og fakliga flytføri.

Arbeiðstøka arbeiðsmegin, herundir eisini leiðslan, skal støðugt førleikamennast, m.a. við skeiðum og styttri útbúgvingum.

Serligur dentur skal leggjast á at førleikamenna ófaklærda arbeiðsmegi.

Eftirútbúgvingarskipanir skulu støðugt skipast, soleiðis at málið um førleikamenningartilboð til øll, uttan mun til starv, kyn og bústað, kann verða rokkið.

Soleiðis røkka vit málinum

Partarnir á arbeiðsmarknaðinum eru samdir um, at tað er umráðandi, at arbeiðsmegin hevur fakligan førleika og dagførda vitan.

Partarnir á arbeiðsmarknaðinum skulu leggja størri dent á at betra um útbúgvingarlaga undirstøðukervið og at førleikamenna ófaklærdu arbeiðsmegina.

Ófaklærd skulu fáa ókeypis tilboð um førleikamenning í verandi almenna undirstøðukervinum. Førleikamenning skal vera umskúling, har fólk kunnu fara á verandi skúlar at nema sær útbúgving. Í útbúgvingini skal vera møgulegt at fáa útgoldið arbeiðsloysistryggingina, sum viðkomandi borgari hevur rætt til. Tey ófaklærdu fáa við hesum høvi til at fara á miðnámskúla, í læru ella undir hægri lestur í Føroyum ella uttanlands. Eisini skal møguleiki vera at bjóða ófaklærdum fjarlestur, har tað almenna rindar skúlagjaldið.

Tað verða altíð nøkur, ið ikki eru før fyri at fara undir skúlaða útbúgving. Hesi eiga tó at kunna menna seg í teimum yrkjum, tey kenna og hava evni til.

Tann tryggja arbeiðsmarknaðurin

Yvirskipaða málið eru persónligar eftirlønarskipanir, sum samvirka við fólkapensjónina og samhaldsføstu arbeiðsmarknaðarskipanina.

Samfelagið hevur evstu ábyrgdina av, at øllum er tryggjað lívsgrundarlag við pensjónsaldur.

Til tess at tryggja fíggjarligt lívsgrundarlag í pensjónsaldri, skulu øll, sum eru á arbeiðsmarknaðinum, gjalda í eina alment góðkenda eftirlønarskipan.

Hetta økið hevur verið nógv viðgjørt, og nógvar ætlanir hava verið fráboðaðar, tó uttan nakra yvirskipaða ætlan. Landsbúskaparlaga og fyri hin einstaka er neyðugt at spara, til ein fer av arbeiðsmarknaðinum fyri aldur.

Høvuðsgrundstuðulin hevur verið fólkapensjónin, men seinnu árinu eru alsamt fleiri, sum hava teknað egnar pensjónir við avlamisskipan. Um nøkur ár fer tann, sum hevur havt eitt vanligt arbeiðslív, at fáa nóg mikið útgoldið til at varðveita at kalla somu kor í pensjónsaldri sum í virkna arbeiðslívinum.

Mótvegis hesum borgarum verður uppgávan hjá tí almenna at seta krøv til teknaðu pensjónsskipanirnar, at tær nøkta ein ávísan tørv, og at tær røkka til ein vanligan livialdur.

Tað vera tó nøkur, sum av ymsum orsøkum ikki vinna nóg mikið til at gjalda nøktandi upphæddir til eina pensjónsskipan. Fyri hesi eigur tað almenna at hava pensjónsskipan, sum gevur teimum eitt rímligt lívsgrundarlag í eldri árum.

Ein loysn er, at tey, sum hava eina nøktandi pensjón, sum frá líður ikki fáa fólkapensjón uttan bert eina líttu upphædd. Fólkapensjónin skal so í høvuðsheitum vera

til teirra, sum ikki vóru før fyri at gjalda nóg mikið til egna pensjón.

Skiftisskipanir verða gjørdar, meðan løntakarar og løntakarabólkar byggja upp pensjónsskipanir.

Soleiðis rækka vit málinum

Fyri at tryggja øllum eitt fíggjarligt lívsgrundarlag í pensjónsaldri.

- Skulu øll gjalda í minsta lagi 15% av lønini til alment góðkenda pensjónsskipan
- Goldin verður ein grundupphædd í eitt neyvari ásett áramál, sum svarar til vanliga livitið eftir pensjónsaldur
- Fólkapensjónin skal mest verða ætlað teimum, sum ikki hava verið før fyri at goldið nóg mikið til eitt nøktandi pensjónsútgjald
- Skiftisskipan verður gjørd, so pensjónskipanirnar eru hóskandi

Tann rúmligi arbeiðsmarknaðurin

Yvirskipaða málið er, at rúm skal vera fyri øllum á arbeiðsmarknaðinum.

Øll skulu kunnu hava eitt virkið arbeiðslív, og eingin skal vera fyri mismuni á arbeiðsmarknaðinum, hvørki av skerdum arbeiðsførleika ella aldri. At skapa rúm fyri fólki við skerdum arbeiðsførleika er gagnligt, ikki bert fyri viðkomandi, men eisini arbeiðspláss og samfelagið sum heild, tí fólki við skerdum førleika eru virðismikil arbeiðsmegi, sum arbeiðsgevarum fer at tørva.

Fólki við skerdum førleika kunnu býast í trý:

Fólk á arbeiðsmarknaðinum: Nógv við skerdum førleika eru longu á arbeiðsmarknaðinum og klára seguttan hjálp frá tí almenna, men kunnu hava tørv á at verða eggjað til at vera í arbeiði ella finna sær annað arbeiði.

Fólk við tilknýti til arbeiðsmarknaðin: Hetta eru fólki, sum eru skrásett sum arbeiðsleys hjá ALS ella eru undir forsorg, tí at tey eru arbeiðsleys. Týðningarmikið er, at tað at fáa fólki við skerdum førleika í arbeiði, er samantvinnað við tað at fáa arbeiðsleys sum heild aftur í arbeiði.

Fólk við ongum tilknýti til arbeiðsmarknaðin: Her er luturin at finna hesum fólki rætta arbeiðið – møguliga við at veita lønariskoyti. Útgangsstøðið er, at fyri tey flestu er tað gott at hava ávíst tilknýti til arbeiðsmarknaðin.

Tey eldru

Fólki eru ymiskliga fyri, tá ið tey eldast, og møguleikarnir at vera í arbeiði ella at finna sær annað starv valdast heilsustøðu, arbeiði og vinnugrein.

Her er luturin serliga, at tey eldru, sum eru væl fyri og fegin vilja halda fram at arbeiða, verða eggjað til tess ella at finna sær annað arbeiði. Eisini tey, sum ikki eru í arbeiði, skulu verða eggjað til og fáa møguleika fyri at gerast partur av arbeiðsmarknaðinum aftur.

Markið um 67 ára fráfaringsaldur eigur at hækkaðast ella takast burtur.

Fyri at røkka yvirskipaða málinum, at øll skulu kunna hava eitt virkið arbeiðslív, og at eingin skal vera fyri mismuni á arbeiðsmarknaðinum av skerdum arbeiðsførleika, aldri ella øðrum persónligum viðurskiftum, verða sett hesi mál:

Fleiri fólk við skerdum førleika og fleiri eldri skulu næstu árinum vera í arbeiði

Hetta skal gerast við at útvega arbeiðsleysum arbeiði, við at lata fólk varðveita arbeiði sitt, og við at lata fólk, sum einki tilknýti hevur til arbeiðsmarknaðin, koma aftur til arbeiðis.

Fleiri arbeiðspláss skulu hava eldri starvsfólk

Tað hava nógv arbeiðspláss longu og hesin partur skal vaksa, so hvørt sum forðingarnar hvørva, og arbeiðsplássini kring landið fáa ans fyri hesi virðismiklu arbeiðsmegi.

Skulu vit tryggja, at fleiri av hesum koma á arbeiðsmarknaðin, og at fleiri varðveita arbeiði sitt, er tað ein fyriritryt, at arbeiðspláss og einstaklingar kenna møguleikar sínar.

Soleiðis røkka vit málinum

Serliga skulu triggjar forðingar, sum eru at finna hjá øllum pørtum – hjá fólki við skerdum førleika, hjá arbeiðsgevarum og í samfelagnum sum heild – beinast av vegnum:

Neyðugt er við meiri vitan um skerdar førleikar og arbeiði

Almannastovan og ALS skulu í felag kunna arbeiðsgevarafeløg og løntakarafeløg uppáttur meira um tørvin hjá teimum við skerdum førleika og um møguleikarnar fyri stuðli til tann einstaka og til fyrirkunna. Vit skulu broyta hugburð til skerdar førleikar og arbeiði. ALS og viðkomandi almennir stovnar skulu í samstarvi við arbeiðsgevarafeløg og løntakarafeløg miðvíst arbeiða fyri einum jalligum hugburði til at seta fólk við skerdum førleika í starv og at varðveita tey í starvinum.

Tað skal vera lættari at sameina skerdar førleikar og arbeiði

Í dag ber longu til á heimasíðuni starv.fo at bjóða fram sína arbeiðsmegi, antin ein hevur skerdan førleika ella ikki. Samskipan millum Almannastovuna og ALS skal gera tað lættari hjá arbeiðsgevara og geva honum eitt og sama stað at venda sær til, tá tørvur er á arbeiðsmegi. Tað er umráðandi at lyfta í felag og at fáa samstarv í lag við tað almenna, stovnar tess og við arbeiðsgevarafeløg og løntakarafeløg. Hetta skal verða gjørt fyri at fáa burtur forðingar fyri, at fólk við skerdum førleika kunnu virka best møguligt í vanligum arbeiðsumstøðum.

Tað almenna sum arbeiðsgevari skal saman við arbeiðsgevarafeløgnum og løntakarafeløgnum kunna um teir menningarmøguleikar, sum eru hjá eldri starvsfólki, og gera skipanir fyri, at eldri fáa serligar arbeiðstreytir, um tørvur er á tí

Eisini skal ansast eftir, at skattaskipanir og pensjónstreytir ikki forða fyri, at eldri átaka sær arbeiði. Slíkar

forðingar skulu beinast av vegnum. Við hóskaði millumbilum verður eftirmeting gjørd. Hetta kann t.d. verða gjørt við, at ALS saman við tí almenna og arbeiðsgevarafeløgum og løntakarafeløgum tekur stig til ítøkliga eftirmeting av úrslitum.

Tað skal vera lætt at bjóða fram og fáa skikkaða arbeiðsmegi

Virskipaða málið er at beina burtur allar meinbogar fyri at bjóða fram og fáa skikkaða arbeiðsmegi, bæði tá ið talan er um arbeiði í Føroyum og arbeiði uttanlands.

Føroyar skulu allar vera ein arbeiðsmarknaður

Ein av fyrirtøktunum fyri hesum er, at samferðslukervið skal vera væl útbyggt, ferðakostnaðurin millum heim og arbeiðspláss lítill, og bústaðar- og barnaansingarmøguleikarnir góðir um alt landið.

Tað skal vera lætt hjá froyingum at bjóða fram arbeiðsmegi sína uttanlands, og útbúgvingarkrøv, útbúgvingarstandardir, lóggildingar o.a. skulu vera í samsvari við krøvini aðrastaðni

Er ikki nóg mikið av skikkaðari arbeiðsmegi í Føroyum, skal vera lætt hjá arbeiðsgevara at fáa neyðuga útlendska arbeiðsmegi ta tíðina, ið tørvurin er

Hetta skal fremjast soleiðis, at útlendsk arbeiðsmegi virkar undir teimum treytum, sáttmálum og lógum, sum galda í Føroyum.

Soleiðis rækka vit málinum

Bústaðarviðurskiftini gera arbeiðsmegina meiri flytføra. Útstykkingar og góður húsa- og íbúðarmarknaður eru ein treyt fyri flytføri. Pláss til børn á vøggustovum, í barnagørðum og í fólkaskúlanum, er ein neyðug fortreyt fyri at fáa flytføra arbeiðsmegi. Harumframt skulu fólkaskúlnir um landið vera á eins høgum stigi.

Flutningssambandið ímillum bygdir og oyggjar hevur stóran týdning fyri flytførið, og alt størri partur av arbeiðsmegini skal kunna ferðast ímillum arbeiðspláss og heimið.

Flytfør arbeiðsmegi hevur týdning fyri tillagingarevnini hjá arbeiðsmegi og fyrirkum. Útbúgving hevur eisini stóra ávirkan á flytførið. Útbúgvingarkrøv, útbúgvingarstandardir, lóggildingar o.a. skulu tí vera í samsvari við altjóða krøv.

Til tess at gera útlendingarviðurskiftini so smidlig sum gjørligt, eru hesi tiltøk neyðug:

- Útlendsk arbeiðsmegi skal virka undir teimum treytum, sáttmálum og lógum, sum galda í Føroyum
- Í útlendingalógini skal verða lagt upp fyri serligum viðurskiftum á føroyska arbeiðsmarknaðinum
- Skilt skal verða í millum útlendska arbeiðsmegi og útlendingar annars
- Áðrenn útlendingar koma til Føroya at arbeiða, skulu teir vita, nær teir skulu av stað aftur
- Møguleikar skulu ikki vera fyri at leingja upphaldið

Hesi vóru í strategibólkinum fyri arbeiðsmarknaðin:

Maria Róin, deildarstjóri, Vinnumálaráðið, forkvinna

Snorri Fjalsbak, deildarstjóri, Fígggjarmálaráðið

Alfred Petersen, formaður, ALS stýrið

Kári á Rógvi, løgfrøðingur

Esther Dahl, samskipari, Vinnuhúsið

Gunnleivur Dalsgarð, formaður, Starvsmannafelagið

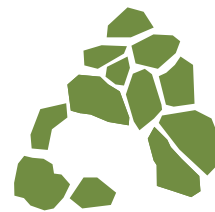
Vígdis Johannesen, forkvinna, Havnar Arbeiðskvinnufelag

Sørin P. Sørensen, ráðgevi, Vinnumálaráðið

Sólrun Gleðishegg, journalleiðari, Vinnumálaráðið

Jóanna Djurhuus, fulltrúi, Vinnumálaráðið, í bólkinum til september 2006

Grundarsteinur

VÆL FERÐ

Innihaldsyvirlit

Aðalmál	211
Samandráttur	211
Vælfærið og vælfæriðargransking	213
Vælfæriðarsamfélagið	213
Vælfæriðar- og heilsugransking	216
Vælfæriðarráð	219
Vælfærið hjá börnum og ungum	219
Arbeiðslív samvirka við barna- og familjulív	219
Samstarv á barna- og ungdómsækinum	220
Rættindi hjá börnum og ungum styrkjast	221
Vælfærið hjá færléikatarnaðum	
og fólki við skerdum upphaldsmöguleikum	222
Vælfæriðarskipan	222
Atkoma	223
Bústaðarmöguleikar	223
At vera virkin	224
Arbeiðs- og útbúgvingarmöguleikar	224
Inntækutrygd	225
Upphaldspeningur	226
Eldravælfærið	227
Pensjónsskipan	227
Eldrabústaðir og eldrarækt	228
Fjælbroyttir bústaðarmöguleikar	229
Mál fyrir bústaðaræki	229
Fólkaheilsa og heilsuverk	231
Fólkaheilsa	231
Samskipan	232
Apoteksverkið	234
Heildarpsykiatri	234

Aðalmál

Aðalmálið er at tryggja eitt gott samfelag fyri øll

Samandráttur

Okkara fremstu almanna- og heilsupolitisku mál eru, at fólkið skal trívast, mennast og fjølgast í okkara landi. Hetta skal gerast við at tryggja øllum borgarum neyðugar umstøðar fyri góðum lívskorum í einum vælskipaðum vælfæðarsamfelag, har sínámillum ábyrgdin millum borgaran og myndugleikan, eins væl og samhaldsfestið millum øll, verður sett í háðæti.

Sama, hvør sosiala og persónliga støða borgarans er, skal øllum verða tryggjað rættindi og atgongd til munaðar almanna- og heilsutænastur, so sum vit hava neyðugan tørv á. Hetta setur stóðug politisk krøv til áhaldandi innihaldsliga, bygnaðarlaga og fíggarliga menning av okkara vælfæðarskipanum. Tí seta vit okkum mál og leggja ætlanir fram í tíðina.

Grundarsteinurin undir vælfæð fevnir um nógv mál, og til tess at fáa yvirlit yvir tey, eru tey savnað í seks bólkar: Vælfæð og vælfæðargransking, Børn og ung, Førléikataarnað og fólk við skerðum uppihaldsmøguleikum, Eldri, Fjølbroyttir bústaðarmøguleikar og Fólkaheilsa og heilsuverk. Tó slepst ikki undan, at bólkarin nerta eitt sindur við økini hvør hjá øðrum.

Vælfæðarsamfelagið skal mennast, so at tað stuðlar upp undir tær avbjóðingar, ið standast av alheimsgerðini og einstaklingagerðini. Vælfæðar- og heilsugransking skal vera ein týðandi tåttur í at tryggja føroyingum eitt vælverkandi heilsu- og almannaverk, og skipað skal verða eitt vælfæðarráð, ið ger viðmerkingar til tann færdar vælfæðarpolitikkinn í einum langtíðarhøpi.

Barna- og familjulívið og arbeiðslívið eiga at kunna samvirka meiri, og rættindini hjá børnum og ungum skulu styrkjast. Vælfæðarskipanin skal forða fyri sosialari avbyrging, og bústaðarmøguleikarnir hjá førléikataarnaðum eiga at verða tryggjaðir. Kropsliga og sálarliga tarnað eiga at fáa hjálp, so at tey kunnu vera so virkin í samfelagnum, sum til ber, og so at flest møguligt gerast fíggarliga sjálvbjargin. Sum liður í hesum skulu útbúgvingarmøguleikarnir hjá førléikataarnaðum tryggjast. Uppiholdspeningur skal koma betur til góðar hjá teimum, ið veruliga tørvar hann, eins og førléikataarnaðum eigur at verða tryggjað ein inntøka, sum kann tryggja teimum eitt gott og virðiligt lív, sama hvør arbeiðsførléiki teirra er.

Fyri tey eldru eigur pensjónsskipanin at gerast betri og javnari, eldrabústaðir og eldrarøkt skulu samantvinnast betur, eins og trygd skal verða fingin fyri, at tørvurin á eldrabúplássum verður nøktaður. Ein broytt bústaðarlóggáva skal harumframt skapa fyrirtreytir fyri fjøltáttaðum bústaðarmøguleikum fyri føroyingar sum heild.

Heilsan eigur at vera ein tilvitaður tåttur í gerandisdegnum hjá einstaklinginum, soleiðis at fólkaheilsan sum heild batnar í samfelagnum. Ymisku partarnir í heilsuverkinum og psykiatriini skulu samskipast og samarbeiða betur.

Sektorábyrgd á vælfæðarøkinum

Vælfæðarpolitikkur er eitt stórt øki, og tí skal sektorábyrgd fremjast sum aðalregla í øllum samskipti millum borgara og samfelag og útinast í samverkandi netvernum.

Aðalreglan um sektorábyrgd má staðfestast og fáast at virka, so at hvør myndugleiki á sínum virkisøki hevur ábyrgd av, at mál, ið fevna um fleiri myndugleikar, verða røkt á fullgóðan hátt. Ein virkin sektorábyrgdarpolitikkur fyrirbyrgir, at trupulleikar, ið áttu at verið loftaðir í góðari tíð, ikki enda í síðsta bjargingarnetinum, almennalóg-gávuni.

Nýggir gráðkistrupulleikar vilja tó altíð vera; t.e. mál, ið ikki hóska inn í tær gjørdu skipanirnar, ella sum ógreiða er um í lógunum. Avbjóðingin er at byrgja fyrri, at nakar dettur niður í millum skipanirnar, og verður sektorábyrgdin framd til fulnar, broytast gráðkini frá at vera tómrum til at verða fruktagóð øki, har fleiri enn ein myndugleiki kennir ábyrgd, heldur enn eingin. Tískil skulu myndugleikarnir læra at samstarva, soleiðis at fólk sum skjótast verða víst á rætta stað. Tað krevur, at øll almenn starvsfólk vita av hvør øðrum, kenna samfelagsbygnaðin og mannagongdirnar millum sektorarnar.

Økistænastudeplar

Yvirskipað eiga allar tænastr á almanna-, heilsu- og skúlaøkinum, sum landið ætlar skulu liggja nær borgarunum, at verða savnaðar í 6-8 økistænastudeplar kring landið, so at borgarin hevur eitt stað at venda sær. Sum dømi kunnu barnaverndar-, heilsufrøði- og kommunulæknatænastur vera á sama stað. Fyrimunurin er, at móguleiki verður at samstarva og at samskipa tænastruna og tillaga hana til tørvin hjá einstaka borgaranum. Tað krevur tó, at hvør eindin hevur eitt púra greitt upp-gávu- og ábyrgdarøki.

Vælfæðarportalur

Sum liður í at styrkja sektorábyrgd og at seta á stovn økisdeplar fyrri vælfæð, er ein felags vælfæðarportalur fyrri bæði myndugleikar og borgarar eitt gott amboð, og er soleiðis eitt natúrligt stað hjá fólki at byrgja, tá ið tey skulu leita seg fram til vælfæðartænastr. Tað er ein sannroynd, at alnetið verður nýtt alsamt meiri, og tískil er tað eisini natúrligt, at vælfæðarøkið verður partur av hesi menning.

Vælfærd og vælfærdargransking

Vælfærd fevnir ógvuliga vítt. Lutvíst eru nógvar vælfærdarskipanir, ið allar mugu verða mentar, men eisini er vælfærd eitt sera yvirskipað fyrbrigdi, ið spælir saman við at siga øllum samfelagnum, og tí eru altíð nógvir aðrir móguleikar fyri vælfærdarskipanum enn júst teimum, ið nú eru. Tískil er stórur tørvur á vitan um vælfærdarsamfelagið, soleiðis at nýggj rák koma undan kavi og kunnu gerast ein partur av politikkinum.

Mál fyri vælfærd og vælfærdargransking

Orðað eru partmál fyri:

- Vælfærdarsamfelagið
- Vælfærdar- og heilsugransking
- Vælfærdarráð

Vælfærdarsamfelagið

Vælfærdarsamfelagið skal mennast, so at tað stuðlar upp undir tær avbjóðingar, ið standast av alheimsgerðini og einstaklingagerðini

Samfelagsligi karmurin í Føroyum líkist teimum skandinávsku vælfærdarsamfeløgnum. Breið semja er um at menna vælfærdarsamfelagið og sosialu skipanir í Føroyum, soleiðis at tær eru sambæriligar við tær í grannalondum okkara. Hóast móttøðu og atfinningar, hevur norðurlenska skipanin víst seg at vera haldgóð. Hon fremur trívnað, javnstøðu og tryggjeika, samstundis sum hon hevur við sær vøkstur, samstarv og nýskap. Tað

er ikki tann stóri munurin millum høg og lág, og tí eru fortreytir til staðar fyri betri javnvág millum samfelagslig áhugamál. Skipanin hevur eisini megnað at laga seg til skiftandi samfelagsumstøður og hevur tryggjað vinnuni best móguligu kor, t.d. við donsku »flexicurity-skipanini,« ið bæði tryggjar smidleika á arbeiðsmarknaðinum og sosialan tryggjeika. Ein sunn vælfærdarskipan byggir á samfelagsligt rættvísi, samhaldsfesti og rættartrygd borgarans.

Umráðandi er tó at skilja ímillum samfelagsliga vælfærd og sosiala vælfærd. Samfelagslig vælfærd gevur øllum borgarum móguleika at nýta evni síni til at skapa sær eitt gott lív í einum samfelag, sum ikki hevur ov stórar ójavnar millum borgarar, sum allir borgarar kenna seg eiga samhaldsfastan lut í og virka í sum einstaklingar ella í felag, og har allir borgarar arbeiða og luttaka eftir førimuni.

Sosial vælfærd eru hinvegin fyriskipanir, ið settar eru í verk fyri at tryggja borgarar, ið hava serligan tørv á heilsu-, almanna- og skúlaverki, og á pensjóns- og arbeiðsloysisskipan.

Universalistisk vælfærdarskipan – vælfærdarskipan fyri øll

Ein vælverkandi vælfærdarskipan byggir á samarbeiði millum almennar stovnar, virkir og sjálvbodnar felagskapir, samstundis sum tryggjað verður, at familjulív og arbeiðslív hanga saman. Sosialar veitingar og tænastru skulu fremja sjálvhjálpi sum best, og skulu ikki hava við sær passiva forsyrging. So stutt sum gjørligt skal vera millum borgara og stovn. Somuleiðis er umráðandi, at

vælfærdartænastr verða veittar út frá einum heildar-sjónarmiði (holismu) og eini meting av tørv og mögu-leikum.

At okkara vælfærdarskipan í framtíðini verður grundað á universalismu, merkir, at allir borgarar hava ávís grund-leggjandi rættindi í trongstøðum so sum arbeiðsloysi, sjúku og aldurðómi, og at allir borgarar – sama, hvat til-knýti teirra til arbeiðsmarknaðin er – hava rætt til sosial-ar veitingar og tænastr. Henda universalistiska skipan byggir á eina samhaldsfasta figging og ábyrgd, ið ber í sær, at socialu veitingarnar í høvuðsheitum eru figgjaðar gjøgnum vanligan skatt, ið tað almenna, land og komm-unur, hava ábyrgdina av at útvega, helst í samstarvi við privatar stovnar.

Alheimsgerðin skapar nýggjar avbjóðingar

Vælfærdarsamfelaði stendur framman fyri stórum av-bjóðingum. Alheimsgerðin skapar opnari marknaðir, størri flyttøri og tørv á nýskapan, vinnuliga eins og umsit-ingarlaga. Alheimsgerðin skapar sostatt fyrirteytirnar fyri samfelagsligu menning okkara, men leggur samstundis trýst á vælfærdarsamfelaði í sínum verandi formi, eins og ivasama menningin av orkukostnaðinum kann leggja trýst á, soleiðis sum samfelaði er skipað í dag. Fyri at verða verandi í fremstu røð, er tí neyðugt at gera stra-tegiskar ilgur í menniskju, útbúgving, vitan, menning og undirstøðukervi, so vit kunnu standa okkum ímillum lond, sum leggja alla orku í at vera á odda.

Einstaklingagerðin ber í sær, at fólk vil hava fleiri val-møguleikar, eisini tá ið ræður um almennar tænastr. Her er tó talan um eina tvístøðu, tí øktu krøvini til væl-

færdartænastr kunnu í sjálvum sær økja um skattatrýst-ið og sostatt elva til ónøgd um vælfærdarsamfelaði, eins og vandi kann verða fyri, at fyrirkur, kapitalur og arbeiðspláss flyta av landinum, um skattatrýstið verður ov høgt. Samstundis gerst alt lættari hjá fólk at flyta millum lond – serliga hjá teimum vælútbúnu. Miðallivi-aldurin hækkar eins og arbeiðsmegin hevur lyndi at minka, av tí at tey ungu oftari fara undir langar útbúgv-ingar, og eldra ættarliðið fer fyrr av arbeiðsmarknaðin-um. Her ræður um at finna skipanir, so at tey eldru verða eitt samfelagstilfeingi og ein mentanarberi.

Breiðkað vælfærdarfigging

Tørvur er á støðugum tillagingum av vælfærdarsamfel-agnum. Tí eiga einskiljingar, ófullfiggjað undirstøðukervi, kommunal yvirtøka av málsøkjum, ójavnar millum mið-staðarøkið og útjaðaraøkini, umframt umhvørvis- og orkusurningar at teljast millum málini, ið politiska skip-anin og eitt mógiligt vælfærdaráð eygleiða og umrøða gjølla.

Tað nógva av virkseminum á almannaøkinum er í dag skattafiggjað, og eitt støðugt politiskt trýst er fyri at minka um útreiðslurnar. Tí hevur verið tosað um, at ávísar veitingar av røttum áttu at verið avmarkaðar til fólk við figgjarliga trongum kørmum, og/ella at eitt há-mark átti at verið sett fyri veitingum.

Ein móguleiki er at lata egingjald fylgja einum størri parti av veitingunum. Endamálið við brúkaragjaldi skal vera at ávirka hugburðin hjá borgaranum ella at geva honum høvi at velja annað enn minstuveiting við at gjalda munin.

Annar móguleiki enn skattafígging er at gera fleiri av veitingunum ella tiltøkunum í almannalóggávuni tryggingarfígging, við at arbeiðsmarknaðurin – tí tað lønar seg – tekur ábyrgd, bæði fíggarliga og við at skapa karmar fyri at lofta teimum forfjónaðu. Tað gerst t.d. við at ALS eisini fær ábyrgd av endurbúgvingartiltøkum til arbeiðsleys.

Ein triði móguleiki er við lóg at áleggja arbeiðsgevarum at rinda ein størri part av dagpeningaútreiðslunum í sambandi við hvørt sjúkuskeið, so at arbeiðsgevararnir verða eggjaðir til at fáa tann sjúka aftur í arbeiði.

Vælfærðar- og heilsugransking

Vælfærðar- og heilsugransking skal vera ein týðandi táttur í at tryggja føroyingum eitt vælvirandi heilsu- og almannaverk

Vælfærðar- og heilsugransking eigur at vera ein týðandi táttur í at tryggja føroyingum eitt vælvirandi heilsu- og almannaverk, tí við at greina tørvin á heilsu- og almannatænastum, kann hon betra um grundarlagið undir raðfestingum á økinum. Harumframt kann granskingin vera við til at útvega, fasthalda og menna vælskikkað starvsfólk, sum eru ein fortreyt fyri at veita borgarum munagóðar heilsu- og almannatænastur. Tí hevur tað stóran týðning at eggja starvsfólkum í almann- og heilsuverkinum til at nýta ein part av tíð síni til gransking og menning, og í summum førum eigur tað at verða teimum álagt.

Betri granskingarumstøður

Skal føroysk vælfærðargransking fáast at virka, er neyðugt at seta av byrjanarpening, at samstarva við granskarar og granskingarstovnar í Føroyum og úti í heimi, og at Føroyar eru við í granskingarsamstarvinum hjá ES og Norðurlondum. Umframt hetta er neyðugt, at bæði almannaverkið og heilsuverkið skapa umstøður fyri gransking og menning, so at vit harvið byggja upp egnan granskingarførleika og eina greiningarskrivstovu.

Betri hagtalsgrundarlag

Setast skulu í verk talgildar hagtalskráir, har upplýsingar um ávís íbúgaraviðurskifti, harí demografisk og sosial viðurskifti, bústaðarviðurskifti, arbeiðsmarknaðar- og útbúgvingarviðurskifti støðugt verða dagførðar. Grundar-

lagið undir eini nýggjari hagtalsskipan er ein fólkateljing. Fólkateljingin skal verða framd í 2010.

Ein KT-høvudsskipan fyri Almannastovuna kann gera hana til fremsta vitanarsavn fyri gransking á sosiala økinum. Gerast kunnu umfevnandi og nøktandi hagtalsyvirilit, sum kunnu geva eitt gott samanberingargrundarlag, eisini við onnur Norðurlond. Hetta gevur móguleikar at gera metingar um, hvussu framtíðin kann verða, metingar, ið kunnu vera støði undir týðandi avgerðum. Eisini eru móguleikar at samskipa hagtøl um heilsuskið betur við nýggju, talgildu heilsuskipanina.

Vælfæðar- og heilsugransking krevur pening, og peningur skal setast av til bæði leyskeyp av starvsfólki og til tilknýti av granskaraførleika, umframt til iløgur og rakstur. Fyri at rækka á mál í 2015, er neyðugt at seta av pening til vælfæðar- og heilsugransking beinanvegin, tí granskingin er áhaldandi og mennist ár um ár, og jú fyrr hon verður sett í verk, tess meiri mennist hon til 2015.

Sosialfrøðilig granskingarevni

Yvirskipað vælfæðargransking

At granska okkara fjølbroyttu vælfæðarskipanir sum heild fer at geva okkum høvi at samanbera Føroyar við onnur lond, soleiðis at vit fáa staðfest, hvørji vælfæðarlígu serfyrirbrigdi okkara eru. Tað kann m.a. hava við sær eina støðuga lýsing og máting av góðum og ringum avleiðingum av verandi almannalóggávu og fyriskipanum. At greina vælfæðarskipanir, vælfæðarfigging, arbeiðsmarknað og neyðugar broytingar í mun til búskapar-

menningina og demografisku gongdina kann eisini vera partur av yvirskipaðu vælfæðargranskingini.

Umsorgar- og eldragransking, barna- og ungdómsgransking

Umsorganar- og eldragransking lýsir ikki bara stuðuls- og røktartørv teirra gomlu og teirra brekaðu, men eisini hvussu vit kunnu nøkta hesar tørvir á besta hátt. Barna- og ungdómsgransking skal bæði lýsa umstøðurnar sum heild, serstøk viðurskifti, og gera tað gjørligt at fylgja gongdini, eisini samanborið við støðuna í grannalondunum.

Lívskorsgransking

Granskað eigur at verða í yvirskipaða, sosiala ójavnanum, bæði í samfelagnum sum heild, í nærsamfelagnum og millum nærsamfeløg. Ábendari sum vinnu-mynstur, útbúgvingarstig, inntøkuviðurskifti, familjusstøða, fasthaldni til arbeiðsmarknað, bústaðarumstøður o.a. eru týðningarmikil granskingarevni, eitt nú til at lýsa sosialan ójavna, lívskorstrupulleikar og beinleiðis fátækradømi. Samanspælið millum familju- og javnstøðupolitikk og arbeiðsmarknað, vælfæðarskipanir og burðartítleika kann eisini vera partur av hesum.

Heilsufrøðilig granskingarevni

Ílegugransking

Føroyingar hava ligið fjarskotnir úti í havi í øldir og eru arvaliga homogenir. Tí er hugsandi, at arvaliga treytad heilsu- og sjúkufyrirbrigdi eru øðrvísi hjá okkum enn hjá øðrum, og hetta er í sjálvum sær orsøk til at kanna hesi

fyrirbrigdi. Harafturat kemur tann sannroynd, at ættartrø og sjúkuavgerðir eru væl skrásett her, og tí ber eisini til at leita eftir nýggjum ílegum, sum enn eru ókendar hjá mannaættini.

Arbeiðsumhvørvisgransking

Umhvørvi okkara er serligt. Her verður fyrst og fremst hugsað um arbeiðsumhvørvið á havinum, í alingini og fiskiðnaðinum. Í Føroyum hava vit eitt serliga gott høvi at kanna, hvussu sjólívið ávirkar heilsu teirra, sum arbeiða á sjónum. Slíkar kanningar verða til gagns fyri okkum sjálvi, men fara eisini at ríka altjóða vitan um heilsufrøði á sjónum.

Matgransking

At granska, hvat fiskur og fiskaúrdráttur hevur at siga fyri heilsuna hjá fólki, hevur stóran týðning, bæði fyri okkum búskaparlíga, men ikki minst fyri fólkaheilsuna kring heimin, tí fiskur er umráðandi matlilfeingi.

Heilsustøðugransking

Útvegast skal vitan, sum bæði lýsir heilsustøðuna hjá føroyingum og gongdina á økinum. Tíleynast skulu væl-virkandi eftirlitsskipanir, sum fylgja við fólkaheilsuni, gongdini við sjúku- og deyðstítleika og vandatáttum, og gerast skulu kanningar, sum lýsa samanhingin millum lívshátt og heilsu.

Vælfæðarráð

Skipað skal verða eitt vælfæðarráð, ið ger viðmerkingar til tann fôrða vælfæðarpolitikkinn í einum langtíðarhøpi

Vælfæðarráðið skal meta um framtíðarútlitini, greina tær avbjóðingar, ið standa fyri framman, og birta upp undir orðaskifti, ið kann stimbra viljan til, burðardyggja og ábyrgdarfulla menning av einum samhaldsføstum vælfæðarsamfelagi.

Vælfæðarráðið ger viðmerkingar, setur kanningar í verk og umrøður avleiðingar av fôrðum politikki í einum langtíðarhøpi. Tað kann vera við til at fyriryrgja, at avbjóðingar verða handfarnar skeivt ella á vantandi avgerðargrundarlagi. Harumframt kann vælfæðarráðið vera við til at menna orðaskiftið um vælfæðarpolitiskar spurningar í Føroyum, eins og tað kann veita ráð um grundleggjandi, etiskar og søguligar tættir í vælfæðarorðaskiftinum. Vælfæðarráðið eigur at leggja áherðslu á, at vælfæðarpolitikkur er ein fortreyt fyri búskaparligari og vinnuligari menning og vælveru.

Vælfæðarráðið hevur sjei limir og skipar seg sjálv. Tað verður skipað við lóg eins og Búskaparráðið. Fýra av limunum eiga at hava serligt innlit í sosialar skipanir, arbeiðsmarknaðarskipanir og sjálvbodnar skipanir í Føroyum, og triggir av limunum eiga at hava breiðan búskapar- og samfelagsfrøðiligan serkunnleika. Landsstýrið setir vælfæðarráðið eftir tilmæli frá Setursráðnum og gevur tí nøktandi arbeiðsumstøður, m.a. til at kunna skriva árliga vælfæðarfrágreiðing.

Vælfæð hjá børnum og ungum

Eitt barna- og ungdómspolitiskt heildarútspæl fevnir sera víða – og hevur antin beinleiðis ella óbeinleiðis við mest sum allar tættir í samfelagnum at gera. Av somu orsök eiga fyrilit fyri børnum og ungum at síggjast aftur í flest øllum lutum í samfelagnum og sostatt í øllum grundarsteinunum í Visjón 2015. Sum t.d. undir bústaðarpolitikk, ið eisini viðvíkir bústaðarviðurskiftum hjá barnafamiljum. Dentur lagdur á barna- og ungdómsgransking í partinum um vælfæð og vælfæðargransking.

Mál fyri vælfæð hjá børnum og ungum

- Arbeiðslív samvirka við barna- og familjulív
- Økt samstarv á barna- og ungdómsøkinum
- Rættindi hjá børnum og ungum skulu styrkjast

Arbeiðslív samvirka við barna- og familjulív

Familjuni verða tryggjaðar bestu umstøður við lagaligum skipanum á arbeiðsmarknaðinum, soleiðis at bæði foreldrini fáa betri stundir at vera saman við børnunum

Smidligari skipanir á arbeiðsmarknaðinum

Arbeiðsmarknaðurin skal skipast á ein slíkan hátt, at arbeiðslívið samvirkar betur við familjulívið. Til tess at rækka hesum máli er neyðugt við smidligum skipanum, sum hava tað rætta fyrilitið fyri støðuni hjá familjuni. Møguleikarnir fyri smidligum arbeiðstíðum skulu betrast, t.d. við flekstíð, heimaarbeiðspláss og vaktararbeiði,

eins og arbeidslívið sum heild eigur at verða skipað við hyggni fyri tørvinum hjá familjuni.

Allir løntakarar skulu kunna vera heima við løn á fyrsta og næsta sjúkradeigi hjá børnum.

Smidligari og víðari farloyvisskipanir

Skipanin við barnsburðarfarloyvi skal víðkast til eitt ár, og farloyvistíðin skal bítast javnt millum foreldrini. Harafturat eigur at verða gjørd ein nýggj farloyvisskipan, soleiðis at børn og foreldur kunnu vera meiri saman, meðan børnini eru smá. Skipanin skal fevna um eitt ávíst tal av vikum, sum foreldrini antin kunnu taka í einum ella fleiri umførum. Skipanin skal vera smidlig, so at hon hóskar til tørvin hjá barnafamiljuni.

Ansingartrygd og víðkaðar ansingartíðir

Ansingartrygd eigur at verða veitt øllum børnum, og ansingartilboð skulu hóska til tørvin hjá barnafamiljuni, so at børnini kunnu verða ansað uttan fyri vanliga upplatingartíð, um kvøldið og um náttina. Sostatt kunnu foreldur við skiftandi arbeiðstíðum fáa børnini ansað á føstum stað, ið hevur tryggjar karmar, ið børnini kenna. Mark skal tó vera fyri, hvussu nógv tímar eitt barn kann vera á stovni.

Miðast skal ímóti, at øll starvsfólk, sum fáast við børn og ung, skulu vera væl skikkað og útbúgvín, sum skal tryggja eitt gott, fakligt stöði og góð ansingartilboð. Starvsfólkini skulu hava tilboð um afturvendandi eftirútbúgving, og stöðugar eftirmetingar av starvsfólkum og leiðslum skulu gerast. Stovnarnir skulu harumframt seta mál fyri starvsfólk og stovn.

Samstarv á barna- og ungdómsøkinum

Barna- og ungdómsøkið skal skipast og samskipast, so at tilboðini vera børnunum og teimum ungu at frama

Sektorábyrgd

Sektorábyrgd hevur serliga nógv at týða fyri barna- og ungdómsøkið. Kommunurnar hava t.d. ábyrgd av, at byggisamtýktin hevur fyrilit fyri, at børn og ung hava umstøður at ferðast og spæla trygt. Kommunurnar skulu somuleiðis skapa nærumhvørvinum karmar, ið birta upp undir ein góðan og sunnan lívsstíl hjá børnum og ungum. Á sama hátt skulu landsmyndugleikar so sum Landsverk, Almennastovan, Sernámsdepilin, Barnatænastan og undirvísingarverkið sum heild hava ans fyri barna- og ungdómsøkinum. Tað er neyðugt við einum skipaðum samstarvi millum teir ymsu sektorarnar, um endamálið við barna- og ungdómspolitikkinum skal røkkast.

Innskúlingin gerast smidligari

Skiftið millum barnansing og fólkaskúlan skal vera smidligari, og stírvnu fakmørkini á barnansingar- og fólkaskúlaøkinum eiga at verða burturtikin, so at ymsir fakbólkar kunnu virka á báðum økjum. Fyrstu árin í skúlanum verða harvið ein samanrenning av fakligum og sosialum avbjóðingum.

Skúlarnir skulu vera miðsavnandi deplar í nærumhvørvinum hjá børnunum, har tey eisini eftir skúlatíð t.d. hava møguleika at fáast við fjøltáttaðan og mennandi ítrótt og ítriv og kunnu gera og fáa hjálp til skúling.

Barnatænastan styrkjast

Skipanin við heilsufrøðingum skal styrkjast og mennast og soleiðis stuðla upp undir, at øll børn frá gitnaði til 18 ára aldur mennast, trívast og fáa rík og heilsugóð barna- og ungdómsár. Tætt og skipað samstarv eigur at verða millum barnatænastuna og tey, sum annars dagliga starvast við børnum og ungum

Rættindini hjá børnum og ungum styrkjast

Aðalmálið við barna- og ungdómsspolitikkinum er, at øll børn og ung skulu hava somu rættindi og somu møguleikar, sama hvørjar fortreytir og umstøður tey annars hava

Virðingin fyri rættindunum hjá børnum skal styrkjast. Nú revsirrætturin er avtikin, skulu vit fremja eina hugburðsbroyting, so at eingin ivi er um, at tað er skeivt at vera børnum at meini. Hetta samtykkir eisini við barnaverndarlógina, ið áleggur øllum at boða avvarðandi barnaverndartænastu frá, um tey varnast, at barn verður misrøkt, meinslað ella misnýtt. Harumframt eigur at setast á stovn viðgerðarstað fyri børn, ið hava verið fyri kynsligum ágangi.

Orðast skal ein barna- og ungdómsspolitikkur

Avvarðandi myndugleikum eigur at verða álagt at gera uppskot um politikk á sínum økjum, um tey nerta við grundarsteinar, ið hava við børn og ung at gera. At tað eru kommunurnar, sum í stóran mun virka í nærum-hvørvinum hjá børnunum, ber í sær, at tað verður barna- og ungdómsspolitikkurin hjá kommununum,

sum verður høvuðsgrundarlagið. Landsstýrið eigur at seta sum mál, at allir sektorar skulu hava orðað uppskot til barna- og ungdómsspolitikk á sínum øki innan eina ávísa tíðarfreist. Hesi uppskot skulu síðan leggjast fyri almenningin og politisku myndugleikarnar og sjóðast saman til ein langtíðar heildarpolitikk, ið tryggjar børnum og ungum bestu umstøður at trívast og mennast í.

Tá ið lógaruppskot verða smíðað, skal ein meta um, hvørt uppskotið rínur við viðurskiftini hjá børnum og ungum.

Barna- og ungdómsráð setast á stovn

Eitt barna- og ungdómsráð eigur at verða sett á stovn, so at hesin samfelagspartur, ið ikki hevur møguleika at vera politiskt virkin ella á annan er myndugur, kann verða hoyrdur.

Ráðið, ið skal vera mannað av umboðum fyri t.d. Barnabata, Føroya Ungdómsráð og fakfólkum annars, skal vera ráðgevandi hjá landsmyndugleikum í málum, sum viðvíkja børnum og ungum. Ráðið skal somuleiðis gera útgreiningar, fylgja gongdini á økinum og koma við tilmælum um tiltøk at betra um umstøðurnar hjá børnum og ungum. Ráðið skal støðugt birta upp undir kjak á barna- og ungdómsøkinum og á tann hátt tryggja, at umstøður hjá børnum og ungum vera ovast á politiska breddanum. Barna- og ungdómsráðið skal virka óheft av politiska myndugleikunum.

Vælfærd hjá færlæikatarnað- um og fólki við skerdum upphaldsmøguleikum

Almannaverkið skal mótvirka polariseringar- og margin-
alisingartrupulleikum, ið standast av samfelagsskipan-
ini, og sum vísa seg sum sosialur ójavni, soleiðis at ein-
staklingar og bólkar verða útihýst frá at virka í samfelags-
lívinum. Fólki við færlæikatarni skulu verða tryggjaðar um-
støður, so at teir kunnu hava eitt sjálvstøðugt og inni-
haldsrikt lív á jøvnum fæti við aðrar borgarar. Almanna-
verkið skal stuðla fólki við skerdum færlæika ella skerd-
um upphaldsmøguleikum.

Skipast skal ein snarskiva at ráðgeva um møguleikar og
rættindi hjá fólki við skerdum færlæika, eins og hjálpar-
tálatænastan verður miðsavnað og styrkt. Harumframt
er neyðugt at orða nýggjar lógarásetingar og kunngerðir,
ið neyvari tilskila, hvørji rættindi fólki við skerdum færlæika
hava.

Fyri at tryggja færlæikatarnaðum javnlík rættindi er avger-
andi við lógtíngssamtíkt at staðfesta, at sektarábyrgd
skal virka sum leiðandi meginregla. Hvør myndugleiki
sær hevur ábyrgdina av at veita fólki við skerdum færlæika
javnlíkar tænastr. Til tess at fáa sektarábyrgd at
virka, er umráðandi, at myndugleikar gerast tilvitaðir um
sína ábyrgd. Ein stórr partur av hesum virkisøkinum
snýr seg um hugburð. Tí er týðningarmikið at varpa ljós
á og fáa alment orðaskifti um evnið og at skipa netverk
millum feløg, stovnar, verk og ráð.

Umráðandi er at arbeiða út frá endurmenning (reha-
bilitering), ið er samstarvsháttur millum borgara, ið
stendur til at fáa eitt stórliga skert lív, avvarðandi hansara
og fakfólki. Endamálið er, at borgarin fær eitt sjálvstøðugt
og innihaldsrikt lív. Endurmenning er grundað á lívs-
støðu borgarans sum heild, og avgerðir um viðgerð
fevna um samskipað og samhangandi avrik, ið eru
grundað á vitan.

Mál

Orðað eru partmál fyri:

- Vælfærdarskipan
- Atkomu
- Bústaðarmøguleikar
- At vera virkin
- Arbeiðs- og útbúgvingarmøguleikar
- Inntøkurtrygd
- Upphaldspeningar

Vælfærdarskipan

Vælfærdarskipanin skal forða fyri sosialari avbyrging

Tað er eitt mál í sær sjálvum at forða fyri sosialari av-
byrging og at tryggja, at tey, ið eru komin í einhvørja
sosiala skipan, sleppa burtur úr støðuni, um til ber. Til
tess at hjálpa nýggjum viðskiftafólki burtur úr sosialum
trupulleikum, so skjótt sum til ber, og til tess at forða
fyri, at tey verða verandi í skipanini, er neyðugt at styrkja
um upplýsing, sosiala ráðgeving og vegleiðing, uppsøk-
andi virksemi, uppfylging og tvørfakligt samstarv.

Nakrir bólkar hava serligan tørv á fyribýrgjandi arbeiði, t.d. familjur við brekaðum børnum, vaksin við likamligum ella sálarligum breki og einstaklingar/familjur. Hesi hava sosialar og sálarligar trupulleikar, og teimum tørvar umfatandi, persónligan stuðul, ráð og vegleiðing til at koma sær burtur úr svárum, sosialum trupulleikum.

Atkoma

Atkoma hjá rørslutarnaðum skal tryggjast

Ein tann sjónligasti vandin hjá kropsliga tarnaðum eru teir mangan vánaligu atkomumøguleikarnir, serliga hjá rørslutarnaðum, ið ikki sleppa um høggar trappur og smalar dyr.

Hugtakið atkoma tekur støði í altjóða hugtakinum »universal design«, ið fevnir um atkomu fyri øll í almennar bygningar, verkløg og samferðslu. Við lóg skal tí verða ásett, at atkomuviðurskifti skulu vera fyri øll, og fyri ný- og umbyggingar skal lógin setast í gildi frá 2008. Fyri verandi bygningar verður ásett ein skiftistíð hiðani til 2015.

Viðvíkjandi privatum bygningum og verkløgum, ið ikki eru ætlað almenninginum, eiga at verða gjørdar vegleiðingar fyri lívgongdarbygging.

Samskifti hjá blindum og deyvum

Blind/sjónveik og deyv/tunghoyrd skulu heldur ikki verða avskorin frá tøkniligu samskiftismenningini. Tey skulu somuleiðis hava atgongd til vitan og kunna vera

við í samskiftinum í samfelagnum sum heild. Við hesum verður hugsað um eitt nú heimasíður, almenn tiltøk, miðlar og myndugleikar, og miðað verður ímóti, at allar føroyskar sendingar í sjónvarpi verða tekstaðar.

Bústaðarøguleikar

Bústaðarmøguleikar hjá førleikatarnaðum skulu tryggjast

Við fjølbroyttum bústaðarmarknaði eiga fólk við serligum tørvum at kunna velja sær bústað, ið hóskar teimum. Rætturin til eginlív er grundleggjandi og eigur at virðast, og vølfærdarsamfélagið eigur at tryggja henda rætt. Bústaðarviðurskiftini eiga tí at kunna geva førleikatarnaðum eitt so sjálvvalt gerandislív, sum gjørligt.

Bústaðartilboð og sosialpedagogisk viðgerðartilboð skulu tí vera atskild og vera óheft hvør av øðrum. Har, ið til ber, verður farið frá stovnshugtakinum til persónligar loysnir, og hin einstaki skal sjálvur kunna eiga ella leiga og gjalda samsvarandi. Tískil eigur bústaðarpolitikkurin fyri førleikatarnað at verða hugsaður inn í tann yvirskipaða bústaðarpolitikkin.

Umframt yvirskipaðu broytingarnar á bústaðarøkinum er neyðugt við itøkiligum átøkum. Byggjast skulu almenn og sethús, lutaíbúðir ella leiguíbúðir, so at fólk við skerdum førleika kunnu útvega sær egnan bústað um alt landið. Gjøgnum byggilóggávuna skal ásetast, at atkoma fyri øll skal hugsast inn í byggiverkætlanir. Eitt hugskot kundi verið at skriva út arkitektakapping at menna eina skipaða byggiaetlan fyri alt landið.

At vera virkin

Førleikatarnað skulu stuðlast, so at tey eru so virkin, sum til ber

Figgjarligur stuðul til viðgerð, uppvenjing og viðlíkahaldsvenjing til vaksni og børn, ið bera brek ella hava varandi sjúku, eigur at vera umlagdur frá einstaklingastuðli til skipað viðgerðartilboð á verandi stovnum ella á øðrum viðgerðarstöðum, sum tað almenna stovnar ella ger sáttmála við.

Onnur viðgerðartilboð til fjølbrekað børn og vaksni mugu skipast undir heilsuverkinum, so at sleppast kann undan einstaklingaloysnum at senda fólk av landinum til viðgerðar.

Viðgerðartilboð

Uppafturvenjing og viðlíkahaldsvenjing eiga at verða veittar øllum eftir tørvi, so at samfelagið arbeiðir fyrri, at øll kunnu vera virkin. Fyribyrging og viðlíkahaldsvenjing skulu í fyrstu syftu vera í primersektorinum, og uppafturvenjing skal verða sundurlutað millum primera og sekundera sektorin.

Viðgerðin av nervasjúklingum skal skipast við djúptøkni-ari venjing, eftirviðgerð, ráðgeving og eftirmeting við tí fyrri eygað at tillaga tilboðini. Sjúkrahúsini skulu menna sín serkunnleika og veita ymisk uppvenjingartilboð. Økisterapiin skal mennast og víðkast til tess at bæta um møguleikarnar hjá tí einstaka at liva og virka í egnum heimi.

Samstarvið millum heilsuverk og almannaverk skal styrkjast. Millum annað skulu sjúklingar longu á sjúkrahúsunum verða kunnaðir um veitingar og rættindi við eitt nú kunningartilfari frá Almannastovuni.

Arbeiðs- og útbúgvingarmøguleikar

Arbeiðs- og útbúgvingarmøguleikar hjá førleikatarnaðum skulu betrast, so at flest møguligt gerast figgjarliga sjálvbjargin

Við einum rúmligum arbeiðsmarknaði eiga eisini fólk við skerdum førleika at vera ein natúrligur partur av arbeiðsmarknaðinum. Virkni og luttøka í samfelagslívinum er eitt aðalmál í sjálvum sær og skal helst virka við til, at flest møguligt gerast figgjarliga sjálvbjargin av at arbeiða.

Endurbúgving og rúmligur arbeiðsmarknaður

Orka eigur at leggjast í einstaklingavirkni við upplýsing, arbeiðsligari ráðgeving og vegleiðing, hjálp til at útvega arbeiði ella til at finna hóskaði útbúgvingarstovn. Samband og avtalur skulu eisini fáast í lag við arbeiðspláss um arbeiðsroyndir, uppvenjingarpláss, upplæringarpláss, vard stórv og tilíkt. Partarnir á arbeiðsmarknaðinum skulu binda seg til at gera skipanir, ið gera arbeiðsmarknaðin rúmligan. Ein fortreyt fyrri hesum er, at atkomuvíðurskiftini eru í lagi á arbeiðsplássunum, og møguleiki eigur at vera at fáa stuðulsfólk við til arbeiðis, um tørvur er á tí.

Vard arbeiðstilboð

Arbeiðsávísingin eigur at hava javnbjóðis skyldur mótvegis fólk við skerdum førleika. Skipast skal eitt stuðuls-

toymi, ið skal upplýsa um skipanina við vardum störvum, ráðgeva um at handfara truplar stöður og hava eftirlit við skipanini. Við fyritiðarpensjón fyri lutvíst mistan arbeiðsførleika skal kunna nýtast tann arbeiðsførleiki, ið eftir er. Tað kann gerast við serstakari hjálp til at útvega arbeiði, og førleikatarnað, ið ikki kunnu vera á arbeiðsmarknaðinum, skulu fáa serlig tilboð um at arbeiða á vardum verkstøðum.

Endamálið við tilboðum á vardum verkstøðum skal tó vera at menna fólk til at kunna vera á vanliga arbeiðsmarknaðinum.

Í dagpeningamálum skal verða ásett við lóg, at umsjón skal havast við stöðuni eftir ávísa tíð, so at ein kann veita skjóta hjálp, um tørvur er á ráðgeving, vegleiðing og fyrireiking av neyðugum endurbúgvingartiltaki.

Næmingar við serligum tørvi

Við at hava fyrilit fyri førleikatarnaðum, verða tey somuleiðis ein natúrligur partur av útbúgvingarskipanini. Skúlin eigur at gáa eftir tørvinum hjá øllum næmingum, og hetta er fortreyt fyri, at børn og ung við førleikatarni fáa tann lærdóm, tey skulu hava.

Skúlaskipanin skal vera til hjálpar, tá ið børn og ung í stytttri ella longri tíð eru burtur frá skúla fyri sjúku. Tá ið neyðugt er, skulu næmingar fáa stuðul og hjálpartól.

Eisini miðnámsskúlar, yrkisskúlar og hægri skúlar skulu hava fyrilit fyri tørvinum hjá einstaka næminginum. Ráðgevingartænasta til næmingar við serligum tørvi verður gjølligari umrødd í grundarsteininum fyri útbúgving.

Inntøkutrygd

Førleikatarnaðum eigur at verða tryggjað ein inntøka, sum kann hjálpa teimum at hava eitt gott og sjálvstøðugt lív – sama hvør arbeiðsførleiki teirra er

Stuðlað skal verða upp undir, at fólk, ið bera brek, fáa somu rættindi og skyldur sum øll onnur. Fólk við førleikatarni eigur tí at verða tryggjað ein inntøka, sum kann hjálpa teimum at hava eitt gott og sjálvstøðugt lív – á jøvnum føti við aðrar borgarar – og sama hvør arbeiðsførleiki teirra annars er.

Hóast fólk er ella verður førleikatarnað, so er meginreglan hon, at nakað av arbeiðsførleikanum er eftir, og hann eiga tey at menna og nýta, m.a. við endurbúgving og broyttum arbeiðsumstøðum, vardum störvum við lønarískoyti, løttum arbeiði og persónligum stuðli.

Hetta er ein meginregla, men samfelagið tó tryggja lívsgrundarlagið hjá førleikatarnaðum við fyritiðarpensjón ella lønarískoyti. Peningurin verður latin fyri mista arbeiðsinntøku og skal vera so mikið nógvur, at grundarlag verður fyri einum góðum og sjálvstøðugum lívi. Lægsta fyritiðarpensjón skal strikast, so at bert tvey pensjónsstig eru eftir, og øll skulu fáa somu upphædd, umframt endurgjald fyri eykaútreiðslur orsakað av brekinum. Gift og ógift skulu javnsetast, eins og fyritiðarpensjónistar, ið fáa uppihald á stovni, skulu varðveita sína pensjón.

Málsviðgerðin í sambandi við fyritiðarpensjón skal vera góð, og avgerðir skulu byggja á ein resursuprofil og ikki einans á metingar hjá lækna. Miðað eigur at verða ímóti styttst møguligari málsvigerð, ið byggir á eina heildar-

áskoðan, við einum samskipara, ið tryggjar, at málsviðgerðin er í lagi.

Uppihaldspeningur

Uppihaldspeningur skal koma betur til góðar hjá teimum, ið veruliga tørvar hann

Summar forsorgarveitingar eru tungar at umsita, tor-skildar og kunnu eisini tykjast órimiligar, og í øðrum før-um er eingir møguleikar at hjálpa teimum, sum eru ringast fyri fíggjarliga. Hetta er neyðugt at bøta um.

Tørvsásetta uppihaldsveitingin til fólk, sum í eini lógar-ásettari fyribilstíð ikki kunna lívbjarga sær orsakað av sosialum hendingum so sum sjúku, samlívssliti, barns-burði, arbeiðsloysi o.s.fr., verður einfaldgjørð. Veitingin verður lógarásett við føstum upphæddum, gjørð óheft av borgarastøðu, sambærilig við vanliga lønarinntøku og skattskyldug.

Støða skal verða tikin til, um fyribilshjálp eftir almannalógini – sama, hvør orsøkin til hjálpin er – altíð skal vera óheft av ognarviðurskiftum hins einstaka í eina tíð, t.d. í trýggjar mánaðir. Ásett skal vera í lógini, hvussu leingi fyribilshjálp kann verða givin.

Bústaðarstuðul eigur at verða veittur til veruliga einsamallar uppihaldarar og aðrar fíggjarliga veikar familjur.

Barnafrádrátturin í skattinum eigur at verða umlagdur til barnastyrk, so at veruliga stakir uppihaldarar fáa hægri veiting.

Stuðul eigur at verða latin ungum, ið hava brektreytaðar meirútreiðslur í sambandi við útbúgving, men sum annars ikki eru øðrvísi fyri enn onnur ung og tí eiga at klára seg við útbúgvingarstuðli. Somuleiðis eigur veiting til fólk, sum av sjúku ella skaða tørvar hjálp til endurbúgving, at vera óheft av ognarviðurskiftum og borgarastøðu. Somuleiðis skal gerast skattskyldugt tað endurgjald til foreldur, sum missa inntøku av at vera hjá brekaðum ella varandi sjúkum barni heima ella undir viðgerð.

Eldravælfærið

Stórar avbjóðingar standa fyri framman á eldraðkinum næstu árin. Stórir munur er á pensjónsviðurskiftunum hjá borgarunum, og hesin munur fer at vaksa og elva til stórar ójavnar á eldraárunum, um ein pensjónsum-broyting ikki verður gjøgnumførd. Harumframt er stórir tørvur á eldrabúplássum, og vantandi samansjóðing er av ymisku vælfæðartænastunum fyri eldri fólk. Eitt greitt ábyrgdarbýti millum land og kommunur og millum heilsuverk og almannaverk eigur tí at fremjast á eldraðkinum. Eisini eigur at orðast ein verulig eldralóg, ið tryggjar rættindini hjá teimum gomlu.

Mál

Orðað eru partmál fyri:

- Pensjónsskipan
- Eldrabústaðir og eldrarøkt

Pensjónsskipan

Pensjónsskipanin skal betrast, útbyggjast og útjavnast

Ein pensjónsskipan skal byggja á trýggjar súlur: fólkapensjón, samhaldsfasta og eina eftirlønarpensjón eftir avtalu millum løntakarar og arbeiðsgevarar. Við fólkapensjónini og samhaldsfasta verður tryggjað ein rímlig minstepensjón, og eftirlønarpensjónin verður síðan bygd omaná, so at hon tryggjar inntøkuna hjá løntakaranum, tá ið hann fer um pensjónsaldur.

Ein arbeiðsbólkur umboðandi arbeiðsmarknaðin og landsstýrið greinar pensjónsviðurskiftini og ger uppskot um, hvussu eftirlønarpensjónin skal skipast og tvinnast saman við hinar pensjónshættirnar. Við stóði í hesum verður avgerð tikin um, hvørt eftirlønarpensjónin skal setast í verk við lóg ella við sáttmála við arbeiðsmarknaðin.

Í 2015 skulu allar tríggar pensjónssúlurnar geva eina upphædd, sum í minsta lagi svarar til 65% av lønarinntøkuni, tó ongantíð minni enn eina arbeiðsmannaløn. Hjá teimum, ið ikki hava eftirlønaruppsparing frá arbeiðsmarknaðinum, skal øll pensjónsupphæddin svara til í minsta lagi 65% av eini arbeiðsmannaløn.

Harumframt verður arbeitt fram ímóti, at pensjónistar skulu varðveita fólkapensjónina, eisini eftir at flutt verður á ellis- og røktarheim.

Eldrabústaðir og eldrarøkt

Eldrabústaðir og eldrarøkt skulu samantvinnast betur, og tørvurin á eldrabúplássum skal verða nøktaður

Til ár 2010 skulu byggjast knappliga háltannaðhundrað røktarheims- og sambýlisplass, soleiðis at tørvurin á eldrabúplássum fyri alt landið verður nøktaður. Harumframt eiga gomlu ellis- og røktarheimini at verða nútímansgjørd.

Eldrarøktin skal útbyggjast til at nøkta ymiskan tørv, soleiðis at teimum eldru verður veitt tann røkt og umsorgan, sum hóskar best til tann einstaka. Umframt at gera búpláss til ymskar brúkarabólkar, skulu starvsfólkini mennast fakliga. Serligar fyriskipanir skulu setast í verk fyri tey fólkin, sum ganga í barndømi og avvarðandi teirra, og setast skal á stovn eitt toymi um minnisleys, sum skal ráðgeva avvarðandi og starvsfólki.

Ein serlækni í ellifrøði skal setast fyri at styrkja geriatrikska og gerontologiska økið.

Karmar um eldraðkið

Ein týðningarmikil uppgáva verður at tryggja rættindini hjá teimum eldru í eini nýggjari eldralóg. Borgarin eigur at vita minsta markið fyri, hvørjar tæmastur, hann hevur rætt til. Hesi rættindini skulu tryggjast í eini rammulóg fyri alt eldraðkið og skulu áseta stigið á teimum persónligu tæmastuveitingunum til eldri.

Eldralógin skal áseta, hvør hevur myndugleika á eldraðkinum, áseta minstamark fyri útboði av tæmastum á eldraðkinum, áseta, hvørjar skyldur avvarðandi myndugleikar hava móttvegis borgaranum, áseta, hvør hevur eftirlitsskyldu á eldraðkinum o.a.

Somuleiðis verður gjørd rammulóg um raksturin av ellis- og røktarheimum og sambýlum, við ásetingum um støðið á bygningunum, krøv til innrætting, minstamærk fyri starvsfólkatali á ymsu stovnumum, og um upptøkureglur og bíðilistar.

Skipað verður harumframt fyri ráðgevandi brúkararáði við tilknýti til bústovnarnar, har avvarðandi, áhugabólkar og onnur kunnu fáa umboðan.

Lutaíbúðafeløg

Gerast skal lóggáva um lutaíbúðafeløg, so at til ber at byggja og skipa vardar íbúðir sum lutaíbúðafeløg. Bústaðarpakkin skal allur verða framdur í seinasta lagi í 2010 og skal millum annað tryggja eitt umskifti á bústaðarmarknaðinum, so at eldri fólk kunnu flyta úr stórum í minni bústaðir. Fyri pensjónistar í egnum húsum eiga eisini at verða skaptir móguleikar fyri bjálvingar- og orkusparandi tiltøkum.

Uppvenjing og eftirviðgerð

Munandi skal verða bœtt um tilboðini til uppvenjing og eftirviðgerð til heimabúgvandi pensjónistar – herímillum fysio- og ergoterapi. Hetta skal eisini síggjast í sambandi við fólkaheilsupolitikkinn, ið hartil skal fevna um heilsustimbrandi og sjúkufyribyrgjandi skipanir, m.a. heimavitjanartænastu og tiltøk fyri fólkapensjónistar. Tað verður gjørt í samráði við brúkararáð, dagtilhald, pensjónistafeløg, ítróttarfeløg, kostráðgevar og onnur.

Heildarskipan av eldrarøktini

Eldrarøktin verður skipað í samanhangi tænaeindir, samansettar av heimatænae, eldrasambýlum og ellis- og røktarheimum. Hesar tænaeindirnar skulu koma í staðin fyri verandi sjálsognarstovnar og skulu verða skipaðar undir felags leiðslu. Hvør tænaeind skal hava eina upptøkunevnd.

Umsorgararbeiði, ið fevnir um mattænae, koyritænae astu og dagtilhald, verður umskipað, so at dagtilhaldini verða eitt lokalt trivnaðarvirksemi, sum kommunurnar verða av, og mattænae og koyritænae verða skipaðar undir heimatænaetuna, sum landið varðar av.

Fjølbroyttir bústaðarmøguleikar

Bústaðarpolitikkur er sjálsagdur táttur í at siga øllum vælfæðarskipanum, bæði hvat viðvíkir eldri, sálarsjúkum og brekaðum. Bústaðarviðurskifti eru viðgjørð fleirstaðni í grundarsteininum fyri vælfæð, men neyðugt er við einum heildarpolitikki á økinum, tí bústaðurin er fyrirtreyt fyri vælfæðini hjá fólki sum heild.

Mál fyri bústaðarøki

Broytt bústaðarlóggáva skal skapa fyrirtreytir fyri fjøltáttaðum bústaðarmøguleikum

Framdur verður ein miðvísur bústaðarpolitikkur, so at neyðug nútímansgerð og nýhugsan er á bústaðarøkinum. Leiguíbúðir og sethús eru eisini ógvuliga tyngjandi kostnaðarliga, serliga hjá barnafamiljum, og tí er stórur tørvur á at fremja ein bústaðarpolitikk, sum hevur fyrilit fyri hesum.

Yvirskipaða málið er at gera neyðugar lógar- og figgjar-karmar, so at vit fáa fjølbroyttari bústaðarmøguleikar, har úrvalið og umbýtið av bústøðum gerst størri, bæði millum ung og gomul, stæk og familjur og annars fólk við ymiskari figgjarorku. Við størri og fjøltáttaðum útboði verður eisini lætt um trýstið á bústaðarmarknaðinum. Hetta fer at hava við sær, at lættari verður at fáa hós-kandi bústaðir fyri hós-kandi kostnað, eins og bústaðarmøguleikar skulu vera fyri fólk við serligum tørv.

Bústaðarpolitisk ætlan

Fyri at rækka málinum um fjølbroyttar bústaðarmøguleikar, verður framd tann bústaðarpolitiska ætlan, ið longu er orðað. Henda ætlan hevur við sær, at Húsarlánsgrunnurin og Íbúðagrunnurin við lóg verða umskipaðir til alment partafelag. Hetta bústaðarpartafelag skal fígga bústaðir til fólk við serligum tørvi. Bjálvingarstuðulslánsgrunnurin verður avtikin, og nýggja bústaðarpartafelagið skal so veita avdráttarfrí lán til bjálving og orkusparandi tiltøk hjá fólka- og fyritiðarpensjonistum, sum búgva í egnum bústaði. Gjærd verður lóg um lutaíbúðafeløg. Henda lóg skal vera karmur um vanlig lutaíbúðafeløg eins væl og serlig lutaíbúðafeløg, ið eru ætlað at standa fyri bústøðum til fólk við serligum tørvi. MVG-lóggávan og rentustuðulslóggávan verða broyttar,

so at lutaíbúðafeløg fáa somu rættindi og skyldur sum tey, ið byggja egin sethús. Somuleiðis verður gjærd nýggj føroysk leigulóg fyri eginbústaðir, ið skal tryggja rættindini hjá leigarum og útleigarum, eins og skattalóggávan verður broytt, so at skattingin av inntøku, ið stavar frá útleigu til eginbústaðir, verður á sama stigi sum vanligur partafelagsskattur.

Lóggáva um fastognarkeyp

Við lóg skulu vit tryggja rættindi og skyldur í sambandi við keyp og sølu á bústaðarmarknaðinum, m.a. við lóg um fastognarkeyp, har eitt nú støðulýsing verður kravd, og við lóg um húsamekling, ið skal skipa umstøðurnar í sambandi við keyp og sølu gjøgnum húsameklarar.

Fólkaheilsa og heilsuverk

Heilsustøða fólksins eigur alsamt at gerast betri, bæði við heilsutænastum og við at virka fyri, at myndugleikar, stovnar, fyrirkur, felagsskapir og borgarar miðvíst og stigvíst arbeiða fyri at betri heilsustøðu og lívsgóðsku, og soleiðis fyri at leingja um lívstíðina.

Allar skipanir í primera heilsuverkinum eiga at verða samansjóðaðar undir eini felags, yvirskipaðari leiðslu í samstarvi við sekundera heilsuverkið. Somuleiðis verða høvuðspartarnir í heildarpsykiatriini samskipaðir og útbygdir, og apotekstverkið fær ein týðandi leiklut í at ráðgeva um heilivágsnýtslu og heilsu, og skal eisini sjálvt menna nissjuframleiðslu av heilvági í smærri nøgdum til útflutnings.

Mál

Orðað eru partmál fyri:

- Fólkaheilsu
- Samskipan
- Apotekstverkið
- Heildarpsykiatri

Fólkaheilsan

Heilsan skal vera tilvitaður partur av lívshátt okkara, so at fólkaheilsan sum heild batnar

Í londunum kring okkum verða alsamt fleiri fólk sjúk orsakað av lívshátt sínum, og mangt bendir á, at sama gongd er í Føroyum. Sjúkur, sum í høvuðsheitum standast av lívsháttinum, og sum eru vanligar millum manna,

verða nevndar fólkasjúkur. Tær hava við sær stórar avleiðingar, bæði fyri hin einstaka og fyri samfelagið alt. Av somu orsök er alsamt neyðugt at gera fólkaheilsuætlanir, ið skulu betra um heilsustøðuna hjá fólki, og hetta verður gjørt við bæði heilsufremjandi og sjúkufyribyrgjandi tiltøkum.

Vitan og ítøkilig tiltøk

Tá ið ræður um fólkaheilsu, ber ikki til at gera alt í senn, men neyðugt er at raðfesta. Tí verður arbeiðið skipað í tveir høvuðspartar: 1) at fáa vitan til vegar um fólkaheilsustøðu føroyinga, og 2) at seta í verk ítøkilig heilsufremjandi og sjúkufyribyrgjandi tiltøk. Um tað fyrra stendur at lesa um undir vælferð og vælferðargransking, men longu áðrenn hesi úrslit eru fingin til vegar, ber til at seta ítøkilig tiltøk í verk. Tey snúgva seg í høvuðsheitum um kost, rørslu, royking og rúsdrekka- og rúsevnismisnýtslu.

Heilsugóður kostur

Miðað verður ímóti, at vit eta heilsugóðan kost. Serliga skal dentur verða lagdur á børn í dagansing og á næmingar í fólkháskúlanum, umframt at bøtt skal verða um matumstøðurnar á skúlunum. Talið á føroyingum, ið viga ov nógv, skal minka munandi. Átøk viðvíkjandi sunnum kosti og kostvanum skulu gerast, m.a. kostætlan fyri børn í dagansing og fyri næmingar í skúlunum, eins og frukt og grønmeti skulu vera atkomulig og ódýr hjá øllum. Aftur at hesum skulu gerast lýsingaráttøk til at fremja sunnari kostvanar, ið fylgja norðurlendsku føðslutilmælunum. Stovnst skal eitt kosttoymi, ið skal veita bólkum og einstaklingum ráð um sunnan kost og um at broyta kostvanarnar.

Rørsla og líkamsvirkni

Økt líkamsvirkni og rørsla skulu vera natúrligur lutur í gerandisdegnum. Talið á teimum, sum røra seg regluliga, skal økjast munandi. Við stigvísari øking í tímatalinum, skulu allir skúlanæmingar í 2015 hava ein skúlatíma í líkamsvirkni dagliga. Gjærd skal verða rørluætlan fyri børn á dagstovnum og fyri næmingar í skúlunum, og móguleikarnir fyri kropsvenjing á arbeiðsplássum skulu betrast. Í 2009 skal ein triðingur av øllum almennum arbeiðsplássum hava tikið stig til, at starvsfólkið hevur atgongd til kropsvenjing í arbeiðstíðini. Ein ítøkilig ætlan um súkkulubreytir skal gerast innan 2009, so til ber at súkkla trygt. Tað fer at skapa móguleikar fyri meiri gerandisrørlu hjá fólki, m.a. á veg til arbeiðis og frá arbeiði. Økt eigur eisini at verða um líkamsvirkni hjá gomlum. Størri dentur skal leggjast á fimi innan ítrótt, sum eigur at verða gjørt í samráði við sjálvbodnu ítróttarrørluna. Harumframt eigur at verða skipað fyri einum rørluári – nevnt »Føroyar í rørlu«.

Royking

Øll hava rætt til at liva og virka í einum roykfríum umhvørvi. Málið er at minka um tubbaksnýtsluna og sostatt minka um heilsuskaðarnar, ið standast av royking. Í 2009 skal talið á roykjarum í mesta lagi vera 20% av fólkinum. Í 2015 skal tað í mesta lagi vera 10%. Talið á teimum, sum byrja at roykja, skal minka munandi. Tilboð um roykiavvenjing skal bjóðast øllum, sum vilja gevast at roykja. Serstøk tilboð um roykiavvenjing skulu bjóðast skúlanæmingum. Tiltøkini ímóti royking skulu serliga verða ætlað børnum og ungum, so at byrgt verður fyri, at tey fara at roykja, og at tey, sum roykja, gevast. Miðast skal eftir, at eingin, ið er føddur í 2000 ella

seinni, fer at royka. Alt fleiri stöð skulu vera roykfrí, og í 2008 skal eingin roykja á almennum stöðum, har fólk kemur saman til arbeiðis ella í frítíð. Roykipolitikkur skal orðast á øllum arbeiðsplássum. Harumframt skal lógarverkið stöðugt dagførast, tubbaksprísurin skal stýrast, og upplýsast skal um heilsuvandarnar við at roykja.

Rúsdrekka- og rúsevnamisnýtsla

Málini eru, at rúsdrekkamisnýtslan sum heild skal minka, og byrjanaraldurin fyri, nær ung fara at drekka, verður útsettur. Børnum og ungum skal tryggjast ein uppvekstur, sum er friur fyri rúsdrekka- og rúsevnamisnýtslu, og medisinsku og sosialu skaðaárinini av rúsdrekka- og rúsevnamisnýtslu skulu minka. Føroyar skulu somuleiðis verða rúsevnafríar. Til tess at røkka hesum málum er neyðugt at seta fyrbygjandi tiltøk í verk, sum m.a. snúgva seg um at upplýsa um heilsuvandar við misnýtslu, økja talið á rúsdrekka- og rúsevnafríum umhvørvi, hava góð viðgerðartilboð, orða rúsdrekka- og rúsevnapolitikk á øllum arbeiðsplássum, og tryggja, at eftirlitið við innflutningi av ólógligum rúsevnum verður betri.

Samskipan

Ymsu partarnir av heilsuverkinum eiga at verða samskipaðir og eiga at samarbeiða betur

Vanligt er at skilja ímillum primera og sekundera heilsuverkið. Primera heilsuverkið fevnir um sera ymisk øki, ið eru skipað á sera ymiskan hátt. Hesi eru kommunulækna-, heilsufrøði- og sjúkrakassaskipanin, umframt rúsevnaviðgerðarstovnar o.a. Apoteksverkið og eldra-

ðkið, ið eisini eru partar av primera heilsuøkinum, verða viðgjørð aðrastaðni. Sekundera heilsuverkið er alt tað, ið fer fram á sjúkrahúsinum. Strategibólkurin hevur valt ikki at viðgera sjúkrahúsini, tí arbeiðt hevur verið við einum álitum um hetta økið.

Verandi býtið í primert og sekundert heilsuverk er grundað á siðvenju og samfelagsligar umstøður, sum nú eru burtur. Primera virkseimið var í nærumhvørvinum, ofta heima hjá sjúklinginum. Fólk hevði ikki bil, og sjúkraflutningur við serútgjörðum akførum og starvsfólki var trupul og seinførur. Viðgerðar- og kanningarhættirnir vóru lítið framkomnir, tað mesta av útgerðini hjá læknanum rúmaðist í eini tasku, og elektroniskt samskipti við sjúkrahús og starvsfelagar var einki uttan gjøgnum telefon. Hetta hevur havt við sær, at upplýsingarnar millum primera og sekundera heilsuverkið hava verið avmarkaðar og ófullgjøgjaðar. Tískil er nógv óneyðugt dupultarbeiði gjørt við nýggjum sjúklingakanningum í sekundera heilsuverkinum, tó at tað longu er gjørt í primera heilsuverkinum, eins og uppbytið sum heild hevur tarnað arbeiðinum og elvt til fløskuhálstrupulleikar.

Tí er neyðugt at samansjóða allar skipanir í primera heilsuverkinum undir ein koll saman við sekundera heilsuverkinum, við eini felags yvirskipaðari leiðslu fyri bæði primera og sekundera heilsuverkið.

Talgild heilsuskipan fyri alt heilsuøkið

Talgilda heilsuskipanin skal fevna um alt heilsuøkið, har øll øki hava felags brúkarar, og har allar skipanir hava atgongd til somu upplýsingar. Tá ið sjúklingar ella klientar skulu viðgerast, verða fyrimunið, at samskiptið verð-

ur meiri einsháttað millum ymisku partarnar í heilsuverkinum og sjúklingin, og sjúklingurin sleppur undan at siga sjúkrasøgu sína fleiri ferðir og gera somu royndir umaftur. Sjúklingagongdin verður tí bæði lættari og skjótari. Viðgerð og røkt verða betri, og vandin fyri skeivum avgerðum minskar, m.a. tí at lættari verður hjá heilsustarvsfólki at gera av, hvørja viðgerð, sjúklingurin skal hava.

Aðrir fyrimunið eru, at upplýsingarnar verða altíð dagfærðar, og møguleikar vera at síggja sína egnu journal á alnetinum. Alt hetta fer so eisini at geva góðar møguleikar at útvega hagtøl um øll øki í heilsuverkinum.

Kommunulæknar

Umframt hesa samansjóðing av primera og sekundera heilsuverkinum, eiga kommunulæknarnir at verða settir við fastari løn, á sama hátt sum t.d. deildarlæknar á sjúkrahúsinum. Gjörð eigur at verða vaktarskipan fyri kommunulæknar, so at allir læknar við førleika til tess kunnu melda seg til skipanina og taka vaktir. Hetta átti at gjørt, at kommunulæknastørvini vóru meiri spennandi at søkja, tí at vaktarbyrðan tá verður lutað á fleiri læknar – eisini aðrar enn kommunulæknar.

Sjúkrakassin

Verandi sjúkrakassaskipan verður nútíðarsgjörð ella avtíkin, so at eitt nú gjöld til neyðugu tænaðurnar í staðin verða kravd um skattin.

Apoteksverkið

Apoteksverkið verður heilsufakligur vitanar- og framleiðsludepil fyrir heilivág

Vísindaliga og tækniliga menningin hefur havt við sær stór frambrot fyrir heilsu og heilsurækt, og nýggir möguleikar fyrir heilsubót og linna hava økt nógv um heilivágsnýtluna. Hetta er tó ikki einasta orsøkin, tí fólkasjúkur og ein alt hægri miðalaldur vaksa eisini um nýtluna.

Apoteksverkið eigur at skipa fyrir tiltøkum og átøkum til tess at hjálpa fólki við heilsuni. Millum hesi átøk skulu vera fyriryrgjandi kanningar, har fólk kunnu fáa kannað eitt nú blóðtrýst, blóðsukur og kolesterol. Nógvar sjúkur kunnu harumframt staðfestast við einfaldari kanningar-útgørð, sum fæst á apotekunum.

Apoteksverkið verður knýtt at talgildu heilsuskipanini saman við hinum stovnunum í heilsuverkinum. Tað fer at virka við til eina samskipaða heildarfatan og heildarviðgerð av sjúklinginum og fer at geva brúkaranum eina heildaruppliving av samskipti sínum við heilsuverkið. Apoteksverkið kemur sostatt at veita heilivág til føroyska sjúkrahúsverkið og kommunulæknarnar, tað fer at vegleiða serlæknar og onnur heilsustarvsfólk í nýtslu av heilivági, og tað fer eisini við sínum serkunnleika at upplýsa og vegleiða borgaran um heilivág og heilsu.

Kliniskir farmaseutar skulu knýttast at sjúkrahúsunum, har teir skulu vegleiða um heilivág til sjúklingar og starvsfólk. Tað fer at minka um vandan fyrir skeivari heilivágsnýtslu og tískil eisini um sjúkrahúsinleggjar.

Heilivágsframleiðsla

Apoteksverkið fær eitt framleiðslukervi í nýmótans framleiðsluhølum á altjóða stigi, og skal í altjóða kapping framleiða heilivág í smærri nøgdum við støði í verandi og mentum førleika. Umframt at framleiða til heima-marknaðin, skal eisini framleiðast til útflutnings. 70-80% av hesi framleiðslu vera lønt arbeiði fyrir heilivágsfyrítøkur uttanlands.

80% av teimum, sum eru í fastari viðgerð við heilivági – t.d. varandi sjúk og gomul fólk – fara at fáa heilivág sín frá apoteksverkinum í pakkaðum skamtlutum av framleiðsludeildini hjá apoteksverkinum. Tað fer at tálma heilivágsútreiðslunum, samstundis sum sjúklingurin fær betri lívsgóðsku við rættari heilivágsnýtslu. Somuleiðis fer henda framleiðsludeildin at pakka royndarheilivág til kundar bæði innanlands og uttanlands.

Heildarpsykiatri

Heildarpsykiatriin verður ment og útbygd til ymiskan tørv

Vit hava havt trupulleikar á psykiatriska økinum, m.a. tí at vit nústani eru farin í holt við neyðuga økis- og sosialpsykiatri. Tað hevur elvt til fløskuhálstrupulleikar hjá sjúkrahúspsykiatriini. Orsakað av ov fáum bústaðartilboðum hevur ein avleiðing verið tann, at fólk hava verið noydd at ligið á sjúkrahúsinum, hóast tey hava verið liðugt viðgjørð og hava kunnað verið útskrivað. Høvuðspartarnir í heildarpsykiatriini, t.e. sjúkrahúspsykiatriin, økispsykiatriin og sosialpsykiatriin, verða samskipaðir og útbygdir hvør sær við nøktandi tilboðum.

Verandi psykiatrilóg er frá 1938, og tí skal gerast nýggj lóg, sum skal styrkja rættartrygdina hjá sálarsjúkum.

Upplýsing um sálarsjúkur

Upplýsing um sálarsjúkur skal skipast betur, so at vitanin millum fólk um slíkar sjúkur verður munandi betrað, eisini tá ið ræður um møguleikarnar hjá sálarlaga tarnaðum at virka í samfelagnum og á arbeiðsmarknaðinum. Stovnað verður eitt landsfevnanandi brúkararáð, ið skal arbeiða við yvirskipaðum trupulleikum á psykiatriska økinum og koma við hugskotum um eina skilagóða menning og útbýgging av tilboðum um alt landið.

Menning av telepsykiatri

Fyri at menna psykiatrisku skipanina eiga vit at knýta størri part av samskiftinum við sjúklingar og millum starvsfólk at KT, so at vit fáa eina veruliga telepsykiatri – bæði innlendis og altjóðaliga, har starvsfólk í viðgerðarskipanini fáa lut í altjóða vitan um viðgerð og kunnu samskipta um hana.

Psykiatrisk depilin umvælast og dagførast

Psykiatrisk depilin skal verða dagfördur, so at vit fáa ein nútímans depil, ið lýkur krøvini um góðan sjúkrahústandard. Barna- og ungdómspsykiatriin eiga at útbýggjast frá eini ráðgevaraskipan til eina deild á psykiatriska deplinum, og setast skal eisini á stovn ein flytfør, ambulat gerontopsykiatrisk tænasta (sjúkugreining og viðgerð av eldri fólkum við psykiatriskum sjúkum). Í hesum sambandi er neyðugt við samstarvi við kommunulæknar, heimarøkt og røktarheim, so at hetta toymi kann gerast teimum eitt tilboð um vegleiðing, greining og viðgerð av sjúklingum í egnum heimi ella á røktarheimi.

Umframt hetta skal setast í verk ein skipan, ið tryggjar, at børn og ung verða kunnað um sálarsjúku hjá foreldrum, og at tey annars fáa neyðuga hjálp.

Økispsykiatri

Ambulanta/økispsykiatriska toymið á psykiatriska deplinum skal verða liðugt útbyggt og skal hava um hendi alla eftirviðgerð av áður innløgnum sjúklingum, umframt at tað skal hava eitt ambulat viðgerðartilboð til sjúklingar, sum verða ávístir av kommunulækna. Skipað verður økistænasta við at seta økispsykiatriskar sjúkrarøktarfrøðingar um alt landið.

Sosialpsykiatri

Sálarsjúk hava ymiskan bústaðartørv, og tí skulu útvegast ymisk bústaðartilboð. Sjálvstøðugir brúkarar kunnu bógva einsamallir í einstaklingaíbúðum, har eftirlitið kann vera hjá einum stuðulstoymi av fakfólki. Í øðrum førum er neyðugt við serliga innrættaðum einstaklingaíbúðum, har starvsfólk er hjá alt samdøgrið. Herímillum eiga at vera íbúðir til bráðfeingis tørv, sum fólk kann bógva í heldur enn at verða innlögð á psykiatriska deplin.

Til eldri, psykiatriskar brúkarar, ið ikki kunnu bógva á vanligum røktarheimi, eiga at verða gjørd gerontopsykiatrisk búpláss, ið kunnu skipast undir Heimarøktini.

Stuðulsmiðstøðir eiga at verða bygdar kring landið til endamálið. Dømið um hetta er ætlaði økisdepilin fyri sinnisveik í Suðuroy. Slíkar miðstøðir skulu samskipa tey tilboð, sum verða boðin sálarsjúkum í økinum, t.d. virknistilboð, samverutilboð, frálæru, frítíðarvirksemi o.a. Miðstøðirnar skulu eisini vera fyri stuðulsskipanina hjá sinnisveikum. Um tørvur er á tí, kunnu sosialpsykiatriskir bústaðir og umlættingarpláss byggjast sum partur av miðstøðunum.

Hesir strategibólkar hava arbeitt við vælfærd:

Vælfærdarráð

Helena Dam á Neystabø, leiðari, Føroya Skúlabókagrunnur, forkvinna
Gestur Hovgaard, samfelagsfrøðingur
Randi Frederiksberg, samfelagsfrøðingur
Rolf Guttesen, samfelagsfrøðingur

Almanna og heilsugransking

Jóanis Erik Køtlum, ráðgevi, Almanna og heilsumálaráðið, formaður
Turid Arge, deildarstjóri, Almanna- og heilsumálaráðið
Petra Johnsdóttir Joensen, stjóri, Mannastovan
Pál Weihe, yvirlækni, Deildin fyri arbeiðs- og almannaheilsu
Rúna Hilduberg, stjóri, Granskingarráðið

Framtíðar almannalóggáva

Maria Jacobsen, starvsfólkastjóri, Mannastovan, forkvinna
Eyðvør Mortensen, deildarleiðari, Mannastovan
Eyðun M. Hansen, deildarstjóri, Almanna- og heilsumálaráðið
Heri Petersen, fulltrúi, Almanna- og heilsumálaráðið
Marjun Kálvalíð, Meginfelag teirra Brekaðu í Føroyum

Framtíðar fyritiðarpensjón

Heri Petersen, fulltrúi, Almanna- og heilsumálaráðið, formaður
Marjun Berg, deildarleiðari, Mannastovan
Eyðun M. Hansen, deildarstjóri, Almanna- og heilsumálaráðið
Leila Solmunde, Meginfelag teirra Brekaðu í Føroyum

Framtíðar eldrarøkt

Kristjan Árnason, ráðgevi, Almanna- og heilsumálaráðið, formaður
Ronnie Thomassen, fulltrúi, Almanna- og heilsumálaráðið
Gunnleig Durhuus, leiðari, Heimatænastan
Ása Davidsen, økisleiðari, Heimatænastan

Fólk við skerdum førleika

Hallbera F. West, fulltrúi, Almanna- og heilsumálaráðið, forkvinna
Barbara á Tjaldrafløtti, forkvinna, Ráðið fyri Brekað
Jóanes N. Dalsgaard, deildarleiðari, Heimarøktin og Serforsorgin
Marjun Poulsen, leiðandi fysioterapeutur, Landssjúkrahúsið
Palli Mortensen, deildarleiðari, Almastovan

Børn og ung

Maibritt Simonsen, ráðgevi, Almanna- og heilsumálaráðið, forkvinna
Anna Dam, leiðari, Barnaverndarstovan
Oyvindur av Skarði, deildarleiðari, Almastovan
Minna Poulsen, varaleiðari, Heilsufrøðiskipanin
Jógvan Philbrow, nevndarlimur, Føroya Pedagogfelag
Doris Hansen, Meginfelag teirra Brekaðu í Føroyum
Eyðun M. Hansen, deildarstjóri, Almanna- og heilsumálaráðið

Psykiatriska økið

Tormóður Stóra, læknafrøðingur depilsleiðari, Landssjúkrahúsið, formaður
Regin Johansen, deildarleiðari, Heimarøktin og Serforsorgin
Jan Simonsen, ráðgevi, Almanna- og heilsumálaráðið
Tórhild Simonsen, fulltrúi, Almanna- og heilsumálaráðið
Bergit Weihe, Psykiatrisk depilin

Fjølbroyttir bústaðarmøguleikar

Ronnie Thomassen, fulltrúi, Almanna- og heilsumálaráðið, formaður
Hans Pauli Strøm, landsstýrismaður

Framtíðar heilsuverk

Maria á Dul, starvsfólkaleiðari, Almanna- og heilsumálaráðið, forkvinna
Birna Steingrímsdóttir, ráðgevi, Almanna- og heilsumálaráðið
Heðin Thomsen, yvirlækni, Landssjúkrahúsið
Jana H. Dalsgaard, forkvinna, Felagið Føroyskir Sjúkrarøktarfrøðingar
Jákup N. Olsen, Sjúklingaráðið

Framtíðar apoteksverk

Heri Mørkøre, landsapotekari, formaður

Einar Magnússon, skrivstovustjóri í íslenska Heilsu- og trygdarmálaráðnum

Birgit Vitalis Ottosen, fulltrúi, Fíggjarmálaráðið

Turid Arge, deildarstjóri, Almanna- og heilsumálaráðið

Fólkaheilsa

Katrin Gaard, fulltrúi, Almanna- og heilsumálaráðið, forkvinna

Birna Steingrimsdóttir, ráðgevi, Almanna- og heilsumálaráðið

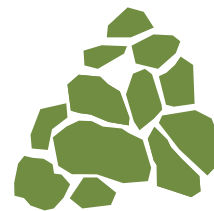
Pál Weihe, yvirlækni, Deildin fyri arbeiðs- og almannaheilsu

Høgni Debes Joensen, landslækni

Petur Elias Petersen, varaforseti, Ítróttarsamband Føroya

Hans Pauli Strøm, landsstýrismaður

Grundarsteinur

SJÁLVSTÝRI

Innihaldsyvirlit

Framtíðarstøða Føroya	243
Stjórnarskipan Føroya	244
Yvirtøka av málum og málsøkjum	244
Búskapurin og heildarveitingin	245

Framtíðarstøða Føroya

Løgmaður heitti á formenninar í politisku flokkunum um at verða limir í strategibólkinum fyri sjálvstýri, og tilnevndi Jóan Paula Joensen, professara og formann í stjórnarskipanarnevndini, til formann. Visjónin um sjálvstýri skuldi fevna um hesi trý høvuðsmálini:

- Stjórnarskipan fyri Føroyar
- Yvirtøkur av málum og málsøkjum
- Stigvísa minking í heildarveitingini

Strategibólkurin hevði torført við at finna felagsstev í hesum arbeiði og tí heitti løgmaður á formannin um at lýsa og meta um málini, sum hava verið umrødd. Tann frágreiðingin stendur niðanfryi.

Frágreiðing frá formanninum

Føroyskur politikkur hevur í mansaldrar verið eyðkendur av spurninginum um samband og sjálvstýri, uttan at

komið er til nakra varandi avkláring av hesum týðningarmikla spurningi. Tað sigur seg tí sjálvt, at tað hjá einum strategibólki, sum er mannaður við formonnunum í øllum flokkunum í Føroyum, vildi verið sera torført, fyri ikki at siga ógjøriligt, at koma til eina semju um eina felags sjálvstýrisvisjón. Tað hevði verið gott, um allir flokkar í landinum høvdu kunna komið til eina semju um sjálvstýrispurningin í Føroyum. Tað eydnaðist kortini ikki í hesum strategibólkinum at finna tað breiða grundarlagið fyri eini semju um sjálvstýri og framtíðarstøðu Føroya.

Hinvegin er tað jaliga hent, at allir politiskir flokkar á tingi hava tikið undir við, at arbeiðt hevur verið við einum stjórnarskipanaruppskoti fyri Føroyar.

Formaðurin hevur tí tikið ta støðu ikki at koma við nakrari felags frágreiðing, men heldur sjálvur skriva saman tað, sum hann heldur, at bólkurin átti at kunna komið til

eina semju um, uttan at kortini nakar flokkur hevur ábyrgd av hesum skjali.

Føroyskur samleiki

Tað man verða lítil ivi um, at føroyingar longu í fornari tíð hava kent seg sum eitt fólk, bundið at landinum, bygdini og ættarfólki sínum. Hugtakið tjóð er ikki komið teimum til hugs fyrr enn seinni. Hetta hugtak hongur neyvt saman við teirri tíð, tá tjóðskaparrørslan varð til sum fyrbrigdi, og vanliga verður árið 1888 sett sum ein tíðarvarði í hesum sambandi. Tá fór ein tjóðskaparlig veking fram í fólk okkara. Føroyska fólkid fann seg sjálvt bæði í okkara fornu fólksligu mentan og í einum nýggjum skaldsligum hugaheimi, sum var til tá og sum lýsti oyggjar, sum høvdu fjøll og grøna líð. Hetta var okkara alfagra land og dýrasta ogn, og fóru vit at kenna okkum sum føroyingar serstøk tjóð, og Føroyar hava nú alt tað, sum eyðkennir eina tjóð.

Í teirri fyrstu tjóðskapartíðini stóðu fólk saman í leitanini eftir tjóðskaparligum ímyndum og í gleðini um at hava funnið ein felags samleika í einum politiskum sakloysi. Tá so tann politiski yrkadagurin kom við krøvum og hugmyndum um, hvussu land okkara skuldi stýrast og spurningar loysast, komu ymiskar meiningar undan kavi, ið gjørdur, at fólk fóru ymsar leiðir, og ikki kundu fylgjast longur. Tá hendi tað, sum mátti henda, politikkur kom í tjóðskaparrørluna. Eisini komu politiskar gjáir – kanska óneyðuga breiðar – sum ikki var farandi um.

Uttan mun til, hvat ið eftir hetta hevur verið av ósemjum um mál, merki og aðrar tjóðskaparligar ímyndir, so er tað í dag ein veruleiki, at allir føroyingar standa sam-

an um okkara tjóðskaparliga samleika, hóast tað framvegis er stórt spennni millum politisku flokkarnar í spurninginum um, hvussu langt farast skal á sjálvstýrisleið.

Stjórnarskipan Føroya

Føroya Løgmaður fekk stutt fyri jól í 2006 handað eitt álit um eina stjórnarskipan, sum allir flokkar hava verið við til at gjørt. Við hesum uppskoti hevur Føroya fólk fyri fyrstu ferð fingið eitt ítøkiligt uppskot til eina stjórnarskipan, sum fólkid kann geva sær sjálvum, eftir at hon fyrst er vorðin viðgjørð á tingi. Hetta er ein søguligur møguleiki til at koma fram til eina tjóðskaparliga semju, sum gevur okkum endaliga rættin til land okkara og at skipa okkara viðurskifti, sum vit á fólkaræðisligan hátt ynskja tað.

Hetta er ein stjórnarskipan, ið skal verða grundarlag undir stýri okkara og verða tann fyriskipan, ið tryggjar frælsi, mannarættindi, trygd og trivnað okkara. Eingin sáttmáli ella lóg kann, tá stjórnarskipanin er samtykt, ávirka sjálvræði Føroya, slíkar avgerðir tekur bert Føroya fólk samsvarandi tí í altjóða rætti lýsta framhaldandi sjálvsavgerðarrætti Føroya fólks.

Landsins lógir og avgerðir eru bert tær, ið eru framdar á rættan hátt í landinum sjálvum og við fólksins vilja, tí eigur uppskotið til stjórnarskipan at verða sent út til fólkaatkvøðu. Tá hava vit tryggjað okkum endaligt sjálvræði í Føroyum.

Stjórnarskipanin skal, tá hon er samtykt, geva okkum møguleika fyri framhaldandi sáttmála um ríkisfelagsskap við Danmark, og møguleika fyri, at Føroyar verða eitt

sjálvstøðugt land. Um Løgtingið vil broyta samveldisstøðuna við Danmark, ella fara upp í eitt annað samveldi, skal tað gerast eftir teimum mannagongdum, sum ásettar eru í stjórnarskipanini.

Yvirtøka av málum og málseekjum

Málið má vera, at Føroyar yvirtaka og umsita øll mál og málseeki landsins í 2015. Í hesum sambandi verður Landsstýrið at gera neyðugar fyrireikingar, til tess at alt frá byrjan er tillagað og fer at kunna virka í einum føroyskum høpi. Yvirtøkulógin frá 12. mai 2005 hevur við sær, at øll málseeki kunnu yvirtakast, tá føroyingar sjálvir taka avgerð um tað. Tó fevnir yvirtøkulógin ikki um hesi økir: stjórnarskipan, heimarætt og hægstarætt danska ríkisins, uttanríkis-, trygdar- og verjupolitikkur og gjaldoyra og peningapolitikkur. Ræði á hesum málseekjum verður at taka, um so er, at føroyska fólkið tekur avgerð um at loysa Føroyar frá danska ríkinum.

Fyrisitingin skal á øllum økjum skipast so, at hon hóskar til eitt lítið samfelag sum Føroyar við ábyrgd fyri landi og borgara. Hon skal tí verða einføld, kvik, liðilig, opin og ódýr. Eingin ivi skal verða um, hvør hevur skyldu og ábyrgd.

Búskapurin og heildarveitingin

Málið má vera, at peningaliga heildarveitingin úr Danmark minskar so líðandi soleiðis, at hon er burtur í 2015.

Ein vitanardyggur, kreativur, nýskapandi og ein frælsur sjálvberandi búskapur er sjálvt høvuðsgrundarlagið undir framtíðarstøðu Føroya og føroyskum frælsi. Fólkið sjálvt og skapanargávur tess er okkara størsta tilfeingi.

Skipað skal verða fyri eini miðvisari øking av kunnleika fólksins frá fólaskúla og til hægri útbúgvingar við støði í kunnleikatøkni, persónligari vitanarmenning og fyriskipaðari og frælsari gransking. Hetta skal áhaldandi lynna undir nýskapandi arbeiðsmøguleikum, búskaparligari menning og sosialari vælferð í landi okkara.

Eitt er framleiðsla burtur úr náttúrutilfeingi okkara, men eitt lítið fólk sum okkara eigur eisini at framleiða førleika í víðastu merking, kunnleika, upplivingar og mentan, ið ikki bert er samleikaskapandi, men sum eisini kann umsetast á einum marknað – bæði á heimamarknaðinum og til heimsmarknaðin, har vit standa trygt og eiga okkara luti í alheimsgerðini.

Meiningarnar um, hvønn týðning heildarveitingin hevur havt fyri føroyska búskapin, eru ymiskar. Heildarveitingin kann verða kveikjandi ella doyvandi fyri búskapin alt eftir, hvussu hon verður brúkt. Tað er skil í at eyðmerkja heildarveitingina eins og avkastið av einskiljingum í eini skiftistíð til undirvísing, heilsu og vælferð. Vinnan skal hinvegin klára seg uttan stuðul. Heildarveitingin úr danska ríkiskassanum eigur tí at minka í samsvari við øktan búskaparligan vøkstur, og so hvørt mál og málseeki verða yvirtikin og goldin úr landskassanum.

*Jóan Pauli Joensen, professari
formaður*

Mál og Vegir

Í hesi bók eru savnað uppskot til mál, og hvussu vit røkka málunum fyri teir 13 grundarsteinarnar í Visjón 2015. Bókin Mál og vegir er sostatt ein hugskotsgrunnur, sum øll í samfelagnum kunnu nýta.

Sjætul varð settur á arbeiðið við Visjón 2015 á heysti í 2005. Landsstýrið valdi eina røð av samfelagsøkjum, ið ætlan skuldi gerast fyri til tess at røkka visjónini um, at Føroyar skulu teljast millum fremstu tjóðir í 2015. Økini, ið fingi heitið grundarsteinar, eru: Alheimsgerð, Útbúgving, Gransking, Íverksetan, Kunningartøkni, Tilfeingi, Samfelagsbygnaður, Infrakervi, Umhvørvi, Mentan, Arbeiðsmarknaður, Vælfæri og Sjálvstýri.

Landsstýrið heitti á fólk, ið hava innlit og royndir á økjum, um at gera uppskot til mál og orða strategiir fyri hvønn grundarsteinin. Hesir bólkar fingi heitið strategibólkar. Samstundis setti Landsstýrið eitt Visjónstorg. Politisku flokkarnir, fleiri fakfeløg og áhugabólkar vórðu boðin at vera við í Visjónstorginum.

Arbeiðsgongd

Strategibólkarnir gjørdi fyrst uppskot til mál fyri hvønn grundarsteinin, ið vórðu lögð fyri Visjónstorgið til umrøðu. Síðan fóru bólkarnir undir at orða strategiir fyri, hvussu málini kundu røkkast.

Strategipappírini vórðu send Visjónstorginum til hoyringar, so allir limir í torginum høvdu møguleika at koma við viðmerkingum og broytingaruppskotum. Strategipappírini vórðu samstundis lögð alment fram á heimasíðuni www.2015.fo, so at øll við áhuga fyri evnunum, kundu siga sína hugsan.

Strategibólkarnir viðgjørdi viðmerkingarnar og orðaðu endaligu strategipappírini, sum eru savnað í hesi bók.